

ОСВІТНЯ ІННОВАТИКА INNOWACJE EDUKACYJNE

*Українсько-польський збірник
студентських наукових праць
Ukraińsko-polski zbiór prac naukowych studentów*

**Випуск 8
Wydanie 8**

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Центр інноваційних освітніх технологій «PNU-EcoSystem»
Кафедра початкової освіти та освітніх інновацій Педагогічного факультету

ОСВІТНЯ ІННОВАТИКА

INNOWACJE EDUKACYJNE

Українсько-польський збірник студентських наукових праць
Ukraińsko-polski zbiór prac naukowych studentów

Випуск 8 / Wydanie 8

За ред. проф. Олена Будник
Літ. ред. проф. Тетяна Качак

Івано-Франківськ – 2025
Видавець Кушнір Г. М.

*Рекомендовано до друку радою Центру інноваційних освітніх технологій «PNU-EcoSystem»
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 2 від 20 квітня 2025 року)*

Освітня інноватика. *Українсько-польський збірник студентських наукових праць / за заг. ред. проф. Будник О.Б.; літ. ред. проф. Качак Т.Б. Центр інноваційних освітніх технологій “PNU EcoSystem”. Вип. 8. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2025. 260 с.*

Innowacje edukacyjne: *Ukraińsko-Polski zbiór prac naukowych studentów / red. prof. Olena Budnyk; red. lit. prof. Tetiana Kachak; Centrum Innowacyjnych Technologii Edukacyjnych “PNU EcoSystem”. Wyd. 8. Iwano-Frankiowsk, Ukraina: Wyd. Kushnir G.M., 2025. 260 s.*

Рецензенти / Recenzenci:

Dr Grzegorz Piekarski – Dyrektor Instytutu Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Pomorski w Słupsku (Polska)

Катерина Фомін – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна)

Українсько-польський збірник наукових праць підготовлено за результатами студентських наукових досліджень актуальних проблем педагогіки, методики, дитячої літератури. Значна увага приділена питанням впровадження педагогічних інновацій в освітній процес закладів різних типів, вивченню кращого зарубіжного досвіду навчання, використання інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційному навчанні, інклюзивній освіті та ін.

Ukraińsko-polski zbiór prac naukowych został przygotowany na podstawie wyników badań naukowych studentów nad aktualnymi problemami pedagogiki, metodyki, literatury dla dzieci. Wiele uwagi poświęca się zagadnieniom wprowadzania innowacji pedagogicznych w procesie edukacyjnym instytucji różnego typu, studiowanie najlepszych zagranicznych doświadczeń studyjnych, wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w nauczaniu na odległość, edukacji włączającej itp.

ISBN 978-617-7926-76-3

© Центр інноваційних освітніх технологій
«PNU-EcoSystem», 2025

© Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2025

Зміст / Spis treści

Розділ 1 / Rozdział 1

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ У ДОШКІЛЬНІЙ І ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ INNOWACJE PEDAGOGICZNE W EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ I WCZESNOSZKOLNEJ

Мар'яна Бойко, Тетяна Качак

УКРАЇНСЬКА ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ
ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ 9

Юлія Горин, Тетяна Качак

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У
ПРОЦЕСІ РОБОТИ З КНИЖКАМИ-КАРТИНКАМИ 14

Катерина Гошовська, Сільвія Кобевко, Лариса Круль

РОБОТА З КОМІКСАМИ В ЗДО 25

Natalia Janiec

MYŚL PEDAGOGICZNA MARII MONTESSORI WOBEC SKUTKÓW
CZARNEJ PEDAGOGIKI I RYWALIZACJI 32

Яна Захарук, Олена Будник

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ВПО У ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ 36

Тетяна Калин, Тетяна Качак

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У
ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ПРИГОДНИЦЬКИМИ ТА ФАНТАСТИЧНИМИ
ТВОРАМИ 40

Юлія Лавренюк, Олена Будник

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ 49

Галина Мизюк, Олена Будник

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В
ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 54

Маріанна Надрага, Тетяна Качак

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ НУШ 58

Антоніна Пилип'юк, Тетяна Качак

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 62

Христина Попович, Тетяна Качак

ЕКОКАЗКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ
ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 66

Мар'яна Рабійчук, Тетяна Качак

РОЛЬ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ТА АНІМАЦІЇ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ
ДОШКІЛЬНИКІВ 75

Юлія Сметаняк, Ігор Бай

ПЕДАГОГІЧНИЙ МАЛЮНОК ЯК НАОЧНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ 80

Василь Штефура, Олена Будник

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ: МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ 84

Розділ 2 / Rozdział 2

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

EDUKACJA ZAWODOWA – DOŚWIADCZENIA EUROPEJSKIE

Юрій Бас

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК
СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА 89

Aleksandra Bednarek

INNOWACYJNE KOMPETENCJE NAUCZYCIELA: NAJLEPSZE
EUROPEJSKIE PRAKTYKI 93

Олександр Ветошкін

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У СФЕРІ
КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ 97

Василь Гладкий

ЗНАЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ 104

Martyna Deszcz

MYŚL PEDAGOGICZNA MARII MONTESSORI WOBEC SKUTKÓW
CZARNEJ PEDAGOGIKI I RYWALIZACJI 108

Julia Dowżycka

NAUCZYCIEL I JEGO ROLA W PROCESIE DYDAKTYCZNO –
WYCHOWAWCZYM (na podstawie analizy publikacji naukowej Oleny Budnyk i
Hryhorija Wasianowycza) 113

Joanna Sildatk

ANALIZA KRYTYCZNA MYŚLI PEDAGOGICZNEJ MARII MONTESSORI W KONTEKŚCIE WYCHOWANIA DO POKOJU	118
---	-----

Розділ 3 / Rozdział 3

STEM-ОСВІТА В ШКОЛІ

EDUKACJA STEM W SZKOLE

Марія Кліщ, Олена Будник

ДОСЛІДНИЦЬКО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ІННОВАЦІЇ В STEM-ОСВІТІ	123
--	-----

Катерина Кожак, Вікторія Гнєзділова

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З БІОЛОГІЇ В ЗЗСО	127
-------------------------------------	-----

Ірина Попович, Тетяна Качак

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	132
--	-----

Аліна Рущак, Тетяна Качак

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ УЯВЛЕНЬ УЧНІВ У ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	138
---	-----

Розділ 4 / Rozdział 4

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

TECHNOLOGIE CYFROWE W EDUKACJI

Галина Блинчук, Тетяна Качак

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ	144
--	-----

Соломія Турчин, Ігор Бай

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	153
---	-----

Лілія-Валентина Щербанюк, Тетяна Качак

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	157
---	-----

Розділ 5 / Rozdział 5
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ
МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ
INNOWACYJNE METODY NAUCZANIA
JĘZYKA I LITERATURY W SZKOLE

Аліна Блажків, Тетяна Качак

ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ЕФЕКТИВНІ ВПРАВИ І ЗАВДАННЯ 163

Марія Копчук-Кашецька, Тетяна Качак

ДИТЯЧІ КНИГИ НА ХРИСТИЯНСЬКУ ТЕМАТИКУ: ПІЗНАВАЛЬНИЙ ТА
ВИХОВНИЙ АСПЕКТИ 173

Magdalena Lipińska

AKTYWNE UCZESTNICTWO UCZNIÓW ZESPOLONE Z RUCHEM, A
WIĘC O INNOWACYJNEJ TECHNICIE NAUCZANIA JĘZYKÓW OBcych.
TPR – TOTAL PHYSICAL RESPONSE 179

Христина Лукавська, Тетяна Близнюк

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА
УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 185

Христина Маротчак, Тетяна Качак

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАСОБАМИ
ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ 191

Каріна Михайлюк, Олена Будник

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ: ПЕРСОНАЛІЗОВАНИЙ ПІДХІД НА ПРИКЛАДІ
ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 199

Наталія Періг, Тетяна Качак

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ІГРОВОЇ ПОЕЗІЇ 204

Антоніна Попадюк, Ярослав Мельник, Тетяна Близнюк

КОЛІР У МОВІ І КУЛЬТУРІ: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ 210

Вікторія Розметанюк, Тетяна Качак

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ 216

Юлія Сметаняк, Тетяна Качак

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ:
ПІЗНАВАЛЬНИЙ ТА ВИХОВНИЙ АСПЕКТИ 226

Наталія Терлецька, Тетяна Близнюк

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ СТУДІЯХ 232

Соломія Турчин, Тетяна Качак

ЗМІСТОВІ Й МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА: ЕФЕКТИВНЕ ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОГО МАТЕРІАЛУ ДРУГОКЛАСНИКАМИ 238

Юлія Худак

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 244

Олена Цвігун, Тетяна Качак

ІНТЕРАКТИВНЕ ЧИТАННЯ ОПОВІДАНЬ ОКСАНИ КРОТЮК У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 249

Анна-Марія Юзьків, Тетяна Качак

БІБЛІОТЕЧНІ ІГРИ, ЗАХОДИ І ПРОЄКТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ 254

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ У ДОШКІЛЬНІЙ І ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ
INNOWACJE PEDAGOGICZNE W EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ
I WCZESNOSZKOLNEJ

Мар'яна Бойко,
студентка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

УКРАЇНСЬКА ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЯК ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ

У статті зроблено огляд української дитячої літератури на патріотичну тематику й охарактеризовано особливості її використання у патріотичному вихованні молодших школярів.

Ключові слова: молодші школярі, патріотичне виховання, дитяча література, національна свідомість.

Вступ

Патріотичне виховання – формування у дітей вірності до Батьківщини, стійкості у прийнятті рішень, стурбованості за благо рідного народу, шанування звичаїв та традицій, рідної мови, символів держави тощо та відчуття відповідальності та незалежність та спокій України. Використання української дитячої літератури для патріотичного виховання в молодшій школі є невід'ємною частиною формування національної ідентичності у молодого покоління. Через чарівний світ сюжетів і образів, а також реалістичний показ реалій сьогодення у художніх текстах діти отримують можливість зануритися в історію своєї країни, пізнати її культуру, традиції та звичаї. Таким чином, українська дитяча література стає потужним засобом патріотичного виховання, що відкриває перед молодим поколінням безмежні горизонти знань і почуттів, спонукаючи їх до глибокого розуміння своєї спадщини та відповідальності перед майбутнім.

Мета статті – проаналізувати дитячу літературу на патріотичну тематику й висвітлити особливості її використання у патріотичному вихованні молодших школярів.

Результати дослідження

Патріотичне виховання є важливою складовою формування національної ідентичності та громадянської свідомості у молодших школярів. Сучасні підходи до цього процесу передбачають використання різноманітних методів, серед яких особливої уваги заслуговує читання та осмислення дитячої літератури. Через художні твори, що передають національні ідеали та відображають героїзм українського народу, діти не лише отримують знання про ключові історичні події, а й мають можливість глибше відчувати та переосмислити їх. Про це пишуть у своїх дослідженнях Н.Безлюдна, І. Бех, Т.Качак, В. Киричок, Х. Ленько, О.Савченко, О.Сухомлинська, К. Чорна та ін. Зокрема Т. Качак та Х. Ленько зазначають, що саме дитяча література «демонструє патріотичні цінності в дії, засобами художнього слова впливає на уяву, розуміння, пізнання й емоції дитини, дає приклади поведінки для наслідування» [2, с. 57].

Література для дітей є ефективним засобом виховання та навчання учнів початкових класів, особливо якщо педагог правильно подає матеріал та використовує різноманітні інтерактивні методи для аналізу, обговорення й роботи з текстом. Важливим є залучення до цієї роботи батьків, бібліотекарів, письменників, громадських діячів. Зустрічі з авторами книг, літературні конкурси, читання поезії, книжкові клуби та інші форми роботи з книгою можуть привернути увагу молодших школярів не тільки до читання загалом, а й за допомогою змісту текстів розширювати світоглядну позицію і кругозір, формувати уявлення і цінності.

Для патріотичного виховання молодших школярів важливо читати й аналізувати твори як сучасних авторів, так і українських класиків, які пишуть про історичні події, боротьбу за незалежність, війну та героїзм. Це допоможе

дітям усвідомити значення патріотизму та цінностей, пов'язаних із захистом своєї країни. Серед сучасних авторів варто звернути увагу на твори Мар'яни Савки, Ганни Осадко, Зоряни Живки, Катерини Єгорушкіної, Івана Андрусяка, Сашка Дерманського та ін. Читання творів письменників-класиків Тараса Шевченка, Лесі Українки, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської, Ліни Костенко також допомагає дітям знайомитися з історією та культурними цінностями України і сприяє формуванню почуттів цінності дружби, відваги й любові до рідної землі [3].

Молодші школярі радо дізнаються про героїв книг та переносять модель їхньої поведінки у реальне життя, можуть вчитися порівнювати та аналізувати, відрізняти добро від зла, робити висновки про те, чи варто повторювати вчинок певного героя чи ні. Читання розвиває критичне мислення й уяву, що дозволяє вчителю створити проблемну ситуацію та обговорити її. Інтерактивні методи дозволяють знайти підхід до дітей, які не люблять читати. Найефективнішими інтерактивними методами є бесіда, інтерв'ю, мозковий штурм, кубування та «ромашка Блума», зміна закінчення чи початку твору, фішбоун, дерево рішень, асоціативний куш, створення ментальних карт, інтерактивних плакатів, коміксів тощо.

Вчитель початкових класів відіграє ключову роль у прищепленні любові до книг у молодших школярів завдяки своєму ентузіазму та творчому підходу, педагог може створити атмосферу, в якій діти відчують захоплення від читання. Педагог не лише надає дітям знання про різні літературні жанри, але й знайомить їх із персонажами, які стають близькими та зрозумілими. Важливо, щоб вчитель демонстрував власний інтерес до книг, розповідаючи про свої улюблені твори і авторів. Через активні обговорення прочитаного, театральні постановки або творчі проєкти вчитель може зробити книги живими і цікавими. Запровадження читальних клубів у класі, організація бібліотечних уроків або літературних свят також сприяє прищепленню любові до читання, а відтак – виховання засобами літератури.

Важливо правильно підібрати літературу, зважаючи на вікові особливості дітей, потреби, погляди, інтереси та актуальність певної теми у класі. До вашої уваги пропонуємо книги патріотичного характеру, які ретельно вибрані для дітей різного віку та спрямовані на формування національної свідомості, розуміння власної ідентичності, цінності незалежності та поваги до полеглих героїв (Табл. 1). Серед українських письменників багато талановитих авторів, зокрема Зірка Мензатюк, Галина Кирпа, Лариса Ніцой, Володимир Рутківський, Олена Лань, Оксана Луцевська, Еліна Заржинська, Христина Лукашук. У таблиці аналізуємо ті твори, які матимуть ефективний вплив на учнів й сприятимуть формуванню у них патріотичних цінностей.

Табл. 1. Книги на патріотичну тематику

Книга, автор	Сюжет	Роль у патріотичному вихованні дитини
Галина Кирпа. «Мій тато став зіркою», 2-4 класи	Авторка описує дитинство дівчинки, що втратила батька на Майдані. Дитина роздумує про життя і смерть, переживає свій біль та вірить, що тато став зіркою і кожен раз, коли піднімає очі до неба, говорить з ним.	Художній текст доводить важливість взаємопідтримки, емпатії. Читаючи твір, приходиться розуміння того, що за рідну країну та майбутнє наступних поколінь варто боротися, навіть жертвувати життям.
Володимир Рутківський. «Джури козака Швайки», 3-4 класи	У пригодницькій історії йдеться про трьох друзів, які дізнавшись про напад ворогів сміливо пішли по допомогу до козаків та зустріли відомого козака Швайку. Відтоді у них починаються незабутні пригоди.	Книга показує відвагу та любов до рідної землі юних хлопців. Твір надихає берегти дружбу, бути сміливими та забезпечувати мир і спокій на своїй землі.
Лариса Ніцой. «Незламні мураші», 1-4 класи	У книзі йдеться про мурашиний народ, який є прототипом мужніх українців. Вони жили на своїй землі, щасливо та безтурботно, працювали для майбутніх поколінь та наївно вірили сусідньому народу, що все життя таїв у собі злість, ненависть і чорну заздрість. Одного дня на мурашиний народ напав божевільний сусід і його життя	Твір вчить, що у єдності велика сила. Ніколи не можна опускати руки та припиняти боротьбу. Автор демонструє силу любові до рідної землі, народу, мови, культури, мужність, дружбу та героїчні вчинки простих людей. Цей твір додає віри в перемогу та спонукає дітей вивчати свою історію, волонтерити та робити все, щоб допомогти ЗСУ.

	вже ніколи не буде колишнім. Всюди дим, вогонь та руїни, проте мурашки об'єдналися та спільними зусиллями перемогли, після чого відбудовували все та ще більше цінували рідну землю.	
Тарас Шевченко. «Дитячий Кобзар», 3-4 класи	Збірка віршів Тараса Шевченка, які є доступними для сприйняття дітьми.	Вивчення віршів напам'ять має безліч переваг, а їх розуміння плекає у серці дитини невідворотну та щиру любов до народу, волі та свободи.

Однак, ми розуміємо, що недостатньо тільки підібрати дитячу книгу на патріотичну тематику і прочитати її з учнями. Важливим є її обговорення і робота на основі прочитаного твору. Сьогодні у сучасного педагога є багато засобів для цікавого та креативного викладання, зокрема різні інтерактивні платформи: LearningApps, Wordwall, Genially, Coogle та інші. На цих сайтах можна створити багато цікавих тестів, вікторин, ментальних карт, інтерактивних плакатів, складати пазли з правильних відповідей, заповнювати пропуски тощо. Під час використання цих ресурсів на уроках, школярі стають активними, мотивованими до навчання й отримання нових знань, активно працюють й засвоюють патріотичні та морально-етичні цінності.

Висновки

Педагог здатен прищепити дитині любов до книги, а через неї – любов до України. Українська дитяча література – це потужний засіб формування національної самосвідомості, любові до рідної землі, народу, мови й культури. У кожному вірші, оповіданні чи казці для дітей закладено зерна добра, справедливості та гордості за свою Батьківщину. Саме через художнє слово діти пізнають історію свого народу, переймаються болем і радістю України, вчаться співпереживати героям та усвідомлювати власну відповідальність за долю країни.

Важливо правильно підібрати книги для роботи з молодшими школярами у даному напрямі. Рекомендуємо поетичні твори Галини Кирпи, Володимира

Рутківського, Тараса Шевченка, Оксани Луцевської та Лариси Ніцой, автори яких описували цікаві та глибокі сюжети, формували неповторних персонажів та патріотичні ідеї, які матимуть неабиякий вплив на школярів, що працюють з цими художніми витворами під керівництвом педагога. Літературні твори стають своєрідними дороговказами для дитини, яка тільки починає шукати відповіді на важливі питання: хто я, звідки я, і що означає бути українцем.

Список використаних джерел

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасної школи*. 2022. № 2. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_school/2022/2/12.pdf
2. Качак Т., Ленько Х. Література як засіб формування патріотичних цінностей у молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023, Вип. 61. Т. 2. С. 188-195. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.11>
3. Особливості формування громадянина-патріота в Новій українській школі. Методичний посібник. Кам'янець-Подільський. 2022. 65 с.

Юлія Горин,

студентка педагогічного факультету

Тетяна Качак,

докторка філологічних наук, професорка,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника, Україна

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З КНИЖКАМИ-КАРТИНКАМИ

У статті проаналізовано особливості організації морально-етичного виховання молодших школярів у процесі роботи з книжками-картинками.

Ключові слова: морально-етичне виховання, молодші школярі, книжки-картинки, дитяча література.

Вступ

Аналіз проблеми морально-етичного виховання молодших школярів у процесі літературної освіти, дитячого читання, зокрема під час роботи з книжками-картинками зумовлена сучасними викликами соціалізації дітей та потребою формування їхніх ціннісних орієнтацій. У зв'язку зі зростаючою інформаційною насиченістю дитячого простору, впливом мас-медіа та цифрових технологій на дитячу свідомість, актуальність питання морального розвитку дітей очевидна і на часі. Книжки-картинки виступають ефективним

засобом пізнання світу, розвитку читацьких навичок, а також мають неабиякий вплив на емоційно-ціннісне сприйняття дитини. За допомогою вербальних і візуальних компонентів діти-читачі краще розуміють соціальні та моральні норми. Використання книжок із яскравими ілюстраціями полегшує сприйняття змісту та робить його більш доступним для молодших школярів, водночас стимулює емоційне залучення дитини до читання та осмислення порушених проблем, сприяє формуванню морально-етичних установок.

Проблема морального виховання є однією з центральних у системі сучасної освіти, оскільки саме в початковій школі формуються основи етичної поведінки, що згодом впливають на подальшу соціалізацію особистості. У процесі роботи з книжками-картинками діти отримують можливість усвідомлювати різноманітні життєві ситуації через призму художнього образу. Так у них формується відчуття справедливості, чесності, доброти, толерантності та відповідальності. Систематична робота з літературою для дітей, що має виражений моральний зміст, сприяє становленню повноцінної особистості, здатної до усвідомленої етичної поведінки у соціумі. Окрім того, сучасна педагогіка ставить перед собою завдання розвивати у дітей не лише академічні знання, а й соціально-емоційні навички. Книжки-картинки, завдяки своїй доступності та інтерактивності, полегшують цей процес, адже дитина вчиться співпереживати, аналізувати поведінку героїв та робити висновки щодо моральних наслідків їхніх вчинків.

Отже, морально-етичне виховання молодших школярів є однією з ключових складових їхнього всебічного розвитку, а використання книжок-картинок у цьому процесі відіграє важливу роль. У сучасному світі, де інформаційне середовище є насиченим і багатограним, молодші школярі часто стикаються з великою кількістю інформації, яку не завжди можуть адекватно сприймати і оцінювати. Саме тому важливо забезпечити дітей такими інструментами, які допоможуть їм розвивати моральні і етичні цінності, а книжки-картинки є одним з ефективних засобів у цьому процесі.

Аналіз науково-дослідних джерел засвідчує, що окреслена нами проблема знайшла належне віддзеркалення в сучасних українських працях вчених. Зокрема, в контексті цієї проблематики варто згадати таких дослідників як І.Бех, Н. Воривода, О. Добровольська, Т. Петрикова, В. Сухомлинський, В.Тугай, Ю. Шевченко та інших, які зосереджують увагу на проблемі морально-етичного виховання школярів, та Т. Качак і Л. Круль, Х.Кульчак, Х.Ленько, О. Литвиненко, І. Луценко, Н. Марченко, та ін., які досліджують дитячу літературу та аналізують її як засіб навчання і виховання школярів.

Мета статті – дослідити особливості морально-етичного виховання молодших школярів у процесі роботи з книжками-картинками.

Результати дослідження

Морально-етичне виховання повинно стати першочерговим завданням у процесі формування юної особистості, адже відомо, що шкільний вік є найсприятливішим періодом для закладення у свідомості дитини необхідних ціннісних установок, прищеплення навичок поведінки з оточуючим середовищем, дотримання принципів демократії і гуманізму. Такої думки дотримується І. Бех [1], який вважає, що у молодшому шкільному віці у дітей виробляється вміння планувати і аналізувати свої вчинки. Спостерігаючи за поведінкою однолітків, діти виражають свою симпатію чи неприязнь до них; відбувається процес морального поглиблення почуттів.

За основу розуміння поняття «моральне виховання» беремо узагальнене визначення В. Тугай: «це процес засвоєння моральних цінностей та ідеалів, оволодіння моральною культурою, формування стійких моральних якостей, розвитку морального почуття й навичок моральної поведінки» [8, с. 460].

Морально-етичне виховання молодших школярів у процесі роботи з книжками-картинками є важливим аспектом їхнього розвитку, що сприяє формуванню основних цінностей та норм поведінки. Як зауважують Т. Качак і Л. Круль, «ці книжки не лише забезпечують дітям пізнання себе і світу, але й сприяють розвитку їхньої соціальної та культурної ідентичності» [2, с. 292].

Книжки-картинки є унікальним інструментом, який поєднує текст і зображення, що дозволяє дітям розвивати уяву, глибше розуміти моральні аспекти історій. Робота з такими книжками сприяє розвитку емпатії, співпереживання та моральної свідомості у дітей. Наприклад, через персонажів, які стикаються з різними моральними дилемами, діти можуть вчитися розрізняти добро і зло, оцінювати вчинки героїв і робити власні висновки щодо правильності тих чи інших дій. Крім того, книжки-картинки допомагають школярам розвивати критичне мислення, оскільки вони заохочують дітей обдумувати причини і наслідки дій персонажів. Важливим аспектом є також можливість обговорення прочитаного, де вчитель або батьки можуть спрямовувати дитину на обговорення моральних уроків, закладених у книзі [6]. Такий підхід сприяє не лише моральному, а й соціальному розвитку, адже діти вчаться висловлювати свої думки, поважати думки інших і працювати в команді під час обговорень.

Робота з книжками-картинками також є ефективним засобом розвитку мовних навичок у молодших школярів. Через обговорення морально-етичних тем, закладених у книжках, діти вчаться формулювати свої думки, поповнюють словниковий запас і вдосконалюють мовлення. Зображення допомагають дітям краще розуміти зміст тексту, роблячи його доступнішим і зрозумілішим, що сприяє більш глибокому засвоєнню моральних уроків.

Варто наголосити, що книжки-картинки допомагають дітям розпізнавати і розуміти свої емоції, а також емоції інших людей, що є важливим кроком у формуванні моральної поведінки. Завдяки тому, що в книжках-картинках зображення часто передають емоційний стан персонажів, діти вчаться інтерпретувати невербальні сигнали, такі як вираз обличчя, поза та жести. Це допомагає їм краще розуміти, як їхні власні дії можуть вплинути на почуття інших, сприяє розвитку емоційної емпатії. Ще одним важливим аспектом є те, що книжки-картинки сприяють формуванню етичних уявлень через конкретні приклади з життя героїв. Наприклад, історії про дружбу, взаємодопомогу,

відповідальність, чесність і справедливість допомагають дітям зрозуміти, які вчинки є правильними, а які – неправильними, як слід поводитися в певних ситуаціях і чому важливо дотримуватися моральних норм.

Важливо також зазначити, що процес роботи з книжками-картинками може включати активне залучення дітей до творчої діяльності, такої як малювання, створення власних історій або рольові ігри на основі прочитаного. Така робота стимулює розвиток творчого мислення, дозволяє дітям краще засвоїти моральні уроки, занурюючись у ситуації, в яких вони самі можуть вибирати, як діяти, та оцінювати наслідки своїх рішень. Як зауважує І. Луценко, «Художні образи в доступній дітям формі відтворюють вчинки, події, які відповідають критеріям людяності, або суперечать їм. Вчинки героїв дитячих художніх творів, впливаючи на емоційну сферу дітей, викликають у них моральні почуття, соціальні емоції. А відтак, цілеспрямований добір художніх творів морального змісту дозволяє формувати у дітей відповідні ставлення, вибори, якості» [5, с. 205].

Через різноманітні історії, які розповідають про традиції, звичаї та спосіб життя різних народів, діти вчаться поважати і цінувати відмінності між людьми. Зображення в таких книгах допомагають передати особливості культури, мови, зовнішнього вигляду персонажів, що стимулює інтерес і відкритість до інших культур. Таким чином, книжки-картинки стають ефективним засобом формування у дітей уявлень про глобальний світ, де всі люди мають право бути різними, але водночас заслуговують на повагу і рівні можливості. Так формується толерантність як важливий аспект морально-етичного виховання учнів. Важливим є також те, що робота з книжками-картинками сприяє розвитку вміння вирішувати конфлікти. Багато історій у книгах демонструють ситуації, де персонажі стикаються з труднощами чи конфліктами, які вони повинні вирішити. Діти, спостерігаючи за тим, як герої знаходять вихід із складних ситуацій, вчаться аналізувати проблеми, шукати компроміси та розуміти важливість мирного вирішення конфліктів. Це не

лише збагачує їхні моральні знання, а й готує до реального життя, де здатність знаходити рішення в складних ситуаціях є ключовою навичкою.

Як показує практика сімейного читання, книжки-картинки можуть бути використані для зміцнення родинних цінностей. Спільне читання з батьками чи опікунами створює особливий емоційний зв'язок, де дорослі можуть ділитися своїм життєвим досвідом, пояснювати моральні уроки і разом обговорювати ситуації, описані в книгах. Це не тільки сприяє розвитку дитини, але й зміцнює сімейні стосунки, формуючи атмосферу довіри і підтримки. Родинне читання також сприяє розвитку емоційної стабільності у дитини, що є важливою складовою морального виховання. Використання цих книг у навчальному процесі та вдома сприяє всебічному розвитку дитини, готуючи її до життя в складному, багатогранному світі, де моральні принципи і цінності відіграють важливу роль.

Окрім зазначених переваг, книжки-картинки сприяють розвитку соціальних навичок, що є невід'ємною частиною морального виховання. У багатьох сюжетах представлено ситуації, де герої взаємодіють один з одним, навчаються співпраці, допомоги та підтримки. Діти, слідкуючи за поведінкою персонажів, вчаться важливим соціальним навичкам, таким як комунікація, робота в команді та здатність слухати і враховувати думки інших. Завдяки цьому діти краще розуміють, як будувати здорові стосунки з однолітками і дорослими, а також як поводитися у різних соціальних ситуаціях. Крім того, книжки-картинки можуть стимулювати моральні роздуми і самопізнання. Деякі історії піднімають глибокі етичні питання, які заохочують дітей замислюватися над тим, що для них означає бути хорошою людиною, які цінності є важливими в їхньому житті і як вони можуть зробити світ кращим місцем. Такий підхід допомагає дітям розвивати внутрішній моральний компас, який буде керувати їхніми діями і рішеннями в майбутньому. Роздуми над етичними питаннями також сприяють формуванню самосвідомості та відповідальності за власні вчинки. Книжки-картинки забезпечують ігрову

практику з дітьми, розважають їх. Погоджуємося з твердженням О. Рябошапки, яка констатує: «Сьогодні існує чимала кількість дитячої літератури, яка призначена для розваг: книжки-іграшки, книжки-забавлянки, книжки-картинки тощо. Така друкована продукція дуже популярна серед батьків. На такому призначенні книги наголошувала ще С. Русова, яка вважала, що книга для дитини має бути і розвагою, і засобом соціалізації, і допомагати в розвитку творчості» [7, с. 23].

Інтеграція книжок-картинок у процес навчання стимулює розвиток критичного мислення. Діти, аналізуючи поведінку персонажів та результати їхніх дій, вчаться ставити запитання, шукати відповіді і оцінювати різні точки зору. Це допомагає їм розвивати здатність самостійно мислити, робити обґрунтовані висновки і формувати власну думку. Крім того, обговорення книжок у класі чи вдома може стимулювати активний діалог, де діти можуть ділитися своїми поглядами і дискутувати з однолітками чи дорослими, що розвиває вміння аргументувати свої думки та поважати чужі. Ще одним важливим аспектом є те, що книжки-картинки можуть стати інструментом для обговорення складних і делікатних тем, таких як смерть, хвороба, розлучення чи булінг. Зображення і простий текст допомагають пояснити дітям ці складні поняття у доступній формі, надаючи можливість обговорювати емоційно важкі ситуації у безпечному середовищі. Це дозволяє дітям краще розуміти світ навколо себе і справлятися з власними емоціями.

Розглянемо особливості роботи з книжками-картинками на уроці літературного читання у 3 класі у процесі опрацювання книжок-картинок Христини Лукашук «Казка про Майдан» і «Казка про Світло». У першій йдеться про події Революції гідності, а в другій – про війну росії з Україною, розпочату в 2014 р. «Авторка тексту й символічних, сповнених архетипів та глибинних сенсів ілюстрацій, подала доступну дітям інтерпретацію одвічної боротьби добра і зла. «Казка про Світло» веде читача шляхом «від часів створення української землі, через найтемніші роки і до остаточної перемоги у

війні над злом». Образи-символи (іскри Божої, державного прапора, голуба миру та ін.) виступають джерелом гармонії і внутрішньої сили кожного українця, світла, що несуть у собі українська історія, культура й мова». авторка переконує читачів, що це світло не знищить жоден ворог, яким би великим і підступним він не був» [2, с. 294].

Методика роботи з книжками-картинками Христини Лукашук «Казка про Майдан» і «Казка про Світло» орієнтована на ознайомлення учнів із важливими подіями сучасної історії України та виховання не тільки морально-етичних цінностей, а й патріотизму. Урок розпочинається з підготовчого етапу, де вчитель демонструє обкладинки книг і запитує, які почуття вони викликають, а також обговорює з учнями, що можна сказати про зміст книг за назвами. Під час актуалізації знань учні розповідають про Революцію Гідності, символи українського прапора, голуба миру та інші важливі образи.

Читання тексту кожної книги відбувається поетапно, із залученням ілюстрацій. Для «Казки про Майдан» пропонується зупинитися на ключових моментах і ставити запитання про зміст тексту та ілюстрацій, зокрема таких символів, як дерево, ліхтарі, голуб миру. Учні аналізують, як дерево Майдану уособлює українців, обговорюють, що допомогло перемогти темряву. У роботі з «Казкою про Світло» увага зосереджується на ідеї світла як сили, що перемагає зло. Учні вивчають символічні образи іскри Божої, державного прапора, захисників і миру. Разом визначають, як світло проходить через найтемніші роки історії України і веде до перемоги. Вони також міркують, чому сила людей в єдності і взаємопідтримці.

Після завершення читання вчитель проводить аналітичний етап. Учні порівнюють символіку двох книг, аналізують, які спільні риси є у боротьбі добра зі злом під час Майдану та війни, і виявляють відмінності. У групах вони працюють над творчими завданнями: перша група придумує нові символи для історії Майдану, а друга створює продовження казки, уявляючи перемогу світла. На творчому етапі учні створюють асоціативний куц навколо

центрального слова «Світло», додаючи до нього поняття, пов'язані із добром, перемогою, єдністю та гармонією. Також проводиться рольова гра, де діти виконують ролі героїв обох казок, що допомагає їм краще зрозуміти значення символів і подій. Як завершення, учням пропонують створити власну сторінку книги-картинки про сучасне світло в Україні, працюючи у групах. Завершується урок рефлексією. Учні діляться своїми емоціями, думками про світло в їхньому житті, його важливість для української історії, культури та майбутнього. Завдяки такій методиці вони не лише осмислюють історичні події, а й усвідомлюють глибину символів, розвивають художнє мислення та отримують цінний досвід патріотичного виховання.

Робота над книгами-картинками Христини Лукашук «Казка про Майдан» і «Казка про Світло» сприяє морально-етичному вихованню учнів завдяки залученню до розгляду тем, важливих для формування ціннісних орієнтацій і поведінки. Ці книги дозволяють учням досягнути сутність боротьби добра і зла, усвідомити, що добро і світло завжди перемагають, незважаючи на виклики й темряву, які уособлюють несправедливість, насильство і війни. Через приклади з української історії і сучасності, учні знайомляться з такими етичними поняттями, як сміливість, єдність, відповідальність, жертвність. Образи героїв, які захищають світло чи відстоюють права, формують у дітей ідею відповідального ставлення до своєї країни, громади та близьких.

Інтерактивний підхід до роботи з текстами та ілюстраціями (читання, обговорення, творчі завдання, рольові ігри) розвиває емпатію, вміння ставити себе на місце інших, переживати їхні емоції та краще розуміти мотивацію поведінки. Це надзвичайно важливо для формування моральної чуйності та доброзичливості. Під час аналізу символіки в книгах учні дізнаються про важливість гармонії, духовності та внутрішньої сили. Наприклад, світло, яке несе українська культура, мова і традиції, спонукає дітей цінувати і берегти свою історичну спадщину, шанувати моральні та етичні принципи, якими живе український народ. Закладені в книгах поняття свободи, миру та

незламності підкреслюють, що етичні цінності є універсальними, і їх важливо відстоювати не лише для власного благополуччя, а й для гармонії у світі. Ці уроки сприяють вихованню свідомих і відповідальних громадян.

Наведемо таблицю з іншими книжками-картинками, які ми опрацювали з учнями 3 класу. Важливо вказати на цінності цих книг як засобів морально-етичного виховання, а також визначити ефективні форми роботи з ними, адже «за допомогою правильно підібраних творів можна вплинути на підсвідомість учнів, виховати у них якості, чесноти, якими має володіти гуманна особистість. Дитяча література сприяє формуванню у дітей моральних цінностей та почуттів, певних етичних норм, які є особливо значущими у сучасному світі» [4, с. 44].

Аналізуючи програми з читання для учнів початкової школи, переконуємося, що твори, які вивчають школярі, різноманітні тематично й жанрово, що важливо у реалізації завдань виховної роботи. «Зміст і тематика творів віддзеркалюють різноманітні сторони життя й діяльності учнів, розширюють їх світогляд, сприяють кращому засвоєнню важливих духовно-моральних цінностей, збагачують знання, сприяють вихованню кращих почуттів» [9, с. 481] .

Опрацьовуючи ці книги з учнями, можемо досягти результату морально-етичного виховання – сформуванню у них моральну вихованість або моральність. «Вони матеріалізують в суспільно цінних властивостях і якостях особистості, виявляються в стосунках, діяльності, спілкуванні» [8, с. 461].

Табл. 1. Книжки-картинки як засіб морально-етичного виховання учнів

	Назва книжки-картинки	Чого вчить твір?	Форми роботи з книжкою-картинкою
1	Українська народна казка «Колобок»	Вчить обережності, розуміння наслідків своїх вчинків, важливості дослухатися до порад	Читання казки та розгляд ілюстрацій з обговоренням моральних уроків. Ігри на розпізнання правильних і неправильних вчинків героїв Малювання сцен казки
2	Українська народна казка «Рукавичка»	Класична казка, яка вчить взаємоповаги, дружби та вміння	Розігрування казки з персонажами; Малювання власної «рукавички»; Колективне створення нової версії

		співіснувати разом	казки.
3	Казка «Півник» Зоряни Живки	Вчить сміливості, відповідальності, важливості віри в себе та допомоги іншим	Читання і обговорення питання самооцінки і віри в себе. Написання власних історій про те, як подолати страхи та труднощі
4	«Шапочка і Кит» Катерини Бабкіної	Вчить цінувати життя, бути вдячним за допомогу та підтримку, не втрачати надії Обговорення теми підтримки в складні моменти життя.	Малювання ілюстрацій до історії, створення власних «казкових друзів» героїв. Колективна робота над листом вдячності уявному герою-помічнику.
5	«Одного разу на Різдво» Надійки Гербіш	Вчить доброті, милосерддю, важливості родинних цінностей та духовних святинь	Читання та обговорення особливостей Різдва та його традицій. Колективна творча робота: написання різдвяних історій, натхнених сюжетом. Створення різдвяних листівок і листів вдячності героям твору або своїм близьким.

Висновки

Книжки-картинки є потужним інструментом морально-етичного виховання молодших школярів, оскільки вони поєднують у собі навчальні, емоційні та соціальні аспекти розвитку дитини. Завдяки використанню зображень і текстів, ці книги сприяють формуванню базових моральних цінностей, таких як доброта, чесність, відповідальність і справедливість, допомагаючи дітям розуміти наслідки своїх дій і виборів. Вони також розвивають емпатію, критичне мислення, емоційну грамотність і навички соціальної взаємодії, що є важливими для адаптації дитини в суспільстві та її успішного особистісного розвитку. Книжки-картинки допомагають дітям зрозуміти складні та делікатні теми, такі як культурне розмаїття, конфлікти, втрати або соціальні проблеми, забезпечити безпечне середовище для обговорення та рефлексії. Загалом, робота з книжками-картинками сприяє всебічному розвитку дитини, закладаючи ціннісні орієнтири на все життя. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні ефективності різних методик використання книжок-картинок у навчальному процесі, зокрема в контексті інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід: когнітивно-практичні засади. 344 с.
2. Качак Т., Круль Л. Сучасні українські книжки-картинки для дітей: ключові теми і образи. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип.35. С. 290-296. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.35.50>
3. Качак Т.Б., Ленко Х. П. Формування у молодших школярів патріотичних цінностей засобами дитячої літератури. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 62. Т. 1. С.55 – 59. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.11>
4. Кульчак Х. В., Качак Т. Б. Дитяча література як засіб формування християнських цінностей у молодших школярів. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (Vol. 2)*, Cambridge, October 29, 2021. Cambridge-Vinnitsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2021. С. 43 – 48.
5. Луценко І. Роль дитячої книжки у вихованні людяності. *Збірник наукових праць*. 2016. Випуск 21(2). Частина 2. С. 202-206.
6. Огар Е. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки. Львів: АзАрт, 2002. 160 с.
7. Рябошапка О. Вплив книги на формування особистості дитини: історичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70, Т. 3. С. 20-24. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-3.3>
8. Тугай В. М. Моральне виховання молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 41. С. 459-464.
9. Шевченко Ю. М., Абламонова В. І. Духовно-моральні цінності як основа духовного виховання молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7. С. 476-485.

Катерина Гошовська, Сільвія Кобевко,
студентки педагогічного факультету
Лариса Круль,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

РОБОТА З КОМІКСАМИ В ЗДО

Стаття присвячена аналізу особливостей використання коміксів у роботі з дітьми дошкільного віку. Реалізовано підхід до дослідження коміксу як ефективного засобу розвитку мовлення, уяви, емоційного інтелекту та соціалізації дошкільників. Розглянуто методiku впровадження коміксів у освітній процес, їхню роль у формуванні читацької мотивації та пізнавальної активності. Особливу увагу приділено сучасним виховним і патріотичним аспектам українських коміксів, а також перспективам їхньої адаптації до потреб дошкільної освіти.

Ключові слова: комікси, дошкільна освіта, мовленнєвий розвиток, когнітивний розвиток, сюжетно-рольова гра, ілюстрації, емоційний інтелект, дитяча література, освітні технології, патріотичне виховання.

Вступ

Застосування коміксів у роботі з дітьми дошкільного віку обумовлене освітніми та виховним аспектами. За допомогою привабливого візуального вигляду та цікавого тексту у дітей розвивається уява і їм легше сприймати та засвоювати нову інформацію. Розповіді у ілюстраціях – це саме те, що зацікавлює та мотивує до навчання маленьких дошкільників.

Мета статті – проаналізувати методику роботи з коміксами з дітьми дошкільного віку; розглянути ефективні підходи та прийоми, які мотивують дітей дошкільного віку до сприймання та засвоєння нових знань.

Результати дослідження

Комікс – це жанр ілюстрованої розповіді, який поєднує літературу (тобто невеликі тексти в «хмарках» або «белуни») та ілюстрації (зображення, а також карикатури чи серії візуально привабливих картинок). Комікс – це малюнки з короткими текстовими блоками, які разом розказують історію. Термін «комікс» (від англ. comic – смішний) давно вийшов за рамки свого первісного значення і охоплює набагато ширший спектр тем та стилів. Комікси як вид мистецтва не поступаються ані літературі, ані кіно. В цьому форматі можливо передати будь-який жанр, роблячи його зрозумілим та захопливим для широкого кола людей [6]. Іншими словами, комікс – це своєрідна форма оповіді, яка складається з кадрів: ілюстрацій, діалогів та інших елементів, що йдуть один за одним. Як інформаційний продукт, комікс визначається сюжетом, логічною послідовністю змісту, який передається графічними та словесними засобами, а також унікальним способом їхньої взаємодії. Основною рисою коміксу є гармонійне поєднання тексту й малюнків, які, будучи однаково важливими для повного сприйняття історії, створюють єдину цілісність [5].

Український комікс і графіка активно розвиваються. На думку Н.Космацької, комікси в Україні поки не мають заслуженої популярності, як вважає Б. Філоненко, вони тільки формуються. Разом з тим, О. Колесник

бачить потенціал для розширення цього виду мистецтва, зокрема, враховуючи дедалі більший інтерес до нього за останні роки [6, с. 28]. Комікс-розмальовка «Українські супергерої» (2015) Лесі Воронюк показує виховний і патріотичний бік цього виду мистецтва. У сюжеті – герої, завдання яких – оборона України від небезпек, а їхні імена та надзвичайні вміння пов'язані з національною культурою. Головна думка коміксу – безперечна перемога Світла над Темрявою, незважаючи на будь-які перешкоди. Комікс «Патріот» Вадима Назарова (2016) присвячений боротьбі з чужинцями. Головний герой здобуває унікальне військове спорядження, яке дає йому надзвичайні здібності, перетворюючи на символ спротиву [6, с. 30].

Ілюстрації мають важливе значення, адже з перших книг дитина починає пізнавати світ і розвивати уяву, фантазію. Створення якісного та привабливого візуального компонента – важлива складова редакційно-видавничого процесу у дитячій літературі. Видавці, художні редактори, дизайнери та більдредактори несуть велику відповідальність, оскільки працюють для особливих читачів. Вони мають враховувати не тільки видавничі стандарти та поліграфічні вимоги, а й гігієнічні норми, вікову психологію та інтереси маленьких читачів. Важливо окреслити основні вимоги, які видавці ставлять до підбору ілюстрацій для дитячих книжок. Книжкова ілюстрація має вагомий вплив на формування художнього смаку, розвиток мислення і творчості дітей. Під час створення ілюстрацій ми обов'язково маємо зважати на вік дитини, щоб зображення були правильно сприйняті й зрозумілі. Найперше, дитячу увагу привертає обкладинка або палітурка книжки, тому вона повинна бути виразною, яскравою та привабливою, щоб викликати зацікавлення у маленького читача. Ілюстратор обов'язково повинен дотримуватися певного балансу: темна або непримітна ілюстрація навряд чи зацікавить дитину, а надмірно яскрава може відволікти або навіть відвернути від книги [1].

Ілюстрації мають велике значення для кращого розуміння тексту. Дошкільнята спочатку дивляться на малюнки в книжках, а вже потім

починають сприймати текст, самотійно або з допомогою дорослих. Комікси педагоги рекомендують активно застосовувати в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [8, с. 20]. Кожен педагог, запроваджуючи оперативну методику інтеграції коміксів у процес навчання дітей, також зобов'язаний пам'ятати, що старші дошкільнята та учні першого класу, у яких читацькі навички ще не досконалі, потребують особливого підходу. Щоб допомогти дітям зрозуміти зміст коміксу, важливо організувати роботу з емоційного озвучування реплік персонажів. Це можна зробити, застосовуючи емоційне читання дорослого; аналіз персонажів, які беруть участь у коміксі; настанови щодо інтонації, яка відповідає характеру героїв; згадку події з життя дитини, що схожа на зображену в коміксі, щоб правильно передати емоції [2].

Комікси подібні до сюжетно-рольових ігор. Гра – найдієвіший інструмент соціалізації дитини, який закладає фундамент її особистісного становлення. Дошкільний вік без гри – це відхилення від норми, адже саме вона є основною справою дитини в цей період. Відсутність гри позбавляє дитину важливого джерела розвитку: творчості, розуміння суспільних взаємин, активної взаємодії в колективі та пізнання навколишнього середовища. Й.Хейзінга, досліджуючи гру як фактор соціалізації, розглядав її як особливу «школу» життя, що формує культуру дитини. Ігрова діяльність дозволяє малюку не тільки відтворювати набуті знання, але й осмислювати та творчо збагачувати їх. Через гру дошкільник переймає досвід дорослих, інформацію з книжок, медіа та власних спостережень. Завдяки цьому він розуміє зв'язок поколінь і культуру суспільства, що сприяє його соціальному розвитку. Саме у грі дитина виявляє активність, розвиває когнітивні здібності, емоційну чутливість та креативне мислення, що проявляється у предметній діяльності, у спілкуванні.

Часто комікси пропонують дитині гру, ролі, перевтілення у вигаданих героїв, дію у створеному ними уявному світі згідно з визначеними правилами. Фундаментом коміксу, як і сюжетно-рольової гри є ілюзорна реальність, народжена дитячою фантазією, що дає змогу малюкам приміряти на себе ролі

дорослих та відтворювати їх у власноруч змодельованому ігровому просторі. Самостійність в цій грі – її основа: діти самі вирішують, як розвиватимуть історію, обиратимуть ролі та місце дії. Кожен гравець має повну свободу вибору для втілення свого персонажа. Така незалежність дозволяє дитині зануритися у сфери дорослого життя, які поки що для неї закриті. Під час гри дошкільник не тільки відтворює знайомі ситуації, а й висловлює власне бачення подій, оцінює їх та формує свої уявлення про світ. Отже, сюжетно-рольова гра стає не лише розвагою, а й дієвим інструментом розвитку особистості та соціальної адаптації дитини.

Існує деяка різниця між сюжетно-рольовими іграми та коміксами: рольова взаємодія в контексті сюжетно-рольових ігор відбувається спонтанно у реальному ігровому світі, висловлювання при цьому усні. На відміну від цього, рольове спілкування у коміксі визначається коротким авторським текстом, який дитині треба прочитати, а середовище, в якому спілкуються персонажі, схематично зображене графікою [2, с. 25]. За вказаними ознаками комікси близькі до дидактичних ігор, які активно використовують педагоги в дошкільній та початковій освіті. Відмінністю коміксу також є те, що у вигаданих ситуаціях неодмінно відображається комічна сторона життя, тоді як сюжетно-рольові ігри містять широку палітру сприйняття світу людиною – від сумного до смішного [2].

Комікси для дошкільнят – це чудовий метод зацікавити дітей читанням. Вони комбінують яскраві малюнки з мінімумом тексту, що робить історії простими і зрозумілими. Сюжети таких коміксів здебільшого легкі та знайомі дітям – це можуть бути буденні ситуації або захопливі пригоди казкових персонажів. Основне значення мають малюнки, адже саме через них діти сприймають події та емоції героїв. Текст подається у вигляді коротких реплік або описів, що допомагає розвивати мовлення і вчитися стежити за сюжетом. Крім розважальної функції, комікси мають і навчальну вартість – вони знайомлять дитину з важливими цінностями, такими як дружба, доброта та

взаємодопомога. Завдяки малюнкам малюки можуть «читати» їх самостійно, що стимулює уяву та поліпшує навички розуміння тексту.

Від легендарних супергероїв, які рятують світ у найскрутніші часи, до звичайних пригод харизматичного рудого kota — комікси можуть захоплювати уяву так само, як і будь-яке інше мистецтво. Це не тільки розвага, а й спосіб навчання, що сприяє передаванню непростих історій та ідей через поєднання зображень та діалогів. Цифровий сервіс Canva дозволяє самостійно створювати комікси: без проблем об'єднувати текст, візуальні елементи та емоції, перетворюючи задуми на справжні шедеври.

Canva – це онлайн-платформа для графічного дизайну, що робить створення візуального контенту простим, навіть без спеціальних знань. Сервіс надає багато готових шаблонів для презентацій, плакатів, логотипів, коміксів, постів у соцмережах та іншого. З інтуїтивним інтерфейсом, великою бібліотекою картинок, значків, шрифтів і анімацій, користувачі можуть миттєво втілювати свої творчі задуми. Цей ресурс дозволяє створювати комікси разом з дітьми, використовуючи шаблони й вказівки, зображати персонажів з різними почуттями й виразами обличчя, аби підкреслити їх характер. У конструкторі коміксів від Canva немає жодних обмежень для творчості [7]. Комікси – це дієвий інструмент для розвитку навичок читання для дітей. Вони поєднують короткий текст, яскраві зображення та логічні результати події, що робить їх цікавими та доступними для дошкільнят різного віку у процесі інтерактивних ігор і завдань.

Табл. 1. Методика роботи з коміксами

Комічна вулиця	Маленькі діти повторюють дії персонажа. Коли герой біжить, вони імітують біг і махають руками – повторюють жести.
Знайти слова	Дітей запрошують знайти комікси та фрази для дружби.
Вгадайте персонажа	Вихователь показує героя і запитує: «Як його звати?» або «Яку роль вона відіграє в історії?».
Прогнозування події.	Діти намагаються здогадуватися, що буде далі, якщо вихователь приховує остаточну рамку.
Створіть власний комікс. Додайте репліку.	Діти отримують комікси без текстів та діалогів винаходу.

Ізолювати діаграму	Малюки створюють відсутні кадри, які фізично завершують історію.
Постановка коміксу	Діти грали на сценах, розмовляли персонажами та відтворювали рухи.

Висновки

Отже, комікси як інноваційний засіб навчання мають значний потенціал у контексті дошкільної освіти. Їх використання сприяє всебічному розвитку дитини – мовленнєвому, когнітивному, емоційному та соціальному. Комікси стимулюють уяву, заохочують до читання, формують навички діалогу та розуміння послідовності подій. Завдяки поєднанню тексту й зображення вони забезпечують легке сприйняття інформації, активізують пізнавальну діяльність і дозволяють ефективно впроваджувати сюжетно-рольові ігри. Особливе значення мають українські комікси, які несуть у собі виховний і патріотичний потенціал, що є актуальним у сучасних умовах. Перспективним напрямом є розробка методичних рекомендацій щодо інтеграції коміксів в освітній процес ЗДО.

Список використаних джерел

1. Будник О., Фомін К., Хайнус А. Дидактичні комікси в початковій школі: методика їх створення та використання. *Освітні обрії*. 2022. 54 (1). С. 37–48. <https://doi.org/10.15330/obrii.54.1.37-48>
2. Дмитрук Ю.В. Соціалізація дітей дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. Рукопис. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2023. 66 с.
3. Кудикіна Н.В., Руденко Н.М., Романенко Л.В. Методичний супровід упровадження коміксів в освіту дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи. *Імідж сучасного педагога*. 2023.
4. Михайлов М.Г. Формування української художньої культури коміксів і графічних романів. Київ. 2023. 93 с.
5. Васильєва В., Особливості українського коміксу крізь призму історичного розвитку. *Студентський науковий вісник*. 2020.
6. Шульська Н. М., Манюхіна А. Ю., Ілюстративна культура сучасної дитячої книги: видавничі норми й читацькі вимоги. *Scripta Manent: Молодіжний науковий вісник інституту філології та журналістики*. Луцьк. 2016.
7. Як створити власні комікси онлайн за шаблоном - Canva. 2025. URL.: https://www.canva.com/uk_ua/stvoryty/komiksy/
8. Щоденні звички Леді й Северина. URL.: <https://znaimo.gov.ua/media/komiks-22shhodenni-zvychky-leli-j-severyna22.pdf>

MYŚL PEDAGOGICZNA MARII MONTESSORI WOBEC SKUTKÓW CZARNEJ PEDAGOGIKI I RYWALIZACJI

The study defines the term 'Black Pedagogy' as educational practices based on psychological and physical violence, manipulation and control over a child through fear. After all, the purpose of this approach is to educate an 'obedient' person at the expense of his or her autonomy, self-respect and inner freedom. The article notes that in modern education, it is forbidden to manipulate a child by causing feelings of guilt or fear.

Key words: *Montessori pedagogy, violence, freedom in education, children's upbringing.*

Wprowadzenie

Maria Montessori, wybitna pedagog i reformatorka edukacji, stworzyła model wychowawczy, który zrewolucjonizował podejście do dziecka i jego rozwoju. Jej metoda edukacyjna, skoncentrowana na szacunku dla indywidualności dziecka, stanowi wyraźną alternatywę dla tzw. „czarnej pedagogiki” – systemu opartego na karach, manipulacji i podporządkowaniu. Montessori podważa również zasadność rywalizacji w edukacji, wskazując na jej negatywne skutki dla rozwoju emocjonalnego i społecznego dzieci. W tym eseju analizuję myśl pedagogiczną Marii Montessori w kontekście skutków czarnej pedagogiki i rywalizacji odwołując się do refleksji zawartych w artykule Śliwerskiego (2023) *Myśl pedagogiczna Marii Montessori wobec skutków czarnej pedagogiki i rywalizacji*.

Wyniki badań

Termin „czarna pedagogika” został spopularyzowany przez Katharinę Rutschky i odnosi się do praktyk wychowawczych opartych na przemocy psychicznej i fizycznej, manipulacji oraz kontrolowaniu dziecka poprzez strach. Celem takiego podejścia jest wychowanie „posłusznego” człowieka, co odbywa się kosztem jego autonomii, poczucia własnej wartości i wewnętrznej wolności. Jak zauważa Śliwerski, konsekwencje czarnej pedagogiki są widoczne w postaci traumy, problemów emocjonalnych i niskiej samooceny u dorosłych, którzy

doświadczyli takich metod w dzieciństwie. Czarna pedagogika zakłada, że dziecko z natury jest niedoskonałe, “dzikie” i wymaga naprawy oraz dyscyplinowania przez dorosłych, aby mogło zostać pełnoprawnym członkiem społeczeństwa. Czarna pedagogika dopuszcza stosowanie przemocy - zarówno fizycznej, jak i psychicznej - jako środka do podporządkowania dziecka. Kary cielesne, krzyki, groźby czy publiczne upokarzanie mają wymusić posłuszeństwo i wyeliminować “niewłaściwe” zachowania. Dziecko często jest manipulowane przez wzbudzanie poczucia winy lub strachu. W tym modelu pedagogicznym dorosły jest niekwestionowanym autorytetem, którego decyzje i polecenia nie podlegają dyskusji. Dzieci nie mają możliwości wyrażania swojego zdania czy sprzeciwu. Czarna pedagogika niszczy poczucie własnej wartości dziecka. Ciągła krytyka, kary i brak akceptacji prowadzą do tego, że dziecko zaczyna postrzegać siebie jako niewystarczające, niegodne miłości i uwagi. W dorosłości osoby wychowane w tym systemie często zmagają się z lękiem, depresją i niskim poczuciem własnej wartości.

Maria Montessori przeciwstawia się tym założeniom, proponując podejście, które zakłada pełne zaufanie do naturalnego potencjału dziecka. Jej filozofia edukacji nie opiera się na przymusie, lecz na stwarzaniu odpowiednich warunków do rozwoju. Montessori wierzyła, że dziecko jest zdolne do samodzielnego uczenia się i działania, jeśli tylko umożliwi mu się pracę w przygotowanym środowisku, wolnym od kar i nagród. Montessori stworzyła system wychowawczy, który opiera się na szacunku dla dziecka, wspieraniu jego autonomii i rozwijaniu wrodzonymi zdolnościami. Jej metoda nie tylko eliminuje przemoc, manipulację i presję rywalizacji, ale również wspiera rozwój emocjonalny, społeczny i intelektualny w harmonii z naturalnymi potrzebami dziecka. Maria Montessori uważała, że każde dziecko jest wyjątkowe i rozwija się we własnym tempie. Zamiast wymuszać jednolite standardy i oczekiwać od dzieci takich samych wyników, pedagogika Montessori dostosowuje proces edukacyjny do indywidualnych potrzeb, zainteresowań i możliwości każdego ucznia. Wolność jest jednym z filarów metody Montessori. Dzieci mają możliwość samodzielnego wyboru zadań i aktywności, co pozwala im rozwijać zainteresowania

i wewnętrzną motywację. Jednak wolność nie oznacza chaosu - dzieci uczą się także odpowiedzialności za swoje działania i pracy w harmonii z innymi. W pedagogice Montessori nie stosuje się kar ani nagród, które są typowe dla tradycyjnych modeli edukacyjnych. Zamiast tego, dzieci są motywowane przez satysfakcję płynącą z nauki i osiągnięcia celów własnymi siłami. Dzięki temu rozwijają wewnętrzną motywację, niezależną od zewnętrznych ocen czy presji. W klasach dzieci w różnym wieku uczą się razem, co sprzyja rozwijaniu empatii, wzajemnego szacunku i współpracy. Starsze dzieci pomagają młodszym, co wzmacnia poczucie odpowiedzialności i buduje pozytywne relacje międzyludzkie.

Pedagogika Marii Montessori jest wyjątkową odpowiedzią na problemy tradycyjnych modeli wychowania, takich jak czarna pedagogika, które opierają się na przemocy, manipulacji i rywalizacji. Jej metoda zakłada, że dziecko, jako istota pełna potencjału, rozwija się najlepiej w środowisku, które wspiera jego autonomię, szanuje jego indywidualność i zachęca do samodzielnego działania. Montessori przeciwstawia się podejściu opresyjnemu, promując edukację opartą na wolności, szacunku i wewnętrznej motywacji, eliminując potrzebę kar, nagród czy zewnętrznej presji. Alternatywa proponowana przez Montessori daje dzieciom przestrzeń do harmonijnego rozwoju, obejmującego zarówno sferę emocjonalną, jak i intelektualną oraz społeczną. Brak rywalizacji sprzyja współpracy i budowaniu relacji opartych na empatii i wzajemnym szacunku, co jest kluczowe w przygotowywaniu dzieci do życia w nowoczesnym społeczeństwie.

W obliczu destrukcyjnych skutków czarnej pedagogiki, takich jak niska samoocena, trudności emocjonalne i zależność od zewnętrznej kontroli, pedagogika Montessori pokazuje, że wychowanie może być procesem wspierającym dziecko w odkrywaniu siebie i swojego miejsca w świecie. Ta metoda nie tylko kształtuje silne i samodzielne jednostki, ale również przyczynia się do budowy bardziej humanistycznej wizji edukacji i społeczeństwa. Śliwerski wskazuje, że czarna pedagogika kładzie nacisk na kontrolę i przymus, co prowadzi do tłumienia autonomii i kreatywności dziecka. W kontrze, Montessori promuje rozwój

wewnętrznej motywacji oraz harmonijne funkcjonowanie w grupie bez potrzeby konkurowania. Jak podkreśla autor, jej metoda eliminuje negatywne konsekwencje rywalizacji, takie jak poczucie wykluczenia, niska samoocena i zależność od ocen zewnętrznych. Zamiast tego dzieci w systemie Montessori rozwijają zdolność samoregulacji, pewność siebie i umiejętność współpracy.

Podsumowanie

W obliczu współczesnych wyzwań edukacyjnych, na które zwraca uwagę Śliwerski, pedagogika Montessori pokazuje, że wychowanie może być procesem, który wspiera rozwój całej osobowości dziecka – emocjonalnej, społecznej i intelektualnej. Metoda ta nie tylko odpowiada na negatywne skutki czarnej pedagogiki, ale także buduje fundamenty dla tworzenia bardziej humanistycznego i empatycznego społeczeństwa. W świetle argumentów przedstawionych w artykule, Montessori stanowi skuteczny i etyczny model edukacji, który w pełni realizuje idee wychowania jako procesu wspierania, a nie kontrolowania dziecka. Pedagogika Marii Montessori jest zdecydowanie lepsza od czarnej pedagogiki, ponieważ opiera się na szacunku dla dziecka i jego indywidualnych potrzeb, podczas gdy czarna pedagogika stosuje przemoc, kary i manipulację, tłumiąc naturalny potencjał dziecka. Montessori nie tylko lepiej wspiera rozwój emocjonalny i społeczny dziecka, ale również przygotowuje je do życia jako pewną siebie i niezależną osobę.

Literatura

1. Adorno, T. (1978). Wychowanie po Oświećciu. Miesięcznik Znak, 285(3), 353–366.
2. Brezinka, W. (2005). Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych. Kraków: Wydawnictwo WAM.
3. Camarda, S. (2021). Przedmowa do polskiego wydania. W: M. Montessori, Edukacja i pokój. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
4. Freire, P. (1972). Pedagogy of the Oppressed. New York: Penguin Books. Korczak, J. (1984). Pisma wybrane. T. 1. Warszawa: Nasza Księgarnia. Kurczab-Redlich, K. (2022). Tajemnice Rosji Putina. Wowa, Wołodia, Władimir. Warszawa: Wydawnictwo AB.
5. Leys, S. (2022). Orwell, czyli wstręt do polityki. Warszawa: PIW.
6. Melosik, Z. (2010). Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
7. Miller, A. (1991). Mury milczenia. Cena wyparcia urazów dzieciństwa. Warszawa: PWN. Montessori, M. (2018). Sekret dzieciństwa. Warszawa: PWN. Montessori, M. (2019). Wykłady londyńskie 1946. Warszawa: PWN. Montessori, M. (2020). Co powinieneś wiedzieć o swoim dziecku. Warszawa: PWN.

8. Montessori, M. (2021). Edukacja i potencjał człowieka. Warszawa: PWN. Rejman, K. (2022). Etyka radykalna jako emancypacja. O wojnie i pokoju z perspektywy pedagogicznej. Wrocław: Wydawnictwo DSW.
9. Śliwerski, B. (1992). Przekraczanie granic wychowania. Od „pedagogiki dziecka” do antypedagogiki. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Śliwerski, B. (2009). Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
10. Śliwerski, B., Paluch, M. (2021). Uwolnić szkołę od systemu klasowo-lekcyjnego. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
11. Wołoszyn, S. (1998). Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba syntetycznego zarysu na tle powszechnym. Kielce: Dom Wydawniczy Strzelec. Wrzosek, M. (red.). (2021). Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej. Państwo, społeczeństwo, polityka, biznes. Warszawa: NASK.

Яна Захарук,
магістрантка педагогічного факультету
Олена Будник,
докторка педагогічних наук, професорка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ВПО У ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

У статті висвітлено деякі заходи, які здійснено у ЗЗСО Івано-Франківської області для того, щоб соціалізація учнів в освітнє середовище була ефективною та успішною. Окреслено деякі методичні прийоми і техніки, які варто використовувати вчителям у роботі з дітьми, які зазнали травми війни.

Ключові слова: війна, учні початкових класів, ВПО (внутрішньо переміщені особи).

Вступ

Збройна агресія російської федерації проти України та тимчасова окупація частини української території спричинили масштабні руйнування житлового фонду, а також стали причиною порушення основних прав людини – права на життя, здоров’я, гідність, недоторканність і безпеку. З початку повномасштабної війни сотні тисяч українців були змушені залишити свої домівки, ставши внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Відповідно до оперативних даних, Івано-Франківська область прийняла понад 150 тисяч ВПО, які вимушено переїхали до нашого регіону, зазнавши фізичних і моральних травм. [1]. Соціалізація дітей ВПО у закладах початкової освіти Івано-Франківщини є важливим аспектом забезпечення їхньої успішної

інтеграції в нове середовище. Відповідно до даних, станом на 01.10.2024 року в Івано-Франківській області зареєстровано 31 554 дитини з числа ВПО, що підкреслює актуальність питання їхньої адаптації в освітніх закладах [1]. Наймолодші, зокрема учні, стикаються з численними труднощами, серед яких труднощі адаптаційного процесу й соціалізації в освітньому середовищі ЗЗСО.

Результати дослідження

За даними нашого дослідження, у ЗЗСО Івано-Франківщини запроваджено низку заходів, які сприяють соціалізації дітей ВПО. Зупинимося на них більш детально. Чи не найважливішою є психосоціальна підтримка дітей. Для цього заклади освіти області надають психосоціальну допомогу дітям з сімей ВПО через роботу шкільних психологів та соціальних педагогів, що сприяє подоланню стресу та адаптації до нового середовища. Крім того, проводяться численні позашкільні заходи, які організовують навчальні установи, школи, інші організації – екскурсії, майстер-класи та інші активності для дітей ВПО, що сприяє їхній інтеграції та розвитку. Наприклад, Центр туризму та краєзнавства учнівської молоді Івано-Франківської міської ради проводив пізнавальні історичні екскурсії містом, а також туристично-тренувальні мандрівки мальовничими місцями області. Однак складним було також завдання інтегрувати дітей до шкільного середовища, оскільки вони отримали різного роду стреси, зазнали втрат і змінили оточення. Для цього було внесено зміни в освітні програми. Зокрема, упроваджуються курси з української мови для дітей ВПО, що допомагає їм краще адаптуватися в новому мовному середовищі та покращує комунікативні навички. Адже саме ці діти часто мають бар'єри у налагодженні контактів і здебільшого є російськомовними.

Співпраця з громадськими організаціями також має важливе значення – залучення неурядових організацій до процесу соціалізації дітей ВПО дозволяє розширити спектр наданих послуг та забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини.

Варто вказати на численних викликах у процесі соціалізації учнів у ЗЗСО. Серед них: 1) психологічна адаптація: діти ВПО можуть стикатися з труднощами у встановленні нових соціальних зв'язків та подоланні наслідків стресу, пов'язаного з переміщенням; 2) освітні прогалини у знаннях і навчанні: різниця в навчальних програмах і методах викладання між регіонами може ускладнювати процес навчання для дітей ВПО; крім того треба звикати до нових учителів та однокласників; 3) культурні відмінності, зокрема в окремих традиціях і звичаях, що іноді впливає на процес інтеграції дітей ВПО у нове освітнє середовище [1].

Для покращення процесу соціалізації пропонуємо наступні рекомендації. Для цього наведемо приклади ефективних методів і прийомів роботи вчителя з учнями, які пережили травматичний досвід війни, зокрема ВПО, у початковій школі.

Метод «*Тепле коло*» (ранкове коло, яке практикується у НУШ). Мета: створити безпечний простір для емоційного вираження та налагодження довіри. Методика проведення: кожен учень по черзі ділиться, як він почувається або що приносить із собою на урок (можна використовувати м'яку іграшку, яка «дає право голосу»). При цьому теми мають бути простими, позитивними, з поступовим переходом до глибших переживань (але без тиску).

Для того, щоб допомогти дітям виражати емоції без слів, варто застосовувати *арт-терапевтичні техніки*: «Намалюй свій дім мрії», «Що в моєму серці» (малюнок у формі серця з емоціями або кольорами), створення колажу "Що мене підтримує" та ін.

Надзвичайно важливим є рефлексивний аспект, зокрема *методи письмової рефлексії (щоденник емоцій)*, щоб навчити учнів помічати та описувати свої емоції. Для молодших учнів пропонуємо малюнки або смайлики в щоденнику емоцій, а для старших (3–4 кл.) можуть писати короткі речення: «Сьогодні я відчував(ла)...», «Мене потішило...» тощо. А для

створення атмосфери підтримки, залучення до колективу варто *працювати в групах чи парах*, що дає відчуття «ти не сам (а)»: робота в парах з постійною зміною партнерів; колективні завдання: спільний малюнок, проєкт, казка; ігри на взаємодію («заплети павутинку дружби», «подаруй комплімент») тощо.

Використання історій з позитивним завершенням допомагає у формуванні віри в безпечне майбутнє, зниження тривожності в стресових умовах під час війни. Читання/інсценізація казок або історій, де герой долає труднощі (наприклад, українські народні казки, адаптовані історії про силу й добро), рекомендуємо застосувати в освітньому процесі початкової школи, де навчаються діти ВПО.

Техніка «Скринька безпеки» – для створення внутрішнього відчуття захищеності для дитини. Для цього кожен учень виготовляє коробочку (з паперу або справжню) й наповнює її «позитивними речами»: малюнками, фотографіями, записками з приємними словами.

У дитини, яка перебуває у страху, стресі чи відчуває душевний дискомфорт, важливо зберігати повагу до особистого простору та індивідуального темпу, що допоможе педагогові, – це *метод «Право не говорити»*. На уроці школяр має право не відповідати, не брати участь у певній активності, якщо не готовий до цього, що дозволяє знизити рівень стресу, тобто враховувати ситуативні відмінності і т.п. Це стосується й бажання чи небажання учня (учениці) розповідати про свої трагічні історії чи особисте життя (тільки з власної волі). У руслі цієї проблеми важливо звернути увагу освітян на індивідуальному підході до кожної дитини, яка зазнала травми війни, з урахуванням її потреб та особливостей. Для цього необхідне й проведення тренінгів та семінарів для вчителів щодо роботи з дітьми ВПО, зокрема з питань психологічної підтримки та культурної чутливості. У будь-яких заходах, спрямованих на соціалізацію учнів в освітньому середовищі початкової школи, важливим є залучення батьків, адже

активна співпраця з батьками дітей ВПО допоможе у створенні сприятливого середовища та підтримки процесу адаптації.

Висновки

Отже, забезпечення ефективної соціалізації дітей ВПО в закладах початкової освіти Івано-Франківщини вимагає комплексного підходу та тісної співпраці між освітніми установами, місцевими органами влади, громадськими організаціями та батьками. Особливої уваги потребує підготовка учителів до роботи з учнями, які зазнали різного роду травм через війну в Україні [1]. Для цього необхідно адаптувати й модифікувати деякі методики і технології навчання, щоб зробити освітній процес інклюзивний і доступний для всіх категорій школярів.

Список використаних джерел

1. Будник О. Трагедія українських дітей війни – глобалізація та цивілізаційні перехрестя сучасної доби. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*, 2023. № 2(4). С. 7-15. <https://doi.org/10.15804/ve.2023.04.01>
2. Про затвердження комплексної програми підтримки внутрішньо переміщених осіб Івано-Франківської області на 2025-2027 роки. 2024. https://orada.if.ua/decision/1065-37-2024/?utm_source=chatgpt.com

Тетяна Калин,
студентка Педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ПРИГОДНИЦЬКИМИ ТА ФАНТАСТИЧНИМИ ТВОРАМИ

У статті висвітлено методику розвитку креативного мислення молодших школярів у процесі роботи з пригодницькими та фантастичними творами, визначено педагогічні умови її ефективності.

Ключові слова: креативне мислення, молодші школярі, пригодницька проза, фантастична проза, дитяча література, цифрові технології, дитяча література, інтерактивний плакат.

Вступ

В умовах стрімкого розвитку новітніх технологій, особливо штучного інтелекту, все гостріше постає питання важливості людської праці. Значна частина процесів роботи вже автоматизована та не потребує залучення людини. Саме з цієї причини у сучасному світі зростає роль м'яких навичок особистості, серед яких особлива увага приділяється креативності та інноваційності. Нова українська школа (НУШ), яка базується на компетентнісному підході, серед інших визначає такі пріоритетні напрямки початкової освіти: формування в учнів допитливості, інноваційності та творчості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї. Важливу роль у розвитку таких умінь та навичок відіграє художня література, зокрема пригодницькі і фантастичні твори. Творча робота над прочитаним сприяє розвитку асоціативного мислення, здатності аналізувати події, будувати логічні зв'язки та переносити отримані знання у нові контексти. В умовах сучасного цифрового суспільства зростає потреба у створенні нових методичних підходів, ефективних педагогічних стратегій та розробок, які б мотивували здобувачів початкової освіти до активної читацької діяльності.

Мета статті – проаналізувати методику розвитку креативного мислення молодших школярів у процесі роботи з пригодницькими та фантастичними творами, визначити педагогічні умови її ефективності.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці українських та зарубіжних дослідників, присвячені проблемам розвитку креативного мислення і організації творчої діяльності на основі прочитаного, аналізу педагогічного потенціалу дитячої літератури, а також методиці вивчення пригодницьких і фантастичних творів здобувачами початкової освіти. У наукових колах питання креативності та її розвитку набуло особливого значення у середині XX століття, цій дискусії сприяла Американська психологічна асоціація. Зокрема, це питання досліджували Дж. Гілфорд, Е.Торренс, Д. Ж. Трефінгер та ін. Вчені та педагоги досі не дійшли згоди щодо

єдиного визначення «креативності». Після детального аналізу наукових праць щодо цієї теми Деніс Рідлі виокремив 26 різних визначень. Найчастіше під «креативністю» мають на увазі: здатність до вирішення проблем (Фред Ольсен, М. А. Рунко та Дж. Неміро, Т. Бочарова); процес створення нового (Ф. Баррон, Р. Стенберг та Т. Любарт); нестандартний підхід до завдання (І.Станіславчук, С. Гончаренко).

Кетлін Девінг [8] у процесі дослідженні розвитку креативності звертає увагу на тісний зв'язок когнітивних здібностей (зокрема, гнучкості мислення), особистісних якостей та впливу середовища. Педагоги схиляються до думки, що креативне мислення не є чимось сталим і його можливо розвивати, використовуючи різні шляхи та методи. Підтвердженням цьому є багато опублікованих наукових праць, зокрема українських педагогів. У центрі уваги дослідників – розвиток креативності на уроках музики (С.Терещенко А.Науменко), на уроках фізичної культури (Ю. Третинник, О. Циганок), з використанням засобів STEAM-технологій (О. Шевченко, І. Баранова), засобами сторітелінгу (О. Довгаль, Н. Скакун) та ін. В. Павленко робить висновок, що найбільш сприятливим періодом для розвитку креативності є саме молодший шкільний вік [10]. Незважаючи на те, що є достатньо розвідок, присвячених розвитку креативності молодших школярів на уроках читання, зокрема статті Т. Качак, М. Орищук, Г.Підлужної, О. Савченко, І.Станіславчук та ін. Однак досі не розглянуто й не запропоновано методики розвитку творчого мислення молодших школярів у процесі роботи з творами пригодницького і фантастичного жанрів, чим зумовлено актуальність розвідки.

Результати дослідження

До кола читання учнів початкових класів серед інших входять пригодницькі твори та фантастика. Це те, що є близьким і цікавим для молодших школярів, оскільки ще з раннього віку діти живуть у світі казки. Для них стає природним середовище з яскравими персонажами, незвичними пригодами і постійним динамічним сюжетом. Як згадує сучасний український

письменник Олександр Дерманський, у дитинстві він любив «ходити поміж бібліотечних полиць у передчутті неймовірної насолоди від нових пригод і подорожей» [5]. Безперечно, такі твори розвивають уяву, пам'ять, здатність творчо підходити до вирішення проблем, збагачують мовлення учнів, зацікавлюють до навчання і мають значний виховний потенціал. О.Дерманський переконаний, що «виховувати й навчати дитяча література повинна, але робити це мусить в ігровій формі, приховано, вміло, віртуозно, ненав'язливо, легко, драйвово, з гумором» [5]. Твори пригодницької, фантастичної та детективної прози часто подібні жанровими ознаками. Спільною рисою для них є казковість як тип образності, що може виявлятися на тематично-проблематичному, образному, композиційно-стильовому та мовно-наративному рівнях [2, с. 314].

Сучасна українська пригодницька та фантастична проза представлена творами Галини Малик («Пригоди Алі в країні Недоладії», «Злочинці з паралельного світу»), Лесі Ворониної («Прибулець з країни Нямликів», «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9»), Андрія Кокотюхи («Гімназист і Чорна Рука», «Таємниця козацького скарбу»), Олександра Гавроша (серія «Музей пригод»), Андрія Бачинського («Детективи з Артеку. Таємниці кам'яних могил», «Ватага веселих волоцюг») та багатьох ін. Детальніше розглянемо ті пригодницькі й фантастичні твори, що увійшли до «Хрестоматії сучасної української дитячої літератури» (у 2-х частинах) [6; 7], та визначимо завдання, які вчитель може запропонувати дітям на основі прочитаного з метою розвитку креативного мислення. Ці завдання чудово підходять для реалізації діяльнісного підходу на інтегрованій основі, що є одним із пріоритетних напрямів НУШ. Вони формують нашу експериментальну методику розвитку креативності молодших школярів засобами пригодницької та фантастичної дитячої літератури (табл. 1). Аналізуючи й обговорюючи пригодницькі й фантастичні твори, а також виконуючи творчі роботи, учні активно використовують цифрові інструменти.

Для практичної апробації ми розробили і запропонували молодшим школярам роботу з інтерактивним плакатом «Пригодницькі та фантастичні твори сучасних українських письменників» [1] (Рис.1).

Табл. 1. Експериментальна методика розвитку креативності школярів засобами пригодницької та фантастичної дитячої літератури

Назва твору та автор	Короткий зміст	Пропоновані завдання для розвитку креативності
Сергій Пантук. «Вінчі й Едісон»	«2045 рік. Братики Вінчі й Едісон та їхня подруга Фійка, бешкетуючи в татовому часолоті, випадково потрапляють у далеке-далеке минуле і прихоплюють звідти яйце трицератопса. Мрія про «домашню тваринку» збулася – але пригоди, як виявилось, лише починаються...»	1. «Мандри часом». Уявіть, що ви подорожуєте зі своїми друзями на часолоті. У який історичний період чи подію ви хотіли б потрапити? Завдання: написати коротку історію власної подорожі часом. 2. «Мій динозаврик». Завдання: створити у графічному редакторі зображення власного динозавра, використовуючи різні інструменти та функції (наприклад, малювання ліній, заливка кольором, додавання фігур). Придумати ім'я, вік, характер динозаврика, за бажанням скласти коротку історію знайомства учня з динозавром.
Володимир Рутківський. «Гості на мітлі»	«Стара відьма разом зі своїм слугою, чаклунським котом Аристархом, отримала відрядження з Лисої гори. Вона має прилетіти до рідного села, де ще малою зазнала безліч принижень та образ, і викрасти якусь дівчинку для того, щоб зробити її своєю ученицею. Спочатку страшні посланці навіть перевиконують план...»	1. «Обкладинка очима читача». Створити власну обкладинку до книги, використовуючи матеріали для малювання або сучасні цифрові технології. 2. «Мій чарівний улюбленець». Запропонувати дітям уявити себе чаклунами та обрати для себе улюбленця (-ців). Зобразити на ватмані, дати ім'я, описати життєву історію улюбленця (-ців), особливості зовнішності, характеру, магічні здатності.
“36 і 6 котів” Галина Вдовиченко	«36 і 6 котів – саме стільки, не більше й не менше, хвостатих героїв Галини Вдовиченко – оселилося одного дощового вечора в помешканні пані Крепової попри її бажання. Але серце непоступливої господині до котів-безхатків прихилила	1. «Нові таланти». Запропонувати учням змінити деталь сюжету – Стас є власником не кав'ярні, а іншого бізнесу (наприклад, магазину іграшок, автозаправної станції, доставки піци тощо). Скласти коротку оповідь, як таланти котів могли б допомогти Стасу

	киця-сфінкс Баронеса. Ані пані Крепова, ані її племінник Стас навіть уявити собі не могли, чим обернеться вторгнення у їхнє маленьке помешкання 36 дорослих і 6 маленьких котів»	привабити покупців. 2. Груповий проєкт «Юні архітектори». Коти живуть в однокімнатній квартирі пані Крепової, але для комфорту вирішують переїхати у котячий готель. Завдання: створити дизайн такого готелю, щоб всім 36 і 6 котам було комфортно там жити. Рекомендовано під час презентації проєктів запросити гостя-”кота”, який обере найкращий проєкт і нагородить групу переможців.
Сашко Дерманський. «Маляка принцеса Драконії»	«Це історія про двох друзів дракончиків – Драго і Пиптика. Вони живуть у країні Драконії та ходять до школи, де навчаються... як розпізнати і правильно проковтнути принцесу. Проте друзі вважають, що то все нудота, бо де ж ті справжні принцеси? Немає їх давно. Та навіть якщо дракончики не вірять у принцес, а принцеса ще тільки мріє нею стати, вони неодмінно зустрінуться»	1. «Дивовижі Універсаду». Пофантазувати, які ще незвичайні рослини, тварини або магичні місця можуть знаходитись в Універсаді. Зобразити їх на ватмані, дати назву та описати. 2. «Смаколики для драконів». Як відомо, дракони люблять ласувати огірками. А які ще овочі, фрукти або страви вони полюбляють? Завдання: створити власну пам’ятку по харчуванню драконів.
Леся Воронина. «Хлюсь та інші»	«У цій казці хоробра і, на перший погляд, звичайна дівчинка зустрічає дивну істоту у стакані з мінеральною водою. Ця істота – водяничок Хлюсь, який має нагадати героїні, що вона не така проста дівчинка, як думала. Колись давно її зачарувала річка Стугна і тепер вона має надприродні здібності та мусить допомогти побороти Зло...»	1. «Лист від Хлюся». Після довгого відпочинку Хлюсь нарешті прокинувся. Він був повний сил! Водяничок вирішив надіслати Мар’янці листа. Подумайте, що він міг написати дівчинці у своєму листі? За бажання, учні можуть задекорувати лист Хлюся: намалювати водяні рослини, зробити акварельні відбитки листочків тощо. 2. «Мовні забави». Твір повен цікавих слів, які можуть стати тобі у нагоді. Завдання: знайти у тексті 5 нових для себе слів та скласти речення, використовуючи ці слова. Для любителів викликів: знайти 5-10 нових слів і скласти з ними невеликий текст.

Основою інформаційного компонента плаката стали твори відомих письменників, які працюють у пригодницькому та фантастичному жанрах (Леся Воронина, Сашко Дерманський, Галина Ткачук, Віталій Запека, Станіслав Соловінський, Євгенія Кузнєцова). Цей плакат має рекомендаційний характер і може слугувати орієнтиром для учнів при виборі книг для читання. Спектр тем запропонованих творів широкий: дружба, стосунки у сім'ї, шкільне життя, історичне минуле, дорослішання, насильство та жорстокість тощо. Натиснувши на слово «познайомитись», яке водночас є інтерактивним елементом плаката, школярі матимуть можливість дізнатись більше про автора та його діяльність. Деякі з книг доступні в аудіо-форматі, їх можна прослухати, натиснувши на знак «звуку» на обкладинці.

Рис. 1. Інтерактивний плакат «Пригодницькі та фантастичні твори сучасних українських письменників»

Робота з таким плакатом цікава учням, спонукає їх до активної читачкої, творчої й критичної діяльності. «Простий інтерфейс та навігація інтерактивних плакатів роблять їх зручними і забезпечують активну взаємодію учня з поданим матеріалом, мотивують до пізнавальної діяльності» [9, с. 159]. Ефективним є залучення учнів не тільки до роботи з подібним медіаконтентом, а й до колективного його створення. На підставі теоретичного

аналізу і практичної апробації запропонованої методики, ми визначили педагогічні умови, яких потрібно дотримуватися задля ефективного розвитку креативного мислення молодших школярів у процесі роботи з пригодницькими та фантастичними творами:

1. Відбір якісного літературного матеріалу – творів, що містять проблемні ситуації, нетипові сюжети та яскраві образи, які стимулюють уяву дітей.
2. Створення творчого середовища на уроках – забезпечення атмосфери довіри, відкритості, підтримки дитячих ініціатив, що стимулює до висловлювання думок, експериментування з художніми образами й сюжетами.
3. Використання інтерактивних методів навчання – проблемних запитань, евристичних бесід, творчих завдань, сюжетно-рольових ігор, інсценізацій та методів сторітелінгу для розвитку асоціативного мислення.
4. Розвиток навичок критичного осмислення тексту – навчання дітей аналізувати художні образи, шукати альтернативні рішення, висловлювати власні аргументовані припущення щодо можливого розвитку сюжету.
5. Інтеграція різних видів мистецтв – поєднання літератури з живописом, театром, музикою, кінематографом.
6. Залучення учнів до створення власних творчих проєктів – написання альтернативних фіналів, ілюстрування сцен, створення коміксів, дискусії.
7. Диференційований та індивідуальний підхід – врахування рівня читацької компетентності, когнітивних особливостей і творчих здібностей учнів для організації завдань відповідно до їхніх інтересів і можливостей.
8. Використання цифрових ресурсів та мультимедійного контенту – інтеграція інтерактивних плакатів, віртуальних мандрівок, анімованих презентацій та освітніх платформ для візуалізації літературного змісту, стимулювання уяви та занурення учнів у художній світ твору. Інтерактивні засоби сприяють активному сприйняттю тексту, розвитку навичок аналізу та рефлексії, а також надають можливість створювати власні мультимедійні продукти, що стимулює творчу діяльність.

Висновки

Сензитивним періодом для розвитку креативності є молодший шкільний вік. Важливу роль у цьому процесі відіграє вчитель і якісний добір методів та засобів навчання. Ефективним засобом розвитку креативного мислення учнів є пригодницькі та фантастичні твори. Вони не тільки розважають школярів своїм динамічним сюжетом, але й здатні розвивати творчі здібності учнів, фантазію, нестандартний підхід до вирішення проблем, вміння знаходити нові способи подолання труднощів тощо. Робота над пригодницькими та фантастичними творами передбачає використання творчих завдань, які можуть бути інтегровані у різні освітні галузі. На сучасному етапі розвитку української дитячої літератури представлено широкий спектр пригодницько-фантастичних творів, які порушують актуальні для школярів теми. Ефективному розвитку креативного мислення молодших школярів та їхньої здатності до нестандартного осмислення пригодницьких і фантастичних творів сприяє реалізація низки педагогічних умов: відбір якісного літературного матеріалу, створення творчого середовища, використання інтерактивних методів, розвиток критичного мислення, інтеграція мистецтв, залучення до творчих проєктів, диференційований підхід та застосування цифрових ресурсів і мультимедійного контенту.

Список використаних джерел

1. Калин Т. Інтерактивний плакат «Пригодницькі та фантастичні твори сучасних українських письменників». URL: <https://drive.google.com/file/d/1m77hCSImox8Wf9LDakWsDMedw0KsnpsJ/view?usp=sharing>
2. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Вид. 3-ге, доповнене. Київ: ВЦ «Академія», 2025. 456 с.
3. Качак Т. Креативність учителя й учнів у процесі реалізації змісту й завдань літературної освіти у початковій школі. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.)* / за ред. О.А.Голюк. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 10. С. 190 – 193.
4. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема. *Проблеми освіти: Наук-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. Київ, 2015. Вип. 85. С. 152-158.

5. Сашко Дерманський: «Хтось або щось вигризає зернятка наших душ» [Інтерв'ю Л.Ніцой з С.Дерманським]. *ЛітАкцент*. 2010. URL: <https://litakcent.online/2010/10/05/sashko-dermanskyj-htos-abo-schosb-vyhryzaje-zernjatka-nashyh-dum/>

6. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1, 2 класах серії «Шкільна бібліотека». Укл. Т. Стус. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 160 с.

7. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 3, 4 класах серії «Шкільна бібліотека». Укл. Т. Стус. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 192 с.

8. Dewing, K. Family Influences on Creativity: A Review and Discussion. *The Journal of Special Education*. 1970. Vol. 4. N 4. P. 399-404. <https://doi.org/10.1177/002246697000400403>

9. Kachak T. B. Digital Instruments of Literary Education of Future Primary School Teachers in the Conditions of Distance Learning. *Information Technologies and Learning Tools*. 2021. Vol. 86. No. 6. P. 144–169. <https://doi.org/10.33407/itlt.v86i6.4079>

Юлія Лавренюк,

магістрантка педагогічного факультету

Олена Будник,

докторка педагогічних наук, професорка,

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника, Україна

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

У статті представлено теоретичні підходи до вирішення проблеми формування національної ідентичності учнів у початковій школі України. До кожного з цих підходів приведено практичні приклади щодо їх реалізації в освітньому процесі.

Ключові слова: початкова освіта, національна ідентичність, патріотизм, воєнний час, теоретичні підходи.

Вступ

У сучасних умовах повномасштабної російської військової агресії проти України особливого значення набуває питання виховання національної ідентичності у дітей молодшого шкільного віку. Саме в цей період закладаються основи світогляду, моральні орієнтири, почуття належності до свого народу, мови, культури, історії. Війна не лише змінила звичне життя мільйонів українських родин, а й стала викликом для всієї системи освіти, яка мусить не тільки забезпечувати безперервний освітній процес, але й відповідати на глибокі духовні й емоційні потреби дитини, підтримувати її психологічну рівновагу, формувати стійкість, гідність та усвідомлення власної ідентичності [1]. У цьому контексті виховання національної ідентичності в

початковій школі набуває нового змісту: це не просто ознайомлення з державними символами чи вивчення історії рідного краю, а й глибоке емоційне проживання своєї належності до українського народу, усвідомлення цінності свободи, мови, культури та боротьби за незалежність. Вчитель стає важливим посередником між дитиною й національною культурою, а освітнє середовище – місцем для плекання патріотизму, поваги до себе й інших, стійкої громадянської позиції [3].

У статті розглядаються теоретичні підходи і деякі практичні аспекти формування національної ідентичності молодших школярів в умовах воєнного часу з урахуванням психоемоційних особливостей дітей та нових ціннісних орієнтацій в суспільстві.

Результати дослідження

У процесі формування національної ідентичності молодших школярів важливо використовувати цілісний, різнорівневий підхід, що поєднує патріотичне, культурологічне, особистісно орієнтоване та діяльнісне бачення ролі дитини в національному просторі. Нижче подано основні підходи, що довели свою ефективність в умовах (по) воєнного часу (рис. 1). Отож, перший теоретичний підхід у формуванні національної ідентичності в початковій школі – це *культурологічний*, який орієнтований на ознайомлення учнів з історією, традиціями, мистецтвом, символікою, обрядами та мовою українського народу. Формування емоційного зв'язку з рідною культурою через читання народних казок, слухання українських пісень, вивчення національних символів, знайомство з творчістю видатних українців. Саме формування патріотизму передбачає виховання любові до України через приклади героїзму, відваги, жертвності захисників та звичайних людей [2]. Уроки, класні години, позакласні заходи мають підкреслювати важливість служіння своїй країні, захисту її цінностей, поваги до державних символів.

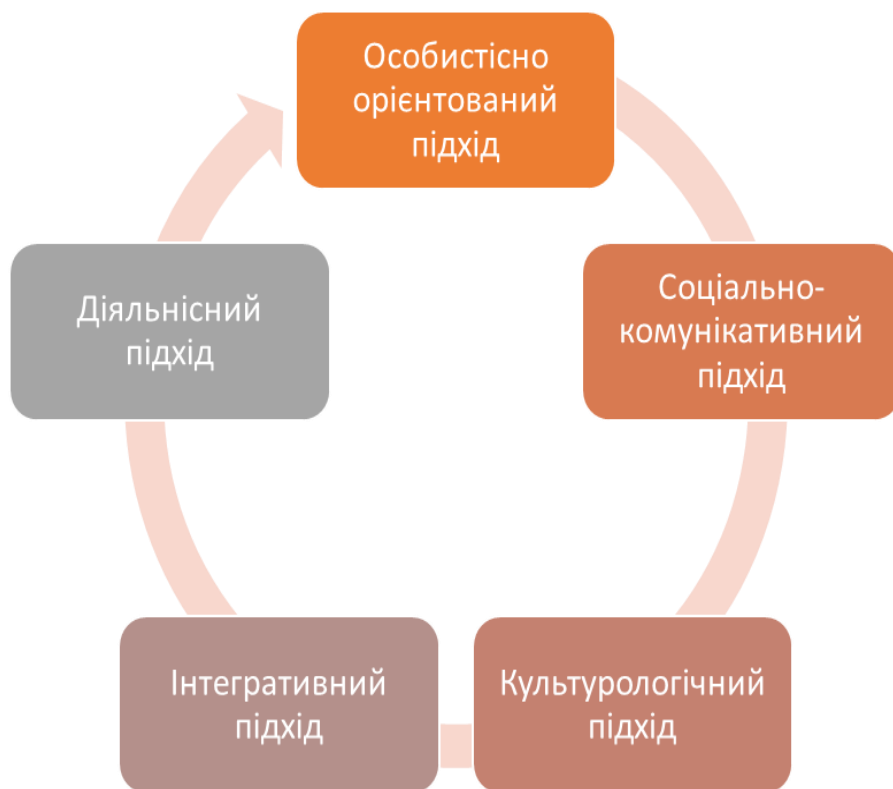

Рис. 1. Теоретичні підходи у формуванні національної ідентичності учнів початкових класів.

Серед практичних прикладів щодо застосування цього підходу у роботі в початковій школі: свято «День вишиванки»: школярі одягають вишиванки, беруть участь у виставці українських рушників, малюють орнаменти, розповідають про традиції своїх родин; казкотерапія: читання та обговорення українських народних казок з елементами аналізу моралі, характеру героїв, символіки; музичні хвилинки: слухання та спів українських колискових, веснянок, сучасних патріотичних пісень, які викликають почуття гордості за рідний край та інші.

Інший підхід – *особистісно орієнтований* – визнає учня активним суб'єктом національного самовизначення. У цьому сенсі завдання педагога – створити такі умови, в яких кожен учень зможе усвідомити себе частиною української спільноти, розкрити свій потенціал у спілкуванні, творчості, пізнанні. Зосередженість на емоціях, переживаннях і потребах дитини сприяє глибшому формуванню національної самоідентифікації [3]. Методична сторона – це проведення конкретних заходів з молодшими школярами:

портфоліо «Я – українець/українка»: кожен учень створює особисту книгу з фотографіями родини, власними малюнками, спогадами, улюбленими піснями, мріями про майбутнє України; «Скарбничка добрих справ»: дитина записує свої вчинки, які сприяють миру, допомозі іншим, турботі про Україну (посадив дерево, допоміг бабусі тощо); рефлексивні кола: щотижневе обговорення: «Що для мене означає бути українцем?», «Що я зробив доброго для своєї країни?»).

Діяльнісний підхід передбачає залучення учнів до активної діяльності: участі в шкільних проєктах, доброчинних акціях, виставках, концертах, національних святах, що дає можливість не лише спостерігати, а й творити національний простір, відчувати свою причетність до збереження української культури та мови [4]. Саме в діяльності виявляються цінності дитини, а значить, і національна ідентичність. Виховний аспект і конкретна практична робота вчителя полягає у проведенні таких заходів: проєкт «Україна очима дітей»: колективне виготовлення карти України з символами регіонів, співбесіда з батьками, родичами з різних областей; театралізовані вистави: інсценізації казок чи подій з історії України, що допомагає емоційно включити учнів у пізнання національного контексту; толока у шкільному дворі: діти разом саджають квіти, прибирають, оформлюють патріотичний куточок, що сприяє формуванню відповідальності за довкілля.

Інтегративний підхід передбачає включення елементів національно-патріотичного виховання в усі навчальні предмети – літературне читання, образотворче мистецтво, математику, природознавство тощо. Уроки повинні створювати єдиний цілісний світогляд, у центрі якого – дитина-громадянин України [5]. Тому в НУШ є важливий принцип інтегрованого навчання, що включає і формування елементів національної самосвідомості. Практично ми можемо рекомендувати проведення таких інтегрованих уроків: 1) математика (задачі на тематику українських свят: наприклад, «Скільки коштує 5 вишиванок по 400 гривень?»), 2) літературне читання (твори Лесі Українки,

Тараса Шевченка, Оксани Іваненко з подальшим обговоренням моральної тематики), 3) природознавство (уроки про Українські Карпати, степи, річки України як частину пізнання Батьківщини).

Соціально-комунікативний підхід орієнтований на формування у дітей навичок співпраці, діалогу, взаємоповаги, вчить жити в українському суспільстві, але водночас відкрито й толерантно ставитись до інших культур. Особливо актуально це в умовах багатонаціональних регіонів або серед дітей-вимушено переселених, зокрема в часі війни. Методична складова у реалізації цього теоретичного підходу передбачає проведення низки виховних заходів і дидактичних ігор, наприклад: гра “Місто добрих справ”: моделювання ситуацій, де потрібно співпрацювати, допомагати, бути терпимим і відповідальним; коло друзів: щотижневе обговорення, як бути другом, як говорити “ні” булінгу, як підтримати однокласника, який пережив переїзд або втрату; День народів України: ознайомлення з культурами кримських татар, ромів, поляків та ін., які є частиною української мультикультурності.

Висновки

Формування національної ідентичності в учнів початкової школи є надзвичайно актуальним завданням сучасної української освіти, особливо в умовах триваючої російсько-української війни. Школа, як один із ключових соціалізаційних інститутів, має не лише навчати, а й виховувати особистість, здатну ідентифікувати себе з українською культурою, мовою, історією, державністю. Розгляд різних теоретичних підходів – культурологічного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, інтегративного та соціально-комунікативного – показує, що ефективне формування національної ідентичності потребує системного, міждисциплінарного й особистісно значущого підходу до дитини. Практичні приклади, наведені в статті, засвідчують, що навіть у наймолодших школярів можна формувати глибоке почуття любові до Батьківщини, відповідальність за свою державу, готовність до співжиття у мирному, багатокультурному суспільстві. Виховання

національної ідентичності у початковій школі не обмежується лише уроками історії чи читання – це наскрізне завдання всього освітнього процесу [5]. В умовах війни воно набуває особливого змісту: допомогти дитині не лише усвідомити себе частиною українського народу, а й знайти в цьому ідентифікаційному процесі силу, надію та орієнтир для майбутнього.

Список використаних джерел

1. Будник О. (2023). Трагедія українських дітей війни – глобалізація та цивілізаційні перехрестя сучасної доби. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*, 2(4), 7-15. <https://doi.org/10.15804/ve.2023.04.01>
2. Будник О.Б. Формування ціннісних орієнтацій учнів гірської школи Українських Карпат. *Гірська школа: сучасні виклики і перспективи розвитку*: монографія / за наук. ред. д.п.н. Оліяр М.П. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 262-271.
3. Колісник-Гуменюк Ю. І. Роль соціогумантарних дисциплін у вихованні патріотизму і національної свідомості особистості. *Зб. наук. праць інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* / заг. ред. С. Д. Максименка. Київ, 2008. Т. X, Ч. 4. С. 272–279.
4. Савчук В. А. Національна самосвідомість: огляд психологічних концепцій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія*. 2017. Вип. 5. С. 147–157.
5. Слижук О. А. Формування національної самосвідомості учнів у процесі навчання літератури в 5-6 класах НУШ. *Національна ідентичність у мові та культурі: збірник наукових праць* / за заг. ред. О.Г. Шостак. Київ:Талком , 2023. С. 372-381.

Галина Мизюк,
магістрантка педагогічного факультету
Олена Будник,
докторка педагогічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено теоретичні засади організації освітнього процесу в класі з інклюзивним навчанням, окреслено деякі виклики, з якими стикаються педагоги, а також приклади міжособистісної взаємодії з дітьми з ООП, у т.ч. в умовах воєнного стану.

Ключові слова: діти з ООП, початкова школа, інклюзивне навчання. Інклюзивна освіта, міжособистісна взаємодія, педагогіка толерантності.

Вступ

У сучасному освітньому просторі України активно впроваджується принцип інклюзивності, який базується на ідеї рівного доступу до якісної

освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних можливостей, потреб чи особливостей розвитку. Особливої уваги в цьому контексті потребує початкова школа як перший рівень системної освіти, де формуються базові навички, соціальні компетентності та ставлення до різноманіття. Інклюзивний клас початкової школи – це багатовимірне середовище [5], яке об'єднує дітей з типовим розвитком та дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Організація ефективної педагогічної взаємодії в такому класі потребує гнучких методичних підходів, міждисциплінарної співпраці, високого рівня професійної компетентності вчителя, а також емоційної чуйності та толерантності всіх учасників освітнього процесу.

Мета цієї статті – розкрити особливості роботи в інклюзивному класі початкової школи, визначити ключові виклики, що постають перед педагогами на цьому рівні.

Результати дослідження

Серед особливостей роботи вчителя в інклюзивному класі варто виокремити важливий аспект, яким є міжособистісна взаємодія як основа безпечного і підтримувального освітнього середовища в початковій школі [5]. Вона слугує не лише педагогічним інструментом, а й ціннісною основою для формування атмосфери прийняття, емпатії та співпраці. В умовах інклюзії взаємодія між учнями, педагогами, асистентами вчителя та батьками відіграє критичну роль у забезпеченні комфортного навчання кожної дитини, особливо тієї, яка має особливі освітні потреби. У молодшому шкільному віці діти лише починають формувати навички спілкування, вміння працювати в команді, приймати інакшість. Саме тому важливо, щоб інклюзивний клас був не лише простором для навчання, але й соціальним мікросередовищем, де дитина вчиться довіряти, ділитися, вирішувати конфлікти і відчувати себе цінною частиною колективу [3].

Вчитель і асистент вчителя у цьому процесі виступають фасилітаторами взаємодії: вони не лише навчають, а й створюють умови для активної участі

кожного учня в житті класу, розвивають навички ненасильницької комунікації, вчать розпізнавати й називати емоції, підтримувати інших. Ефективною є практика «класних годин довіри», ігор на розвиток емоційного інтелекту, інклюзивного командного навчання. Особливої уваги заслуговує партнерська співпраця з батьками, які мають стати активними учасниками навчально-виховного процесу [2]. Регулярна комунікація з родинами, індивідуальні зустрічі, залучення до заходів школи сприяють формуванню єдиного виховного простору, де дитина отримує послідовну підтримку. Тому варто наголосити на тому, що міжособистісна взаємодія в інклюзивному класі є базовою умовою не лише для академічного успіху, а й для гармонійного особистісного розвитку кожного учня, незалежно від його стартових можливостей.

Упровадження інклюзивної освіти в Україні й до повномасштабної війни було складним, поступовим процесом, який вимагав змін у свідомості суспільства, підготовки педагогічних кадрів, створення доступного середовища та ресурсного забезпечення. Однак із початком російсько-української війни ці труднощі загострилися, набули нових вимірів, а впровадження інклюзії в умовах кризи стало викликом як для шкільної системи загалом, так і для кожного вчителя окремо – особливо у початковій школі [1].

По-перше, війна створила нестабільне освітнє середовище. Евакуація дітей, переміщення вчителів, переїзди, життя в укриттях, вимушене дистанційне або змішане навчання – усе це ускладнює процес адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Учні початкових класів гостро реагують на зміну звичного простору, втрату друзів, страх і тривогу, а тому потребують ще більше уваги, індивідуального підходу, емоційної підтримки.

По-друге, зростає кількість дітей з ПТСР, тривожними і поведінковими розладами, порушеннями мовлення, затримками розвитку, викликаними стресом війни. Часто ці діти не мають формалізованого статусу, але

потребують інклюзивного підходу. У початковій школі це особливо відчутно, адже молодший шкільний вік є критичним для формування базових навчальних і соціальних навичок [4].

По-третє, вчителі та асистенти вчителів працюють в умовах психологічного вигорання, невизначеності, іноді – без стабільного інтернету, з нестачею ресурсів. Брак фахівців (психологів, логопедів, дефектологів), обмежений доступ до навчальних матеріалів, недостатня методична підтримка – все це ускладнює якісне впровадження інклюзії [1].

Тому налагодження партнерства в таких умовах вимагає від педагогів високого рівня емоційного інтелекту, гнучкості та емпатії. Проте навіть у цих складних обставинах українські педагоги демонструють приклади стійкості, креативності та людяності. Завдяки активній підтримці волонтерських ініціатив, психологів, громадських організацій та міжнародних проєктів, вдається створювати безпечне середовище для дитини, зберігати інклюзивний підхід і розвивати культуру прийняття [3-4]. Отож, інклюзія в умовах війни – важливий виклик для дорослих (вчителів і батьків передусім), які мають докласти багато зусиль, щоб допомогти дитині з ООП. У цій статті також варто наголосити на педагогіці толерантності [2] в умовах інклюзії як важливому педагогічному принципі. Саме через педагогіку толерантності вчитель здатен сформувати інклюзивне середовище, у якому кожен учень відчувається прийнятим, важливим і здатним до розвитку.

Висновки

В умовах війни міжособистісна взаємодія усієї команди психолого-педагогічного супроводу інклюзивного процесу є важливою, бо виступає основою безпечного освітнього середовища в початковій школі. Роль педагога толерантності в інклюзивному класі – не лише навчати, а й бути медіатором культур, посередником між різними життєвими світами, носієм моральних орієнтирів [6]. У контексті війни, внутрішнього переміщення, втрат і травм, особлива роль педагогіки толерантності полягає ще й у здатності зцілювати.

Адже в толерантному середовищі діти знову навчаються довіряти собі, однокласникам, дорослим.

Список використаних джерел

1. Будник О. *Педагогічний супровід інклюзивної освіти*. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2019. 220 с.
2. Денисенко Г. М. Педагогічна толерантність в процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів. 2018. URL: <https://cutt.ly/xreqTmcv>
3. Колупасва А. А., Таранченко О. М. *Інклюзивна освіта: від основ до практики*. К.: АТОПОЛ, 2016. 152 с.
4. Колупасва А.А., Таранченко О.М., Білозерська О.І. та інші. *Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник*. Київ: А.С.К., 2012. 308 с.
5. Сидорів С. М. Творимо інклюзивне освітнє середовище в початковій школі: *Методичні рекомендації до виконання курсового проєкту «Передовий досвід та авторські методики»*. Івано-Франківськ, 2025. 52 с. URL: <https://cutt.ly/crimBOwz>
6. Тодорцева Ю. В. Педагогіка толерантності як технологія навчання англійської мови учнів основної школи. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 100-104.

Маріанна Надрага,
магістрантка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ НУШ

У статті досліджено роль дитячої літератури як засобу формування толерантності в умовах інклюзивного навчання Нової української школи. Розглянуто вплив художніх творів на розвиток емпатії та усвідомлення багатоманіття серед учнів із різними освітніми потребами, що сприяє гармонійному соціальному розвитку кожної дитини.

Ключові слова: толерантність, дитяча література, інклюзивне середовище, НУШ, виховання.

Вступ

Толерантність є однією з важливих якостей, необхідних для гармонійного розвитку особистості в нашому суспільстві. Особливо важливим стає виховання цієї риси в умовах інклюзивного середовища, де діти з різними потребами вчать разом. Ефективним інструментом для формування толерантності у школярів виступає дитяча література, яка через

багатогранність своїх сюжетів і образів сприяє розвитку емпатії, поваги до інших і прийняття різноманіття. У контексті Нової української школи (НУШ) дитяча література набуває стратегічного значення не лише для розвитку читацької грамотності, а й для формування морально-етичних цінностей. У рамках інклюзивного навчання літературні твори допомагають учням краще розуміти одне одного, долати упередження та створювати середовище взаємоповаги й підтримки. Дослідження набуває особливої актуальності з огляду на потребу виховання толерантності учнів, профілактики цькування у шкільних колективах, що є ключовим завданням сучасної школи в умовах інклюзивного середовища. З огляду на реформування освітньої системи в Україні, важливим стає пошук ефективних засобів і методів впливу на свідомість дітей. У цьому контексті дитяча література виступає потужним засобом, здатним розвивати емпатію, сприяти розумінню та прийняттю різноманіття, а також створювати комфортне та безпечне середовище для всіх учасників освітнього процесу.

Мета статті – проаналізувати художні твори крізь призму використання їх як засобів розвитку в учнів емпатії, поваги до різноманітності та прийняття інших.

Теоретико-методологічну основу дослідження формують роботи вітчизняних і зарубіжних науковців у сферах педагогіки, психології та літературознавства, які акцентують увагу на ролі дитячої літератури у вихованні толерантності. Зокрема, роботи Х. Сайко та К. Островської, які досліджують основні складові толерантності в умовах інклюзивної школи, зосереджуючись на поведінкових, емоційних, особистісних і когнітивних аспектах [3]. В. Деленко у своїй дисертації аналізує українську дитячу літературу другої половини XX – початку XXI століття як засіб формування толерантності у дошкільнят та виділяє основні етапи розвитку теорії та практики виховання толерантності через літературу [1]. А праці Н.Заверико та Т. Соловйової, присвячені проблемам виховання толерантності серед учнів

інклюзивних класів, ґрунтуються на даних пілотних досліджень [2]. Ці наукові результати підтверджують дієвість використання дитячої літератури як інструменту виховання толерантності в інклюзивному навчальному середовищі. Це забезпечує підґрунтя для подальшого дослідження та впровадження відповідних методик у НУШ.

Результати дослідження

У процесі формування толерантності в інклюзивному середовищі Нової української школи (НУШ) дитяча література відіграє визначальну роль, адже саме через неї діти пізнають різноманіття світу та суспільства [4]. Вона допомагає розширити світогляд учнів, сприяючи їхньому розумінню відмінностей між людьми, їхніх потреб і унікальностей. Це надзвичайно важливо особливо в умовах інклюзивної освіти, де діти з різними здібностями навчаються разом. Одне з ключових завдань такого процесу полягає у вихованні емпатії та соціальної свідомості. Сучасні дослідження доводять, що через персонажів дитячих книг діти часто асоціюють себе з героями, які стикаються із викликами або труднощами. Наприклад, оповідання про дітей з інвалідністю чи героїв, які потребують особливої уваги, стимулюють розвиток співчуття та емпатії в учнів. Такі книги вчать школярів розуміти емоції інших, враховувати їхній емоційний стан і ситуації, у яких вони опинилися.

Інклюзивне освітнє середовище передбачає створення умов, за яких кожна дитина почувається рівноцінною і важливою частиною спільноти, незалежно від своїх можливостей. Саме літературні твори К. Бабкіної «Шапочка і кит», Л. Ніцой «Дві бабуськи у незвичайній школі, або Скарб у візку», А. Маслюха «Трамвай № N» дають змогу учням осмислити поняття рівності й взаємоповаги. Часто вони торкаються проблем соціальної нерівності, дискримінації та стигматизації, що стимулює дітей замислюватися над цими питаннями та виробляти правильні установки щодо прийняття людей із різними особливостями. Дитяча література також розвиває навички взаємодії між однолітками. Читаючи про персонажів із унікальними

життєвими обставинами, учні навчаються спілкуватися у спільнотах, де панує повага та розуміння. Це сприяє створенню позитивної атмосфери в класах і особливо підтримує дітей із особливими освітніми потребами, для яких соціалізація може бути непростим випробуванням. Використання книг в інклюзивній освіті також відкриває можливості для діалогу між учителями та учнями щодо важливих соціальних тем. Обговорення сюжетів книг допомагає школярам аналізувати прочитане, ділитися власними враженнями й осмислювати підходи до вирішення життєвих ситуацій. Такий підхід розвиває критичне мислення і водночас сприяє формуванню толерантних особистостей.

Отже, використання дитячої літератури для розвитку толерантності в інклюзивному середовищі НУШ має вагоме значення у формуванні морально свідомих громадян. Книги, що акцентують увагу на різноманітності та рівності, допомагають дітям краще зрозуміти навколишній світ.

Висновки

Дитяча література відіграє ключову роль у формуванні толерантності серед учнів в інклюзивному середовищі Нової української школи. Завдяки літературним творам діти навчаються розуміти та приймати різноманіття, розвиваючи такі важливі якості, як емпатія та повага до інших. Через сюжети і персонажів вони отримують можливість усвідомити потреби та проблеми людей, зокрема тих, що мають особливі освітні потреби. Раціональне застосування дитячої літератури в освітньому процесі сприяє створенню сприятливої атмосфери в класі, де всі учасники, незалежно від своїх можливостей, почуваються рівноцінними. Такі твори педагогам слугують інструментом для обговорення важливих соціальних тем, допомагаючи школярам формувати коректні уявлення щодо прийняття інших і їх підтримки.

Список використаних джерел

1. Деленко В. Українська дитяча література як засіб виховання толерантності у дітей дошкільного віку. Автореферат дис. канд.пед. наук. Івано-Франківськ, 2023. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/Avtoreferat-2_Delenko_drukuvypravlenyy.pdf?utm_source (дата звернення: 03.03.2025).

2. Заверико Н., Соловйова Т. Виховання толерантності у школярів як умова розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. Збірник наукових праць. 2018 р. № 29. С. 60 – 66. URL: https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/262/357/1114?utm_source (дата звернення: 03.03.2025).

3. Островська К., Сайко Х. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній школі. *Молодий вчений*. 2020. № 1 (1). С. 43 – 47. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tolerantnist.pdf?utm_source (дата звернення: 03.03.2025).

4. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами в освітньому середовищі. *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-tolerantnogo-stavlennya-do-ditey-z-osoblivimi-potrebamiv-osvitnomu-seredovischi-437786.html> (дата звернення: 03.03.2025).

Антоніна Пилип'юк,

магістрантка педагогічного факультету

Тетяна Качак,

докторка філологічних наук, професорка,

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено проблему формування лексичної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Розкрито сутність поняття «лексична компетентність», окреслено її структурні компоненти. Проаналізовано наукові підходи до організації мовленнєвої діяльності дошкільників.

Ключові слова: лексична компетентність, словник, мовлення, старший дошкільний вік, мовленнєва діяльність, педагогічні умови.

Вступ

У сучасному суспільстві, яке характеризується високим рівнем інформаційного навантаження та комунікативної взаємодії, особливої значущості набуває проблема мовленнєвого розвитку дитини. Одним із ключових компонентів мовленнєвої компетентності є лексична компетентність, що формує основу для ефективної комунікації та пізнання світу. Особливо актуальним постає формування лексичної компетентності саме в період старшого дошкільного віку, коли відбувається інтенсивний розвиток мовлення, словникового запасу, здатності до словотворення, осмислення мовних одиниць. Чимало дослідників присвячували свої наукові

праці специфіці формування лексичної компетентності дітей старшого дошкільного віку, зокрема Л. Шелестова [9, с. 15] зазначає, що збагачення словника дошкільників повинно здійснюватися на основі системного використання ігрових ситуацій та мовленнєвих вправ, що стимулюють пізнавальну активність. І. Солодко [8, с. 10] у своїх роботах підкреслює важливість створення мовленнєвого середовища, в якому діти мають змогу вільно експериментувати зі словами та мовними структурами. Аналіз українських досліджень останніх років свідчить про посилення уваги до питань, пов'язаних з оптимізацією умов формування словникового запасу дошкільників, застосуванням сучасних методів і прийомів розвитку мовлення. Саме тому вивчення специфіки лексичної компетентності дітей старшого дошкільного віку має як теоретичне, так і практичне значення для педагогіки, психології та дошкільної освіти загалом.

Результати дослідження

Формування лексичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку є важливою складовою мовленнєвого розвитку дитини і тісно пов'язане з підготовкою до шкільного навчання. У сучасній педагогічній літературі лексична компетентність трактується як здатність дитини правильно вживати слова відповідно до ситуації спілкування, розуміти їх значення, добирати синоніми, антоніми, узагальнюючі слова, а також утворювати нові слова за допомогою словотворчих моделей. Загалом, поняття «лексична компетентність» у педагогічній літературі трактується як сформованість у дитини знань про слова, уміння використовувати їх у мовленні відповідно до ситуації, а також здатність до самостійного збагачення словника. Однак, на думку Т. Піроженко [7, с. 128], лексична компетентність є інтегративною якістю, що охоплює словниковий запас, його активне використання, а також розуміння значення слів і виразів у контексті. За визначенням Л. Шелестової [9, с. 16], лексична компетентність передбачає не лише наявність у дитини

певного обсягу слів, а й уміння варіювати мовлення відповідно до ситуації, логічно й граматично правильно будувати висловлювання.

Формування лексичної компетентності у дітей відбувається в умовах мовленнєвого середовища, яке створює дорослий (вихователь, педагог, батьки), і охоплює декілька напрямів: розвиток пасивного та активного словника, ознайомлення з новими поняттями, використання синонімів, антонімів, уточнення значення вже відомих слів. О. Лисиченко [6, с. 96] зазначає, що важливим чинником формування лексичної компетентності є залучення дитини до різних видів мовленнєвої діяльності: діалогу, монологу, опису предметів, сюжетної гри, розповіді на задану тему.

Психологи й педагоги акцентують на необхідності створення сприятливих психолого-педагогічних умов для формування словника дітей. Зокрема, І. Жилавська [3, с. 8] наголошує на ролі емоційного фону, доброзичливої атмосфери, мотивації до мовленнєвої активності. С. Гончарук [2, с. 35] підкреслює значення ігрових методів, які дають змогу зробити навчання ненав'язливим, цікавим, природним для дітей. До таких методів належать мовленнєві ігри, вправи на порівняння слів, вживання нових слів у різних контекстах. Нові можливості для збагачення словника, на думку М. Кравченка [5, с. 25], відкривають інтерактивні підходи – метод «асоціативного куща», «сенкан», інсценізації, використання ілюстративного матеріалу, казкотерапії. Водночас важливе місце належить співпраці з батьками. Як зазначає Л. Ковальчук, словниковий запас дитини значною мірою залежить від мовного середовища в родині, стилю спілкування дорослих із дитиною, наявності книжок, ігор зі словами.

В літературі виокремлено головні аспекти формування лексичної компетентності дітей старшого дошкільного віку: збагачення словникового запасу: за тематичними групами (одяг, їжа, родина, професії тощо) через ознайомлення з довідками, казками, художньою літературою та активне використання дієслів, прикметників, прислівників; активізація словника:

формування вміння використовувати слова у власному мовленні; складання описів, розповідей, інсценізацій, бесід; семантична точність мовлення: навчання дітей добирати точні слова для опису предметів, дій, почуттів; розвиток навичок смислового узагальнення; робота над словотворенням і словозміною: ознайомлення з утворенням нових слів; вправи на добір споріднених слів, утворення прикметників, зменшувально-пестливих форм; ігрові методи і казкотерапія: використання мовленнєвих ігор (ребуси, загадки, римування); розігрування мовленнєвих ситуацій; використання казкових персонажів як мовленнєвих моделей; індивідуальний підхід: врахування мовного досвіду, темпу розвитку, інтересів дитини.

Сучасні дослідження підкреслюють, що ефективне формування лексичної компетентності можливе лише за умови створення мовленнєвого середовища, яке стимулює дитину до висловлювань, діалогу, гри з мовою.

Висновки

Отже, формування лексичної компетентності дітей старшого дошкільного віку є одним із пріоритетів сучасної дошкільної освіти, оскільки воно закладає основу для успішного навчання в школі та подальшої комунікації в соціумі. На основі аналізу наукових праць можна зробити висновок, що лексична компетентність формується поступово, у тісному зв'язку з усіма аспектами мовленнєвого розвитку. Ефективними є методи, що поєднують ігрову діяльність, емоційне залучення, моделювання мовленнєвих ситуацій. Застосування інтерактивних технологій, забезпечення мовленнєвого середовища, підтримка з боку сім'ї – усе це є запорукою успішного формування багатого, гнучкого словника дітей. Урахування цих підходів сприяє підвищенню якості мовленнєвого розвитку в умовах сучасного дошкільного закладу.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція): наказ МОН України від 12.01.2021. № 33. Київ: МОН України, 2021. 55 с.

2. Гончарук С. Мовленнєвий розвиток у системі дошкільної освіти: сучасний погляд. *Педагогіка і психологія*. 2022. №2. С. 33–37.
3. Жилавська І. Лексичний розвиток дітей у мовленнєвому просторі ДНЗ. *Дошкільна освіта*. 2023. №4. С. 8–12.
4. Ковальчук Л. Формування мовленнєвої активності дошкільників у грі. *Психолого-педагогічний вісник*. 2023. №3. С. 19–23.
5. Кравченко М. Інтерактивні методи розвитку словника дошкільників. *Освіта дошкілля*. 2024. №1. С. 24–27.
6. Лисиченко О. Формування мовленнєвої компетентності дітей: методичні орієнтири. Львів: Світ, 2021. 96 с.
7. Піроженко Т. О. Психолого-педагогічні аспекти розвитку мовлення дітей: навчальний посібник. Київ: Видав. центр «Академія», 2022. 128 с.
8. Солодка І. Інноваційні підходи до мовленнєвого розвитку. *Дитячий садок майбутнього*. 2022. №6. С. 10–14.
9. Шелестова Л. Сучасні технології формування лексичної компетентності у дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2020. №3. С. 15–18.

Христина Попович,
студентка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ЕКОКАЗКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано педагогічний потенціал екоказок Ірини Дзуль, Олени Скуловатової, Катерини Єгорушкіної, Христини Валько, Віри Шпирки, о. Олега Кобеля та Оксани Рубльової. Висвітлено їх роль у формуванні християнських цінностей та екологічної свідомості молодших школярів.

Ключові слова: християнські цінності, екоказки, екологічна свідомість, любов до природи, духовний розвиток, бережливе ставлення до природи, екологічне виховання, добро та милосердя.

Вступ

У сучасних умовах, коли українське суспільство переживає випробування, спричинені російсько-українською війною, особливої ваги набуває духовне виховання дітей. Втрата відчуття безпеки, вимушене переселення, руйнування звичних життєвих орієнтирів вимагають посиленого акценту на формуванні моральних цінностей, що допоможуть дітям знайти внутрішню опору та надію. Християнські чесноти – доброта, співчуття, відповідальність, любов до ближнього – є тими моральними орієнтирами, які

допомагають долати духовні кризи та будувати міцне, згуртоване суспільство. Водночас війна ще більше загострила питання екологічної безпеки. Масштабні руйнування, забруднення довкілля, знищення природних ресурсів вимагають переосмислення ролі людини у збереженні навколишнього світу. Саме тому виховання екологічної свідомості у молодших школярів має стати пріоритетним завданням освітнього процесу.

Екоказки як особливий жанр дитячої літератури є ефективним засобом формування екологічної відповідальності та духовних цінностей в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Вони поєднують захопливий сюжет із моральними уроками, що допомагають дітям усвідомити важливість дбайливого ставлення до природи та відповідального життя в гармонії зі світом і людьми. У сучасних реаліях читання і обговорення екоказок з дітьми допомагає осмислювати добро і зло, вчить людяності, любові до людей і природи. Дослідження ролі екоказок у формуванні християнських цінностей та екологічної свідомості молодших школярів є актуальним не лише в освітньому, а й у соціальному та духовному контексті. Виховання нового покоління українців на засадах відповідальності, милосердя та гармонійної взаємодії з природою сприятиме відродженню духовності й утвердженню цінностей, необхідних для відновлення та розвитку країни.

Мета статті – проаналізувати сучасні українські екоказки та визначити їх роль у формуванні християнських цінностей та екологічної свідомості молодших школярів.

Результати дослідження

Проблема формування моральних цінностей та екологічної свідомості молодших школярів неодноразово порушувалася науковцями та педагогами-практиками, але не в поєднанні, а як окремі аспекти освітнього впливу на учнів. С. Паламар та Л. Булан зосереджують увагу на важливості формування моральних цінностей у молодших школярів. Вони пропонують інтеграцію морального виховання в навчальний процес через використання інтерактивних

методів навчання та створення сприятливого морального середовища в школі [16]. На їхню думку, ефективним методом формування моральних цінностей є залучення учнів до обговорення моральних дилем та ситуацій, що сприяє розвитку критичного мислення та емпатії.

С. Маркіна досліджує підходи В. Сухомлинського до морального виховання школярів та їх застосування в сучасній початковій школі [15]. Вона підкреслює значення особистісно орієнтованого підходу та використання художньої літератури для формування моральних цінностей. Дослідниця вважає, що залучення дітей до активної пізнавальної діяльності та творчості сприяє розвитку їхньої моральної свідомості.

О. Вознюк [2], О. Грошовенко [3; 4], С. Кравець [12], І. Лебедь [14], Н. Степанюк [19] зосереджують увагу на питанні розвитку екологічної свідомості школярів. Зокрема І. Лебідь аналізує проблеми та перспективи формування екологічної свідомості у молодших школярів [14], розкриває зміст та сутність екологічної освіти, підкреслюючи важливість розвитку морально-емоційної сфери та любові до природи, а також наголошує на необхідності безпосереднього сприйняття дітьми навколишнього світу для формування відповідального ставлення до довкілля. О. Грошовенко аналізує проблему інтеграції екологічних та гуманістичних цінностей у навчальний процес. Вона визначає екогуманістичну позицію як тип взаємодії з природою, де природа розглядається як найвища цінність. Грошовенко обґрунтовує умови ефективності формування такої позиції, зокрема включення екогуманістичних цінностей у систему професійних цінностей вчителя та формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до природи [4]. Н. Степанюк висвітлює феномен екологічної свідомості та досліджує розвиток знань про екологічну культуру; зауважує нормативний характер екологічних знань та їх вплив на світогляд людини [19]. Науковець ствержує, що екологічна культура відображає не лише існуюче, але й необхідне, спрямовуючи дії людей на збереження довкілля та гармонізацію відносин між суспільством і природою.

Т. Качак [7; 8], Т. Близнюк [8] і В. Кизилова [9] аналізують екоказки та адресовані юним повісті на екологічну тематику. Х. Кульчак і Т. Качак розглядають дитячу літературу як засіб формування християнських цінностей. На основі аналізу рекомендованих для читання молодшим школярам програмових та додаткових творів вони визначили, які компоненти християнських цінностей пропагують письменники, на чому акцентують, а відтак – розробили і запропонувати ефективні вправи і завдання для роботи з прочитаними творами [13].

Водночас сучасні виклики, зокрема екологічні кризи та духовна деградація суспільства, вимагають інтегрованого підходу до формування у дітей відповідального ставлення до природи, усвідомлення своєї ролі в її збереженні, а також виховання на основі християнських цінностей, що є фундаментом гармонійного співіснування людини з навколишнім світом. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує використання екоказок, які, поєднуючи природоохоронну тематику з морально-етичними настановами, можуть стати ефективним засобом цілісного виховання молодших школярів.

Розглянемо сучасні екоказки та методичні аспекти їх опрацювання з учнями задля формування в них морально-етичних цінностей та екосвідомості.

У книжці Ірини Дзуль «Блакитний скарб» дуже цікаво розповідається про такий безцінний скарб, який дав нам Бог – воду, без якої неможливе життя. Твір навчає вдячності за цей дар та бережливому ставленню до природи: «Вода цінніша від золота і найбільших скарбів. Я більше не буду так бездумно її використовувати! Я відчула, як важко жити, коли не вистачає питної води, тоді як інші витрачають її намарно – так, як це робила я» [5].

Після прочитання цієї екоказки доцільно провести з учнями бесіду і з'ясувати у них відповіді на такі питання: *Чому вода – дар Божий?, Для чого нам потрібна вода?, Чому потрібно бережливо використовувати воду?*

Така розмова допоможе дітям усвідомити цінність води та важливість її збереження. Учні можуть розповісти про ставлення до води у їхніх сім'ях і родин, приклади водозбереження; підготувати плакати.

У книжці Олени Скуловатової «Світлячок і Вітрячок» розповідається про те, що ощадливе використання природних ресурсів може стати прикладом для інших. Якщо у вас є будинок, який економить світло, воду чи тепло, то інші люди можуть захотіти зробити так само. Це допоможе берегти природу – цінний дар від Бога — для всіх людей. Авторка показує, що маленькі кроки кожного з нас можуть мати велике значення для довкілля та майбутніх поколінь: «Дуже важливо розумно й ощадливо використовувати енергію, воду, а особливо тепло. Таким чином ми піклуємося про довколишній світ, його чистоту, красу та життя, – запевнив Професор. – А заощаджені кошти можна спрямувати на добрі справи: допомогти потребуючим чи задонатити для наближення Перемоги» [18].

Після прочитання цієї книги варто обговорити з учнями такі питання: *Чому важливо економити енергію, воду та тепло? Як ощадливе ставлення до ресурсів допомагає зберегти довкілля? Які добрі справи можна зробити заощадженими коштами?* Після бесіди учням пропонують скласти список способів економії електроенергії та води в школі та вдома, а потім виготовити плакати із порадами щодо відповідального використання природних ресурсів. Це допоможе їм не лише краще засвоїти матеріал, мати свідому екологічну позицію, а й донести важливу інформацію до інших.

Зворушливу історію про песика, який турбується про довкілля, розповідає Катерина Єгорушкіна у екоказці «Арчі». Разом зі стареньким чоловіком він прибирав сміття, однак одного разу випадково поранився. Ця подія змусила дітей замислитися над тим, як вони можуть допомогти природі: «Бачиш, друже, – мовив дідусь, – ти надихнув людей дбати про світ, подарований нам Творцем» [6]. Дівчинка Надійка разом з друзями вирішила діяти – вони зробили смітники для сортування, щоб люди могли правильно викидати

відходи, не забруднюючи навколишній світ. Після читання цієї історії можна запропонувати дітям обговорити такі питання: *Чому важливо прибирати сміття і не забруднювати природу? Як можна допомогти своєму місту чи селу стати чистішим? Які речі можна сортувати та переробляти?* Також учні можуть виготовити яскраві таблички для контейнерів із позначками, що саме слід викидати в кожен смітник, або провести акцію “Чисте довкілля” у своїй школі чи громаді. Це допоможе їм не лише зрозуміти важливість екологічного способу життя, а й реально вплинути на стан природи навколо.

У книжці о. Олега Кобеля «Захисник чистоти» розповідається про їжачка Гачка, який дбав про порядок у лісі. Побачивши, як люди сміять, він зробив їм зауваження. Ця історія вчить, що природу потрібно берегти, не залишати сміття і піклуватися про чистоту довкілля. Адже ліс – це не лише краса, а й дім для багатьох тварин, і кожен із нас несе відповідальність за його збереження: «Якщо совість каже: “Досить!” – / Значить, це Господь вас просить. / Не отруюйте життя, / Заберіть своє сміття!» [10].

Після прочитання книги можна обговорити з учнями такі питання: *Чому важливо підтримувати чистоту в природі? Як можна допомогти тваринам, прибираючи сміття? Що кожен із нас може зробити, щоб у лісі, парку чи біля дому було чисто?* Корисним буде запропонувати дітям намалювати плакати із закликами берегти природу або організувати екологічну акцію «Чистий ліс» – разом прибрати сміття в парку чи сквері. Це допоможе не лише краще зрозуміти зміст книги, а й зробити свій внесок у збереження довкілля.

У книжці Оксани Рубльової «Правічний ліс» розповідається про важливість дбайливого ставлення до природи. Авторка наголошує, що ліси – це дар Божий, і люди повинні їх берегти, а не знищувати. Вона закликає не вирубувати дерева без потреби, адже саме ліси дають нам чисте повітря, захищають тварин і зберігають красу світу. Бережливе ставлення до природи – це спосіб висловити вдячність за те, що нам дав Бог: «Що ж ми накоїли? Ганьба! / Яка на серці в нас журба! / Що Бог створив – не вберегли, / Тепер

лиш збитки та борги. / Вода із гір ось-ось полле, / Від сонця сніг вже розтає. / Ліс не заступить водоспад, / Змете у прірву, мов ягнят» [17].

Після прочитання книги варто обговорити з учнями такі питання: *Чому ліси такі важливі для природи та людей? Які наслідки може мати вирубка дерев? Що кожен із нас може зробити для збереження лісів?*

Дітям можна запропонувати створити колективний проєкт «Збережемо ліси разом», де вони розроблять правила відповідального ставлення до природи. Дієвою буде спільна акція, спрямована на озеленення територій. Це може бути висаджування дерев. Учням буде цікаво працювати і над спільними навчальними чи дослідницькими проєктами, наприклад, спільно підготувати стінгазету про роль лісів у житті планети. Це допоможе глибше зрозуміти зміст книги та спонукатиме до реальних дій на благо природи.

У книжці о. Олега Кобеля «Первоцвіти» розповідається про важливість збереження рідкісних квітів, особливо тих, що занесені до Червоної книги України. Автор наголошує, що якщо люди й далі будуть масово зривати першоцвіти, вони можуть повністю зникнути. Олег Кобель закликає берегти природу та не нищити її заради швидкоплинної краси. Адже справжнє милування первоцвітами – це спостерігати за ними в природі:

«Квіти ці ростуть з-під снігу, / Внесені в Червону книгу, / Їх потрібно рятувати, / Не дозволю їх зривати!» [11].

Після прочитання цієї віршованої історії варто обговорити з учнями такі питання: *Чому первоцвіти занесені до Червоної книги? Як можна захистити рідкісні квіти від знищення? Чому важливо зберігати природну красу, а не зривати її?* Після прочитання цієї екоісторії учням можна запропонувати провести інформаційну кампанію у школі – підготувати пости у соцмережах чи електронні буклети із закликами не зривати першоцвіти. А ще можна організувати екологічну акцію «Збережемо первоцвіти» та долучитися до висадки квітів на шкільній території або в парку. Це допоможе дітям усвідомити, що кожен може зробити внесок у збереження природи.

У книжці Віри Шпирки «Звірята зі Знесіння» [20] розповідається про мешканців лісового парку, які вчать нас дбайливого ставлення до природи. Через пригоди головних героїв авторка показує, як важливо берегти довкілля, допомагати тваринам і піклуватися про свій рідний край. Книга спонукає замислитися над тим, що кожен із нас несе відповідальність за навколишній світ і може зробити його кращим. Після читання цієї книги актуальною буде бесіда й обговорення питань: *Як звірята зі Знесіння показують важливість турботи про природу? Чому слід берегти ліси та парки, навіть у місті? Як можна допомагати тваринам узимку та в інші пори року?*

Дієвим для формування поведінкового аспекту екокомпетентності молодших школярів вважаємо проєкт «Лісовий куточок» – намалювати мешканців парків і лісів свого краю та придумати для них екологічні правила. Ще одна цікава ідея – організувати акцію “Допоможемо тваринам” і зробити годівнички для птахів або будиночки для білок. Це допоможе не лише краще зрозуміти зміст книги, а й виховати справжню любов до природи.

У книжці Христини Валько «Різдво у лісі» розповідається про чарівну зимову історію, яка вчить доброти, турботи про ближніх і любові до природи. Лісові звірята разом готуються до Різдва, діляться теплом і допомагають один одному. Авторка показує, що справжнє свято – це не лише подарунки, а й дружба, милосердя, бажання зробити світ кращим та бути вдячним: «Дві родини зустрічали першу Різдвяну зорю разом, дякуючи Богу за можливість бути разом у цей особливий час і за те, що їхні малята знайшлися живими та не замерзли у хуртовину. Велика радість наповнила їхні серця, очі світилися від щастя, і всіх обгортали промені благословенного Різдва» [1].

Після читання цієї книги можна обговорити з учнями такі питання: *Для кого ліс є затишною домівкою? Як змінити недоброзичливе ставлення людей до природи? Чому не можна приносити і викидати сміття у лісі? Учнім можна запропонувати створити власну різдвяну казку або виготовити святкові листівки з побажаннями добра та радості. Можна організувати благодійну*

акцію «Різдвяне диво» – зібрати подарунки для тих, хто цього потребує, або допомогти тваринам узимку, зробивши годівнички. Це допоможе дітям краще зрозуміти значення свята та навчитися робити добро.

Висновки

Сучасні українські екоказки є важливим засобом виховання морально-етичних цінностей та екологічної свідомості у молодших школярів. Їх прочитання, супроводжене правильно побудованою методичною роботою, спрямованою на осмислення, аналіз та опрацювання змісту екоказки, сприяє формуванню у школярів бережливого ставлення до природи, відповідальності за навколишній світ та розуміння того, що природа – це Божий дар, який потрібно берегти. Робота з такими творами допомагає учням не лише усвідомити важливість екологічної поведінки, а й розвиває в них почуття любові, доброти та милосердя.

Список використаних джерел

1. Валько Х. Різдво у лісі. Київ-Івано-Франківськ: Бюро УГКЦ з питань екології 2020. 16 с.
2. Вознюк О. В. Формування екологічної свідомості в учнів початкових класів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018
3. Грошовенко О., Присяжнюк Л. Формування природничих уявлень молодших школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. № 69. С. 71 – 80. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-69-71-80>
4. Грошовенко О. П. Формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання. *Молодий учений*. 2018. № 1. С. 283-288.
5. Дзуль І. Блакитний скарб. Київ-Івано-Франківськ-Дрогобич: Бюро УГКЦ з питань екології, 2018. 16 с.
6. Єгорушкіна К. Арчі. Київ-Івано-Франківськ-Дрогобич: Бюро УГКЦ з питань екології, 2019. 16с.
7. Качак Т., Близнюк Т. Від казки до екокритики: аналіз повістей про природу Г. Пагутяк, А. Бачинського, В. Полянка. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 2 (32). С. 281 – 294. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-281-294](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-281-294)
8. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Вид. 3-ге, доповнене. Київ: ВЦ «Академія», 2025. 456 с.
9. Кизилова В. Екологічна казка в системі української літератури для дітей і юнацтва: типологія, функції. *Причорноморські філологічні студії*. 2024. № 5. С. 51-59. <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.7>
10. Кобель О. Захисник чистоти. Київ – Івано-Франківськ: Бюро УГКЦ з питань екології 2023. 16 с.
11. Кобель О. Первоцвіти. Київ – Івано-Франківськ: Бюро УГКЦ з питань екології 2020. 16 с.

12. Кравець С. В. Підходи до формування природничих понять у початковій школі. *Початкова школа*. 2022. № 3. С. 21–28.
13. Кульчак Х. В., Качак Т. Б. Дитяча література як засіб формування християнських цінностей у молодших школярів. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference* (Vol. 2), Cambridge, October 29, 2021. Cambridge-Vinnitsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2021. С. 43 – 48. <https://doi.org/10.36074/logos-29.10.2021.v2>
14. Лебідь І. Формування екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку в процесі освітньої діяльності. С. 427 – 440. <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/40.pdf>
15. Маркіна С. Формування моральних цінностей у молодших школярів на основі педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. *Початкова школа*. 2014. № 9. С. 13-15. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Psh_2014_9_7.pdf
16. Паламар С., Булан Л. Формування моральних цінностей в молодших школярів. *Молодий вчений*. 2018. № 9 (61). С. 419-422. вилучено із <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4045>
17. Рубльова О. Правічний ліс. Київ-Івано-Франківськ-Дрогобич Бюро УГКЦ з питань екології 2021. 16 с.
18. Скуловатова О. Світлячок і Вітрячок. – Київ-Івано-Франківськ, Бюро УГКЦ з питань екології, 2024. 16 с.
19. Степанюк Н.. Особливості формування екологічної культури особистості. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 3. С. 222-224
20. Шпірка В. Звірята зі Знесіння. Київ-Івано-Франківськ-Дрогобич: Бюро УГКЦ з питань екології 2019. 16 с.

Мар'яна Рабійчук,
магістрантка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

РОЛЬ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ТА АНІМАЦІЇ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Стаття присвячена проблемі розвитку мовлення у дошкільників засобами поетичних текстів та анімації. Проаналізовано особливості інтеграції артпедагогічних засобів у логокорекційний процес.

Ключові слова: дошкільники, засоби корекції, артпедагогіка, художня література, поетичні тексти, анімація.

Вступ

Дошкільний вік – період активного засвоєння дитиною розмовної мови, формування усіх сторін мовлення, а саме: фонетичної, лексичної та

граматичної. І. С. Марченко наголошує на тому, що мовлення може бути повноцінним засобом спілкування лише у випадку збереження, або за наявності мовленнєвої патології – відкорегованості, усіх його структурних компонентів. В свою чергу, успішна корекція тих чи інших мовленнєвих відхилень тісно пов'язана з правильністю визначення змісту, методів та прийомів мовного навчання [3].

Мета статті – окреслити роль поетичних текстів та анімації у розвитку мовленні дітей дошкільного віку.

Результати дослідження

Сучасний логопед в процесі логокорекційної роботи з розвитку мовлення використовує як традиційні, так і нетрадиційні технології. В силу тих проблем, які склались за останнє десятиліття, зокрема насичене інформаційне середовище та постійна присутність гаджетів в житті сучасних дітей, логопед змушений все частіше застосовувати у своїй діяльності інноваційні технології. До них відносяться: артпедагогічні технології; сучасні технології логопедичного та пальцевого масажу; сенсорна інтеграція; тілесно-орієнтовані техніки; Су-джок терапія; інформаційні технології. Найпоширенішими у логопедичній роботі є артпедагогічні інноваційні технології. Артпедагогіка є синтезом мистецтва та педагогіки, який забезпечує розробку теорії і практики педагогічного корекційно-спрямованого процесу художнього розвитку дітей через мистецтво та художньо-творчу діяльність. Мистецтво, яке є корекційно спрямованим, стає для дитини джерелом позитивних емоцій, що в свою чергу сприяють подоланню мовленнєвих порушень і зародженню творчих здібностей. О.Леонтьєв у своїх дослідженнях довів, що існує пряма залежність між мовленнєвими здібностями та творчою активністю дитини [2].

І. С. Марченко зазначає, що художня література - це важливий засіб формування особистості дитини, розвитку мовлення, пам'яті, засіб естетичного та морального виховання дітей [3]. Вона відіграє велику роль у становленні

моральних почуттів та оцінок, формуванні норм поведінки, вихованні естетичного сприймання, а також засвоєнні граматичних норм мови.

Поетичні тексти – це засоби мистецтва, які доцільно використовувати логопеду у своїй діяльності. До них відносяться тексти, які написані у віршованій формі, мають риму, ритм та строфічну побудову. Це можуть бути дитячі вірші, чистомовки, скоромовки, лічилки, мирилки, потішки, загадки, римовані діалоги або казки у віршах тощо. Їх головна особливість – ритміко-мелодична організація, яка сприяє кращому запам'ятовуванню, активації слухової уваги та мотивації до мовленнєвої діяльності.

Ю. В. Рібцун у своїх працях зауважила, що в процесі сприймання поетичних текстів, діти розширюють свої уявлення про оточуючий світ, вдосконалюють ритміко-інтонаційну складову мовлення, збагачують словниковий запас, а також розвивають мовлення в цілому [4]. У спеціальній методиці розвитку мовлення, І. Марченко та К. Косяк, вказують на важливість використання віршів у роботі з дітьми із ПМР та на розвиток вміння сприймати та виразно відтворювати вірші [3]. Адже *вірші* – це потужний логопедичний інструмент, який поєднує мовленнєву, когнітивну, емоційну та ігрові діяльність. Їхньою характерною ознакою є особливий емоційний стиль мовлення, який відображає почуття поета.

Ефективним засобом розвитку мовлення та його корекції у дітей дошкільного віку є також *скоромовки*. Їх використання сприяє формуванню мовленнєвого апарату та привчання до складних поєднань звуків. Скоромовка - це так звана система вправ, які спрямовані на правильне відтворення складових структур і слів. Вивчення скоромовок із відпрацьованими складовими структурами сприяє не тільки правильності вимовляння звуків, а й вчить свідомого читання [2]. Скоромовки та інші поетичні тексти, які застосовуються в логопедичній практиці, є ефективними для засвоєння граматичних норм мовлення. Адже ще до оволодіння граматичними правилами, дитина засвоює складні смислові відтінки мови та її структурні

одиниці. Таким чином, використання засобів художньо-мовленнєвої діяльності на логопедичних заняттях сприяє не тільки мовленнєвому, а й інтелектуальному розвитку дитини.

Анімаційне мистецтво є одним із сучасних синтетичних видів мистецтва, яке сприяє цілісному естетичному сприйняттю оточуючого світу. Воно є всеохоплюючим, адже через слова впливає на свідомість, а через образне сприймання – на почуття. Слово «анімація» походить від латинського «*anima*», яке в перекладі означає душа, в свою чергу, анімація означає оживлення. В сучасному кіно анімацію часто називають мультиплікацією. Мультиплікація або ж анімація – це «вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих (графічна мультиплікація) або об'ємних (об'ємна мультиплікація) об'єктів» [2, с. 121].

Мультиплікаційні фільми істотно впливають на розвиток дітей дошкільного віку. Адже формують у них первинні уявлення про добро та зло, еталони поведінки, а також навчають позитивно сприймати себе, з повагою ставитись до інших, долати особистісні та міжособистісні труднощі. При правильному підборі мультфільмів спостерігається позитивний вплив анімації на розвиток дитячого мовлення; розвиток мислення, пам'яті, уваги; розвиток творчого потенціалу; вдосконалення навичок спілкування та соціалізації. Виходячи із цього, варто зауважити, що стихійність та випадковість у їх відборі для використання на логопедичних заняттях, як додаткового засобу корекції мовлення, повинна бути виключена. Все повинно бути продумано, оскільки це може не лише бути безрезультатним, а й взагалі пригальмувати розвиток мовлення у дитини. Тому важливо вибірково ставитись до цього виду кіномистецтва, оскільки розвивати мовлення у дошкільників слід лише на змістовному, якісному та доброму кіно-матеріалі.

В. А. Литвиненко у своїх наукових працях писала про доцільність впровадження у корекційно-педагогічний процес – *логоанімації* (логопедична анімація). Згідно із її дослідженнями, це дозволить досить ефективно поєднати

традиційні та інноваційні засоби корекції та сприятиме збільшенню мотивації до виконання вправ з розвитку мовленнєвого дихання, просодичної сторони мовлення та дрібної моторики. Головною перевагою використання анімаційного мистецтва у логопедичній роботі є практична реалізація візуалізації того чи іншого корекційно-розвивального матеріалу, що в свою чергу сприяє підвищенню мотивації та ефективності дитячої діяльності. Візуальні образи, які використовуються в анімації, сприяють кращому запам'ятовуванню слів, звуків, фраз та правильних артикуляційних рухів [2].

Висновки

Поетичні тексти та анімаційне мистецтво є ефективними засобами розвитку мовлення дошкільників. Вони сприяють збагаченню словникового запасу, формуванню граматичної правильності мовлення, розвитку фонематичного слуху та мовленнєвої уяви. Ритм, рима, образність і емоційність поезії стимулюють мовленнєву активність дітей, а візуальна підтримка через анімацію робить навчання більш доступним, цікавим і мотивуючим. Поєднання цих засобів у логопедичній практиці дозволяє створити сприятливе середовище для всебічного мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Дмитрієва І., Іваненко А., Одинченко Л. Артпедагогіка як сучасний педагогічний напрям у спеціальній освіті. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2023. № 1(103). С. 241 – 250.
2. Литвиненко В. А. Корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення дітей дошкільного віку засобами арт-педагогіки: навч.-метод. посіб. Суми: ПП Кубраков С.Г., 2015. 144 с.
3. Марченко І.С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). Вид. 3-є, перер. та доп. К.: Видавничий дім «Слово», 2017. 312с.
4. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : навч.-метод. посіб. К., 2014. 238 с.

Сметаняк Юлія,
студентка педагогічного факультету
Ігор Бай,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника, Україна

ПЕДАГОГІЧНИЙ МАЛЮНОК ЯК НАОЧНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розглянуто педагогічний малюнок як важливий засіб навчання в початковій школі. Зазначено, що він виконує освітню, розвивальну та виховну функції, сприяє формуванню образного мислення, розвитку естетичного смаку та творчих здібностей учнів. Також розглянуто роль педагогічного малюнка в реалізації принципів Нової української школи, зокрема шляхом активізації навчального процесу, візуалізації навчального матеріалу та забезпечення індивідуального підходу до кожного учня..

Ключові слова: педагогічний малюнок, наочність, образотворче мистецтво, вчитель початкових класів, шкільна дошка.

Вступ

Педагогічний малюнок є важливим інструментом навчання в початковій школі, адже сприяє розвитку образного мислення, уяви та творчих здібностей учнів. Він допомагає вчителю доступно пояснити основи композиції, форми, кольору та перспективи, роблячи навчання більш наочним і цікавим. У межах реалізації ідей Нової української школи педагогічний малюнок підтримує діяльнісний підхід та індивідуалізацію навчання, мотивує учнів до творчості й активної участі на уроці.

Мета статті: розглянути педагогічний малюнок як важливий засіб навчання в початковій школі, що поєднує освітню, розвивальну та виховну функції, сприяє розвитку образного мислення, естетичного смаку та творчих здібностей учнів, а також забезпечує ефективну реалізацію принципів Нової української школи шляхом активізації навчального процесу й підтримки індивідуального підходу.

Результати дослідження

Забезпечення ефективного візуального супроводу навчального процесу сприяє кращому засвоєнню знань, формуванню художньо-образного

мислення, розвитку естетичного смаку та заохоченню учнів до творчої діяльності. Через педагогічний малюнок учитель демонструє ключові художні прийоми, техніки, правила побудови форми, композиції, колірні рішення тощо. Це дозволяє дітям молодшого шкільного віку, які сприймають світ здебільшого образно, краще зрозуміти зміст завдання, зосередитись на головному, а також спостерігати за процесом створення художнього образу «в реальному часі». Крім того, педагогічний малюнок має виховне значення: він формує в учнів акуратність, терпіння, інтерес до мистецтва, збуджує емоції, стимулює фантазію, ініціативу й самовираження. Він може використовуватись і як інструмент для розвитку критичного мислення наприклад, якщо в малюнок закладено помилки, які діти мають виявити та виправити.

Сприйняття педагогічного малюнка учнями залежить від їхніх індивідуальних особливостей, зокрема типу сприйняття. Учні з візуальним типом мислення краще розуміють зміст і характер зображення, коли спостерігають за динамічною послідовністю виконання роботи вчителем. Їм важливо бачити сам процес створення малюнка, особливо в поєднанні з поясненням, яке супроводжує цей процес. Натомість учні з аудіальним типом сприйняття, хоча й стежать за роботою вчителя, фіксують у пам'яті переважно загальну схему малюнка, не звертаючи великої уваги на візуальні деталі кожного етапу. Вони краще запам'ятовують хід уроку, логіку послідовності дій і розподіл часу на кожную частину роботи. Для учнів кінестетичного типу характерна швидка реакція й утруднена здатність до тривалого зосередження. Їхнє запам'ятовування обмежується яскравими візуальними моментами. Їм не вистачає натренованої уваги, тому педагогічний малюнок (як поетапна статична інструкція) має бути доступний для перегляду впродовж заняття.

Зважаючи на принципи особистісно орієнтованого та розвивального навчання, не рекомендується використовувати однаковий формат демонстрації педагогічного малюнка щодня – наприклад, застосовувати одну й ту саму поетапну послідовність упродовж усього навчального року. Учитель має

проявляти творчість, обираючи способи подачі матеріалу з урахуванням особливостей конкретного класу, базуючись на психолого-педагогічній характеристиці учнів. Викладач образотворчого мистецтва повинен володіти технікою швидкого й виразного малюнка, адаптуючи її до різних художніх матеріалів і методик.

Ефективна організація візуального матеріалу є ключем до успішного уроку як з навчальної, так і з виховної точки зору. Від якості, доцільності та методичної грамотності візуального супроводу залежить ефективність навчального процесу, особливо в умовах різнорівневої підготовки учнів, їхньої мотивації, художнього смаку, емоційного стану та особистісної культури. Постійна творча робота вчителя над педагогічним малюнком із використанням живописних, графічних і прикладних технік є не лише професійною потребою, а й важливою умовою підтримання власного творчого рівня. Вона сприяє впевненості в собі, підвищенню авторитету серед учнів, дає змогу вільно оперувати образотворчими засобами та проводити заняття художньо-естетичного циклу цікаво й ефективно.

Малюнок вчителя на дошці є ефективним способом наочного навчання. Він допомагає учням краще зрозуміти навчальний матеріал, розвиває мислення, зосереджує увагу, формує естетичне сприйняття форми, кольору, пропорцій та освітлення. В історії методики викладання великий внесок зробили українські педагоги та митці, зокрема Григорій Ващенко, Софія Русова та художники-педагоги Іван Сошенко, Микола Мурашко, Федір і Василь Кричевські, Олександр Мурашко. Вони поєднували творчу діяльність із педагогічною, засновували художні школи, впроваджували прогресивні підходи до навчання малюванню. Їхня праця заклала основи національної мистецької освіти та сприяла розвитку методу осмисленого зображення предметів з натури. Шкільна дошка використовувалась як інструмент пояснення послідовності малювання під час бесід. Малюнки, створені вчителем на дошці, не є самостійними творами мистецтва, їхнє основне

призначення полягає в наочному супроводі пояснення навчального матеріалу. Водночас вони повинні бути виконані якісно та виразно.

Педагогічний малюнок має низку переваг: він підтримує живий контакт між учителем і учнями, активізує увагу школярів, викликає емоційне сприйняття, сприяє кращому запам'ятовуванню етапів роботи та створює ситуацію успіху на уроці. Щоб ефективно використовувати малюнок на дошці, вчитель повинен поєднувати чітке, послідовне виконання з доступним словесним поясненням. Працюючи, слід стояти обличчям до класу, робити паузи для коментарів та відходити від дошки, щоб оцінити зображення. Помилки потрібно виправляти одразу, оскільки вони можуть залишитися в пам'яті учнів. Головні риси педагогічного малюнка — простота, лаконічність, ясність і відповідність навчальному змісту. Малюнки мають передавати головну ідею вчителя, виключаючи зайве. Важливо використовувати художні матеріали контрастного тону щодо кольору дошки: світлий на темному або темний на світлому. Таким чином, малюнок на шкільній дошці – це не лише інструмент пояснення, а й засіб розвитку, мотивації та активізації навчання.

Висновки

Педагогічний малюнок у початковій школі є надзвичайно важливим засобом навчання, що поєднує в собі освітню, розвивальну та виховну функції. Він сприяє кращому розумінню навчального матеріалу, розвиває образне мислення, уяву, естетичний смак та інтерес до мистецтва. Завдяки наочності, доступності та динаміці, малюнок допомагає враховувати індивідуальні особливості сприйняття учнів, підвищує їхню мотивацію та активну участь у навчанні. У контексті Нової української школи педагогічний малюнок підтримує діяльнісний підхід і особистісно орієнтоване навчання, слугує ефективним інструментом реалізації творчого потенціалу як учителя, так і учнів. Висока якість, методична доцільність і виразність такого малюнка — запорука успішного уроку, що формує глибші знання, емоційний відгук і впевненість у власних силах.

Список використаних джерел

1. Піддубна О. М. Педагогічний малюнок як основа професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у процесі вивчення предметів «Малюнок» і «Живопис». *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2016. Вип. 5. С. 92 – 96.
2. Шпитальова Олена. Педагогічний малюнок в системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки*. 2019. Вип. 5 (69). С. 460 – 463. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-99>

Василь Штефура,
магістрант педагогічного факультету
Олена Будник,
докторка педагогічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ

У статті висвітлено методичні контексти формування фінансової грамотності учнів початкових класів, зокрема ключові складники цього процесу, як: економічне мислення, фінансові навички, фінансові знання, фінансова поведінка і т.п. Приведено приклад ігрового проєкту для дітей: «Місто Мрій: школа, де живуть гроші».

Ключові слова: учні початкових класів, фінансова грамотність, освітній процес у НУШ.

Вступ

Фінансова грамотність у початковій школі – це не просто про гроші, а про вміння дітей орієнтуватися у повсякденному житті, приймати зважені рішення та бути відповідальними. Міжнародні практики засвідчують потребу формування економічно грамотної людини, котра мислить раціонально і вміє не лише заробляти, а й заощаджувати, а для цього необхідне відповідне економічне мислення й знання [1]. Не випадково Концепція НУШ орієнтує освітянську спільноту на формування фінансової грамотності у дітей, починаючи з початкової школи. Мета дослідження – окреслити складові формування фінансової грамотності молодших школярів у методичному ракурсі.

Результати дослідження

У межах програми PISA фінансова грамотність визначається як «здатність особи розуміти й ефективно використовувати фінансові знання для прийняття рішень і управління фінансами протягом усього життя» [4]. OECD наголошує, що формування фінансової грамотності має розпочинатися змалечку, щоб закласти основи відповідальної поведінки у дорослому житті. Для того, щоб допомогти дітям сформувати перші уявлення про фінанси, важливо враховувати кілька основних складових, які варто інтегрувати у навчальні предмети (математика, «Я досліджую світ», українська мова) [2] або реалізовувати у формі класних годин, проєктів, рольових ігор, бесід з батьками тощо.

Дієвим механізмом для формування фінансової грамотності у учнів початкових класів є мотивація до навчання, тобто вони мають розуміти, *навіщо* їм це потрібно. Тому вчителів варто пояснювати через життєві ситуації: чому важливо економити, що таке бажання і потреби, як планувати витрати. Для цього корисно використовувати казки, ігри, змагання, групову роботу з обговоренням, що зацікавлює й мотивує до практичної діяльності.

Ключовим аспектом слугують фінансові знання як базові уявлення: що таке гроші, звідки вони беруться, для чого існує банк, як виглядає банкнота, чим відрізняється дохід від витрат. Ці знання потрібно пояснювати доступно і наочно, через приклади з життя дітей.

Фінансові навички слугують закріпленню отриманих на уроках знань про фінансову грамотність. Учні початкових класів учаться користуватися грошима відповідально: рахувати, порівнювати ціни, розрізняти необхідне і бажане, відкладати гроші на важливу покупку. Тут ефективні в освітньому процесі практичні завдання: рольові ігри («Крамниця», «Банк», «Кафетерій»), міні-проєкти («Сімейний бюджет») та ін.

Фінансова поведінка включає уміння планувати, заощаджувати, вести облік витрат. Важливо навчати молодших школярів думати перед покупкою:

чи справді це потрібно? А також заохочувати обговорення фінансових тем у родинному середовищі.

Фінансова інклюзія, тобто поступове знайомство з тим, як користуватися сучасними фінансовими послугами (наприклад, ощадна скарбничка, банківська картка для дітей, благодійність тощо). Усе це необхідно здійснювати на основі дидактичного принципу доступності, тобто з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодшого школяра.

Фінансова стійкість означає навчати учнів з початкової школи справлятися з труднощами. Наприклад, якщо не вистачає грошей на все, чого бажають, як правильно розставити пріоритети і цінності. Корисно обговорювати ситуації: що робити, якщо зламалася іграшка, а нову купити не можна?

Фінансовий добробут – це здатність почуватися впевнено у фінансовому середовищі, спроможність покривати базові потреби. Важливо підтримувати в дітей розуміння, що гроші – це ресурс, а не мета. Вони потрібні для досягнення цілей і головне – правильно з ними поводитися. [3, с. 306-307]. Ці soft skills необхідні для майбутнього дорослого життя.

Для учнів початкових класів можна запропонувати ігровий проєкт, мета якого – сформувати базові знання про гроші, доходи, витрати, заощадження; навчити учнів планувати бюджет; розвивати навички відповідального споживання; виховувати повагу до праці та вміння співпрацювати. Приведемо приклад такого завдання на тему: «*Місто Мрій: школа, де живуть гроші*» (вікова категорія: 2–4 клас, орієнтовна тривалість – 1 тиждень. Варто провести це у пропонованих форматах: навчально-рольова гра, командна робота, творчі завдання. Для проведення потрібні такі матеріали: кольоровий папір, маркери, клей, роздруковки з грошима, шаблони квитанцій, таблички для обліку, скриньки для банку, вивіски для закладів тощо.

Етапи реалізації проєкту включають:

1. Створення "Міста Мрій", тобто клас об'єднується в міні-команди (4–5 учнів), кожна команда придумує свою міні-фірму: магазин, кафе, бібліотека, банк, майстерня тощо. Тоді учні виготовляють вивіску, малюнок або мініатюрну модель своєї «установи» і кожна команда обирає директора, бухгалтера та інших працівників.

2. Введення внутрішньої валюти: учитель готує ігрові «гроші» (наприклад, «містомонети»), кожен учень отримує стартовий капітал – наприклад, 100 містомонет, а за участь у проєкті, добрі вчинки, вирішення задач учасники можуть заробляти додаткові монети

3. Робота та покупки. Учні можуть виконувати завдання: читати вголос, рахувати приклади, допомагати іншим – і «заробляти» монети. Паралельно команди можуть «торгувати», тобто продавати закладки, вироби, послуги тощо (все – у вигляді аплікацій, малюнків або уявних товарів). Тому командм мають завдання «працювати» у своїх закладах і водночас можуть бути покупцями в інших.

4. Бюджетування і банк – це означає, що наприкінці кожного дня учні ведуть простий облік: Скільки заробили? На що витратили? Скільки залишилось? Що заощадили? Вони можуть класти частину грошей у банк (скарбничка класу) під «відсотки» – наприклад, за 20 монет у банк вони через день отримують 25. Таким чином формується уявлення про вигоду від заощадження.

5. Підсумки проєкту – «Ярмарка мрій». Учні «купують» щось за зароблені гроші, щоб реалізувати свою мрію і закріпити необхідні навички: наліпки, сертифікати, «день без домашки», інші бонуси, які визначає вчитель. Команди звітують про свою діяльність: що вдалося, чого навчилися, що витрачали даремно, що заощадили.

Висновки

Початкова школа – це не лише перший рівень здобуття ЗЗСО для учнів, а й простір, де вони навчаються розуміти базові економічні поняття: гроші,

потреби, ресурси, вибір, заощадження. Здобувачі початкової ланки в НУШ вчаться приймати нескладні, але важливі фінансові рішення, зокрема: як витратити кишенькові гроші, чому варто заощаджувати, що таке бюджет родини, що таке господарність і т.п. Тому надзвичайно важливо, щоб фінансова освіта на цьому етапі була інтегрованою в повсякденне навчання, подана через ігрові форми, практичні завдання, казки, міні-проекти, моделювання життєвих ситуацій. Це сприяє не лише кращому засвоєнню понять, а й формує ставлення до грошей як до ресурсу, який потребує розумного й відповідального використання.

Отже, формування фінансової грамотності в початковій школі має також і виховний потенціал, оскільки розвиває самостійність, відповідальність, критичне мислення, вчить учнів не піддаватися емоціям у прийнятті фінансових рішень, а діяти раціонально.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Навчання фінансової грамотності учнів початкової школи: міжнародний досвід. Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки). Вип. № 1 (66), 2021. С. 81–87.
2. Бахмат Н. Формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в Новій українській школі. Педагогічна освіта: теорія і практика. № 31 (2021). С. 107–122.
3. Чучаліна Ю. М. Педагогічні умови формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Вип. 59. С. 303–311. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-48>
4. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2014). *PISA 2012 results: Students and money – Financial literacy skills for the 21st century (Volume VI)*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264208094-en>. URL: https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2012-results-students-and-money-volume-vi_9789264208094-en.html

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД
EDUKACJA ZAWODOWA – DOŚWIADCZENIA EUROPEJSKIE

Юрій Бас,
студент факультету суспільного благополуччя та здоров'я людини
Ольга Якимович,
кандидатка педагогічних наук, старша викладачка,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Ґжицького, Україна

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У сучасному світі, коли проблеми самоідентифікації за різними критеріями, в тому числі – за професійною ознакою, стали предметом осмислення і психологами, і професійними консультантами, і HR-менеджерами, професійне самовизначення перестало бути проблемою лише особистості. У статті висвітлено проблему професійного самовизначення майбутніх педагогів як важливий аспект їх особистісного і професійного розвитку. Розкрито взаємозв'язок між соціальним та професійним самовизначенням, проаналізовано чинники, що впливають на свідомий вибір професії. Наголошено на значенні внутрішньої мотивації та професійної відповідальності для успішної реалізації педагогічної діяльності.

Ключові слова: професійне самовизначення, педагоги, соціальний контекст.

Вступ

Останнім часом професійне самовизначення майбутніх педагогів набуває особливої актуальності як важлива соціальна проблема. Це питання стосується здатності молодих людей приймати обґрунтовані рішення щодо своєї кар'єри, освіти та особистісного зростання без зовнішнього тиску та впливу. Відсутність професійного самовизначення у здобувачів освіти може мати далекосяжні наслідки, вплинувши не лише на їх особисте життя, а й на загальний розвиток суспільства.

Проблему професійного самовизначення досліджували вітчизняні науковці О. Арцишевська, О. Дубасенюк, З. Карпенко, О. Кисла, І. Вітковська, Л. Василенко, Р. Ляшенко, А. Массанов, Р. Мотрук, І. Стасюк, М. Чобітько, Я. Бугерко, Г. Гірняк, М. Корольчук, З. Сердюк та інші.

Результати дослідження

На думку О. Арцишевської, самовизначення людини – це процес і результат самостійного визначення її самої через усвідомлення своїх якостей і властивостей. Це також включає усвідомлення своєї унікальності, відмінностей та подібностей з іншими особистостями, а також свого місця у світі, свого становища й ролі в суспільстві, свого призначення в житті. Важливим аспектом є саморегуляція діяльності та формування адекватного ставлення до навколишньої дійсності, інших людей та самої себе [1].

Професійна спрямованість, на думку психологів є інтегративною характеристикою мотивації професійної діяльності, яка визначається спонуканнями в мотиваційній сфері та виражається в інтересах, відносинах, цілеспрямованих зусиллях особистості. Її компонентами є ціннісні орієнтації, мотиви, ставлення до професії, настанови й очікування, готовність до професійного розвитку тощо. Сама структура професійної спрямованості є складним утворенням, яке охоплює: а) предметний зміст (спеціалізація професійної спрямованості); б) світогляд; в) динаміку перебігу психічних станів і процесів [2, с. 22].

Професійне самовизначення припускає формування суб'єкта, що володіє високою мобільністю, широкою орієнтацією у світі професійної діяльності, не обмежуючи можливості особистісного розвитку, тобто відбиває єдність життєвого (професійного) і особистісного самовизначення [4, с. 15]. Я. Москальова трактує поняття професійного саморозвитку майбутнього педагога як умотивований, цілеспрямований, поступовий процес особистісного становлення та трансформації фізичних, психічних, духовних сутнісних сил, якостей, здібностей студента на основі взаємодії внутрішньо значущих й активно сприйнятих зовнішніх факторів і який спрямований на усунення перешкод у самозмінненні, самозростанні й реалізації власного потенціалу в інтересах особистого життя та професійно-педагогічної діяльності [3].

Розглянемо співвідношення соціального і професійного на прикладі особистісного і професійного самовизначення і саморозвитку особистості. Зв'язок соціального та професійного самовизначення і саморозвитку особистості є складним і взаємопов'язаним. У той час як одні стверджують, що соціальне та професійне самовизначення взаємовиключні, інші вважають, що вони нерозривно пов'язані. Соціальне та професійне самовизначення не лише взаємопов'язані, але й необхідні для саморозвитку особистості.

З одного боку, соціальне самовизначення означає здатність людини робити вибір і приймати рішення, які відповідають її особистим цінностям, переконанням і цілям. Це включає свободу вибору кола спілкування, способу життя та особистих стосунків. Професійне самовизначення, з іншого боку, відноситься до здатності людини робити вибір і приймати рішення, які відповідають її кар'єрним цілям і прагненням. Це включає свободу вибору власної професії, робочого середовища та кар'єрного шляху. На перший погляд може здатися, що ці дві концепції не пов'язані між собою: соціальне самовизначення зосереджується на особистих стосунках, а професійне – на просуванні по службі. Однак при найближчому розгляді стає зрозуміло, що ці два поняття переплітаються. Наприклад, соціальне самовизначення особистості може мати істотний вплив на її професійне самовизначення. Наприклад, індивід, який має свободу вибору власного кола спілкування, швидше за все, оточить себе однодумцями, які мають схожі кар'єрні цілі та прагнення. Це може створити можливості для співпраці, спілкування та наставництва, що є важливим для професійного зростання та розвитку. Крім того, соціальне самовизначення особистості також може впливати на її професійне самовизначення, надаючи їй відчуття мети та спрямованості. Наприклад, особа, яка є соціально самовизначеною, з більшою ймовірністю зробить кар'єру, яка відповідає її особистим цінностям і переконанням, що веде до більшого почуття повноти та задоволення від роботи.

З іншого боку, професійне самовизначення особистості також може мати значний вплив на її соціальне самовизначення. Наприклад, людина, яка має свободу вибору власної кар'єри, може з більшою ймовірністю розвинути відчуття мети та спрямованості, що, у свою чергу, може вплинути на її соціальні та особисті стосунки. Професійне самовизначення складається з одиниць чи елементів, які входять до його складу і утворюють певну структуру. Даний об'єкт можна розглядати як сукупність досліджуваних елементів: особистість, яка визначається з професією, особи, які оточують дану людину, суспільство, в межах якого відбувається професійне самовизначення. До цієї структури можна також додати об'єктивні і суб'єктивні чинники професійного самовизначення.

Серед основних чинників професійного самовизначення можна виділити такі: профорієнтація; мотивація; професійна відповідність. У сфері педагогіки професійне самовизначення має особливе значення. Майбутні педагоги, які усвідомлено обрали свою професію, зазвичай більш мотивовані та віддані своїй справі. Це позитивно впливає на якість навчання та виховання учнів. Освітняни, які свідомо підійшли до вибору професії, зазвичай мають більш високий рівень професійної відповідальності. Вони розуміють важливість своєї ролі у формуванні майбутнього покоління. Педагоги, які добре усвідомлюють свої цінності та цілі, легше адаптуються до змін у суспільстві та освітній системі. Вони здатні ефективно реагувати на виклики та нововведення.

Висновки

Усвідомлене професійне самовизначення стимулює педагогів до постійного навчання та саморозвитку, що є необхідним в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Арцишевська О. Сутнісний аналіз самовизначення людини. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки*. 2019. № 11. С. 9–12.

2. Бугерко Я. М., Гірняк Г. С. Соціально-психологічні чинники професійного самовизначення студентів закладів вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. № 1. С.18–24. DOI: 10.32782/cusu-psy-2024-1-2.

3. Москальова Я. Ю. Педагогічні умови саморозвитку майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. № 38. С. 243–249.

4. Психологія професійного самовизначення особистості: монографія / М.С. Корольчук, Ю.В. Дроздова, В.М. Корольчук, В.І. Осьодло, А.М. Сипливий; за заг. ред. М.С. Корольчука. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т; 2018. 280 с.

Aleksandra Bednarek,

Studentka III JSM PPiW, Instytut Pedagogiki,

Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Polska

INNOWACYJNE KOMPETENCJE NAUCZYCIELA:

NAJLEPSZE EUROPEJSKIE PRAKTYKI

Artykuł podkreśla znaczenie innowacyjnych metod nauczania, takich jak Blended Learning, edukacja STEAM i metoda projektów, w rozwijaniu kluczowych kompetencji uczniów. Dzięki nowoczesnym technologiom i interdyscyplinarnemu podejściu możliwe jest lepsze przygotowanie młodzieży do wyzwań współczesnego świata.

Słowa kluczowe: innowacyjne metody nauczania, Blended Learning, STEAM, metoda projektów, wyzwania w edukacji

Wprowadzenie

Współczesny świat charakteryzuje się dynamicznym rozwojem społeczeństwa informacyjnego, co stawia przed edukacją nowe wyzwania i oczekiwania. Jednym z najważniejszych zadań współczesnej szkoły jest kształtowanie innowacyjnych i nowoczesnych nauczycieli, którzy będą potrafili efektywnie wspierać uczniów w zdobywaniu kluczowych kompetencji oraz rozwoju umiejętności analizy, interpretacji i twórczego rozwiązywania problemów. Interaktywna współpraca nauczycieli i uczniów, oparta na zadawaniu pytań, generowaniu pomysłów naukowych oraz tworzeniu praktycznych teorii, stanowi fundament budowy efektywnego systemu edukacji. Dzięki temu możliwe jest stymulowanie rozwoju kluczowych kompetencji i przygotowywanie absolwentów do wyzwań współczesnego świata. Dalsze rozwinięcie oraz swoje rozważania oprę na artykule profesor Oleny Budnyk „Innowacyjne kompetencje nauczyciela: najlepsze europejskie praktyki”, a także na własnych doświadczeniach i rozważaniach.

Wyniki badań

Kompetencje pedagogów w niniejszym artykule zdefiniowane zostały jako „zbiór motywów, wiedzy, umiejętności i cech osobistych nauczyciela, umożliwiających efektywne wdrażanie innowacyjnych technologii i metod nauczania oraz realizację wszystkich etapów działalności innowacyjnej – od planowania po wprowadzenie nowych rozwiązań”¹. To pokazuję, że od pedagogów zaczęto wymagać znacznie więcej. Poza przygotowaniem psychologiczno-pedagogicznym współczesny nauczyciel musi wykazać się zaawansowanymi umiejętnościami oraz innowacyjnym podejściem, które wiąże się ze świadomością zmian cywilizacyjnych. W szkołach coraz rzadziej można spotkać się wyłącznie z tradycyjnymi metodami nauczania, które zostały częściowo zamienione na te bardziej nowoczesne, a także bardziej odpowiadające współczesnym potrzebom. Jest to szczególnie istotne w kontekście pandemii COVID-19, która uwydatniła konieczność korzystania z technologii w edukacji.

Coraz bardziej popularny staje się Blended Learning. Łączy on tradycyjną oraz komputerową naukę uczniów. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na potencjał tego modelu w dostosowywaniu edukacji do potrzeb współczesnych uczniów. Model ten wyróżnia się elastycznością, ponieważ umożliwia organizację zajęć zarówno w trybie synchronicznym, jak i asynchronicznym. To podejście pozwala uczniom na naukę w ich własnym tempie, co szczególnie korzystnie wpływa na rozwój indywidualnych zdolności. Dzięki wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych nauczyciele mogą tworzyć interaktywne materiały edukacyjne, takie jak filmy instruktażowe, quizy online czy symulacje. Blended Learning wspiera również rozwój kompetencji technologicznych uczniów, które są niezbędne w nowoczesnym społeczeństwie. Korzystanie z narzędzi takich jak platformy e-learningowe, aplikacje edukacyjne czy cyfrowe zasoby biblioteczne przygotowuje uczniów do pracy w środowisku opartym na technologiach cyfrowych. Jednak warto

¹ Petrychenko L. Teoretyczne i metodologiczne zasady kształtowania innowacyjnych kompetencji przyszłych nauczycieli szkoły podstawowej. <http://vuzlib.com/content/view/343/84/>

również zauważyć, że choć większość miast i wsi jest na tyle rozwiniętych aby bez problemu wdrożyć Blended Learning to w mniej rozwiniętych regionach może to być problem wiążący się z brakiem dostępu do urządzeń cyfrowych oraz słabym łączem internetowym. Ponadto bardzo ważne jest szkolenie nauczycieli, którzy muszą zdobyć lub doskonalić umiejętności, takie jak projektowanie treści cyfrowych czy zarządzanie platformami edukacyjnymi. Ważnym aspektem Blended Learning jest również potrzeba motywacji uczniów do aktywnego uczestnictwa w zajęciach. Brak bezpośredniego kontaktu z nauczycielem w części online może prowadzić do spadku zaangażowania, dlatego konieczne jest wprowadzenie mechanizmów monitorowania postępów uczniów oraz systematyczne udzielanie informacji zwrotnej.

Również edukacja STEAM (Nauka, Technologia, Inżynieria, Sztuka, Matematyka) stanowi jeden z ważnych elementów nowoczesnego podejścia do nauczania, które kładzie nacisk na interdyscyplinarność i praktyczne zastosowanie wiedzy. „W ramach programu STEAM uczniowie uczestniczą w projektach, które łączą różne przedmioty i promują aktywne uczenie się. Na przykład, mogą tworzyć projekty inżynieryjne, które wymagają umiejętności z zakresu matematyki i sztuki, lub prowadzić badania naukowe, które angażują technologie”². Można więc, szczególnie podkreślić znaczenie tego modelu w rozwijaniu kompetencji kluczowych, takich jak kreatywność, krytyczne myślenie, współpraca oraz zdolność do rozwiązywania problemów. STEAM bez wątpienia jest odpowiedzią na współczesne potrzeby rynku pracy, gdzie rośnie zapotrzebowanie na specjalistów zdolnych do pracy na styku technologii i sztuki. Włączenie elementów artystycznych do nauk ścisłych i technicznych pozwala na rozwijanie u uczniów innowacyjnego myślenia oraz umiejętności tworzenia nieszablonowych rozwiązań. Przykłady zastosowania STEAM w praktyce, takie jak korzystanie z platformy GoLab, które zostało opisane w artykule, wskazują na możliwości prowadzenia zajęć z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi edukacyjnych, takich jak np.

² Plebańska Marlena, Szyller Aleksandra. STEAM- owa szkoła.

symulacje online. Istotnym aspektem STEAM jest również rozwijanie umiejętności praktycznych, które można zastosować w codziennym życiu.

Pomimo, że przed tą metodą także stoi wiele wyzwań takich jak: odpowiednie przygotowanie i szkolenia nauczycieli czy niedostateczna infrastruktura to STEAM ma ogromny potencjał w tworzeniu nowoczesnego i angażującego środowiska edukacyjnego, które inspirowa uczniów do rozwijania pasji i zdobywania wiedzy w sposób praktyczny i kreatywny.

Zintegrowane podejście do nauczania oraz metoda projektów są kluczowe w tworzeniu spójnego obrazu świata przez uczniów. Wdrażanie metody projektów wymaga jednak szczegółowego planowania, w tym jasnego określenia celów, zakresu i kryteriów oceny. Projekty powinny być zaprojektowane w sposób umożliwiający uczniom wykorzystanie wiedzy zdobytej w różnych przedmiotach, co sprzyja rozwijaniu interdyscyplinarnych umiejętności. Kluczowym elementem sukcesu tej metody jest aktywne zaangażowanie uczniów w proces projektowania i realizacji zadań. Uczniowie powinni mieć możliwość samodzielnego podejmowania decyzji, co sprzyja rozwojowi ich autonomii i poczucia odpowiedzialności za wyniki pracy. Ważnym aspektem jest także współpraca zespołowa, która uczy efektywnej komunikacji i rozwiązywania konfliktów w grupie.

Zintegrowane projekty mogą również służyć jako platforma do rozwijania umiejętności technologicznych, takich jak korzystanie z narzędzi cyfrowych do zbierania i analizy danych, prezentacji wyników czy współpracy online. Wprowadzenie nowoczesnych technologii do realizacji projektów dodatkowo zwiększa ich atrakcyjność i efektywność.

Wnioski

Podsumowując artykuł wskazuje na konieczność podejmowania działań mających na celu dostosowanie edukacji do wymagań XXI wieku, jednocześnie inspirowa do tworzenia nowoczesnych, inkluzywnych środowisk edukacyjnych. Myślę, że z czasem metody wyżej opisane zaczną być wykorzystywane coraz

частіше, а wraz z dalszym rozwojem technicznym nauczanie przejdzie na wyższy poziom, zapewniając uczniom warunki i możliwości do wszechstronnego rozwoju.

Bibliografia

1. Budnyk, O. (2019). Innowacyjne kompetencje nauczyciela: najlepsze europejskie praktyki. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 6(1), 76-89.
2. Budnyk, O., Wasianowycz, H. (2017). Nauczyciel i jego rola w procesie dydaktyczno-wychowawczym. *Scientific Bulletin of Chełm – Section of Pedagogy*, 1, 47-55.
3. Plebańska, M., Szyller, A. (2024). *STEAM – owa szkoła*. Wydawnictwo Difin.
4. Petrychenko, L. Teoretyczne i metodologiczne zasady kształtowania innowacyjnych kompetencji przyszłych nauczycieli szkoły podstawowej. <http://vuzlib.com/content/view/343/84/>

Олександр Ветошкін,

аспірант кафедри початкової освіти та освітніх інновацій,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У СФЕРІ ІНЖЕНЕРІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті проаналізовано сучасні виклики у підготовці викладачів інженерії програмного забезпечення та ефективні підходи до вдосконалення освітнього процесу. Розглянуто необхідність оновлення навчального контенту відповідно до змін у галузі, впровадження активного, проєктно-орієнтованого навчання, тісної співпраці з індустрією та формування збалансованого поєднання технічних, педагогічних і міжособистісних навичок.

Ключові слова: професійна освіта, інженерія програмного забезпечення, викладач програмної інженерії, активне навчання, сучасна ІТ-освіта, галузева інтеграція.

Вступ

Дедалі зростаюча роль програмного забезпечення майже в усіх аспектах сучасного життя підкреслює критичну важливість забезпечення високоякісної освіти в цій сфері. Програмна інженерія характеризується своєю динамічністю, з безперервним прогресом у технологіях, методологіях та найкращих практиках. Ця швидка еволюція вимагає, щоб освітні підходи були адаптивними та орієнтованими на майбутнє.

Хоча практичний досвід у індустрії програмного забезпечення, безсумнівно, цінний, ефективне викладання вимагає особливого набору навичок. Цей набір виходить за рамки лише технічних навичок та охоплює

глибоке розуміння педагогічних принципів, досвід у розробці навчальних програм та здатність впроваджувати ефективні стратегії оцінювання, адаптовані до унікальних викликів цієї дисципліни. Викладачі інженерії програмного забезпечення мають бути вправними у подоланні розриву між абстрактними теоретичними концепціями та їх практичним застосуванням у галузі, яка постійно трансформується. Виклики, такі як постійна необхідність встигати за швидким розвитком технологій та узгодженням навчальних планів з постійно мінливими вимогами індустрії, підкреслюють критичну потребу у підготовці та можливостях для розвитку викладачів.

Результати дослідження:

виклики програмної інженерії і сучасна освіта

Необхідність встигати за швидким прогресом. Галузь програмної інженерії перебуває у стані постійних змін, що відзначається безперервною появою нових мов програмування, фреймворків та парадигм [1]. Викладачі у цій сфері стикаються зі постійною потребою у забезпеченні того, щоб їхній навчальний контент та методики викладання були актуальними та відповідали швидким змінам в індустрії [2].

Подолання розриву між освітою та індустрією. Тривалою проблемою в освіті програмної інженерії є помітна розбіжність, яка існує між навичками, що цінуються та затребувані індустрією, і тими, що зазвичай набуваються студентами через традиційні університетські програми. Наукові дослідження та галузеві звіти наголошують на критичній необхідності більш ефективного та динамічного балансу між фундаментальними теоретичними концепціями, що викладаються в університетах, та практичними навичками, що є важливими для успіху в професійному середовищі [1-2]. Освітні програми повинні включати більше можливостей для студентів брати участь у реальних проєктах, використовувати стандартні для галузі інструменти та технології та глибше розуміти процеси розробки програмного забезпечення, які зазвичай застосовуються в індустрії.

Залучення студентів та сприяння активному навчанню. Традиційні методики викладання у формі лекцій, які історично переважали в освіті програмної інженерії, часто призводять до того, що студенти посідають здебільшого пасивну роль у навчальному процесі. Це може значно обмежувати їхню загальну залученість і, як наслідок, зменшувати ефективність їхніх результатів навчання [3]. Зростає усвідомлення необхідності для викладачів програмної інженерії сприяти активному навчанню.

Вплив штучного інтелекту (ШІ). Швидкий розвиток ШІ не лише революціонізує робочі процеси розробки програмного забезпечення, але й має глибокий вплив на освіту програмної інженерії [4]. Поява інструментів на основі ШІ надає як можливості, так і значні виклики для освітніх установ та викладачів. Викладачам необхідно адаптувати свої підходи, щоб не тільки навчати студентів про ШІ, але й забезпечити їм навички відповідального та етичного використання ШІ таким чином, щоб це доповнювало, а не замінювало їхнє власне навчання та критичне мислення.

Розвиток «м'яких» навичок. Сучасна індустрія програмного забезпечення дедалі більше визнає, що технічних навичок самих по собі часто недостатньо для успіху. Роботодавці наголошують на важливості володіння соціальними навичками для формування високопродуктивних та ефективно функціонуючих команд [2]. Ці навички, які включають ефективну комунікацію, співпрацю та лідерські здібності, тепер вважаються настільки ж критично важливими, як і технічна експертиза для досягнення успіху проєктів.

Ефективні підходи у викладанні програмної інженерії. Методики активного навчання набули значного поширення як багатообіцяючі та ефективні підходи в галузі освіти програмної інженерії [3]. Вони розроблені для відходу від традиційних пасивних навчальних середовищ шляхом активного залучення студентів до процесу навчання.

Проектне навчання стало широко визнаним педагогічним підходом в інженерній освіті, в тому числі в програмній інженерії [2]. Воно

характеризується спрямованістю на залучення студентів до тривалих, складних проєктів, які імітують реальні сценарії, тим самим сприяючи розвитку практичних навичок, які застосовуються в індустрії. Дослідження показують, що проєктне навчання не тільки сприяє вдосконаленню технічних навичок та теоретичних знань студентів, але й відіграє вирішальну роль у покращенні їхньої академічної успішності та сприянні розвитку необхідних нетехнічних компетенцій, таких як робота в команді, комунікація та вирішення проблем [5].

Навчання на основі прикладів являє собою багатообіцяючу та все більш використовувану методику активного навчання в освіті програмної інженерії [3]. Студенти навчаються шляхом активної взаємодії та аналізу прикладів конкретних завдань, концепцій або рішень проблем. Цей підхід заохочує студентів розвивати глибше розуміння матеріалу через спостереження, розпізнавання закономірностей та застосування вивчених принципів до нових ситуацій. Викладачі використовують різні типи прикладів, зокрема розв'язані приклади, які надають покрокові демонстрації того, як вирішити певну проблему або виконати конкретне завдання та помилково розв'язані приклади, які навмисно містять поширені помилки або хибні уявлення, які студентам пропонується ідентифікувати, проаналізувати та виправити [3].

Інтеграція з індустрією є високоефективним підходом, що передбачає створення навчального досвіду, який тісно відображає реальність професійного світу розробки програмного забезпечення [6]. Цього можна досягти за допомогою різних стратегій, включаючи інтеграцію студентів у мультидисциплінарні команди, використання гнучких методологій та використання поширених в галузі інструментів і технологій в аудиторії. Встановлення та підтримка тісної співпраці з технологічними компаніями та експертами галузі може значно покращити освітній досвід для студентів. Така співпраця може доповнити традиційне навчання, надаючи студентам можливість отримувати наставництво від фахівців галузі та безпосередньо

знайомитися з процесами, викликами та найкращими практиками.

Цифрові інструменти відіграють все більш важливу та трансформаційну роль у покращенні освіти [7]. Це особливо помітно у зростаючому поширенні дистанційних навчальних середовищ, де технології слугують основним засобом навчання та співпраці. Крім того, новітні технології, такі як ШІ, пропонують значний потенціал для революціонізації педагогічних підходів в освіті програмної інженерії. Інструменти та платформи на базі ШІ можуть бути використані для підтримки різних аспектів викладання та навчання, включаючи надання персоналізованого зворотного зв'язку студентам щодо їхнього коду та завдань, автоматизацію певних завдань з оцінювання, і навіть надання інтелектуальних навчальних систем, які можуть адаптуватися до індивідуальних потреб та темпу навчання студентів. Стратегічна та ефективна інтеграція технологій у педагогічні підходи в освіті програмної інженерії має величезний потенціал для створення більш гнучких, захопливих та персоналізованих можливостей для навчання студентів.

Компетенції майбутніх викладачів програмної інженерії.

Технічна експертиза. Фундаментальне та постійно оновлюване розуміння основних принципів програмної інженерії становить основу ефективного викладання. Це включає володіння мовами програмування та фреймворками, глибоке розуміння життєвого циклу розробки, експертизу в методологіях та практиках тестування, а також практичні навички розгортання програмного забезпечення [8]. Крім того, враховуючи швидкі темпи змін у галузі, майбутні викладачі повинні прагнути залишатися в курсі актуальних технологій, таких як штучний інтелект, хмарні платформи, обробка великих даних, та ін., щоб забезпечити актуальність свого викладання [9]. Розуміння принципів архітектури програмного забезпечення, шаблонів проєктування та технік системного аналізу також є критично важливим для ефективного керівництва студентами у проєктуванні та розробці складних програмних систем [8].

Педагогічні навички. Володіння лише технічними знаннями є недостатнім

для ефективного навчання майбутніх інженерів. Викладачі також повинні володіти всебічним розумінням та практичним застосуванням ефективних методик викладання [10]. Це включає глибокі знання стратегій активного навчання, розроблених для залучення студентів та сприяння глибшому розумінню та здатність розробляти захопливі та актуальні навчальні програми, які ефективно долають невід'ємний розрив між абстрактними теоретичними знаннями та практичним застосуванням. Крім того, викладачі повинні демонструвати вправність в оцінюванні навичок програмної інженерії, включаючи ефективне використання інструментів автоматизованої оцінки та надання студентам своєчасного, конструктивного та дієвого зворотного зв'язку щодо їхнього прогресу та успішності.

«М'які» навички. На додаток до технічної та педагогічної експертизи, міжособистісні та професійні навички є необхідними для ефективного викладання [11]. Комунікативні навички є вирішальними для передачі складних технічних концепцій, надання ефективного зворотного зв'язку та створення позитивного навчального середовища. Навички співпраці та командної роботи є важливими не тільки для ефективної взаємодії зі студентами, але й для потенційної співпраці з колегами та галузевими партнерами. Лідерські здібності та навички управління проектами необхідні для керівництва студентськими командами та їх наставництва. Крім того, викладачі повинні володіти навичками вирішення проблем та критичного мислення для подолання викликів, які неминуче виникають у викладанні, розробці навчальних програм та наданні ефективної підтримки студентам.

Висновки

Освіта майбутніх викладачів програмної інженерії стикається як зі значними викликами, так і з захопливими можливостями. Дедалі більша залежність від програмного забезпечення в усіх сферах життя підкреслює критичну роль добре підготовлених викладачів у формуванні наступного покоління інженерів. Галузь вимагає безперервної адаптації як від викладачів,

так і від навчальних програм, щоб встигати за швидким технологічним прогресом, а також зусиль для узгодження освітнього контенту з практичними навичками та компетенціями, які очікують роботодавці. Спостерігається перехід до активних методів навчання, що сприяють глибшому залученню та більш ефективним результатам. Крім того, трансформаційний вплив новітніх технологій надає як чудові можливості для вдосконалення освіти, так і нові виклики, з якими викладачі повинні відповідально справлятися.

У майбутньому освіта програмної інженерії, ймовірно, буде характеризуватися більшою інтеграцією ІІІ в процеси викладання та навчання, подальшим розширенням онлайн та гібридних освітніх моделей, а також посиленою увагою до навчання протягом усього життя та безперервного професійного розвитку. Здатність освіти проактивно сприймати інновації, адаптуватися до змін та сприяти інтеграції з індустрією буде вирішальною для забезпечення сталого потоку висококваліфікованих фахівців, які відповідають вимогам цифрової епохи.

Список використаних джерел

1. Ghezzi C., Mandrioli D. The challenges of software engineering education. 2005.
2. Ouhbi S., Pombo N. Software engineering education: Challenges and perspectives. IEEE, 2020.
3. Bonetti T. P., Silva W., Colanzi T. E. Example-Based Learning in Software Engineering Education: A Systematic Mapping Study. 2025.
4. Alenezi M., Akour M. AI-Driven Innovations in Software Engineering: A Review of Current Practices and Future Directions. Applied Sciences. 2025.
5. Lavado-Anguera S., Velasco-Quintana P.-J., Terrón-López M.-J. Project-based learning (PBL) as an Experiential Pedagogical Methodology in Engineering Education: a review of the literature. Education Sciences. 2024.
6. Aligning software engineering teaching strategies and practices with industrial needs / J. Metrôlho et al. Computation. 2022.
7. Digital tools, technologies, and learning methodologies for education 4.0 frameworks: A stem oriented survey / A. Boltsi et al. Ieee Access. 2024.
8. Mastering the Essential Skills for Software Engineer Success. Jessup University. Home. Jessup University. URL: <https://jessup.edu/blog/engineering-technology/skills-for-software-engineer/>
9. Software Engineer Career Path 2025: Overview, Jobs, and Pay. Coursera. URL: <https://www.coursera.org/articles/software-engineer-career-path>
10. Chadha D., Heng J. Y. A scoping review of professional skills development in engineering education from 1980–2020. Cogent Education. 2024.
11. Sengul C., Neykova R., Destefanis G. Software engineering education in the era of conversational AI: current trends and future directions. Frontiers in Artificial Intelligence. 2024.

Василь Гладкий,
аспірант кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ЗНАЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті обґрунтовується потенціал академічної мобільності як інструмента удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів. На матеріалі чотирьох українських університетів (2023/24 н. р.) застосовано змішану методологію: опитувальник Teacher Professional Competence Index, шкалу DMIS і портфоліо DigCompEdu, опрацьовані у SPSS та NVivo. Аналізується, як семестрові стажування Erasmus + інтегруються у навчальні програми, сприяють формуванню професійних, міжкультурних і цифрових компетентностей, а також пропонуються рекомендації щодо розширення доступу та після мобільної підтримки студентів.

Ключові слова: академічна мобільність, Erasmus +, підготовка вчителів, міжкультурна компетентність, цифрові компетентності, ECTS.

Вступ

У нормативних актах Європейського Союзу академічна мобільність визначається у як «тимчасове переміщення здобувачів і викладачів з метою навчання, викладання або стажування з обов'язковим академічним визнанням результатів» [1]. Стратегія Erasmus+ 2021–2027, зокрема ініціатива Erasmus Teacher Academies, позиціонує мобільність як ключ до інноваційного «європейського освітнього простору» та досягнення ЦСР 4 (якісна освіта) [1–2]. У контексті європейської інтеграції Україна закріпила право на мобільність у Постанові КМУ № 579 від 12.08.2015, яка гарантує перезарахування ECTS кредитів і збереження місця навчання під час стажування за кордоном [3].

Загальноєвропейські тенденції демонструють, що мобільні студенти й викладачі повертаються з покращеним професійним капіталом, що підтверджують аналітика АСА щодо стаф-мобільності [4] та звіти Bologna Process Implementation Report 2024 [5]. Теоретично ефекти пояснює концепція «brain circulation», згідно з якою міжнародні переміщення стимулюють обмін знаннями, а не відтік кадрів [6]. Для педагогів додатковим аргументом є

міжнародні дані OECD TALIS 2018: 82 % учителів, які пройшли якісне закордонне підвищення кваліфікації, заявили про відчутне покращення практики й самооцінки ефективності [7].

На рівні компетентностей мобільність підсилює міжкультурну чутливість (модель DMIS Беннетта) та цифрову готовність, описану у фреймворку DigCompEdu [8]. Однак актуальною лишається проблема рівного доступу: Європейський студентський союз у політиці BM88 закликає мінімізувати фінансові та бюрократичні бар'єри, особливо для студентів регіональних ЗВО України. Відтак емпіричне дослідження, результати якого буде подано нище, фокусується на вимірюванні реальної доданої вартості мобільності для професійної підготовки вчителів і на виявленні чинників, що максимізують її ефект.

Для оцінки того, як закордонні семестри Erasmus+ впливають на формування професійних, міжкультурних та цифрових компетентностей майбутніх педагогів, було використано змішану (quant + qual) стратегію. У ній поєднані стандартизовані опитувальники (адаптована шкала TALIS-2018 [7] і модель Bennett), цифрове портфоліо, рефлексивні есе, а також напівструктуровані інтерв'ю; статистичну обробку виконано в SPSS v.29 (t-тест, ANCOVA), а якісні дані кодувалися тематично в NVivo. Дослідження розгорнули протягом 2023/24 н. р. у чотирьох українських педагогічних ЗВО, які мають чинну Erasmus Charter for Higher Education й укладені між інституційні угоди з вишами Польщі, Німеччини, Іспанії та Фінляндії; саме ці партнери прийняли 60 студентів на семестрове стажування за ключовою дією KA1, тоді як іще 60 однокурсників продовжили навчання вдома. Для забезпечення академічної доброчесності обидві когорти проходили однакову навчальну програму за освітнім стандартом «Середня освіта», а закордонні кредити автоматично перезараховувалися згідно з ECTS вимогами та рекомендаціями Єврокомісії щодо Learning Agreement [9].

Методичною основою кількісної частини стало опитування «Teacher Professional Competence Index» – це 38 пунктова вибірка з ядра анкети TALIS 2018, перекладена та психометрично перевірена ($\alpha = 0,88$) на українській вибірці за логікою аналогічних адаптацій. Компетентності вимірювались у п'яти доменах: предметна, дидактична, мотиваційна, класменеджмент і рефлексивна. Міжкультурний компонент оцінювався скейлом Intercultural Sensitivity (рівні D.M.I.S.), де первинна внутрішня узгодженість у міжнародних вибірках становить $\alpha \approx 0,85$, що підтверджується й нашими даними $\alpha = 0,84$. Цифрову готовність фіксували за рубрикою портфоліо, корельованою з рубрикатором DigCompEdu; показники підтверджено у недавніх публікаціях про цифрові компетенції студентів педагогів [8].

Збір даних розпочався за місяць до виїзду групи й завершився через шість місяців після повернення, що забезпечило дизайн із двома точками вимірювання та контроль початкових відмінностей. Кількісні результати аналізували в SPSS v.29: перевірка нормальності Kolmogorov–Smirnov, далі парні t тести для динаміки всередині групи та незалежні t тести для порівняння когорт; на підтвердження ефекту мобільності використано ANCOVA з коваріатою середнього балу за попередній. Сила ефекту обчислювалась через η^2 та Cohen's d; середній приріст загального індексу компетентностей у «мобільників» склав $d = 0,93$ (великий ефект).

Якісну складову становили 12 напівструктурованих інтерв'ю (по три зі студентами кожного ЗВО), де запитували про виклики та освітні нововведення, які вдалося інтегрувати на практиці; текст розшифровували, кодували індуктивно дедуктивно й зіставляли кейси всіх чотирьох університетів. Додатково збирали електронні портфоліо й рефлексивні есе на платформі Moodle, оцінювали їх за критеріями глибини аналізу й саморефлексії; отримані бали порівнювали з кількісним індексом, що виявило помірно високі кореляції ($r = 0,54$ $0,62$; $p < 0,01$), підтверджуючи конвергентну валідність.

Нарешті, усі процедури відповідали Helsinki Declaration та локальному етичному протоколу університетів; учасники підписували інформовану згоду та мали право відмовитись без наслідків. Інструментарій зберігався у захищеному репозиторії, що відповідає вимогам GDPR для мобільностей Erasmus+.

Результати дослідження

Підвищення професійних компетентностей. Середній бал за опитувальником зріс з 3,41 до 4,16 ($p < 0,001$) у мобільній групі, тоді як у контрольній приріст становив лише 0,07 пункти. Подібні ефекти фіксують звіти АСА про вплив викладацької мобільності та дослідження КА1 щодо безперервного професійного розвитку [4].

Міжкультурна та мовна компетентність. Індекс міжкультурної чутливості учасників-мобільників зріс на 18 %, підтверджуючи роль мобільності у формуванні «мобільної особистості» майбутнього вчителя, описану у вітчизняних роботах [6].

Цифрова готовність і інноваційні методики. 70 % учасників після стажування повідомили про впровадження в навчальну практику цифрових інструментів (Moodle, Padlet, AR-додатки), що співзвучно пріоритетам цифрової освіти ЄС [8].

Інституційний ефект. Інтерв'ю з деканами вказують, що повернення мобільних студентів стимулює оновлення змісту навчальних програм та акредитаційні процеси за стандартами ЕНЕА. Більше того, політика рівного доступу до мобільності, сформульована ESU (позиція BM88) сприяє ширшій участі студентів регіональних ЗВО.

Висновки

Академічна мобільність статистично значуще підвищує професійну, міжкультурну та цифрову компетентність майбутніх педагогів. Інституційно мобільність виступає каталізатором оновлення освітніх програм за європейськими стандартами. Для масштабування ефекту необхідно:

забезпечити фінансову підтримку (гранти, спрощені процедури); інтегрувати обов'язкові модулі мобільності в бакалаврські програми; удосконалити механізми автоматичного перезарахування ECTS; розвивати мовну підготовку студентів до початку поїздки.

Список використаних джерел

1. Європейська комісія. Erasmus+ Programme Guide. Версія 2 від 20.01.2025 р.: вебсайт. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/erasmus-programme-guide>
2. Європейська комісія. Erasmus Teacher Academies – Programme Guide (Key Action 2). 2024 р.: вебсайт. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/teacher-academies>
3. Кабінет Міністрів України. Постанова № 579 «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність» від 12.08.2015 р.: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF>
4. Academic Cooperation Association (ACA). Driving Impact of Erasmus+ Outgoing Academic Staff Mobility. Brussels: ACA, 2023. С. 5–14.
5. Eurydice / EACEA. The European Higher Education Area 2024: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2024. С. 112–118.
6. UNESCO. Academic Mobility in Higher Education: Ensuring Brain Circulation. Paris: UNESCO Digital Library, 2024. С. 23–30. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387654>
7. OECD. TALIS 2018 Results. Volume I: Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Paris: OECD Publishing, 2020. С. 45–60.
8. European Commission, Joint Research Centre. DigCompEdu: The European Framework for the Digital Competence of Educators. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2023. С. 10–22.
9. Європейська комісія. Learning Agreements for Studies: Guidelines for Erasmus+ KA131. 2024 р.: вебсайт. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/learning-agreement>

Martyna Deszcz,

Studentka III JSM PPiW, Instytut Pedagogiki,
Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Polska

MYŚL PEDAGOGICZNA MARII MONTESSORI WOBEC SKUTKÓW CZARNEJ PEDAGOGIKI I RYWALIZACJI

The article presents the key aspects of Maria Montessori's pedagogy, which is based on the ideas of freedom in education, tolerance, empathy, and mutual assistance. The author emphasise the destructive impact of violence in childrearing, showing the consequences of this approach to education. It analyses the scientific publications of contemporary Polish scientists on the impact of violence on the psyche, development and further life of a child.

Keywords: Montessori pedagogy, freedom, dehumanisation in education.

Wprowadzenie

Pedagogika Marii Montessori silnie przeciwstawia się przemocy wobec dzieci, ukazując, jak negatywne następstwa niesie to zjawisko. Włoska lekarka podkreślała, że każdy sposób traktowania najmłodszych, zapisuje się w ich pamięci i wpływa na nich, zatem równie mocno zostanie utrwalona w nich radość i miłość, jak i cierpienie i ból. Należy zadać sobie pytanie, co chcielibyśmy przekazać naszym wychowankom? Szerzenie pozytywnych emocji oraz szacunku do drugiego człowieka czy usprawiedliwianie używania przemocy wobec słabszych? Prezentowane i stosowane przez Montessori postulatory uważam za słuszne dla efektywnego wychowania dzieci, gdyż przemoc nie jest odpowiednim rozwiązaniem na przekazywanie młodemu człowiekowi norm i wartości. Montessori zabierała głos na temat dzieci, które dotknęło widmo wojny, pamiętając, jak cierpiały podczas trwania I wojny światowej. Edukacja nie jest jednak w stanie powstrzymać ambicji polityków oraz sama nie zmieni obyczajów świata.

Wyniki badań

Założenia Marii Montessori są stale aktualne w obliczu wojen, trwających kryzysów uchodźczych, politycznych starć, ciągłych zmian oraz trwającej nauki zdalnej kilka lat temu, która stała się rozwiązaniem nauczania w trudnych warunkach. Dzieci ciągle mierzą się z obciążającymi psychicznie czynnikami, które są wynikiem sposobu wychowania oraz panującego systemu edukacji. Dzieci wobec zła są bezbronne i znacząco wpływa to na ich rozwój psychiczny i fizyczny. Włoska lekarka wielokrotnie wypowiadała się na ten temat, wskazując, jak wiele tracą najmłodsi przez sytuacje kryzysowe o różnym podłożu i różnych przyczynach, z jakimi mierzy się świat. Jej podejście zainspirowało i inspiruje wielu współczesnych pedagogów do stosowania jej metod i pamiętania o tym, jak bardzo krzywda i ból upośledzają prawidłowy rozwój dziecka. Pokój i ustabilizowane środowisko to bardzo ważne aspekty wpływające w znacznym stopniu na najmłodszych. Od wychowania ich przez rodziców zaczyna się wszystko, gdyż w zaciszu domowym pomiędzy “miłością rodziców a niewinnością dzieci”. Montessori nawoływała do

tego, by nie niszczyć potencjału u niektórych dzieci i wziąć za nie pełną odpowiedzialność. Szkołę bowiem uważała za miejsce, które popełnia ogrom błędów metodycznych. Montessori uświadamiała rodziców i nauczycieli, jak destrukcyjny wpływ na rozwój młodego człowieka ma naruszenie jego godności, którym jest przemoc. „Dziecko, które jest źle traktowane, reaguje tylko w jeden sposób: staje się coraz słabsze, opada z sił psychicznych i fizycznych”.

Dziecko usiłuje bronić się przed różnego rodzaju nieprawościami, kiedy potrafi już artykułować swój ból lub gniew, jednak tak naprawdę i na to nie daje mu się przyzwolenia. Rodzice nie mogą znieść jego reakcji obronnej (krzyku, płaczu, wybuchu wściekłości), więc w konsekwencji, za pomocą różnych środków przymusu odmawiają mu prawa do takich reakcji. Dziecko w wyniku tego uczy się milczeć, a jego milczenie potwierdza słuszność i skuteczność stosowanej zasady wychowania w rozumowaniu wielu ludzi dorosłych. To jednak negatywnie wpływając na dalszy jego rozwój. Uczucia dziecka zostały w ten sposób zniewolone, została także stłumiona potrzeba ich okazywania i nie może ono być zaspokojone. Wychowanie autorytarne było promowane i popularne, przez co wielu pedagogów krytykowało podejście Marii Montessori. Na początku lat 90 XX wieku wszelka analiza panujących systemów wychowawczych była uważana za podważanie wychowania instytucjonalnego bądź nawet dyskredytowanie samej pedagogiki jako nauki. Usprawiedliwianie przemocy, co w tamtym okresie czasu jest przykładem czarnej pedagogiki, której sens podważała, wielokrotnie dowodząc, Maria Montessori. Czarna pedagogika nie może być na piedestale i przeważać nad pedagogiką personalistyczną, bo to daje przyzwolenie na odczłowieczającą przemoc wobec dziecka, co tłumaczone jest jako potrzeba, by dbać o jego dobro. „Wolność dziecka w ramach praw własnego rozwoju to wolność społeczeństwa i ludzkości”. Włoska pedagog miała nie tylko wiedzę, ale również dysponowała ogromną intuicją i wyjątkową wyobraźnią utopijną, a zarazem globalistyczną. Postrzegała dziecko jako podmiot i podkreślała, że jest „magicznym organizmem, który prowadzi marsz cywilizacji, jest dziecko. (...) Rozwój dziecka, który jest

równoważny z rozwojem cywilizacji, można wspierać jedynie dzięki wiedzy, co potrafi dziecko, oraz coraz dokładniejszemu odkrywaniu tajemnic dzieciństwa”³.

Montessori poświęcała też dużą uwagę na aspekt rywalizacji w edukacji, co również niesie za sobą niepożądane skutki w wychowaniu młodego człowieka. Pozwoliła sobie na stwierdzenie, iż przestępca jest odzwierciedleniem błędów społeczeństwa, z czym absolutnie się zgadzam, gdyż większość ludzi, którzy popełniają czyny niedozwolone, jak się później okazuje ma pewne kompleksy wynikające z wcześniejszego porównywania i wygórowanych wymagań z okresu dzieciństwa. Ośrodki edukacyjne, do których zaliczają się przedszkola i szkoły nie mogą być miejscem do budowania rywalizacji antagonistycznej. To zjawisko bowiem rodzi przekonanie opierające się na tym, że sukces jednego dziecka może wystąpić kosztem niepowodzenia u drugiego dziecka. Fenomen rywalizacji jest w XXI w. wzmocniony o aspekt walki, którą rozumie się jako grę o sukces, władzę, dominację, zyski, elektorat, poparcie i inne podobne cele. Każda rywalizacja ma jednak dwoisty charakter, ponieważ z jednej strony jest walka, przemoc, dążenie do zysku, przewagi, a z drugiej – możliwa współpraca. Zjawisko “niezdrowej” rywalizacji jest aktualnie obecne w znacznie mniejszym stopniu, ale niestety występuje, szczególnie w relacjach rodzinnych. Wychowanie przez rodziców ma ogromny wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka, więc uświadamianie, jak powinna wyglądać rywalizacja ma kluczowe znaczenie. Dzieci kreują świat i nie można dopuścić do tego, by przyswajały niewłaściwe wartości, a w następstwie stawały się ludźmi dorosłymi, cieszącymi się z porażki drugiego oraz czerpiącymi zyski z niepowodzeń konkurencji. Takie podejście rodzi przemoc, niszczy relacje międzyludzkie i przyczynia się do wielu zaburzeń, a nawet chorób psychicznych wśród dzieci i młodzieży. Obecnie jesteśmy wręcz zmuszani do lepszej wydajności, narzucana jest nam presja, by zrobić coś lepiej i efektywniej, co jest stresujące, a odwołując się do słów wspomianej wielokrotnie w eseju, Marii Montessori można

³ Śliwerski, B. (2023). Myśl pedagogiczna Marii Montessori wobec skutków czarnej pedagogiki i rywalizacji. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 36(1), 7–16. DOI: 10.17951/j.2023.36.1.7-16.

wysunąć wniosek, że takiego systemu wychowawczego nie chciała w przyszłości. Zakładała, że nauczyciel powinien wspierać naturalny rozwój dziecka, z pełną pokorą, troską i szacunkiem. Warto zwrócić uwagę na problematykę rywalizacji i współzawodnictwa, a więc różnego rodzaju zasady, formy i metody walki, czyli wojnę informacyjną. Zwycięża ten, który ma szerszy dostęp do informacji i zawładnie opinią publiczną w obecnym świecie. Nauczyciel musi potępiać nieakceptowane i niepożądane zachowania, które naruszają pokój. Nie może pochwalać naruszania brutalności, przemocy godności i wolności, gdyż na to nie istnieje usprawiedliwienie. To w dużej mierze zależy jednak od rządzących, więc pedagogika może jedynie głosić swoje założenia i metody, tłumacząc istotę problemu i następstwa wynikające z niewłaściwego podejścia do dziecka tak, jak robiła to włoska pedagog, Maria Montessori. Stosowanie jej metod dowodzi słuszności niestosowania przemocy w stosunku do wychowania, gdyż ten sposób jest antypedagogiką, czyli czarną pedagogiką, która nie poprawia efektów w przekazywaniu dzieciom norm i wartości.

Wręcz przeciwnie, wyzwała w dzieciach strach i poczucie wstydu oraz buduje w nich uczucie nieśmiałości. Warto wspomnieć, że człowiek, który podlega zniewoleniu i podejmuje walkę z oprawcą, nie może odwoływać się do siły, przemocy czy innej formy zdominiowania innymi albo nawet żądać zemsty, gdyż jego rolą jest „restaurowanie człowieczeństwa” zarówno u samego siebie, jak i u swoich opresorów. Przemoc rodzi przemoc, należy więc edukować, że nie jest to właściwe rozwiązanie ani tłumaczenie do popełniania kolejnych przestępstw i wywierania presji sposobem walki i pozbawianiem siły drugiego człowieka. Należy zastanowić się nad istotą powrotu do etyki, o której wspominał w latach 60, Adorno, odnosząc się do zbrodni oświęcimskiej, która ukazała całkowity brak człowieczeństwa i empatii.

Podsumowanie

Maria Montessori zwracała uwagę na destrukcyjny wpływ przemocy stosowanej w wychowywaniu dzieci, ukazując następstwa wynikające z takiego

podejścia do edukacji. Tłumaczyła, w jaki sposób oddziałuje to na psychikę i rozwój dziecka oraz jego dalsze życie, a to decyduje o przyszłych losach świata, kształtuje wyznawane normy, wartości, panujące systemy i całe środowisko społeczne. Montessori wskazywała na ogromny problem promowanej wówczas czarnej pedagogiki, która stale była uznawana za skuteczną, usprawiedliwiona i tłumaczona. Przykładała również ogromną wagę do problemu rywalizacji, która rodziła przemoc poprzez przyzwolenie na osiąganie sukcesów kosztem innych, aspekt walki z drugim człowiekiem, dominację i narzucanie swojego zdania.

Bibliografia

1. Śliwerski, B. (2023). Myśl pedagogiczna Marii Montessori wobec skutków czarnej pedagogiki i rywalizacji. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 36(1), 7–16. DOI: 10.17951/j.2023.36.1.7-16

Julia Dowżycka,

Studentka III JSM PPiW, Instytut Pedagogiki,
Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Polska

NAUCZYCIEL I JEGO ROLA W PROCESIE DYDAKTYCZNO – WYCHOWAWCZYM (na podstawie analizy publikacji naukowej Oleny Budnyk i Hryhorija Wasianowycza)⁴

Artykuł skupia się na wieloaspektowej roli nauczyciela w procesie dydaktyczno – wychowawczym, podkreślając znaczenie kompetencji merytorycznych, pedagogicznych i psychologicznych. Autorzy zwracają uwagę na konieczność ciągłego rozwoju zawodowego nauczycieli oraz wpływ ich pracy na kształtowanie postaw społecznych i przyszłość społeczeństwa.

Słowa kluczowe: nauczyciel, edukacja, proces dydaktyczny, proces wychowawczy, kompetencje.

Wprowadzenie

W artykule profesor Oleny Budnyk i profesora Hryhorija Wasianowycz „Nauczyciel i jego rola w procesie dydaktyczno – wychowawczym” poruszona została wieloaspektowa rola nauczyciela, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia przygotowania merytorycznego, pedagogicznego i psychologicznego w procesie dydaktycznym oraz wychowawczym. Autorzy zwracają uwagę na to, jak

⁴ Budnyk O., Wasianowycz H. (2017), Nauczyciel i jego rola w procesie dydaktyczno-wychowawczym, Scientific Bulletin of Chełm. Section of Pedagogy. nr 1, s. 47-55.

kluczowe dla jakości kształcenia są odpowiednie kompetencje nauczycieli, które umożliwiają skuteczną realizację zarówno celów dydaktycznych, jak i wychowawczych. Ponadto wskazują, że rola nauczyciela wykracza poza samą naukę przedmiotu, obejmując również wpływ na kształtowanie postaw społecznych i wartości u uczniów. Celem niniejszego eseju jest analiza krytyczna tekstu, której dokonam koncentrując się na wartości zaprezentowanych argumentów, ich mocnych stronach, a także wskazaniu potencjalnych wyzwań i aspektów, które zasługują na głębszą refleksję, zwłaszcza w kontekście wdrażania skutecznych rozwiązań w praktyce edukacyjnej.

Wyniki badań

Zaletą artykułu jest wyraźne podkreślenie znaczenia nauczyciela w procesie kształtowania społeczeństwa. Autorzy wskazują na fundamentalne znaczenie roli pedagoga w wychowywaniu i kształceniu młodych pokoleń. Twierdzenie, że „jaki nauczyciel, takie państwo”⁵ wskazuje na głęboką odpowiedzialność nauczycieli za przyszłość społeczeństwa i państwa. Bardzo słusznie, ponieważ nauczyciel nie tylko przekazuje wiedzę, ale także formuje postawy obywatelskie, moralne i społeczne swoich uczniów.

Dlatego też, co w trafny sposób zauważają autorzy artykułu, nauczyciel powinien być dobrze przygotowany zarówno merytorycznie, jak i pedagogicznie. W dzisiejszym, dynamicznie zmieniającym się świecie, edukacja jest znacznie bardziej złożona niż kiedykolwiek wcześniej. Integracja różnych dziedzin wiedzy oraz rozwój kompetencji miękkich stawia przed nauczycielem wyzwanie, które wykracza poza tradycyjne nauczanie. Wspomnienie o konieczności ciągłego doskonalenia zawodowego nauczyciela i jego rozwój w kontekście zdobywania nowych umiejętności są niezbędne, ponieważ wymaga to od pedagoga dostosowywania się do zmieniającego się świata edukacji, z rosnącym naciskiem na technologie i nowoczesne metody nauczania. Autorzy tekstu słusznie wskazują na znaczenie

⁵ Budnyk O., Wasianowycz H. (2017), Nauczyciel i jego rola w procesie dydaktyczno-wychowawczym, Scientific Bulletin of Chełm. Section of Pedagogy. nr 1, s. 48

rozwoju zawodowego nauczycieli, co jest kluczowe dla podnoszenia jakości edukacji. Zwracają uwagę na istotny problem braku przygotowania nauczycieli, szczególnie w zakresie kompetencji miękkich, zwłaszcza w przypadku nauczycieli przedmiotów ścisłych. Warto docenić tę perspektywę, jednakże warto również zwrócić uwagę na systemowe wyzwania, które mogą utrudniać ten rozwój, takie jak niewystarczające finansowanie szkoleń, ograniczone możliwości awansu zawodowego czy brak wsparcia instytucjonalnego. Szczegółowe rozwiązania w tych kwestiach to aspekty, które zasługują na głębszą refleksję, zwłaszcza w kontekście wdrażania skutecznych i praktycznych rozwiązań w obszarze rozwoju zawodowego nauczycieli. Publikacja doskonale eksponuje wszechstronność roli nauczyciela. Autorzy wskazują, że proces dydaktyczny opiera się nie tylko na przekazywaniu wiedzy, ale również na kształtowaniu umiejętności krytycznego myślenia i samodzielnego poszukiwania informacji, co odpowiada na potrzeby współczesnego społeczeństwa. Znaczenie triady „twórczość, mistrzostwo, działalność”⁶ w nauczaniu zasługuje na szczególne podkreślenie. Nauczyciel, który potrafi inspirować do samodzielnego myślenia, nie tylko kształtuje intelektualne zdolności uczniów, lecz także wyposaża ich w narzędzia do rozwiązywania realnych problemów. Stąd w edukacji tak istotne jest, aby nauczyciele byli nie tylko ekspertami w swoich dziedzinach, ale również elastyczni w stosowanych metodach nauczania, angażując uczniów do aktywnego uczestnictwa w procesie edukacyjnym.

Cennym aspektem artykułu jest wskazanie roli nauczyciela w kształtowaniu postaw obywatelskich i moralnych uczniów jako jednej z najważniejszych funkcji pedagogicznych. Nauczyciel, który pełni rolę mentora, kształtuje nie tylko wiedzę ucznia, ale także jego postawy, wartości i odpowiedzialność. W kontekście wychowania moralnego i obywatelskiego, nauczyciel ma za zadanie uświadomić uczniowi nie tylko jego obowiązki w społeczeństwie, ale także pomóc w wykształceniu postaw empatycznych i szacunku dla drugiego człowieka. Praca nad

⁶ Budnyk O., Wasianowycz H. (2017), Nauczyciel i jego rola w procesie dydaktyczno-wychowawczym, Scientific Bulletin of Chełm. Section of Pedagogy. nr 1, s. 49

wychowaniem to praca zespołowa – nauczyciel współdziała nie tylko z uczniami, ale także z rodzicami, administracją szkoły oraz całym gronem pedagogicznym. Tylko konsekwentne i jednolite podejście wychowawcze może prowadzić do skutecznego kształtowania charakterów młodych ludzi.

Artykuł zasługuje na uznanie za to, że porusza również kwestię, iż nauczyciel powinien być osobą, która łączy wiedzę merytoryczną z otwartością na drugiego człowieka. Zgodnie z naukami pedagogów takich jak I. Korczak, nauczyciel musi wykazywać się zaangażowaniem i empatią wobec swoich podopiecznych, poświęcając im uwagę i troskę. Niezwykle ważne jest, aby pedagog przestrzegał etyki zawodowej, kierując się odpowiedzialnością za dobro ucznia. Autorzy artykułu trafnie podkreślają znaczenie innowacyjności i dostosowywania metod nauczania do potrzeb uczniów, co jest zrozumiałe w kontekście rosnącej różnorodności uczniów i ich oczekiwań. Nauczyciel pełni bowiem również rolę innowatora, który poszukuje nowych, efektywnych metod nauczania i organizacji procesu dydaktycznego. Jednakże, jak zauważył J. Michalski, zbyt duża „aktywność” metod aktywizujących może mieć odwrotny skutek, zwiększając czas potrzebny na przyswajanie wiedzy. To ważna uwaga, ponieważ w kontekście nadmiernego nacisku na nowoczesne technologie i metody dydaktyczne, istnieje ryzyko, że nauczyciele mogą dążyć do wykorzystywania metod, które nie zawsze odpowiadają rzeczywistym potrzebom uczniów. Przykład pracy metodami aktywizującymi, które mogą zwiększać czas nauki, a niekoniecznie poprawiać efektywność nauczania, stanowi ważny punkt do dalszej dyskusji na temat optymalnych metod nauczania w różnych kontekstach edukacyjnych.

Kluczowym elementem w publikacji jest dostrzeżenie, że rola nauczyciela nie kończy się na dydaktyce i wychowaniu. Nauczyciel nie tylko przekazuje wiedzę, ale również prowadzi badania, tworzy projekty edukacyjne i wspiera rozwój młodych ludzi w kontekście naukowym. Dzięki badaniom naukowym, nauczyciel może wprowadzać innowacje w procesie nauczania, dostosowując go do zmieniających się potrzeb uczniów i wymagań społecznych.

Rola nauczyciela w kształtowaniu społeczeństwa nie jest jednak wolna od wyzwań. Kwestia wypalenia zawodowego, poruszona w artykule, jest szczególnie istotna. To zagadnienie, które wciąż bywa pomijane w debacie na temat roli nauczyciela. Wypalenie zawodowe może mieć poważne konsekwencje zarówno dla nauczycieli, jak i dla jakości procesu edukacyjnego. Autorzy wskazują na różne źródła tego problemu, lecz warto dostrzec, że wypalenie może również wynikać z innych czynników, takich jak stres związany z koniecznością adaptacji do dynamicznych zmian w systemie edukacyjnym czy presja wynikająca z oczekiwań społecznych. Warto zwrócić uwagę na potrzebę wdrożenia skutecznych mechanizmów wsparcia nauczycieli, które pomogłyby w zapobieganiu wypaleniu zawodowemu.

Niewątpliwą wartością tego artykułu jest jego aktualność oraz trafność, ponieważ porusza kluczowe kwestie dotyczące współczesnych wyzwań edukacyjnych, które mają istotny wpływ na jakość kształcenia. Zawarte w artykule treści dotyczące roli nauczyciela w procesie dydaktycznym, jego konieczności nieustannego rozwoju zawodowego oraz umiejętności adaptacji do zmieniającego się systemu edukacyjnego, są bardzo trafne w kontekście XXI wieku, w którym edukacja podlega dynamicznym zmianom. Poruszenie problemu wypalenia zawodowego nauczycieli oraz jego negatywnego wpływu na proces edukacyjny stanowi istotny element, który odzwierciedla realne problemy współczesnego systemu oświaty. Zwiększone wymagania wobec nauczycieli, związane z ciągłym doskonaleniem ich kompetencji i adaptacją do nowych technologii, podkreślają aktualność i istotność artykułu w kontekście współczesnych trendów edukacyjnych.

Wnioski

Artykuł zawiera cenne uwagi na temat roli nauczyciela w procesie dydaktyczno- wychowawczym, przedstawia szeroką perspektywę na rolę nauczyciela w tworzeniu struktury społecznej, ukazując zarówno wyzwania, jak i możliwości, jakie stoją przed pedagogami. Wyróżnia się bogactwem teoretycznym, dostarcza wielu praktycznych wskazówek. Wskazuje na nauczyciela jako

kluczowego architekta przyszłości społeczeństwa, a także przypomina o konieczności ciągłego doskonalenia, co w kontekście dynamicznych zmian współczesnego świata stanowi ważny apel do pedagogów i instytucji edukacyjnych. Główne przesłanie tekstu – że to jakość nauczyciela decyduje o jakości edukacji – jest przesłaniem o kluczowym znaczeniu dla przyszłości szkolnictwa. Publikacja stanowi wartościowy punkt wyjścia do refleksji nad rolą nauczyciela w procesie zmian edukacyjnych i inspirowanie do poszukiwania nowych rozwiązań w obliczu wyzwań współczesnej edukacji.

Bibliografia

1. Budnyk O., Wasianowycz H., Nauczyciel i jego rola w procesie dydaktyczno-wychowawczym, Scientific Bulletin of Chełm. Section of Pedagogy, nr. 1, 2017 r., s. 47-55.
2. Magdalena Piorunek, Rola nauczyciela-wychowawcy we wspieraniu ucznia, Roczniki pedagogiczne, Tom 14(50), nr. 2, 2022 r., s. 79-96.

Joanna Sildatk

Studentka III JSM PPiW, Instytut Pedagogiki,
Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Polska

ANALIZA KRYTYCZNA MYŚLI PEDAGOGICZNEJ MARII MONTESSORI W KONTEKŚCIE WYCHOWANIA DO POKOJU

The article presents some aspects of Maria Montessori's pedagogical activity in the context of critical pedagogy, in particular, the pedagogy of resistance and justice. Based on the analysis of scientific works of contemporary scholars, the key ideas on the use of these ideas in educational practice are presented.

Keywords: education for peace, Montessori, humanistic values, war in Ukraine, dehumanisation, pedagogy.

Wprowadzenie

Maria Montessori, włoska lekarka i pedagog, jest postacią niezwykle istotną dla rozwoju współczesnej pedagogiki. Jej idee, skupione na poszanowaniu indywidualności dziecka oraz wychowaniu opartym na miłości i wolności, stanowią fundament alternatywnych nurtów edukacyjnych. W artykule Bogusława Śliwerskiego, analiza myśli Montessori zostaje osadzona w kontekście globalnych wyzwań współczesności, takich jak wojny, przemoc strukturalna oraz tzw. czarna

pedagogika. Krytyczna ocena tych idei w świetle współczesnych realiów pozwala zastanowić się nad aktualnością i efektywnością jej podejścia.

Wyniki badań

Czarna pedagogika i przemoc w edukacji. Jednym z centralnych wątków omawianych przez Śliwerskiego jest rola tzw. czarnej pedagogiki w reprodukcji przemocy. Montessori, krytykując autorytarne metody wychowania, zwracała uwagę na długofalowe skutki stosowania przemocy psychicznej i fizycznej wobec dzieci. W jej opinii dziecko, które doświadcza upokorzenia i brutalnych metod wychowawczych, nabywa wzorców agresji, które mogą manifestować się w dorosłym życiu. Analiza Śliwerskiego ukazuje, że Montessori wyprzedziła swoją epokę, postulując wychowanie w atmosferze szacunku i wolności jako alternatywę dla przemocowych schematów. Niemniej, autor zauważa, że mimo licznych badań potwierdzających skuteczność tego podejścia, w wielu systemach edukacyjnych nadal dominuje model oparty na rywalizacji, kontroli i karach.

Przemoc edukacyjna nie tylko ogranicza możliwości rozwoju jednostki, ale także wpływa na reprodukcję nierówności społecznych. Montessori ostrzegała, że dzieci, które doświadczyły przemocy, mogą przenosić te wzorce na swoje relacje w dorosłym życiu, co prowadzi do powstania błędnego koła przemocy. Śliwerski wskazuje, że przeciwdziałanie tym mechanizmom wymaga zmiany podejść w edukacji, zaczynając od najmłodszych lat. Warto zauważyć, że Montessori nie ograniczała się wyłącznie do krytyki czarnej pedagogiki, ale oferowała konkretne alternatywy. Podkreślała znaczenie przygotowania nauczycieli do pracy z dziećmi w sposób, który wzmacnia ich poczucie własnej wartości, jednocześnie ucząc ich empatii i współpracy. Takie podejście mogłoby zrewolucjonizować wiele systemów edukacyjnych, zmniejszając liczbę przypadków przemocy w szkołach.

Wychowanie do pokoju jako fundament pedagogiki. Montessori widziała edukację jako narzędzie transformacji społecznej, zdolne zapobiegać konfliktom zbrojnym i promować wartości humanistyczne. Jej koncepcja wychowania do pokoju, oparta na rozwijaniu empatii, zrozumienia i współpracy, pozostaje

niezwykle aktualna w obliczu współczesnych wojen, takich jak konflikt w Ukrainie. Śliwerski przywołuje przykłady dzieci ukrywających się w schronach podczas bombardowań, co unaocznia, że przemoc wojenna ma swoje korzenie w edukacji dehumanizującej.

Montessori uważała, że edukacja powinna przygotowywać dzieci do życia w pokoju poprzez nauczanie wartości takich jak tolerancja, współpraca i zrozumienie. W jej przekonaniu szkoły mogą stać się miejscem, gdzie dzieci uczą się dialogu, a nie rywalizacji. Takie podejście może mieć kluczowe znaczenie dla budowy społeczeństw zdolnych do przewyższania konfliktów na poziomie lokalnym i globalnym. Kluczowym elementem pedagogiki Montessori jest także wychowanie moralne. Autorka podkreślała znaczenie wewnętrznej motywacji do działania zgodnego z zasadami etyki, zamiast stosowania systemu nagród i kar. Wychowanie do pokoju nie jest zatem jedynie neutralizowaniem konfliktów, ale aktywnym procesem budowania wartości, które wspierają rozwój całego społeczeństwa. Ponadto Montessori zwracała uwagę na znaczenie pracy nad rozwijaniem inteligencji emocjonalnej u dzieci. Twierdziła, że tylko poprzez naukę rozpoznawania i wyrażania własnych emocji, dzieci będą w stanie budować zdrowe relacje interpersonalne i rozwiązywać konflikty w sposób pokojowy.

Rywalizacja w edukacji i jej konsekwencje. Jednym z najistotniejszych problemów wskazanych przez Śliwerskiego jest rola rywalizacji w systemach edukacyjnych. Montessori postrzegała rywalizację jako czynnik sprzyjający agresji i dehumanizacji. Zamiast tego postulowała rozwijanie współpracy i wspólnotowego podejścia do nauki. Artykuł wskazuje, że współczesne systemy edukacyjne, poprzez ocenianie, porównywanie i punktowanie, mogą wzmacniać antagonizmy między uczniami. W efekcie dzieci nabywają wzorców działań opartych na dominacji, co może prowadzić do deformacji osobowości i pogłębiania podziałów społecznych. Śliwerski podkreśla, że realizacja idei Montessori wymaga redefinicji celów edukacyjnych i odejścia od modelu edukacji nastawionego wyłącznie na wyniki. Montessori podkreślała również, że rywalizacja może przyczynić się do

wzmocnienia podziałów między uczniami o różnych możliwościach i potencjale. Konieczność dostosowania systemu edukacyjnego do współczesnych potrzeb wymaga uwzględnienia rozwiązań sprzyjających integracji i wzmacniania poczucia wspólnoty wśród dzieci. Idee współpracy powinny dominować nad modelami rywalizacyjnymi, a nauczyciele powinni być odpowiednio przygotowani do realizacji takich podejść.

Dodatkowo, warto zwrócić uwagę na wpływ rywalizacji na zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży. W świetle badań nad stresem szkolnym, wiele dzieci odczuwa presję osiągania wyników kosztem własnego dobrostanu. Montessori sugerowała, że wprowadzenie harmonijnego systemu opartego na współpracy może zmniejszyć te negatywne skutki i pozwolić dzieciom rozwijać się w zdrowym środowisku.

Aktualność myśli Montessori w świetle współczesnych wyzwań. W kontekście globalnych kryzysów, takich jak wojna w Ukrainie, Montessori'ska wizja wychowania nabiera nowego znaczenia. Wychowanie do pokoju, oparte na empatii i zrozumieniu, może przeciwdziałać dehumanizacji i budować fundamenty trwałego pokoju. Śliwerski wskazuje jednak na trudności we wdrożeniu tych idei w praktyce, wynikające z globalnych nierówności, dominacji ideologii neoliberalnej oraz komercjalizacji edukacji. Ponadto, Montessori postulowała, aby edukacja obejmowała szeroką perspektywę społeczną, w tym rozwijanie świadomości ekologicznej, współodpowiedzialności za planetę oraz edukacji na rzecz równości i sprawiedliwości społecznej. Wychowanie do pokoju może być także narzędziem przeciwdziałania dezinformacji i manipulacji, które są coraz bardziej obecne w erze cyfrowej.

Podsumowanie

Analiza myśli pedagogicznej Marii Montessori, przeprowadzona przez Bogusława Śliwerskiego, ukazuje jej ponadczasowość i uniwersalność. Jednakże jej realizacja w praktyce wymagałaby rewolucyjnych zmian w systemach edukacyjnych oraz w świadomości społecznej. Współczesne wyzwania, takie jak konflikty zbrojne, przemoc strukturalna czy rywalizacja, potwierdzają aktualność postulatów

Montessori. Wdrożenie jej idei mogłoby przyczynić się do budowy bardziej sprawiedliwego i pokojowego świata, w którym każde dziecko mogłoby rozwijać swój potencjał w atmosferze wolności i miłości. Pedagogika Montessori przypomina, że edukacja nie powinna jedynie dostosowywać się do wymagań współczesnego rynku pracy, ale przede wszystkim wychowywać ludzi zdolnych do refleksji, współpracy i budowania pokoju. Jej idee, choć często uznawane za utopijne, są jednocześnie inspiracją do tworzenia nowoczesnych systemów edukacyjnych, które mogłyby skuteczniej odpowiadać na potrzeby globalnego społeczeństwa.

Bibliografia

1. Adorno, T. (1978). Wychowanie po Oświeceniściu. *Miesięcznik Znak*, 285(3), 353–366.
2. Brezinka, W. (2005). Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych. Kraków: Wydawnictwo WAM.
3. Camarda, S. (2021). Przedmowa do polskiego wydania. W: M. Montessori, *Edukacja i pokój*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
4. Freire, P. (1972). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Penguin Books.
5. Korczak, J. (1984). *Pisma wybrane. T. 1*. Warszawa: Nasza Księgarnia. Kurczab-Redlich, K. (2022). *Tajemnice Rosji Putina. Wowa, Wołodia, Władimir*. Warszawa: Wydawnictwo AB.
6. Leys, S. (2022). *Orwell, czyli wstręt do polityki*. Warszawa: PIW.
7. Melosik, Z. (2010). *Tożsamość, ciało i władza w kulturze instant*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
8. Miller, A. (1991). *Mury milczenia. Cena wyparcia urazów dzieciństwa*. Warszawa: PWN.
9. Montessori, M. (2018). *Sekret dzieciństwa*. Warszawa: PWN.
10. Montessori, M. (2019). *Wykłady londyńskie 1946*. Warszawa: PWN.
11. Montessori, M. (2020). *Co powinieneś wiedzieć o swoim dziecku*. Warszawa: PWN.
12. Montessori, M. (2021). *Edukacja i potencjał człowieka*. Warszawa: PWN.
13. Rejman, K. (2022). *Etyka radykalna jako emancypacja. O wojnie i pokoju z perspektywy pedagogicznej*. Wrocław: Wydawnictwo DSW.
14. Śliwerski, B. (1992). *Przekraczanie granic wychowania. Od „pedagogiki dziecka” do antypedagogiki*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
15. Śliwerski, B. (2009). *Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
16. Śliwerski, B., Paluch, M. (2021). *Uwolnić szkołę od systemu klasowo-lekcyjnego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
17. Wołoszyn, S. (1998). *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba syntetycznego zarysu na tle powszechnym*. Kielce: Dom Wydawniczy Strzelec.
18. Wrzosek, M. (red.). (2021). *Zjawisko dezinformacji w dobie rewolucji cyfrowej. Państwo, społeczeństwo, polityka, biznes*. Warszawa: NASK.

STEM-ОСВІТА В ШКОЛІ
EDUKACJA STEM W SZKOLE

Марія Кліщ,
магістрантка педагогічного факультету
Олена Будник,
докторка педагогічних наук, професорка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

ДОСЛІДНИЦЬКО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ІННОВАЦІЇ В STEM-ОСВІТІ

У статті обґрунтовано теоретичні основи методики дослідницько орієнтованого навчання молодших школярів. Виокремлено кілька рівнів такого навчання та представлено важливі вміння, які лежать в основі дослідницького навчання учнів початкової школи під час вивчення предметів STEM.

Ключові слова: початкова освіта, дослідницько орієнтоване навчання, дослідницький метод навчання, STEM-освіта.

Вступ

У сучасних умовах впровадження Концептуальних засад Нової української школи (НУШ) особливо важливим завданням початкової освіти є розвиток критичного мислення учнів, навичок експериментування, вміння творчо підходити до вирішення проблемних завдань. Серед основних компетентностей здобувачів у сфері природничих наук і технологій, згідно нормативного забезпечення НУШ, йдеться про «наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності», «уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати» та ін. [6, с. 11].

Мета статті – висвітлити та обґрунтувати основи методики організації дослідницько-орієнтованого навчання молодших школярів.

Результати дослідження

У сучасній педагогічній науці ми не знаходимо однозначного тлумачення змісту поняття «дослідницько орієнтоване навчання». У зарубіжній літературі цей термін трактують як: «Inquiry Based Learning», що в перекладі з англійської – запит, дослідження, розслідування, пошук істини, розвідка. Іншими словами це перекладають як «навчання через дослідження».

У багатьох наукових педагогічних статтях науковці використовують такі поняття: «дослідницьке навчання», «навчання на основі запитів учнів», «навчання-дослідження», «дослідницько-пізнавальне навчання», «навчання на дослідницькій основі». У нашому дослідженні ми будемо використовувати термін, запропонований О.Будник і О.Дзябенко: «навчання на основі запитів – процес конструювання учнями знань шляхом формулювання власних запитань і пошуку відповідей на них». Навчання на основі учнівського запиту через дослідження – одна із пріоритетних стратегій навчання у Новій українській школі [1].

Часто як синонім до цього поняття вчені вживають «дослідницько орієнтоване навчання» [2], що об'єднує інтелектуальний і практичний досвід учня під час самостійної роботи дослідницького спрямування. Але зміст його залишається незмінним: моделювання основних етапів освітнього процесу як наукового дослідження, тобто використання дітьми таких методів, як: спостереження, формулювання гіпотези, експеримент та аналіз його результатів і т.п.

Дослідницький метод навчання – це «організація пошукової пізнавальної діяльності дітей шляхом постановки педагогом пізнавальних і практичних завдань, що вимагають самостійного творчого розв'язання. За допомогою цього методу учнів залучають до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ дійсності, роблять висновки, пізнають закономірності» [5].

Методика дослідницько орієнтованого навчання або навчання на основі запитів передбачає багаторівневе навчання – від спостереження і створення проблемних запитань – до експериментування і формулювання власних висновків, дискусії та обговорення результатів практичної роботи.

Виокремлюють кілька рівнів такого навчання: структурований (вчитель пропонує алгоритм вирішення поставленої проблеми чи ситуації); закритий (учневі надається питання для дослідження та заохочується самостійний пошук рішень); відкритий (самостійне дослідження учня за власним запитом, збирання та аналіз результатів, повідомлення та оцінювання результатів дослідження) [3, с. 68].

Інші вчені [4] визначають форми запиту в процесі організації дослідницько орієнтованого навчання:

- запит на підтвердження (передбачає актуалізацію критичного мислення учнів – отримавши запитання разом із готовими відповідями на нього, необхідно «дослідити / довести» його істинність, тобто здатність оцінювати та аналізувати отриману інформацію);

- структурований запит (пошук відповіді на запропоноване відкрите запитання з допомогою запропонованого методу дослідження, тобто здатність учнів аналізувати та синтезувати);

- керований запит (учні отримують відкрите запитання і в групах працюють над обґрунтуванням висновків);

- відкритий запит (школярі повинні сформулювати власні запитання, визначити методи для дослідження, провести запит і після проведення експерименту представити його результати) [1].

У НУШ питання впровадження дослідницько орієнтованого навчання стоїть особливо гостро, адже ця методика передбачає відхід від традиційного підходу і використання інноваційних форм організації пізнавальної діяльності дітей, що робить навчання більш продуктивним, творчим, самостійним. Як зауважує М. Коломієць, «саме дослідницький підхід у навчанні

спрямований на розвиток таких універсальних здібностей і компетенцій учнів, як: здатність до самонавчання; навички орієнтуватися в інформаційних потоках; уміння бачити, усвідомлювати й розв'язувати проблему» [5].

В основі дослідницької діяльності молодших школярів на уроках, зокрема природничо-математичного циклу, є розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, критичного аналізу навчальних проблем, самостійне експериментування. Саме тому вчителів важливо створити умови, щоб учні могли проявляти самостійну, групову чи колективну пошукову активність. Адже «основу дослідницької діяльності складають: розвиток пізнавальних умінь і навичок учнів; уміння орієнтуватися в інформаційному просторі; уміння самостійно конструювати свої знання; уміння інтегрувати знання з різних галузей наук; уміння критично мислити» [5].

Висновки

Отже, в початковій школі у руслі дослідницько орієнтованого навчання учнів необхідно формувати у них такі вміння, як: спостерігати і виявляти (бачити) проблеми, ставити питання і відповідати на них (наприклад, Чому ти так думаєш?); формулювати гіпотези, що базуються на можливих припущеннях, суперечностях; давати власне визначення нескладним поняттям, класифікувати (поділяти ціле на частини і водночас окремі компоненти в цілісному зображенні); експериментувати (проводити нескладні досліди; намічати план дій самостійно або під керівництвом учителя; перевіряти результат за зразком), а головне – робити висновки і перевіряти створені на початку гіпотези чи проблемні запитання.

Методика дослідницько орієнтованого навчання, яка передбачає формування згаданих вище вмінь молодших школярів, застосовується, головним чином, при вивченні предметів STEM, де приховані значні педагогічні можливості для проведення дослідів, експериментів, розвитку критичного мислення учнів і створення проблемних питань з різних навчальних тем.

Список використаних джерел

1. Будник О., Дзябенко О. Використання інструментарію платформи GO-LAB для розвитку дослідницьких умінь школярів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 80. № 6. С. 1-20.
2. Грицай Н. Дослідницько-орієнтоване навчання біології в сучасній загальноосвітній школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 4. С. 177-189.
3. Єпіхіна М. А. Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у Новій українській школі в контексті педагогіки партнерства. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Вип. 1 (44). С. 67-70.
4. Єфімова Ю. О. Авторська розробка «Планування навчання через дослідження за запитами учнів. Тиждень 12 “Пригоди краплинки»». URL: <https://vseosvita.ua/library/avtorska-rozrobka-planuvanna-navcanna-cerez-doslidzenna-za-zapitami-ucniv-tizden-12-prigodi-kraplinki-133083.html>
5. Коломієць М. Навчально-дослідницька діяльність дітей молодшого шкільного віку. Журнал «Завучу. Усе для роботи», 2015. № 9 (153), травень. URL: <http://surl.li/olqg>
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Катерина Кожак,
студентка факультету природничих наук
Вікторія Гнєзділова,
кандидатка біологічних наук, доцентка,
Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника, Україна

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З БІОЛОГІЇ В ЗЗСО

У статті розкривається роль позакласної роботи з біології як важливого елемента сучасного навчально-виховного процесу, що сприяє розвитку критичного мислення, дослідницьких умінь та навичок, стійкого інтересу учнів до вивчення біології. Окрему увагу приділено практичній розробці факультативних занять для біологічного гуртка, які сприяють підвищенню мотивації школярів для здобуття нових знань.

позакласна робота, біологічний гурток, факультативні заняття, практичні уміння та навички

Вступ

Позакласна робота з біології є одним із ключових елементів сучасного навчально-виховного процесу, спрямованого на всебічний розвиток особистості учнів. Вона дозволяє не лише розширити та поглибити знання, здобуті на уроках, але й формує стійкий інтерес до біології, сприяє розвитку критичного мислення та дослідницьких умінь. Сьогодні перед освітою стоять

нові виклики, які потребують адаптації методів навчання до сучасних умов та потреб учнів. Позакласна робота з біології, будучи важливим доповненням до основної програми, дозволяє вчителям створювати умови для інтерактивного навчання, впроваджувати інноваційні підходи та залучати учнів до активної пізнавальної діяльності. Це дає змогу зробити навчальний процес більш динамічним і орієнтованим на індивідуальні потреби школярів.

Результати дослідження

За визначенням, *позакласна робота* – це різноманітні освітні та виховні заняття, що виходять за рамки обов'язкових навчальних програм і проводяться школою в позаурочний час [1]. Основні завдання позакласної роботи з біології: розвиток і підтримка пізнавального інтересу школярів та розширення наявних знань. Допомога учням у здійсненні правильного вибору майбутньої професії, оволодіння навиками роботи в колективі та організації культурного дозвілля школярів [2].

Організація позакласної роботи з біології ґрунтується на загальнодидактичних принципах, а саме: принцип науковості (учням пропонується чітко встановлені факти, які відповідають сучасному стану розвитку науки); принцип виховного навчання (під час проведення позакласних занять вчителем здійснюється виховання у всіх напрямках); принцип самостійності (на позакласних заняттях учні, не тільки сприймають готову інформацію від вчителя, але і вчаться самостійно виконувати досліди, критично мислити та додатково опрацьовувати наукову літературу); принцип колективізму (значну увагу вчителю слід приділити формуванню колективу учнів на позакласній роботі); принцип добровільності (учні мають можливість самостійно обирати, які позакласні заняття вони хочуть відвідувати); принцип інтересу (вчитель на позакласних заняттях повинен вміти зацікавлювати учнів та розвивати в них саме пізнавальний інтерес); принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів (при організації позакласної роботи, вчитель має враховувати вікові та індивідуальні особливості кожного школяра); принцип

зв'язку навчання з життям (зв'язок навчання з життям, реалізується через три основні аспекти: краєзнавчий, науково-проблемний, практичний) [3].

У педагогічній теорії і практиці є чимало різноманітних форм організації позакласної роботи. Проте, педагоги-методисти та науковці виділяють три основні форми організації позакласної роботи з біології: індивідуальна (позакласне читання, колекціонування, підготовка відповідей та рефератів і т.д.); групова (епізодична група та гурток юних натуралістів); масова (біологічні вечори; біологічні конференції, тижні біології і т.д.)[2-4].

Основною метою нашого дослідження була розробка факультативних занять для біологічного гуртка, оскільки така форма позакласної роботи сприяє не лише поглибленню знань, а й розвитку практичних умінь та навичок учнів. Гурткові заняття дають можливість школярам проводити різноманітні дослідження, працювати з біологічними об'єктами та вчитися аналізувати отримані дані. На нашу думку, саме через систематичну практичну діяльність можна сформувати сталий інтерес в учнів до вивчення біології.

Отже, в ході проведення дослідження нами було розроблено 6 факультативних занять для біологічного гуртка «Юні ботаніки».

Назва гуртка: «Юні ботаніки»

Гурток розрахований на учнів: 7 класу

Тривалість: загалом 6 занять (1 година на тиждень)

Мета гуртка: формування в школярів стійкого інтересу до вивчення рослинного світу через практичні дослідження, експерименти та творчі проекти; розвиток екологічної свідомості та навичок застосування ботанічних знань в повсякденному житті.

Завдання гуртка:

1. Проведення мікроскопічного дослідження тканин рослин для кращого розуміння їхньої будови;
2. Ознайомлення з етапами еволюції рослинного світу;

3. Вивчення деревних рослин та дослідження їхньої ролі у підтриманні біологічного різноманіття;

4. Дослідження природних рослинних барвників (методів їхнього отримання та використання у створенні екологічно чистих фарб для творчості);

5. Вивчення лікарських рослин, їхніх цілющих властивостей і способів застосування у медицині та повсякденному житті;

6. Вивчення рослин, які занесені до Червоної книги України, їхнього екологічного значення та заходів із збереження рідкісних видів.

Приклад розробки факультативного заняття:

Тема: Еволюція рослинного світу

Мета: розкрити основні етапи еволюції рослинного світу; ознайомити учнів з характеристиками основних груп рослин (водорості, мохи, папороті, хвощі, плауни, голонасінні та покритонасінні); сформулювати розуміння зв'язку між еволюційними змінами рослин та змінами навколишнього середовища.

Обладнання: зображення основних етапів еволюції рослин; мікроскопитимчасові та постійні мікропрепарати рослин; гербарні зразки рослин різних еволюційних груп; лупи; ножиці; пінцети.

Теоретична складова

1. Основні етапи еволюційного розвитку рослин (водорості, мохи, папороті, хвощі, плауни, голонасінні та покритонасінні);
2. Зміни навколишнього середовища та їхній вплив на еволюцію;
3. Основні адаптації рослин.

Практична складова

1. Дослідження зразків різних груп рослин під мікроскопом;
2. Складання еволюційного дерева;
3. Обговорення того, як певні групи рослин пристосувалися до умов середовища.

Домашнє завдання: зібрати гербарій рослин різних систематичних груп та зробити підписи до них.

Висновки

Позакласна робота з біології – це різноманітні освітні та виховні заняття, що виходять за рамки обов'язкових навчальних програм і проводяться школою в позаурочний час. Проведення вчителем біології позакласних заходів, розвиває та підтримує пізнавальний інтерес школярів, а також розширює наявні знання. В педагогічній теорії та практиці є чимало різноманітних форм організації позакласної роботи. Проте, основним вважаються: індивідуальна, групова та масова.

Позакласні заняття допомагають учителям краще пізнати індивідуальні здібності своїх учнів, виявити серед них обдарованих, які мають підвищений інтерес до вивчення біології, і всіляко підтримувати цей інтерес. У ході нашого дослідження було розроблено факультативні заняття для біологічного гуртка «Юні ботаніки», оскільки ми вважаємо, що така форма позакласної роботи сприяє не лише поглибленню знань школярів, а й також розвитку практичних умінь і навичок учнів.

Список використаних джерел

1. Грицай Н. Б. Методика позакласної роботи з біології. Харків: Основа, 2017. 184 с.
2. Кузьменко О. В. Масові заходи в позакласній роботі з біології. Харків: Основа, 2018. 112 с.
3. Ляшенко О. І. Методичні аспекти проведення позакласних занять з біології у старшій школі. Київ: Либідь, 2020. 128 с.
4. Маслова В. С. Організація біологічних гуртків у школах. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018. 96 с.

Ірина Попович,
магістрантка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті проаналізовано проблему розвитку екологічної грамотності молодших школярів у психолого-педагогічній літературі. Розглянуто структуру екологічної грамотності, її когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти. Визначено роль дитячої літератури, інтерактивних методів та освітніх підходів у формуванні екологічної свідомості учнів.

Ключові слова: екологічна грамотність, екологічна освіта, екологічна компетентність, молодші школярі.

Вступ

У сучасному суспільстві екологічна грамотність набуває особливого значення, що формує відповідне ставлення особистості до природи. Вона охоплює систему знань, навичок і ціннісних орієнтацій, що є основою екологічної культури. Особливо важливий її розвиток у молодшому шкільному віці, коли формується світогляд і морально-етичні установки дитини.

Екологічна освіта молодших школярів є предметом дослідження Н. Бібік, Т.Байбари, В. Бондаря, В. Вербицького, Т. Качак, Н. Коваль, О.Онопрієнко, О.Пометун, Г. Пустовіта, О. Савченко та інших науковців. Вони наголошують на важливості організації навчального процесу з метою формування екологічної грамотності учнів. О. Савченко акцентує увагу на сучасних дидактичних аспектах екологічної освіти та її ролі у розвитку свідомого ставлення учнів до природи. Т. Качак і Т. Близнюк розглядають дитячу літературу як засіб екологічного виховання учнів, наголошуючи, що «до екологічно відповідальної поведінки юних читачів спонукають не лише казкові наративи, але й реалістичні, зокрема пригодницькі повісті» [5, с. 289].

Мета статті – проаналізувати проблему розвитку екологічної грамотності молодших школярів, осмислити її структуру.

Результати дослідження

У психолого-педагогічній літературі екологічна грамотність розглядається як комплексне поняття, що поєднує когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти. Психологи підкреслюють значення емоційності, наочності, гри та художніх образів у сприйнятті екологічної інформації дітьми. У педагогіці дитяча література сприяє розвитку екологічної свідомості юних читачів через казки, оповідання, пізнавальні тексти та ілюстрації до них. Рівень екологічної освіченості визначає екологічну культуру особистості, а її основою слугує екологічна грамотність. За визначенням академіка В. Дерев'янка, екологічна освіта — це «безперервний процес навчання, виховання та розвитку особистості, спрямований на формування системи наукових і практичних знань, умінь, ціннісних орієнтацій, морально-етичних та естетичних відносин, що забезпечують екологічну відповідальність особистості за стан і поліпшення соціоприродного середовища» [4, с. 28].

Дослідження, проведені в цьому напрямі, свідчать про те, що екологізація освіти трансформує характер взаємодії між природним середовищем і суспільством, орієнтуючи його на досягнення гармонійних відносин. Як зазначає О. Висоцька, система освіти має «формувати цільне уявлення про матеріальний і духовний світ, передавати духовні, культурні та моральні цінності як у національному, так і в загальнолюдському контексті» [2, с. 73]. Н. Власенко вказує на те, що екологічна освіта має бути міждисциплінарною, практико-орієнтованою, спрямованою на вирішення проблем взаємодії довкілля й економічних потреб суспільства. Визначаючи мету екологічної освіти, варто виходити з того, що кінцевим результатом екологічної освіти є формування людини нового типу з новим екологічним мисленням, здатної

усвідомлювати наслідки своїх дій стосовно навколишнього середовища, і такої, що вміє жити у гармонії з природою [3, с. 35].

У нашому дослідженні важливо визначити поняття «екологічна грамотність». Аналіз педагогічної літератури показує, що термін «грамотність» є багатозначним і не має єдиного визначення. Загальна грамотність охоплює базові навички читання, письма та обчислень, тоді як спеціалізована передбачає вміння виконувати завдання у певній професійній сфері.

Сучасне трактування поняття «грамотність» пов'язане з терміном «функціональна грамотність». За словами В. Кудрика, «функціональна грамотність – це рівень освіченості, який може досягти учень в процесі навчання в школі». Однією з отриманих складових функціональної грамотності на глобальному рівні є екологічна грамотність, яка забезпечує здатність людини виживати в сучасних умовах [7, с. 101]. Т. Качак переконана, що «Екологічне виховання здобувачів початкової освіти ґрунтується на усвідомленні ними взаємозв'язку людини й природи, їх взаємозалежності, спрямованості людських зусиль на позитивні зміни у впливі на навколишнє середовище. Важливість екологічного виховання обумовлена потребою провести переоцінку людської діяльності в природі й щодо природи, використання природних ресурсів. Усвідомлюємо, що це завдання має ширший масштаб, ніж може охопити шкільна освіта, але все починається з елементарної екологічної компетентності, підвалини якої закладаються в ранньому дитинстві» [6, с. 192].

Аналіз курсу «Я досліджую світ» у початковій школі допомагає визначити дидактичні принципи формування екологічної грамотності, що є складовою функціональної грамотності. Вона включає знання про природу, які сприяють розвитку екологічного мислення та наукового світогляду. Мацилюк О. у своїх працях дійшла висновку, що курс «Я досліджую світ» є потужним інструментом для формування всебічно розвиненої особистості, готової до

життя в сучасному світі. Завдяки своїм особливостям, цей курс сприяє розвитку ключових компетентностей, формуванню цілісної картини світу, розвитку пізнавальної активності та екологічної свідомості здобувачів початкової освіти [9, с. 114].

Варто звернути увагу і на кореляцію понять «екологічна грамотність» і «екологічна компетентність». Ключовим елементом екологічної компетентності молодших школярів є екологічна грамотність. Л. Лук'янова вважає, що поняття «компетентність» слід розглядати як «комбінацію знань і вмінь, істотну для ефективної діяльності: уміння відбирати та аналізувати інформацію, оцінювати всі можливі наслідки дій і направляти інформацію для досягнення позитивного результату» [8, с. 20].

Як зазначає І. Андрусенко учням молодшого шкільного віку властива унікальна єдність знань і переживань, які дають змогу говорити про можливість формування у них екологічної грамотності. Поняття "екологічна грамотність" як педагогічна категорія означає процес навчання, виховання і розвиток особистості, спрямований на унормування системи наукових та практичних знань, ціннісних орієнтацій поведінки і діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення до навколишнього соціально-природного середовища та екологічно доцільного способу життя [1, с. 25].

На сьогоднішній день немає єдиного підходу до визначення поняття екологічної компетентності. Л. Титаренко, наприклад, при визначенні терміну екологічної компетентності акцентує увагу на тому, що вона визнана лише особистістю, на результат від екологічної культури, яка може мати як суспільний, так і особистісний характер [10, с. 14]. Екологічна компетентність означає здатність особи чи групи усвідомлювати тісний зв'язок між людиною, людством і природним середовищем. Передбачає використання наукових знань на практиці, формування навичок, які сприяють збереженню природних ресурсів і підтриманню екологічної рівноваги для нинішніх і майбутніх поколінь. Формування екологічної грамотності молодших школярів є

ключовим завданням сучасної освіти. Науковці, зокрема Н. Бібік, Т. Байбара, В. Бондар, В. Вербицький, Н. Коваль, О.Онопрієнко, О. Пометун, Г. Пустовіт та О. Савченко, досліджують її структуру та основні компоненти.

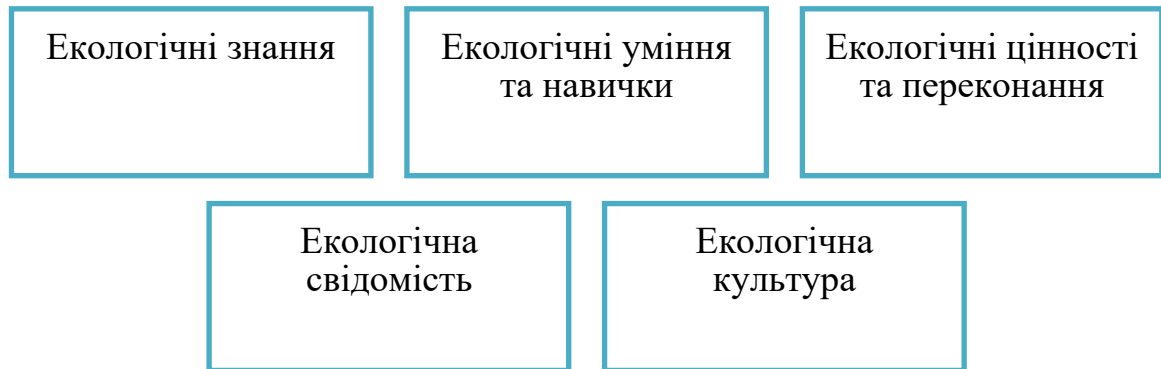

Рис. 1. Структура екологічної грамотності

Структура екологічної грамотності молодших школярів охоплює знання про природні процеси та вплив людської діяльності на довкілля. Вона включає:

- усвідомлення біологічних циклів і екологічних взаємодій, зокрема впливу сільського господарства, промисловості та урбанізації на екосистеми;
- обізнаність у сфері природоохоронної політики, екологічного законодавства і принципів сталого розвитку;
- екологічні уміння та навички, що формують здатність учнів приймати обґрунтовані рішення щодо мінімізації негативного впливу на природу;
- екологічні цінності та переконання, що передбачають розвиток відповідального ставлення до природи, зокрема усвідомлення необхідності збереження біорізноманіття, чистоти води, повітря та ґрунтів;
- свідомість яка полягає у розумінні взаємозв'язку між усіма елементами природи та впливу людської діяльності на довкілля;
- знання, уміння та моральні засади, що визначають ставлення до природи.

Вона охоплює як практичні навички, так і морально-етичні принципи збереження довкілля для майбутніх поколінь. Ці компоненти взаємодіють,

формуючи цілісну екологічну грамотність, що є основою для сталого розвитку та формування відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Висновки

Отже, поняття «екологічна грамотність» є ключовим для розвитку компетентності в екологічному вихованні. Включає знання, уміння та навички, що дозволяють особистості активно брати участь у природоохоронній діяльності та сталому управлінні природними ресурсами. Це комплексне поняття охоплює як технічні, так і етичні аспекти, сприяючи формуванню екологічної свідомості та відповідальності. Визначення екологічної грамотності є основою для розробки ефективних методик виховання, що сприяють формуванню свідомих громадян, готових до відповідальних рішень у сфері охорони природи.

Список використаних джерел

1. Андрусенко І. Організаційно-педагогічні умови формування екологічної грамотності молодших школярів. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707725/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
2. Висоцька О.Є. Екологічна культура особистості на основі формування індивідуальної свідомості. *Відкритий урок*. 2013. №13/15. С. 73
3. Власенко Н. Формування екологічної грамотності молодших школярів в умовах НУШ. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10519/1/12.pdf>
4. Дерев'янка В. Екологічне виховання учнів. *Початкова школа*. 2011. № 11. С. 27–30.
5. Качак Т., Близнюк Т. Від казки до екокритики: аналіз повістей про природу Г. Пагутяк, А. Бачинського, В. Полянка. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 2 (32). С. 281 – 294. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-281-294](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-281-294)
6. Качак Т. Б. Сучасна дитяча література як інструмент формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. *Актуальні проблеми озеленення населених місць: освіта, наука, мистецтво формування ландшафту: матеріали Міжн. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 06-07 черв., 2024) [ред.кол. : В.М. Черняк (відп. ред.) та ін.]. Тернопіль : Вид. центр ТОКІППО, 2024. С. 190 – 194.
7. Кудрик В. Екологічне виховання учнів молодшого шкільного віку як педагогічна проблема. *Педагогіка: наук. зап. ТДПУ*. Тернопіль, 2011. № 5. С. 100–103.
8. Маршицька В. В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Київ, 2015. № 8. С. 20–24, с. 20.
9. Мацильок, О., Войтович, А. Формування екологічної компетентності в здобувачів початкової освіти засобами проектної діяльності. *Молодий вчений*. 2024. Вип. 7 (131). С. 111-115. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-7-131-24>
10. Титаренко Л. М. Екологічна компетентність особистості як складова її життєвої компетентності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2005. Вип. 8. Кн. II. С. 12–15.

Аліна Рушак,
магістрантка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ УЯВЛЕНЬ УЧНІВ У ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто методи формування природничих уявлень у молодших школярів: наочно-демонстраційний, практично-дослідницький, інтерактивний та ігровий. Заакцентовано на використанні сучасних освітніх технологій, які сприяють розвитку пізнавального інтересу, дослідницьких навичок та екологічної свідомості учнів.

Ключові слова: природничі уявлення, початкова школа, формування уявлень, сучасні методи навчання, інтерактивні технології, молодші школярі.

Вступ

Формування природничих уявлень у молодших школярів є важливим завданням сучасної початкової освіти, оскільки саме в цей період діти активно пізнають навколишній світ і складають основи наукового мислення. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від використання сучасних методичних підходів, які сприяють розвитку дослідницьких навичок, екологічної свідомості та усвідомлення взаємозв'язків у природі. Сучасна методика навчання природничих дисциплін у початковій школі передбачає використання інтерактивних методів, експериментальної діяльності, проєктних технологій та цифрових ресурсів. Це дозволяє учням не тільки засвоювати теоретичний матеріал, а й засвоювати отримані знання на практиці, розвиваючи критичне мислення та самостійність.

Мета статті – розглянути основні підходи та ефективні методи формування природничих уявлень у дітей молодшого шкільного віку.

Результати дослідження

Питання формування природничих уявлень як частини природних знань у молодших школярів розглядали такі науковці, як Т. Байбара, Н. Бібік, О.Грошовенко, І. Грущинська, Л. Нарочна, Н. Коваль, Л. Первільєва,

Л.Присяжнюк та ін. Дослідження показують, що цей процес є складним і вимагає від педагога не лише глибоких теоретичних знань і професійних умінь, а й здатності ефективно використовувати сучасні методи, прийоми та засоби навчання. З огляду на швидкий розвиток інноваційних педагогічних технологій, їхнє застосування стає особливо популярним для успішного формування природничих уявлень у молодших школярів.

Варто зауважити, що проблема формування природничих уявлень у молодших школярів залишається недостатньо вирішеною в сучасній освіті. Учні часто мають низький рівень засвоєння природничих знань, а також обмежені практичні навички та вміння. За словами дослідників (Т. Байбара, О.Біда, Т. Гільберг, Л. Телецька), багато дітей не можуть класифікувати рослини, проводити прості дослідження, виконувати базові практичні завдання чи відповідати на прості запитання. Наявність поверхневих знань у багатьох учнів часто перешкоджає здобуттю глибоких знань і розвитку мислення [2].

Природнича освіта є основою наукового світогляду, вона охоплює систему знань про природу, розбудову Всесвіту, методи його пізнання та основні закони. Через ознайомлення з навколишнім світом у молодших школярів формується сучасне наукове розуміння світу.

О. Грошевенко та Л. Присяжнюк слушно підкреслюють, що «природничі уявлення – це найперші, елементарні узагальнення. Без уявлень неможливе мислення, неможливий процес пізнання. Роль уявлень у процесі вивчення природи дуже велика: чим багатші у дітей уявлення, чим вони повніші за обсягом і точніші за змістом, тим краще розвиваються у дітей пам'ять і мислення. Уявлення є також необхідною умовою формування понять, розуміння учнями слів учителя, а також засвоєння матеріалу підручника» [4, с. 73]. Значення природничої освіти в початковій школі є важливим фактором для формування світогляду учнів. Вивчення природничих дисциплін сприяє розвитку пізнавального інтересу, допомагаючи дітям краще розуміти навколишній світ, усвідомлювати взаємозв'язки між природними явищами та

процесами. Завдяки природничій освіті учні отримують можливість розвивати дослідницькі навички через проведення простих експериментів і спостережень, що формує вміння аналізувати, робити висновки та пояснювати результати своїх досліджень.

Одним із ключових аспектів природничої освіти є виховання екологічної свідомості. Діти навчаються розуміти важливість збереження природи, раціонального використання природних ресурсів і відповідного ставлення до навколишнього середовища. Також природничі дисципліни сприяють розвитку інтегрованого мислення, оскільки вони пов'язані не тільки з наукою, а й з математикою, мовою, мистецтвом, що допоможе дітям усвідомити взаємозв'язок різних галузей знань [5, с. 22]. Формування природничих уявлень є основою системних знань про природу та її взаємозв'язки. Сучасні методисти акцентують увагу на необхідності чіткої алгоритмізації цього процесу, а також на наочній демонстрації взаємозв'язків у природі. Так, Т. Байбара наголошує на важливості формування елементарних екологічних та природних проявів і понять. Дослідниця підкреслює, що в цьому складному процесі ключову роль виконують засоби навчання, сучасні методи та технології.

«Головною особливістю початкових природничих уявлень є те, що саме вони закладають фундамент наукової картини світу, слугують основою ознайомлення молодших школярів із закономірностями природи» [4, с. 75]. Природничі уявлення є початковими узагальненнями, без яких неможливі ні мислення, ні процес пізнання. Вони мають важливу роль у вивченні природи: що більші, повніші та точніші уявлення дітей, то краще розвиваються їхня пам'ять і мислення. Уявлення є також необхідною умовою для формування понять, розуміння слів учителя та засвоєння навчального матеріалу. Формування системи природничих уявлень у молодших школярів є одним із ключових завдань навчального процесу в школі. Воно передбачає розвиток у дітей здатності переходити від конкретного до загального (від окремого факту

— до явища, від одиничного — до загального, від випадкового — до закономірного) і навпаки. Це завдання вирішується під час навчання та, на думку деяких дослідників, включає кілька важливих складових: словесне визначення, візуальне зображення та чуттєве сприйняття.

У сучасній освітній практиці розроблено різні методи, що забезпечують активне залучення дітей до вивчення природи [1], а відтак формування у них природничих уявлень, пізнавальних інтересів, наукового світогляду та екологічної культури. Одним із ефективних підходів є наочно-демонстраційний метод, який передбачає використання ілюстрацій, відеоматеріалів, гербаріїв та макетів. Візуальна інформація допомагає дітям краще розуміти природні явища та їх закономірності, сприяючи формуванню уявлення про світ. Практично-дослідницький метод дає можливість учням самостійно спостерігати за природою, вирощувати рослини, проводити дослідження, аналізувати результати та робити висновки. Це розвиває вміння ставити запитання, шукати відповіді та отримувати знання на практиці.

Інтерактивні технології сприяють активній співпраці дітей у процесі навчання. Групові проєкти, спільні обговорення та дослідження екологічних проблем допомагають формувати відповідальне ставлення до природи та розвивати критичне мислення. Ігрові методи створення навчання більш цікавим і захопливим, однак рольові ігри, квести та вікторини мотивують дітей до активної участі у пізнавальній діяльності [3, с. 95]. Комплексне застосування різних методів дає можливість ефективно формувати природничі уявлення молодших школярів, розвивати їх дослідницькі навички, пізнавальну активність та екологічну свідомість, що є місцем для всебічного розвитку дитини.

Сучасні освітні технології значно розширюють можливості формування природничих уявлень у початковій школі, створюючи навчальний процес більш наочним, інтерактивним та захоплюючим. Використання цифрових лабораторій дозволяє проводити вимірювання температури, вологості, рівня

освітленості за допомогою сенсорних датчиків, що допомагає дітям практично засвоювати природничі знання. Віртуальна реальність відкриває новий підхід до вивчення природних явищ, що дозволяє переглядати тривимірні моделі тварин, рослин, мікроорганізмів, що робить навчання більш захоплюючим і доступним. Освітні онлайн-платформи сприяють інтерактивному закріпленню знань, створенню тестів, вікторин та дидактичних ігор, які стимулюють пізнавальну активність дітей. STEM-освіта забезпечує інтегрований підхід до вивчення природничих наук, поєднуючи їх із технологіями, інженерією та математикою. Виконання експериментальних проєктів розвиває дослідницькі навички, креативність і вміння працювати в команді. Сучасні технології сприяють активному залученню дітей до процесу пізнання природи, розвивають їхній інтерес до науки та допомагають формувати екологічну свідомість.

Т. Качак переконана, що «Ефективним засобом, інструментом формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти, формування знань про природу, моделей екологічно свідомої поведінки є дитяча література на екологічну тематику» [5, с. 193]. Робота з творами про природу таких авторів, як Зірка Мензатюк, Галина Гузовська-Корицька, Оксана Думанська, Андрій Бачинський, Віктор Полянко, Галина Пагутяк, Михайло Григорів, Галина Кирпа, Оксана Кротюк, Василь Голобородько, Мар'яна Савка, Анатолій Качан та інших, є важливою для формування природознавчих знань та уявлень учнів.

Висновки

Формування природничих уявлень у початковій школі є багатогранним процесом, що потребує використання різних методів і технологій. Поєднання наочних, дослідницьких, інтерактивних і цифрових підходів сприяє розвитку пізнавальної активності, екологічної культури та практичного застосування знань. Використання сучасних методик дозволяє не лише ефективно

засвоювати природничі знання, а й формувати у дітей усвідомлене ставлення до навколишнього світу, що є основою для подальшого навчання та розвитку.

Список використаних джерел

1. Вознюк О. В. Формування екологічної свідомості в учнів початкових класів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018
2. Гільберг Т. Навчально-дослідницька діяльність на уроках природознавства. *Учитель початкової школи*, 2014. №7-8. С. 15– 17
3. Грошовенко О.П., Казьмірчук Н.С., Вікарчук Н.Г. Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проєктно їдіяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2021.№1. (196). С.95-101.
4. Грошовенко О., Присяжнюк Л. Формування природничих уявлень молодших школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. № 69. С. 71 – 80. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-69-71-80>
5. Качак Т. Б. Сучасна дитяча література як інструмент формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. *Актуальні проблеми озеленення населених місць: освіта, наука, мистецтво формування ландшафту: матеріали Міжн. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 06-07 черв., 2024) [ред.кол. : В.М. Черняк (відп. ред.) та ін.]. Тернопіль : Вид. центр ТОКІППО, 2024. С. 190 – 194.
6. Кравець С. В. Підходи до формування природничих понять у початковій школі. *Початкова школа*. 2022. № 3. С. 21–28.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ
TECHNOLOGIE CYFROWE W EDUKACJI

Галина Блинчук,
студентка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ТА ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

У статті висвітлено вплив засобів дитячої літератури та цифрових інструментів на розвиток творчого мислення молодших школярів, визначено ефективні змістові та методичні аспекти цього процесу.

Ключові слова: творче мислення, молодші школярі, дитяча література, цифрові інструменти.

Вступ

Одне із основних завдань початкової освіти – формування творчої особистості, яка креативно мислить, нестандартно розв’язує проблемні ситуації, прагне до вдосконалення і самореалізації. Його вирішення пов’язане з розвитком ключових компетентностей у здобувачів початкової освіти, актуалізацією ефективних засобів та інструментів, методів і форм роботи. Важливим засобом розвитку творчих здібностей є сучасна дитяча література, яка відкриває перед учнями широкий простір для уяви, інтерпретації та фантазії. Літературні тексти спонукають дітей до аналізу, синтезу і нових ідей, формуючи вміння бачити нестандартні рішення та висловлювати власні думки. Сучасні українські книги спонукають дітей до бажання планувати відбудову і розвиток держави та її міст, а паралельно розвивають творчість та креативність. Разом із цим, інтеграція цифрових інструментів у навчальний процес розширює можливості роботи з текстами, забезпечуючи інтерактивність, доступ до мультимедійних матеріалів і розвиток навичок XXI

століття. Інформаційно-цифрові технології є тим інструментом, за допомогою якого учнів готують до активного життя в сучасному інформаційному просторі, розширюють світогляд, розвивають творчі здібності, мислення.

Мета статті – охарактеризувати вплив засобів дитячої літератури та цифрових інструментів на розвиток творчого мислення молодших школярів, визначити ефективні змістові та методичні аспекти цього процесу.

Результати дослідження

Проблему розвитку творчих здібностей учнів початкової школи досліджувало багато науковців. Цінними є результати досліджень Д.Богоявленської, Т. Бочарової, Т. Волобуєвої [2], А. Гримаської [4], Ю.Калюжної та Т. Яновської [5], М. Лук'янчук[7], Н. Міщенко[8], Л.Міщихи [9], В. Сухомлинського[11], О. Савченко та ін. Дитяча література та її педагогічний потенціал – предмет наукових студій Н. Богданець-Білокаленко, Т.Качак [6], Л. Круль, Н.Марченко, О. Слижук та ін. Ефективність використання цифрових інструментів у мовно-літературній освіті школярів осмислювати Т. Близнюк [1], Т. Качак [13], О. Муковіз та ін.

Аналізуючи праці, присвячені проблемі розуміння поняття «творче мислення», виокремлюємо дефініцію, наведену Л. Міщихою: «Творче мислення – мислення, у результаті якого особистість відходить від загальноприйнятих і відомих шаблонів (схем, алгоритмів) під час розв'язання чи рішення проблем, натомість прокладає власні оригінальні, нетипові підходи і бачення, виявляючи інтелектуально-творчу ініціативу, послуговується загальними розумовими збірностями, генерує нові ідеї, породжує «побічні» продукти діяльності» [9, с. 82]. Розвиток творчого мислення особистості обумовлений низкою факторів, серед яких спадковість, соціальне середовище (зокрема, найближче оточення), а також умови навчання та виховання.

Деякі науковці розглядають творчість суто як внутрішньо мотивований процес. На їх думку, творчість виникає через власне прагнення досліджувати, експериментувати, приймати нові виклики за межами певних проблем чи

ситуацій. З цим ми не повністю погоджуємося, адже творчість не є суто внутрішнім процесом, що не піддається зовнішнім впливам. Важливою є мотивація і зовнішні чинники. Оперуючи поняттям «творче мислення», розуміємо його як здатність особистості висловлювати оригінальні й нестандартні ідеї, прагнення до інтелектуальної інноваційності у вирішенні завдань (проблем), уміння сприймати об'єкт під новим кутом зору та генерувати ідеї в умовах невизначеності, коли немає чітких передумов для їхнього формування.

У контексті питання розвитку творчого мислення учнів початкової школи варто звернути увагу на дослідження В. Сухомлинського, О.Савченко, В. Телячук, О. Лесіної та ін. В. Сухомлинський стверджував необхідність бачити індивідуальність та неповторність кожної дитини, вміти розгледіти її творчі задатки та докладати зусиль розвитку творчих здібностей. Він говорив: «В однієї дитини виявляються нахили до творчої праці в галузі рослинництва, в іншої – до техніки творчості, у третьої – до музики, у четвертої – до поезії тощо. Школа повинна плекати кожний задаток, кожний талант...» [11]. У словах В. Сухомлинського бачимо суть особистісно орієнтованого підходу до учнів, врахування їх індивідуальних особливостей, задатків, бажань. На нашу думку, важливо вчасно зауважити творчі нахили дитини та посприяти їхньому подальшому розвитку.

О. Савченко розглядала творче мислення як важливий компонент у формуванні загальнонавчальних умінь. На її думку, воно формується разом із розвитком навичок навчання, пізнавальних здібностей та інтересів учнів. Вона стверджує, що існує тісний взаємозв'язок між розвитком інтелектуальної сфери дитини та її творчими досягненнями в будь-якій діяльності, пов'язаній з творчістю. Звісно, не можна не погодитися з думкою С. Максименка, який вважає, що мислення – це передусім психічний процес самостійного пошуку й відкриття суттєво нового, тобто процес опосередкування та узагальнення відображення дійсності під час її аналізу й синтезу, що виникає на основі

практичної діяльності й досвіду. Це підкреслює активну роль індивіда у пізнавальній діяльності та значення практичного досвіду у розвитку мислення. Узагальнюючи думки науковців, робимо висновок, що творче мислення – це здатність генерувати оригінальні, нестандартні ідеї, вирішувати проблеми інноваційними способами, прогнозувати результати та бачити можливості під новим кутом зору. Ефективний розвиток творчості неможливий без практичної діяльності, яка не тільки збагачуватиме знаннями, а і допоможе закріпити їх.

Автори О. Моляко, Т. Третьак, Н. Латиш у своїй праці розробили систему впливу на творчу діяльність суб'єкта КАРУС, яка базується на конкретному вивченні процесу конструктивної творчості та всіх його складових. На нашу думку, дана система створює широкі можливості для розвитку творчих навичок учнів, сприяє їх самовираженню, мисленню, увазі. Розглядаючи шляхи активізації творчого мислення, автори наголосили, що засоби «повинні, з одного боку, спиратись на наявну суму знань у певній галузі, а з іншого – формувати зацікавленість та інтерес до творчого пошукового процесу, повинна сформуватись саме психологічна готовність до розв'язування творчих задач, стратегії творчої діяльності» [10]. Слід зазначити, що основу розвитку творчості складає використання творчих вправ даної системи, теоретична частина яких передбачає ознайомлення із значенням аналогізування, комбінування, реконструювання, а практична – розв'язання задач з дами операціями. Проте на початку впровадження системи КАРУС учнів потрібно забезпечити базою знань про творчі мисленнєві дії для якіснішого результату.

О. Гнатюк описує розвиток творчих здібностей учнів у контексті реформування освіти в Україні, а також зосереджує увагу на необхідності створення умов для самореалізації та формування компетентностей, що відповідають сучасним викликам [3]. За її словами, учитель повинен, вивчаючи особистість учня, забезпечити оптимальні умови для навчання і виховання, розвитку творчих здібностей та критичного мислення. Саме в

молодшому шкільному віці відбувається формування навичок критичного мислення, на цьому етапі учні по-новому пізнають себе і світ, відкривають для себе нові можливості.

Ми вважаємо, що розвиток творчості школярів буде ефективним, якщо вирішувати проблему комплексно: заохочувати її з зовнішньої сторони, а також сприяти появі внутрішніх стимулів і мотивації, використовуючи при цьому різноманітні форми та методи навчання. Ефективними засобами при цьому є дитяча література, яка забезпечує змістове наповнення творчої діяльності школярів, інтегративна взаємодія та цифрові інструменти, які допомагають реалізувати ідеї учнів через візуалізацію, інтерактив, медіаконтент.

Великий потенціал для розвитку творчого мислення учнів має сучасна українська дитяча література. У таблиці 1. наведемо приклади адресованих дітям книг, які можна використати у процесі організації творчої діяльності учнів на уроках мовно-літературного циклу. Окрім короткого висвітлення змісту твору пропонуємо також види творчих робіт, які будуть ефективними для розвитку творчого мислення учнів, та приклади цифрових інструментів, які доцільно при цьому використати.

Табл. 1. Творча робота учнів на основі сучасної дитячої літератури

Назва книги	Про що йдеться?	Види творчих робіт	Цифрові інструменти
Ганна Осадко «Дубочок з війни»	Як дуб об'єднав і зміцнив сім'ю, яка зазнала великої втрати	Складання родовідного дерева головних героїв; Написання листа українським захисникам.	Canva, MindOnMap.
Мар'яна Савка «Залізницею додому»	Втеча сімей від війни за кордон, їх повернення в Україну	Колективні обговорення почуттів головної героїні за кордоном	Дошка Padlet
Галина Кирпа «Мій тато став зіркою»	Переживання болю втрати батька, який загинув під час Майдану	Створення обкладинки до книжки; Зображення атрибутики майдану	Canva; Paint.

Зоряна Живка «Півник»	Перемога українського народу над злом	Створення зображення півня- козака за допомогою ШІ через його детальний опис	ChatGPT/Gemini
--------------------------	--	--	----------------

Опрацьовуючи, наприклад, твір Мар'яни Савки «Залізницею додому» з учнями 3 класу, можемо запропонувати їм такі творчі вправи:

1. «Маршрут головних героїв» – дітям пропонується скласти маршрут головних героїв самостійно або намалювати на карті.
2. «Улюбленець» – за допомогою повітряного пластиліну потрібно зліпити улюблену іграшку головної героїні або її кішку.
3. «Печиво» – придумати рецепт печива, яким пригощав провідник дітей. Роздуми чому воно було поживним.
4. «Дошка безпеки» – оформити дошку-плакат із правила безпеки під час війни, згадайте і ті, про які не розповідалося у книзі.
5. «Довгоочікувана зустріч» – намалювати зустріч головної героїні Євита мами з татом. Де вона повинна відбуватися? Хто ще має бути на малюнку?
6. «Продовження» – придумати, що було після зустрічі з татом? Де і як жила сім'я? Записати своє продовження твору

Проаналізуємо детальніше деякі з методів і форм роботи, які сприятимуть розвитку творчого мислення учнів на основі прочитаного з активним використанням інтерактиву та цифрових інструментів.

Мозковий штурм (Brainstorming) – інтерактивний метод, зміст якого полягає у генеруванні ідей учнями та колективному обговоренні прочитаного. Для цього можна використати з учнями дошки Miro, Jamboard, або Padlet. Цей метод стимулює генерування креативних рішень і створення нових ідей, фіксує і візуалізує їх.

Метод шести капелюхів Едварда де Боно – техніка, яка дозволяє аналізувати прочитаний текст з різних точок зору (логічної, емоційної, творчої тощо). Учні можуть використовувати кольорові маркери або блоки у таких

платформах, як Canva, для відображення своїх міркувань у вигляді схем, таблиць чи інфографік. Це допомагає структурувати думки та враховувати багатогранність теми.

Ромашка Блума – технологія, за якою учні аналізують твір через систему питань (прості, пояснювальні, уточнювальні, творчі, оцінюючі практичні). Учні не тільки відповідають на різнотипні запитання, а й самі створюють їх. Така діяльність вчить усвідомлено та цілеспрямовано формулювати питання різного типу та лаконічно відповідати на них. Програма WordWall дає змогу створити колесо із запитаннями та методом випадковості відповідати на них.

Створення інтелект-карт (Mind Mapping) – метод, спрямований на структурування ідей і пошук нових зв'язків між поняттями на основі тексту. Для створення інтелект-карт можна використовувати MindMeister, Coggle чи XMind. Такий підхід допомагає візуалізувати інформацію, пов'язувати нові знання з наявними та сприяє їх запам'ятовуванню.

Сторітелінг (Storytelling) – метод, у межах якого учні створюють власні історії, базуючись на прочитаному. Використання платформ, таких як StoryJumper чи Book Creator, дає змогу інтерактивно представити свої ідеї, створювати яскраві образи й розвивати креативність.

Проектний метод, який передбачає виконання завдань на основі тексту у процесі підготовки проекту. Учні можуть розробляти мультимедійні презентації у Prezi або Adobe Spark, що дозволяє не лише розкрити творчу складову, а й удосконалити навички командної роботи та самопрезентації.

Дискусії та дебати – форма роботи, яка включає обговорення прочитаного тексту з використанням цифрових платформ, таких як Microsoft Teams, Zoom, або Google Meet. Такі активності розвивають критичне мислення, аргументацію та навички публічного виступу.

Створення цифрових коміксів або анімацій – метод, у якому учні створюють комікси за сюжетом тексту, використовуючи інструменти, як-от

Pixton, ToonDoo, або Animaker. Це сприяє візуалізації ідей, розвитку фантазії та оригінального підходу до аналізу тексту.

Сюжетно-рольові ігри (Role-Playing Games) – інтерактивна форма роботи, що передбачає моделювання ситуацій з тексту. Учні можуть використовувати віртуальні платформи, як-от Minecraft Education Edition чи Google Classroom, для реалізації інтерактивних елементів і відтворення сюжетів у творчій формі.

Ці методи і форми роботи не лише активізують розвиток творчого мислення, але й сприяють закріпленню знань у цікавій та інтерактивній формі. Звичайно, якщо ми використовуємо їх у роботі з учнями початкової школи, допомога вчителя є однією з умов успішного їх виконання.

Розглянемо використання деяких методів та вправ на уроках літературного читання під час опрацювання книги «Дубочок з війни» у 3 класі.

Після прочитання кількох розділів книги можна застосувати метод Сторітелінг (Storytelling). А опісля прочитання всього тексту порівняти, як відрізняються придумані дітьми продовження від реальних подій, чи є щось схоже, скільки варіантів були наближені до справжнього закінчення історії.

Для аналізу твору рекомендуємо застосовувати метод шести капелюхів Едварда де Боно або ромашку Блума. Перший метод дозволяє розглянути книгу з різних поглядів, побути в ролі героїв, відчувати їхні емоції та переживання, а другий допомагає краще розкрити зміст та суть розповіді.

Орієнтовні запитання рід час використання методу Ромашка Блума:

1. Прості: Завдяки кому дуб став символом сім'ї? Коли мати дізналася про смерть батька?
2. Пояснювальні: Чому батько просив маму їхати за кордон на початку твору? Чому мати не хотіла їхати?
3. Уточнювальні: Чи потрібно берегти сімейні традиції та цінності? Навіщо?
4. Творчі: Як би розвивалися події якби батько повернувся додому? Що було б, якщо батько і такі, як він, не стали на захист України?

5. Оцінюючі: Добре чи погано вчинив друг батька Ігор, розповівши про його смерть?

6. Практичні: Як би ви вчинили на місці батька/ матері/ Соні/ Юрка, дізнавшись, що почалася війна?

Висновки

Розвиток творчого мислення учнів початкової школи є важливим компонентом сучасної освіти, що сприяє формуванню інтелектуально розвиненої, креативної особистості, здатної вирішувати проблеми нестандартними способами. Сучасна дитяча література та цифрові інструменти виступають ефективними засобами для стимулювання творчих здібностей, забезпечуючи інтерактивність, багатогранність підходів і можливості для самовираження учнів. Інтеграція цифрових технологій у навчальний процес відкриває нові можливості для розвитку творчості, сприяє формуванню навичок ХХІ століття. Методи, такі як мозковий штурм, сторітелінг, метод шести капелюхів або ромашка Блума, спрямовані на активізацію мислення, творчості та критичного підходу до аналізу літературних творів. Ефективне поєднання літературного змісту з цифровими технологіями допомагає учням не лише засвоювати знання, але й формувати вміння застосовувати їх у практичних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
2. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Х. : Видавнича група «Основа», 2005. 112 с.
3. Гнатюк О. В. Розвиток творчого мислення здобувачів початкової освіти в умовах Нової української школи. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732460/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>
4. Гримальська А. О. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів на уроках літературного читання. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1(57). С. 108-113.
5. Калюжна Ю.І., Яновська Т.А. Особливості розвитку творчого потенціалу молодших школярів. *Наука і освіта*. 2014. № 6. С. 61-66.
6. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва: Підручник. К.: ВЦ «Академія», 2025. 456 с.
7. Лук'янчук М. Розвиток творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний контекст. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2 (3). С. 82-86.

8. Міщенко Н.І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій. *Таврійський вісник освіти*. 2017. №1 (57). С. 138-144.
9. Міщина Л. Творче мислення особистості: психологічний дискурс. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 3. Том 1. С. 79 – 83. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/328>
10. Моляко В.О., Третяк Т.М., Латиш Н.М. Розвиток творчого мислення учнів на основі навчально тренінгової системи КАРУС. Психолого-педагогічні координати розвитку особистості. 2022. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Х.: Атма, 2012.
11. Телячук В.П., Лесіна О.В. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі. Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. 112 с.
12. Kachak T. B. Digital Instruments of Literary Education of Future Primary School Teachers in the Conditions of Distance Learning. Information Technologies and Learning Tools. 2021. Vol. 86. No. 6. P. 144–16. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v86i6.4079>

Соломія Турчин,
студентка педагогічного факультету
Ігор Бай,
кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядаються особливості організації та здійснення навчання образотворчого мистецтва в умовах дистанційного навчання у початковій школі. Виокремлено основні виклики, серед яких – технічні труднощі, нестача матеріалів, а також обмежені можливості для практичного застосування художніх технік. Проаналізовано сучасне програмне забезпечення, що використовується для організації дистанційних занять, зокрема Zoom, Google Meet, Jamboard, Canva, та цифрові додатки для малювання, які сприяють творчому розвитку молодших школярів.

Ключові слова: образотворче мистецтво, дистанційне навчання, початкова школа, творча діяльність, інтерактивні інструменти.

Вступ

Світ змінився, і освіта змінилася разом із ним. Пандемія COVID-19 та воєнні події спричинили нові виклики для освітнього процесу, змусивши учнів і вчителів пристосовуватися до дистанційного навчання. Якщо для деяких предметів перехід у цифровий формат був відносно безболісним, то для уроків образотворчого мистецтва це стало справжнім випробуванням. Малювання – це не лише технічний процес, а й спосіб самовираження, експериментування з

фарбами та матеріалами. Відсутність безпосереднього спілкування, можливості одразу отримати поради викладача та працювати в класі поруч із однолітками зробили дистанційні уроки менш ефективними. Водночас педагоги зіткнулися з питаннями: як пояснити техніку малювання через екран, як оцінювати роботи, виконані поза класом? Використання цифрових інструментів, інтерактивних платформ та творчих онлайн-завдань дозволило поєднувати класичні та сучасні методи викладання. Однак питання організації дистанційного навчання з урахуванням особливостей викладання мистецьких дисциплін у початковій школі вимагає подальшого дослідження.

Аналіз особливостей дистанційного навчання в освітньому процесі знайшов відображення в наукових працях багатьох вітчизняних дослідників. Зокрема, над теорією та практикою дистанційної освіти працювали такі науковці, як Т. Койчева, О. Колгатін, С. Кухаренко, Л.Лещенко, О. Малярчук, Н. Мукан, Н. Ничкало, О. Олійник, О. Пасічник, О. Рибалко, С. Сисоєва та інші. Питання організаційно-педагогічних засад дистанційного навчання висвітлено в дослідженнях Д. Бодненка, Т.Десятова, С. Лисенка, О. Лугового. Таким чином, дослідження організації дистанційного викладання образотворчого мистецтва є необхідним для вдосконалення навчального процесу, враховуючи технологічні можливості, індивідуальні особливості учнів та сучасні тенденції освіти.

Мета статті – проаналізувати особливості організації та проведення уроків образотворчого мистецтва в умовах дистанційного навчання у початковій школі, а також визначити ефективні методичні прийоми та цифрові інструменти, що сприяють розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Результати дослідження

Дистанційне навчання образотворчого мистецтва у початковій школі виявило цілу низку викликів, які суттєво впливають як на організацію навчального процесу, так і на рівень засвоєння знань учнями. Першочергово варто виокремити технічні складнощі. Не всі школярі мають доступ до

стабільного інтернету, якісної відеозв'язку або цифрових пристроїв, що дають змогу повноцінно брати участь у заняттях. Значна частина учнів не забезпечена необхідними матеріалами для виконання художніх завдань удома: фарбами, пензлями, альбомами, а іноді – навіть елементарним робочим простором. Це призводить до зниження якості виконаних робіт і зменшення мотивації дітей до творчості [1, с. 120].

Не менш важливою проблемою є обмежена емоційна та комунікативна взаємодія між учнями й учителем. Молодші школярі ще не володіють достатнім рівнем самоорганізації, тому в умовах дистанційного навчання часто потребують постійного супроводу та підтримки. Відсутність прямої допомоги у момент виконання завдання призводить до виникнення помилок, які залишаються не виправленими. Діти не отримують миттєвого зворотного зв'язку, як це можливо під час очного навчання. Усе це уповільнює навчальний процес та позначається на результатах засвоєння матеріалу. Аналіз програмного забезпечення для організації дистанційного навчання показав, що ефективному викладанню образотворчого мистецтва сприяє використання сучасних цифрових платформ і сервісів. Зокрема, Google Classroom дозволяє систематизувати навчальні матеріали, організувати комунікацію та оцінювання. Інтерактивна дошка Padlet відкриває можливості для публікації дитячих робіт, коментування та обміну ідеями. Canva допомагає учням створювати цифрові колажі, постери, графіку, розвиваючи не лише художній смак, а й навички роботи з комп'ютерною графікою [4, с. 100-124].

Дослідження засвідчило, що інтеграція цифрового контенту, зокрема відеоуроків, віртуальних екскурсій (через Google Arts & Culture), цифрових ігор та творчих платформ, суттєво розширює можливості для дистанційного вивчення образотворчого мистецтва. Онлайн-заняття з використанням мультимедійного контенту дають змогу учням ознайомлюватися з творами класиків, вивчати художні техніки та стилі, створювати власні роботи, дотримуючись відеоінструкцій [3].

У ході дослідження було визначено ключові особливості побудови дистанційного уроку з образотворчого мистецтва. Уроки мають чітку структуру: організаційний етап, актуалізація знань, мотивація, пояснення нового матеріалу, творча робота, підсумки [2, с. 42]. Ефективними виявились уроки, у яких учитель демонструє власний приклад створення малюнка чи виробу, коментує процес, ставить проблемні питання, заохочує до експерименту. При цьому важливо враховувати темп і рівень складності, адаптуючи матеріал до вікових особливостей молодших школярів.

Окрему увагу в роботі приділено методам підвищення ефективності дистанційного навчання мистецтва. Серед них – інтеграція з іншими навчальними дисциплінами, застосування методів арт-терапії, організація тематичних тижнів творчості, проведення мистецьких челенджів, створення колективних онлайн-проектів. Такі підходи сприяють формуванню позитивної мотивації, розвитку емоційного інтелекту та комунікативних навичок дітей. Водночас, використання інноваційних технологій, зокрема віртуальної реальності (VR), відкриває нові горизонти у вивченні мистецтва.

Висновки

Отже, результати дослідження засвідчують, що дистанційне навчання образотворчого мистецтва у початковій школі потребує особливого підходу до організації навчального процесу. Врахування вікових і психологічних особливостей учнів, поєднання традиційних методик з цифровими інструментами, індивідуалізація навчання, розвиток емоційно-естетичного досвіду школярів є визначальними умовами ефективного оволодіння мистецтвом у нових реаліях.

Список використаних джерел

1. Масол Л. М. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 4 кл. закл. заг. серед. освіти. Ред: Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, О.М. Колотило. Київ: Генеза, 2021.
2. Шкіндер К. А. Психологічний супровід освітнього процесу в початковій школі під час дистанційного навчання. Херсон : ХДУ, 2021.
3. Шульга А.В. Проблеми дистанційного навчання образотворчого мистецтва у початковій школі. *Неперервна педагогічна освіта XXI століття: зб.матеріалів XVIII*

Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької / наук.ред. Г.І.Сотська, М.П.Вовк. К.: Талком, 2021. Вип. 4 (16). С. 105-106.

4. Воротникова І. П., Якубов С. В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів. К., 2017.

Лілія-Валентина Щербанюк,
студентка педагогічного факультету

Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ:

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено питання можливостей використання мультимедійних презентацій для підвищення ефективності процесу навчання в початковій школі. Окреслені функції мультимедійних презентацій на уроках читання.

Ключові слова: мультимедійні презентації, уроки читання, візуалізація, інноваційні методи навчання, мультимедійні технології.

Вступ

У сучасному освітньому просторі мультимедійні технології стають важливим інструментом навчання, особливо в початковій школі, де домінує образне мислення, а пізнавальна активність тісно пов'язана з емоційним сприйманням. Однією з найбільш ефективних форм інтеграції цифрових засобів у навчальний процес є використання мультимедійних презентацій на уроках читання. Завдяки візуалізації, динамічності та поєднанню різних каналів сприймання інформації (текст, зображення, звук, анімація), такі презентації здатні підвищити інтерес учнів до художнього тексту, сприяти його глибшому розумінню та формувати читацьку компетентність. Проте ефективність застосування мультимедійних засобів у процесі читання значною мірою залежить від їхнього функціонального наповнення, педагогічної доцільності та методичної організації. Питання використання мультимедійних засобів у початковій освіті порушували у своїх працях такі вітчизняні дослідники, як Т. Близнюк, О.Будник, В. Вітюк, Т. Качак, О. Пошетун, Н. Морзе, які акцентували увагу на інтерактивності та наочності цифрових

ресурсів. Вчені підкреслюють, що мультимедійні презентації сприяють кращому розумінню змісту тексту, розвитку естетичного смаку, мислення та мовлення учнів. Однак потребує подальшого вивчення саме функціональний аспект таких засобів у структурі уроку читання – як інструмент активізації уваги, організації читацької діяльності та рефлексії.

Мета розвідки – висвітлити можливості використання мультимедійних презентацій для підвищення ефективності процесу навчання в початковій школі; окреслити функції мультимедійних презентацій на уроках читання.

Результати дослідження

Мультимедіа поєднує в собі різні види інформації: текст, звук, відео, графіку та анімацію, що дозволяє зробити уроки більш інтерактивними, емоційно насиченими та доступними для дітей різного рівня підготовки. Це особливо важливо на уроках читання, де завдання педагога — не лише формувати техніку читання, а й розвивати інтерес до книги, образне мислення та мовленнєву компетентність учнів. Мультимедійні презентації, створені у вигляді різноманітних слайдів, використовують з метою візуального представлення різноманітної інформації. Вони вирізняються від інших видів наочності інтерактивністю, здатністю одночасно впливати на різні канали сприйняття людини. Мультимедійна презентація – це спосіб спілкування з учнями, цікава подача нового матеріалу, який легко запам'ятовується. Візуалізація значно підвищує рівень сприйняття й осмислення інформації. Презентація структурно відповідає плану уроку, відображає усі його компоненти. Вона доповнює розповідь учителя чи бесіду візуальними елементами і таким чином дозволяє постійно активізувати увагу школярів. Коли вчитель ставить собі за мету, щоб учні якісно опрацювали матеріал і засвоїли його, зрозуміли прочитаний текст, були активними у виконанні різноманітних завдань, то гармонійне поєднання тексту, і фотографій, ілюстрацій, схем, відео- та аудіо компонентів буде працювати для нас та учнів.

Як зауважує Т. Качак, «у літературній освіті молодших школярів, на уроках літературного читання та мовно-літературної освітньої галузі мультимедійну презентацію використовують з метою візуалізації й структурування навчального матеріалу, зацікавлення учнів текстом, подання додаткової інформації, залучення у процесі аналізу» [1, с. 28]. Як і будь-який інший освітній ресурс, мультимедійні презентації мають свої функціональні можливості, які можна ефективно реалізувати на уроках читання в початковій школі. Найперше, це функція візуалізації. Візуалізація є однією з основних переваг мультимедійних презентацій. Вона забезпечує сприйняття інформації зором, що значно полегшує розуміння й запам'ятовування нового матеріалу. Оскільки діти дуже люблять все кольорове, то ілюстрації до текстів, схеми сюжетної лінії, портрети персонажів, карти місць подій — усе це допомагає учням краще орієнтуватися в художньому творі, спрощує сприйняття складних понять і полегшує запам'ятовування. Наприклад: демонстрування ілюстрацій до кожної сцени казки, оповідання, повісті тощо.

Важливою є функція структурування навчального матеріалу. Презентації дозволяють логічно організувати подачу інформації. Використання різного виду заголовків, нумерованих списків, схем, діаграм допомагає учням краще засвоїти послідовність подій, основні ідеї та деталі тексту. Структурованість презентації полегшує орієнтацію у навчальному матеріалі та сприяє розвитку навичок самостійної роботи з інформацією. Інша важлива функція — мотиваційна. Яскравий, емоційно привабливий мультимедійний супровід стимулюватиме інтерес учнів до читання і підвищуватиме рівень залучення в освітній процес. Використання анімацій, відео- та аудіофрагментів, цікавих завдань мотивує учнів брати активну участь в уроці. Наприклад, на слайді демонструється вправа до казки Валерія Шевчука «Чотири сестри», де все інтерактивне, клікається одразу на слайді і додатково вставлений qr-код, щоб діти змогли виконати завдання на своїх смартфонах (Рис. 1).

Рис. 1. Слайд з презентації до уроку з інтерактивними елементами.

Мультимедійна презентація може виступати засобом організації роботи на уроці і виконує організаційну функцію: допомагає давати чіткі інструкції щодо виконання вправ, організовувати ігрові моменти, поетапно пояснювати завдання. Вчитель демонструє слайди із завданням, тим самим структуруючи діяльність учнів. Наприклад: на слайді демонструється вправа до цієї ж казки, де чітко вказано що необхідно зробити, щоб виконати завдання (Рис. 2).

Пора року	Імена героїв	Опис із тексту	Риси характеру
Зима			
Весна			
Літо			
Осінь			

Рис. 2. Слайд з презентації до уроку. Організаційна функція.

Мультимедійні презентації сприяють розвитку мовленнєвих навичок і виконують комунікативну функцію, зокрема через залучення аудіо- та відеофрагментів виразного читання, діалогів, зразків правильного мовлення. Також презентації стимулюють взаємодію між учнями під час групових форм роботи. Наприклад: застосування чітких початків речення для того, щоб діти

продовжили думку, або виразне читання діалогів після прослуханого аудіофрагменту. Презентації забезпечують доступ до нової інформації у зручній, наочній формі – так реалізується їхня інформаційна функція. Через мультимедійні презентації учні отримують додаткові знання, які розширюють контекст прочитаного: довідки про письменників, історичний фон твору, тлумачення нових слів тощо. Наприклад: під час вивчення вірша Т. Шевченка демонструється слайд із короткою біографією поета та його портретом.

Важливою є розвивальна функція. Мультимедійні презентації активно сприяють розвитку мислення, уяви, творчості. Виконання завдань, що вимагають інтеграції кількох каналів сприйняття (зорового, слухового, моторного), активізує когнітивні процеси: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Наприклад: завдання «Прослухай уривок і склади план прочитаного, використовуючи запропоновані ілюстрації на слайді».

Мультимедійні презентації полегшують процес перевірки знань учнів. Вони виконують контролюючу функцію. Інтерактивні тести, вікторини, завдання з вибором правильної відповіді дозволяють оперативно оцінити рівень засвоєння матеріалу та одразу надати зворотний зв'язок. Наприклад: на слайді демонструється інтерактивна вправа «Колесо фортуни» до вищезгаданої казки, де потрібно продовжити речення. Ця вправа є ефективним варіантом перевірки засвоєного матеріалу під час уроку (Рис. 3).

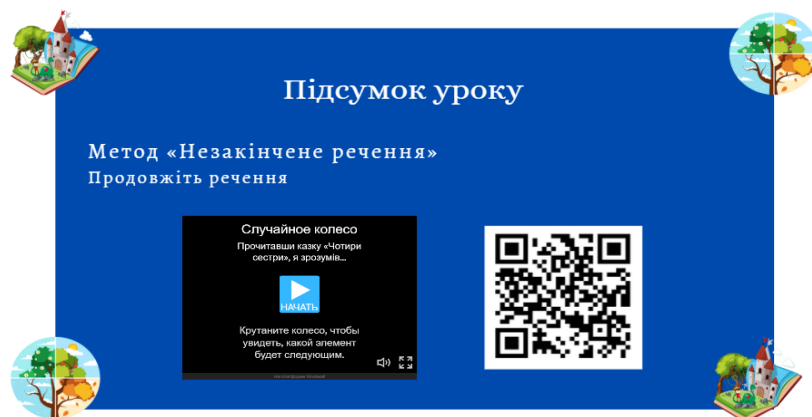

Рис. 3. Слайд з презентації до уроку. Контролююча функція.

Використання мультимедійних презентацій на уроках читання в початковій школі є важливим кроком до реалізації завдань сучасної освіти, орієнтованої на розвиток особистості дитини, її творчих здібностей та критичного мислення.

Висновки

Мультимедійні презентації забезпечують інтеграцію кількох каналів сприйняття інформації — зорового, слухового, моторного — що сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу та активному включенню учнів у навчальний процес. Завдяки функціям візуалізації, структурування навчального матеріалу, мотивації, організації роботи, комунікації, передачі нової інформації, розвитку пізнавальної діяльності та контролю знань мультимедійні презентації значно підвищують якість уроків читання. Особливої уваги заслуговує те, що мультимедійні засоби дозволяють враховувати індивідуальні особливості учнів, їхній темп навчання, рівень розвитку та інтереси. Це створює умови для реалізації принципів особистісно орієнтованого навчання та сприяє формуванню стійкої мотивації до читання. Водночас ефективне використання мультимедійних презентацій вимагає від учителя не тільки технічних навичок, а й педагогічної майстерності, чіткого розуміння цілей уроку, вікових особливостей учнів та принципів побудови якісних мультимедійних матеріалів.

Отже, мультимедійні презентації на уроках читання – це не просто технічний засіб, а потужний інструмент формування компетентного, творчого, мотивованого читача.

Список використаних джерел

1. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
2. Качак Т. Б. Цифрові інструменти літературної освіти в початковій школі. Підручник для здобувачів вищої освіти. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 196 с.

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ
МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ
INNOWACYJNE METODY NAUCZANIA
JĘZYKA I LITERATURY W SZKOLE**

Аліна Блажків,
студентка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

**ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ:
ЕФЕКТИВНІ ВПРАВИ І ЗАВДАННЯ**

У статті проаналізовано ефективність вправ і завдань та особливості їх використання у процесі формування бібліотечно-бібліографічної компетентності молодших школярів.

Ключові слова: бібліотечно-бібліографічна компетентність, молодші школярі, уроки читання, вправи і завдання.

Вступ

Формування бібліотечно-бібліографічної компетентності є важливим аспектом літературної освіти молодших школярів, адже сприяє активізації пізнавальної діяльності, здатності ефективно працювати з інформацією, книгами, аналітично осмислювати прочитане та систематизувати джерела. Як свідчать дослідження О. Савченко, Н. Скрипченко, О. Коваленко, сучасні школярі часто втрачають інтерес до читання та книг, що зумовлено найпоширенішою можливістю отримувати багато інформації за допомогою різних технологічних засобів. Однак, ця інформація не завжди є достовірною і корисною. Саме тому у сучасному світі постає проблема удосконалення літературної освіти учнів, розширення їх кола читання, орієнтування у книжковому світі та формування навичок повноцінної читацької діяльності, в тому числі й вмінь працювати з

книгами різних типів, вибирати книгу й самостійно читати її, осмислювати. Формування цієї компетентності допомагає розширювати кругозір, підвищувати культуру особистості через самоосвіту, вміння працювати з різними інформаційними джерелами. Формування бібліотечно-бібліографічної компетентності молодших школярів є важливим компонентом змісту й завдань сучасної літературної освіти. На цьому наголошували І. Варшавська, О. Савченко, Т. Яценко, А. Ситченко, М. Вашуленко, С. Бондар, Т. Качак, Л. Іванова, Г. Ткачук та ін.

Мета дослідження: проаналізувати ефективність вправ і завдань та особливості їх використання у процесі формування бібліотечно - бібліографічної компетентності молодших

Результати дослідження

Бібліотечно-бібліографічна компетенція, як зауважує Т. Качак, - «одна із складових літературної компетенції, зміст якої охоплює: правильний вибір книги, знання початкових бібліотечно-бібліографічних понять, вміння користуватися довідковою літературою, читати періодичну пресу та читацьку самостійність» [2, с.164]. О. Вашуленко переконана що «зміст цієї компетентності передбачає знання певного кола літератури, формування читацької самостійності учнів, початкових знань бібліотечно-бібліографічних понять, сприяння розвитку інформаційної культури молодших школярів, вміння користуватися довідковою літературою, орієнтуватися у книжковому світі та правильно обирати книги» [1, с.7].

Бібліотечно-бібліографічна компетентність молодшого школяра є важливою складовою його загальної компетентності. Вона дозволяє дітям засвоїти навички пошуку, аналізу, вибору та використання різноманітних джерел інформації. Зокрема, на уроках літературного читання можна проводити різноманітні вправи для формування бібліотечно-бібліографічної компетентності, наприклад, складання бібліографій, аналіз та оцінка джерел Інформації, пошук необхідної літератури в бібліотеці [2, с.166].

Основним показником сформованості бібліотечно-бібліографічної компетенції виступає самостійне читання учнів – добровільне, індивідуальне, без безпосередньої допомоги вчителя, бібліотекаря чи дорослих, звернення до знань кола доступних книг з метою: здійснення свідомого вибору книги, прочитання вибраної книги згідно з усіма правилами, засвоєними в класі, виведення висновків з огляду на прочитане. Читання книг, відвідуванні бібліотек сприяють підвищенню бібліотечно - бібліографічної компетентності.

Самостійне читання – «добровільне, індивідуальне, усвідомлене читання дитини» – підсумок, результат системи знань, вмінь і навичок, здобутих у процесі роботи з дитячою книжкою (1 клас) та на уроках позакласного читання (2-4 класи), у процесі позаурочної, виховної роботи [2, с. 165].

Формування бібліотечно-бібліографічної компетентності здійснюється з урахуванням рівня читацької готовності кожного учня, його техніки читання, типу читацької діяльності. Ці вміння формуються в основному на уроках позакласного читання, у процесі роботи з дитячими книгами [4]. Основними складовими змісту компетенції є формування: правильної читацької діяльності учнів - наявності вміння і звички думати над книгою до читання, в процесі читання і після нього; читацького кругозору; вміння користування різними довідковими посібниками, працювати з різними джерелами інформації, вести читацькі щоденники [2, с.166]

Розвитку й формуванню усіх цих вмінь і навичок сприяє систематичну використання вправ, завдань, ігор, спрямованих на формування бібліотечно-бібліографічної компетентності учнів. Проаналізуємо деякі з них.

«Книга та її частини» (Рис. 1) – це цікаве завдання, за допомогою якого школярі мають можливість познайомитись зі структурою та елементами книги, вивчити їхні назви та збагатити свій словниковий запас. Завдання має наочну форму, залучає та розвиває зорову пам'ять і увагу. Виконуючи завдання, школяр дізнається з чого складається книга та деякі цікавинки в будові книги, а саме про закладку, що виготовляється при виданні книги,

каптал – приклеєну на краях корінця смужку із тканинного матеріалу, що зміцнює книжковий блок і прикрашає зовнішній вигляд книги, а також зможе з легкістю назвати такі елементи, як палітурка, форзац, книжковий блок, кут палітурки, наклейку на корінці.

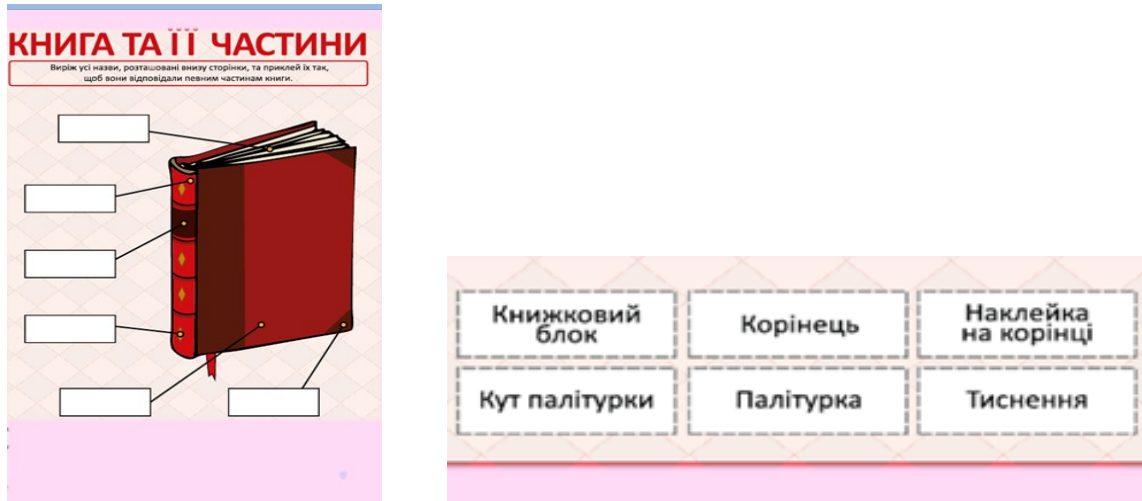

Рис. 1. Завдання «Книга та її частини»

Завдання «Полиця найцікавіших книг» (Рис. 2) спрямоване на формування бібліотечно-бібліографічної компетентності молодшого школяра. Виконуючи його, учні вчать розрізняти види друкованих видань на основі власного читацького досвіду, а також створювати коротке конструктивне висловлювання. У завданні пропонується написати назви найцікавіших книжок, які хотілося б мати або які є у бібліотеці. Також дитині потрібно уявити, що вона створює книжку, і написати, про що б у ній йшлося. Завдання сприяє розвитку аналітичного й креативного мислення, уяви і фантазії. Формуванню і розширенню кола читання учнів сприяє виконання завдання «Що почитати?» (Рис. 2). За його умовою учням пропонується позначити одну з книг, тематика якої допоможе відповісти на певне запитання. Учні логічно мислять, удосконалювати вміння розрізняти художню й науково-популярну літературу.

Аналізуючи за допомогою блок-схеми (Рис. 3) прочитані казки, оповідання та інші історії, учні ознайомлюються з будовою тексту, вчать виділяти головне в тексті, визначати героїв твору, розуміти логіку розгортання

подій, ділити текст на смислові частини, ставити запитання до тексту та робити висновки з прочитаного. У цьому завданні пропонується дати відповідь на універсальні запитання до тексту-розповіді. Виконавши завдання, учні отримують схематичне зображення анотації до прочитаного тексту. Із цією схемою слід починати працювати після прочитання найпростіших казок із лаконічним сюжетом. А потім можна аналізувати і складніші тексти та історії.

Рис. 2. Завдання «Полиця найцікавіших книг» та «Що почитати?»

Важливими у контексті формування бібліотечно-бібліографічної компетентності учнів є завдання творчого характеру, наприклад, ілюстрування (Рис. 3). Воно допоможе молодшим школярам не тільки розвинути навички малювання, уяву, сприятиме розвитку дрібної моторики, а мотивуватиме читати уважно, міркувати над прочитаним та актуалізувати знання про типи тестів, їх особливості. Спочатку учням пропонується прочитати будь-який текст, а потім намалювати до нього ілюстрацію в спеціально відведеному місці. У заголовку до ілюстрації потрібно вказати назву твору та тип.

На розвиток мотивації до читання, позитивного емоційно-ціннісного ставлення до літератури спрямоване й завдання «Книжкова полицка» (Рис.4). Учні запропоновано вести облік прочитаних книг, наклеюючи на полицки смужки-корінці із зазначеними на них назвами книг. Наповнення полицки є

стимулом до дії, формує модель поведінки читача, привчає до систематичної роботи з книгою. Виконуючи завдання, дитина знайомиться з дитячою літературою різних тематики і жанрів. Це можна робити як індивідуально, так і в мікрогрупах чи всім класом.

**АНАЛІЗУЄМО ТЕКСТ-РОЗПОВІДЬ:
БЛОК-СХЕМА**

Проаналізуй прочитаний твір за схемою, напиши відповіді на запитання.

1. Яка назва твору?

2. Хто є автором/авторкою твору?

3. Із ким трапилася історія?

5. Коли трапилася історія?

4. Де трапилася історія?

6. Чому трапилася історія?

7. Як розгорнулися події:

Що трапилося на початку?

Що відбулося далі?

Що сталося наприкінці?

8. Який висновок із прочитаної історії можна зробити?

МОЯ ІЛЮСТРАЦІЯ

Прочитай оповідання, статтю або інший текст. Намалюй ілюстрацію до прочитаного. Укажи в заголовку тип тексту (стаття, казка, оповідання тощо) і напиши в лапках його назву.

МОЯ ІЛЮСТРАЦІЯ

до «.....»

Рис. 3. Блок-схема аналізу казки та шаблон для творчого завдання

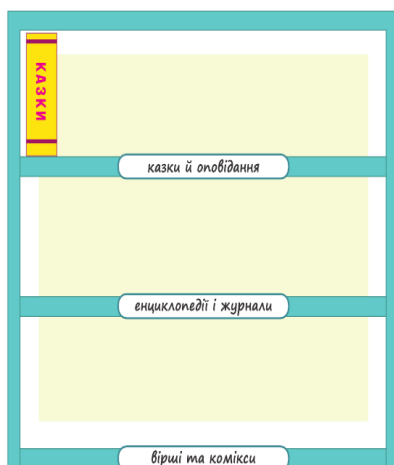
Важливо залучати учнів до промоції книг і вчити їх рекомендувати прочитану книгу іншим (Рис. 4). Це завдання сприятиме формуванню бібліотечно-бібліографічної компетентності молодшого школяра, заохоченню до читання, розвитку уяви, фантазії й творчих здібностей. У ньому пропонується пригадати прочитані твори й намалювати обкладинку книжки, що сподобалася найбільше. Завдання містить речення, які потрібно продовжити і, таким чином, порекомендувати улюблену книжку своїм друзям. У процесі виконання завдання школярі вчать висловлювати власні вподобання щодо змісту прочитаних творів, описувати (малювати) обкладинки книжок і літературних персонажів, обґрунтовувати думку про те, як факти, ідеї прочитаного можуть допомогти в конкретних життєвих ситуаціях.

Читацький календар (Рис. 5) – це завдання, спрямоване на виховання в учнів стійкої мотивації до читання та прагнення вдосконалювати читацькі

навички. Дитині пропонується щодня читати визначену кількість сторінок і фіксувати результати в трекері. Щоденне читання зміцнює пам'ять, розвиває уяву, збільшує словниковий запас дитини, відточує її аналітичні здібності та покращує здатність зосереджувати увагу. Аркуш такого календаря може стати доповненням до читацького щоденника. Завдання сприятиме розвитку навичок зорового й слухового сприйняття інформації, уваги, формуватиме читацьку компетентність.

Моя книжкова полицка

1. Розмальови книжкову полицку. Заповни її книжками, які прочитав/читала.
2. Якщо книга прочитана, виріж із кольорового паперу смужку-корінці і напий на ній назву книги. Приклей корінці на відповідний ряд полицки.

3. Як в тебе найулюбленіші теми для читання?

.....

РЕКОМЕНДУЮ ПРОЧИТАТИ

Пригадай книжки, які ти читав/прочитала. Намалюй обкладинку книжки, що сподобалася тобі найбільше. Напиши анонс, продовжуючи запропоновані речення, і порекомендуй цю книжку своїм друзям.

Назва цієї книжки — «.....».

Це історія про.....

Вона з перших сторінок сподобається вам, тому що.....

Читаючи її, ви дізнаєтеся.....

Ви точно не залишитеся байдужими і.....

Рис. 4. Завдання «Моя Книжкова полицка» та «Рекомендую прочитати»

Важливу роль у розвитку читацької культури учнів, літературної компетентності відіграє сімейне читання. Приклад батьків важить дуже багато: якщо читають вони, то читають і діти. Для визначення стану і мотивації сімейного читання використовують візуальну схему (Рис. 5). На аркуші зображено книжкову полицку для всіх членів родини. Щоб заповнювати ряди полицки прочитаними книгами, дитині пропонується вирізати з кольорового паперу смужки-корінці, записувати на них назву книги та клеїти на відповідну полицку. Виконання завдання може тривати від одного тижня до року. Завдання поглибить знання дітей про види друкованих текстів, їх жанри й тематичну різноманітність.

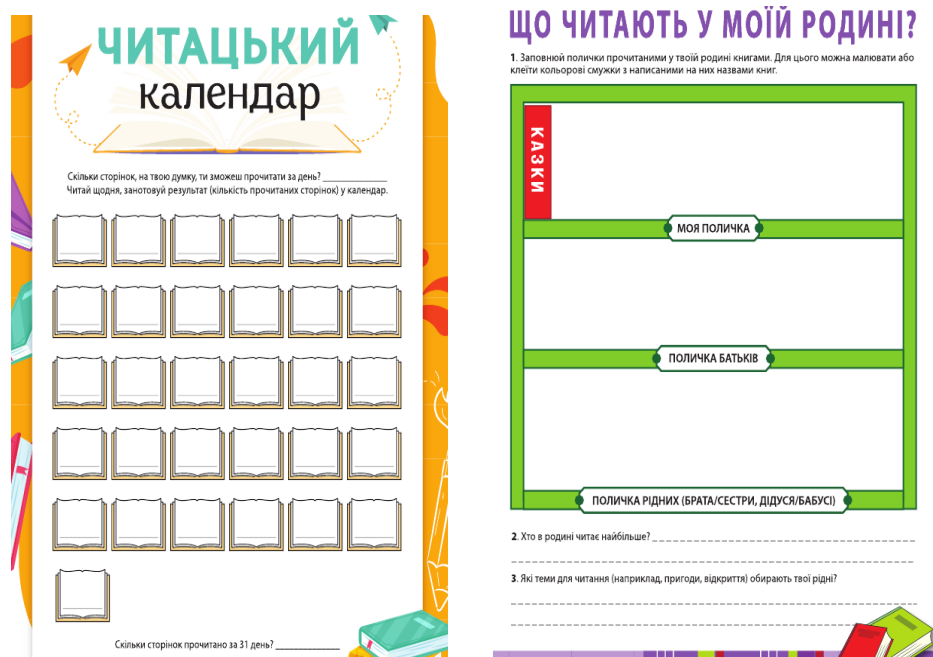

Рис. 5. Аркуш читацького календаря і завдання для сімейного читання

Формуванню конкретних читацьких інтересів і узагальненню читацького досвіду учнів сприяє вправа, під час виконання якої школярам пропонується пригадати, які книжки про пригоди вони читали (Рис. 6). Серед цих книжок потрібно визначити найкращу й розмалювати подане на сторінці зображення обкладинки цієї книги, написавши її назву та ім'я автора чи авторки. Виконуючи це завдання дитина може уявити себе автором схожої книги й написати внизу назву своєї уявної книги. Таким чином дитина розвиватиме навички зв'язного письмового мовлення й малювання, а також уяву.

Завдання «Карта запитань» (Рис. 6) спрямоване на вдосконалення в учнів вмінь переказувати тексти з опорою на запитання. Тут пропонується заповнити комірки, склавши запитання за змістом прочитаного твору. Заповнений шаблон допоможе читачеві детально переказувати прочитане, сприятиме вдосконаленню вміння читати з розумінням. Виконання завдання стане запорукою розвитку в здобувачів початкової освіти вміння структурувати отриману інформацію й використовувати її для створення усного повідомлення.

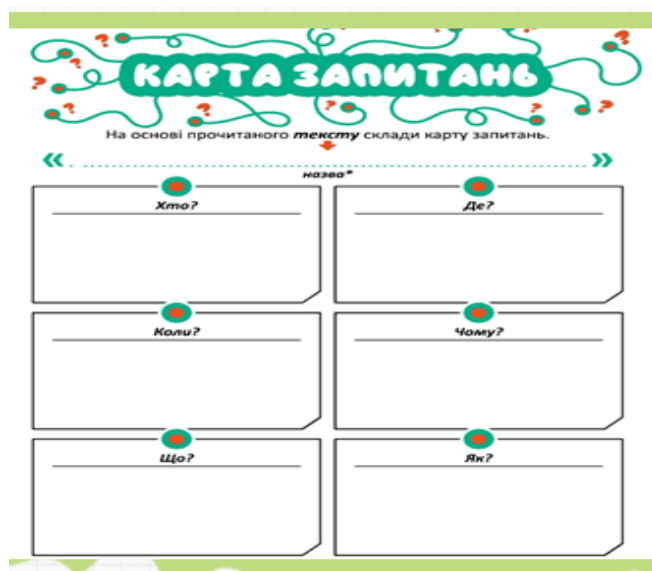

Рис. 6. Вправа «Улюблена книжка» та завдання «Карта запитань»

Як правило учням подобаються завдання, в якому пропонується скласти рейтинг прочитаних книг (Рис. 7) – занотувати в таблицю назву книги, її автора, за п'ятибальною системою дати власну оцінку прочитаному. Серед книг, які отримали високу оцінку дитини, їй пропонується обрати одну та написати на неї відгук-рекомендацію. Так дитина не лише узагальнює й оцінює прочитані твори, а й закріплює знання про авторів, літературні жанри, створює відгук на книгу.

НАЗВА КНИГИ	АВТОР	РЕЙТИНГ
		☆☆☆☆☆
		☆☆☆☆☆
		☆☆☆☆☆

Рис. 7. Рейтинг прочитаних книг

Висновки

Отже, бібліотечно-бібліографічну компетентність молодших школярів можна визначити як здатність правильно користуватися додатковою літературою, самостійно читати книжки й орієнтуватися у їх виборі, вміти давати їм оцінку та мати власні читацькі інтереси, коло читання.

Запропоновані завдання і вправи спрямовані на формування цих знань, вмінь і навичок в учнів, а також вони сприяють розвитку аналітичного, логічного й критичного мислення, уяви і фантазії; розвивають зорову пам'ять, увагу і слухове сприйняття інформації; формують коло читання відповідно до конкретного читацького запиту; сприяють умінню розрізняти художню й науково-популярну літературу; сприяють усвідомленню молодшими школярами уподобань щодо літературних жанрів, авторів; підвищують мотивацію до читання та позитивного емоційно-ціннісного ставлення до літератури; привчають до систематичної роботи з книгою; навчають висловлювати власні вподобання щодо змісту прочитаних творів, описувати (малювати) обкладинки книжок і літературних персонажів; формують модель поведінки читача; збільшують словниковий запас, відточують аналітичні здібності; навчають обґрунтовувати думку про те, як факти, ідеї прочитаного можуть допомогти в конкретних життєвих ситуаціях; розвивають вміння структурувати отриману інформацію й використовувати її для повідомлення.

Перспективним є емпіричне дослідження, метою якого є визначення рівня сформованості бібліотечно-бібліографічної компетентності школярів та оцінка ефективності вправ і завдань у процесі формувального етапу експерименту.

Список використаних джерел

1. Вашуленко О. В. Зміст і структура читацької компетентності молодшого школяра. *Компетентнісні засади змісту освіти в 11-річній школі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28-29 березня 2013 року* / Ред. кол.: Федоренко О. А., Єрмаков І. Г. (науковий редактор), Ратушна А. М. К.: Оберіг, 2013. С. 202 – 206
2. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів. Підручник для здобувачів вищої освіти. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 200 с.
3. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 280 с.
4. Попович Н., Семенчук В., Бібліопсихологія, бібліопедагогіка, бібліографістика, бібліотерапія в освіті. *Теорія і практика: Збірник тез і доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 20 квітня 2024 року* / Ред.: Щербан Т.Д.: Мукачівський державний університет, 2024. С. 69
5. Семінар на тему "Літературні компетентності". URL: <https://naurok.com.ua/seminar-na-temu-literaturni-kompetentnosti-113904.html>
6. Формування бібліотечно-бібліографічної компетентності молодших школярів URL: <https://www.scribd.com/document/>

Марія Кончук-Кашецька,
студентка педагогічного факультету,
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ДИТЯЧІ КНИГИ НА ХРИСТИЯНСЬКУ ТЕМАТИКУ:

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ТА ВИХОВНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано книги різних авторів, які писали на християнську тематику. Розкрито їх роль у розвитку духовних та моральних цінностей молодших школярів, охарактеризовано пізнавальний та виховний аспект.

Ключові слова: дитячі книги, молодші школярі, формування особистості, розвиток, виховання, пізнання, духовні та моральні цінності.

Вступ

Читання дитячих книг – запорука інтелектуального розвитку юної особистості, формування читацьких вмінь та світоглядних позицій. Окремим сегментом дитячої літератури є книги на християнську тематику, які пропагують морально-етичні цінності й сприяють духовному розвитку дітей. Під час читання цих книг розширюються уявлення дітей про духовний світ, знання про чесноти, виховуються такі риси як доброзичливість, життєрадісність та чуйність. Часто, наслідуючи поведінку героїв твору, діти починають поважати інших, допомагати один одному, любити інших. Вони усвідомлюють суть головної ідеї християнського світу – любов до Бога та ближнього має бути в основі будь-якої діяльності, поведінки, вчинків. Дитяча література на християнську тематику – це сегмент пізнавальних та художніх книг, адресованих дітям і побудованих на розвитку біблійних сюжетів, мотивів та використанні біблійних образів, а також твори, в яких пропагуються християнські цінності, закладені в Божому Законі. «Морально-етична, християнсько-релігійна тематика в літературі для юних читачів переплетена з темами дитинства, дитини і родини, дитини і природи, які актуалізуються під впливом нових педагогічних тенденцій, пропагування особливого ставлення до дитини, її розвитку й промоції сімейного читання» [4, с. 61].

Твори Богдани («Казки Різдва») і Дзвінки Матіяш («Казки П'ятинки»), Галини Кирпи («Ну й гарно все придумав Бог»), Лариси Камінської («Янгольська скрипка»), Наталії Тріщ («Оповідки з бабусиних клубочків»), Віталії Савченко «Диво на Святвечір»), Івана Малковича («Золотий павучок»), Оляни Рути («Писанки треба шанувати») – це казки й оповідання, присвячені подіям, пов'язаним з Різдвом та іншими релігійними святами, життям Ісуса. Автори по-різному використовують біблійні мотиви, адже саме Біблія є першою книгою, у якій чітко прописано духовні цінності та мораль. Особливу увагу приділяють осмисленню «Нового Завіту», у якому йдеться про життя Ісуса Христа, який завжди вчив любити усіх. У жанровому плані актуалізують елементи притч. Зауважуємо, що притчі Ісуса несуть повчання, які імпліцитно присутні й у сучасних творах на християнську тематику. Для дітей притчі є тими короткими розповідями, над сюжетами яких вони не просто роздумують, а дають оцінку поведінці героїв, визначають, який вчинок є правильним, а який вартий засудження. У контексті залучення цих творів в освітній процес і дитяче читання, актуальним стає їх аналіз крізь призму педагогічного потенціалу. Дитяча література на християнську тематику, особливо сучасна українська, неодноразово ставала об'єктом наукового осмислення літературознавців Т. Качак, В. Кизиловой, Н. Марченко, Е. Огар та ін. З педагогічної точки зору, як засіб навчання і виховання дітей її розглядали Т. Качак і Х. Кульчак, О. Поліщук, Г. Сохань та ін.

Мета статті – проаналізувати пізнавальний та виховний аспекти дитячих книг на християнську тематику, визначаючи роль цих книг у морально-етичному вихованні молодших школярів.

Результати дослідження

Дитяча література на християнську тематику відіграє важливу роль у морально-етичному вихованні молодших школярів. Вона допомагає дітям пізнати основи християнської віри, усвідомити значення духовних цінностей та застосовувати їх у повсякденному житті. Розглянемо пізнавальний та

виховний аспекти на прикладах дитячої Біблії, твору «Янгольська скрипка» Лариси Камінської та поезій Галини Кирпи «Ну й гарно все придумав Бог».

Дитяча Біблія є однією з найважливіших книг для християн, і вона є основою для вивчення християнських цінностей, віри та моралі. Біблія не тільки оповідає про давнину, але й про найголовнішу чесноту любові. Вона складається з двох частин: Старого і Нового Заповітів. В історії «Старого Завіту» діти можуть познайомитися з важливими персонажами, такими як Адам і Єва, Ной, Мойсей, Давид та інші, а також дізнатися про важливі моральні принципи, які є основою християнської віри. В розділі «Новий Завіт» дитина може більше пізнати про Ісуса Христа. Адже Життя Ісуса було наповненим любов'ю до всіх та прощенням. Його учення і чудеса змінюють серце кожної людини. Коли дитина читає «Новий Завіт», у неї виховується вміння любити, вірити та прощати, що є основним на шляху до Раю.

У контексті християнської освіти для дітей Біблія стає основним інструментом для розвитку моральних якостей та духовного розуміння світу, сприяючи формуванню гармонійної особистості, що живе за заповідями любові, милосердя та чесності. Аналізуючи пізнавальний та виховний аспекти дитячих книг на християнську тематику, варто звернути увагу на їхню роль у формуванні морально-етичних цінностей молодших школярів. Ці твори знайомлять дітей із християнськими традиціями, основами моралі та духовними цінностями. Вони допомагають зрозуміти: силу віри та молитви, значення добра і співчуття, відповідальність за свої вчинки. Як зауважують Х. Кульчак і Т. Качак, «засобами формування християнських цінностей на уроках читання є художні твори, адже характеризуючи героїв, їхні вчинки, діти, безперечно, зможуть віднайти і зрозуміти справжній сенс даного твору, виділити для себе найважливіше, зробити певні висновки стосовно вчинків головних героїв, розмежувати позитивні та негативні сторони тощо. За допомогою правильно підібраних творів можна вплинути на підсвідомість

учнів, виховати у них якості, чесноти, якими має володіти гуманна особистість» [5, с. 44].

Книга Л. Камінської «Янгольська скрипка» розкриває суть християнства, адже спонукає дитину усвідомлювати цінність Різдва, розвиватися духовно. Тут описане Різдвяне диво, йдеться про любов і турботу про рідних та інші моральні чесноти. Головною ідеєю твору є добро та віра, які можуть змінити навіть тих, хто зневірився (як скрипковий майстер, який «ненавидів Різдво»). Дитина, коли починає аналізувати героїв твору, звертає увагу на їхні вчинки, розуміє, як правильно чинити в тій чи іншій ситуації. Це історія, яка не лише захоплює, а й нагадує про силу добрих вчинків та справжніх чудес.

Книга Галини Кирпи «Ну й гарно все придумав Бог» – збірка віршів, яка розкриває красу, яку Створив Бог. Дитина, прочитавши поезії цієї книжки, починає усвідомлювати світ, який наповнений Божою красою. Поетичні рядки поезій насичені світлом і гармонією, що підкреслює щирість переживань ліричної героїні. Водночас у творі відчувається мотив внутрішнього пошуку й прагнення до духовної рівноваги. Таким чином, вірші закликають читача замислитися над роллю добра та віри у власному житті. Авторка в кількох віршах згадує про Ангелів («Мій ангел», «Люблю ангелів»). Ангел це той хто постійно оберігає та допомагає, це той, що завжди служить Богові. Коли дитина читає про Ангелів, у її уяві постає щось добре, любляче та радісне, тоді для неї Ангелами стають її рідні та ті, що дарують любов і тепло. Аналізуючи вірш Галини Кирпи «Люблю ангелів», можна зауважити глибоку ліричність та особливу чуттєвість авторки у змалюванні духовного світу.

«Ця стежечка, мій Господи, — до Тебе, білесенька, мов у казковім сні», – віршовий рядок, який задає тон усьому твору: образ стежечки символізує духовний шлях, чистий і світлий, що веде до Бога. Він порівнюється з казкою, що підкреслює мрійливість і щирість ліричної героїні. Лірична героїня називає ангелами усіх, хто її оточує і дарує любов: «У мене мама ангел і сестричка. А ще — бабуся, братик і дідусь. І навіть котик, песик і синичка. Я з ними,

Господи, нічого не боюсь». У цих рядках Ангелами стають найближчі люди, а також домашні тварини і навіть пташка. Це свідчить про родинне тепло і відчуття любові між рідними. Лірична героїня підкреслює, що любов і підтримка рідних надають їй впевненості та спокою. Читаючи цей твір, дитина усвідомлює роль родини і взаємопідтримки, а також має ті приклади поведінки, які варто наслідувати.

Г. Кирпа закликає юних читачів тримати постійний зв'язок з Богом, вказує на молитву як форму цієї розмови: «Я зводжу очі догори — до Тебе, де зіроньки поблискують малі». Зорі тут символізують духовне світло, надію, а також присутність небесних ангелів. Кінцева думка підкреслює основну ідею вірша: хоч небесні ангели – це символічні покровителі, справжнє тепло і підтримку дарують ті, хто поруч у повсякденному житті: «Як добре мати ангелів на небі, але ще краще мати на землі».

На основі аналізу цих та інших творів для дітей на християнську тематику можемо узагальнити зміст пізнавального та виховного їх потенціалу і проілюструвати це схемою (Рис. 1.).

Висновки

Дитячі книги на християнську тематику мають у собі пізнавальний та виховний аспект. Вони допомагають дітям зрозуміти основи християнської віри, знайти відповіді на важливі життєві питання та усвідомити значення моральних чеснот у повсякденному житті. Крім того, вони сприяють розвитку критичного мислення, уяви та емпатії, адже герої таких творів часто долають труднощі, спираючись на духовні принципи. Основним завданням цих книг полягає у розвитку духовних цінностей. Книги на християнську тематику є ефективним засобом духовного розвитку і формування юної особистості. Актуальність дослідження дитячої християнської літератури зумовлена необхідністю зміцнення духовних орієнтирів у сучасному суспільстві. Саме тому важливо розглянути, як ці книги впливають на формування особистості дитини, які методи автори використовують для передання християнських

цінностей та як забезпечити ефективне використання таких видань у родинному та освітньому просторі.

Рис. 1. Дитяча література на християнську тематику

Список використаних джерел

1. Біблія для дітей. К.: Українське Біблійне Товариство, 2023.
2. Кирпа Г. Ну й гарно все придумав Бог. К.: Веселка, 2015.
3. Камінська Л. Янгольська скрипка. К.: Видавництво РМ, 2023.
4. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст. Київ: Академвидав, 2018. 320 с.
5. Кульчак Х. В., Качак Т. Б. Дитяча література як засіб формування християнських цінностей у молодших школярів. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (Vol. 2)*, Cambridge, October 29, 2021. Cambridge-Vinnitsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2021. С. 43 – 48. <https://doi.org/10.36074/logos-29.10.2021.v2.12>

AKTYWNE UCZESTNICTWO UCZNIÓW ZESPOŁONE Z RUCHEM, A WIĘC O INNOWACYJNEJ TECHNICIE NAUCZANIA JĘZYKÓW OBCYCH. TPR – TOTAL PHYSICAL RESPONSE

Niniejsza praca ma celu przedstawienie innowacyjnej metody nauczania języków obcych Total Physical Response, która polega na nauczaniu języka poprzez ruch i działanie. Na podstawie analizy literatury jesteśmy w stanie poznać fundamentalne zasady zastosowania wyżej przytoczonej metody, jej korzyści oraz wyzwania z jakimi należy się zmierzyć, wykorzystując tę strategię nauczania wśród dzieci w wieku przedszkolnym lub młodszym szkolnym.

Słowa kluczowe: TPR, innowacyjność, języki obce, ruch, aktywne uczestnictwo,

Wstęp

W dobie zmieniającego się świata jesteśmy w stanie zauważyć znaczący wzrost zainteresowań wokół wczesnego nauczania języków obcych dzieci. Przyczyną tego zjawiska są uwarunkowania cywilizacyjne, poprzez które kontakty międzynarodowe stają się możliwe. Z racji tego skupienie uwagi na skuteczne metody, techniki i strategie nauczania jest czynnikiem szczególnym do wdrożenia w proces edukacji. Jednym z takowych narzędzi jest metoda TPR (*Total Physical Response*), czyli metoda reagowania całym ciałem, która łączy w sobie elementy ruchu, zabawy oraz naturalnego przyswajania języka. W tym systemie zakłada się, że dziecko pokazuje rozumienie słów i wyrażeń poprzez ruch i gest. Jednocześnie budowanie pozytywnych doświadczeń edukacyjnych dokonuje się za sprawą angażowania uczniów, jak również dynamiki pracy w celu ułatwienia zapamiętania nowych słów oraz zwrotów. Zatem wykorzystując innowacyjność, kreatywność i twórcze podejście, które ma ogromne w rozwoju kompetencji uczniów stworzymy prawidłowy i efektywny proces nauczania-uczenia się.

Wyniki badań

Metoda Total Physical Response została opracowana przez Jamesa Ashera już w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku. Amerykański profesor „zainspirowany badaniami nad rozwojem językowym i teorią asocjacji, zauważył,

że dzieci uczą się głównie poprzez rozumienie i wykonywanie poleceń, zanim zaczną mówić. Podobną zasadę postanowił zaadaptować w nauce języka obcego, zakładając, że uczniowie powinni najpierw „rozumieć” język, a dopiero później produkować go w mowie.”⁷ Badania wykazały, że nowe słowa są zapamiętywane szybciej, gdy są kojarzone z określonymi gestami. Z tego względu metoda ta została opracowana w celu uproszczenia procesu nauki języka obcego. Mimo, że technika ta powstała stosunkowo dawno to aktualnie uznaje się ją za innowacyjną ze względu na specyfikę wdrażania nieszablonowych rozwiązań w postaci nauczania języków obcych z połączeniem ćwiczeń ruchowych. Fundamentalnie posiada one swoje trzy główne zasady. Pierwszą z nich jest brak nacisku, aby dzieci od razu wypowiadały słowa, gdyż w fazie początkowej kluczowe jest reagowanie na polecenie w formie gestów, mimiki, a dopiero później używanie języka. Nie zmusza się dziecka do reakcji werbalnej, dopóki nie jest na to gotowe - jest to tak zwany „okres cichy”. Druga reguła to reakcja fizyczna na język, a więc dzieci reagują na polecenie nauczyciela przykładowo: podskocz, stań w miejscu lub usiądź.

*„Asher zauważył, że słowa, które są powiązane z ruchem, łatwiej zapadają w pamięć, a aktywność fizyczna wspiera proces nauki językowej.”*⁸ Ostatnią z zasad jest nic innego jak nauka przez rozumienie, gdzie zgodnie z teorią metody Total Physical Response uczniowie najpierw powinni zrozumieć słowa i sformułowania, zanim przystąpią do ich aktywnego używania. Zauważyć tu możemy podobieństwo do początkowego procesu nabywania mowy, gdy małe dzieci uczą się języka ojczystego - najpierw muszą zrozumieć treść danych słów, by móc zacząć same wypowiadać słowa zgodnie z ich znaczeniem.

TPR posiada szereg korzyści, wpływających pozytywnie na rozwój emocjonalny, jak i lingwistyczny dzieci. Dzieci mogą uczyć się języka angielskiego bez stresu, gdyż przystępniej jest dopasować mimikę twarzy, aby zapamiętać

⁷ Asher, J. J. (2009). Learning another language through actions: The complete teacher's guidebook. Sky Oaks Productions.

⁸ Piotrowska I. Zastosowanie metody TPR (Total Physical Response) w nauczaniu języka obcego w edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej - korzyści i wyzwania, Varsovia, Wrocław 2024,

emocje, niż próbować zapamiętać słowo na papierze. Strategia angażuje obie półkule mózgu, gdyż za aktywność umysłową odpowiada lewa półkula, a prawa zaś za myślenie i emocje. Zatem poprzez połączenie mowy i gestów wpływamy na synchronizację i współpracę obu półkul mózgu. Metoda Total Physical Response wprowadza nam inną jakość nauczania, gdyż najpierw następuje prezentacja znaczenia słów i struktur myślowych, a kolejno rozpoczyna się utrwalanie za pomocą ćwiczeń w obrębie ruchu i gestów. *„Reagowanie gestem jest popularną techniką towarzyszącą wprowadzonym piosenkom, grom, opowiadaniom i tym podobne, jako odpowiadającą kinetycznemu stylowi uczenia się dzieci.”*⁹ Nauka poprzez działanie i ruch niesie za sobą wiele korzyści, począwszy od zwiększenia zainteresowania uczniów i motywacji do nauki poprzez odejście od tradycyjnego siedzenia w ławkach szkolnych i słuchania nauczyciela. Nauka nowych słów poprzez czynny udział w zajęciach, jak również za pomocą absorbowania różnych zmysłów – wzroku, słuchu i dotyku pozwala na proces zapamiętywania i przyswajania co rusz to nowych informacji. Dodatkowo metoda Total Physical Response pozwala na eliminowanie stresu podczas nauki nowego języka, zwłaszcza u dzieci w wieku przedszkolnym lub młodszym szkolnym, gdyż to w tym okresie obawa i strach przed popełnieniem błędu przyczynia się do powstawania lęku społecznego, innymi słowami lęku przed oceną. *„Rozumianego jako stan emocjonalny występujący w perspektywie bycia ocenianym przez innych w prawdziwej lub wyobrażonej sytuacji społecznej”*¹⁰ w tym przypadku przez kolegów i koleżanki z grupy rówieśniczej. W omawianej metodzie dzieci wykorzystują reakcje poprzez ruch, co eliminuje presję związaną z odpowiedzią słowną. Nie należy zapominać o istotnym atucie strategii TPR, którym jest zwiększeniem efektywności zapamiętywania słownictwa. *„Dzieci uczą się nowych słów i wyrażen poprzez skojarzenie ich z konkretnymi działaniami. Na przykład, kiedy nauczyciel*

⁹ Rokita-Jaśkow J., spór o metodę, czyli jak najlepiej uczyć dzieci języków obcych,

¹⁰Karaś A., *Osobowościowe uwarunkowania lęku społecznego Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego*

mówi: skacz, uczniowie wykonują odpowiednią czynność, co prowadzi do naturalnego zapamiętywania słowa.”¹¹

Niewątpliwie dużo łatwiej jest zapamiętać przymiotnik „szczęśliwy”, jeśli na twarzy pojawi się uśmiech. Analogicznie w przypadku czasowników, gdyż na podstawie skojarzeń i ruchu dzieciom prościej będzie zapamiętać czasownik „płakać” udając, że płaczą lub „spać”, naśladując gestem sen. Ponadto metoda ta rozwija wśród dzieci percepcję wzrokowo-słuchową, gdyż dzieci rozwijają aktywne słuchanie, jak również reagowanie na język mówiony. Budowanie struktur językowych bazuje na łączeniu słów z fizycznymi akcjami, która z kolei „*przekształca naukę w dynamiczny proces, w którym komunikacja jest oparta na współdziałaniu między uczniem, a nauczycielem, a nie tylko na biernym słuchaniu.*”¹² Warto wspomnieć, iż metoda amerykańskiego profesora pozwala na indywidualizację procesu nauczania za pośrednictwem dostosowania materiału i aktywności do możliwości danego ucznia. Tempo nauki każdego dziecka bywa różne, toteż należy skoordynować to potrzeb ucznia. Dodatkowo strategie i style uczenia się również są odrębne dla każdej jednostki, jednakże interaktywna forma może stać się bliższa uczniom z uwagi na ich rozwój fizyczny i znaczną potrzebę ruchu w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym. „*TPR pozwala na indywidualizację procesu nauczania, umożliwiając nauczycielowi dostosowanie poleceń i aktywności w zależności od zaawansowanej grupy.*”¹³ Oprócz tego metoda ta pozwala na zróżnicowanie działań odnośnie wykorzystania do zmiany aktywności i relaksacji. Szczególnie staje się to przydatne dla dzieci, ponieważ TPR można ćwiczyć podczas przerw w zajęciach fizycznych. Ostatnią z zalet metody Total Physical Response o zasadniczym znaczeniu jest wspomaganie rozwoju fizycznego i umysłowego dzieci. Bowiem wykonywanie prostych ruchów i ćwiczeń typu

¹¹ Piotrowska I. *Zastosowanie metody TPR (Total Physical Response) w nauczaniu języka obcego w edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej - korzyści i wyzwania*, Varsovia, Wrocław 2024,

¹² Pica, T. *Second language teaching and learning: The interface between theory and practice*. Longman, 2009.

¹³ *Ibidem*.

podskakiwanie, machanie rękami, czy chociażby samo chodzenie i przemieszczanie się po sali lekcyjnej stymuluje rozwój motoryczny, który w ogromnej mierze odpowiada za potencjał intelektualny dzieci.

Czynniki te wspierają proces zapamiętywania, sprzyjają przyswajaniu materiału jak i całemu rozwojowi dziecka. Jednakże aspektem, o którym nie należy zapominać są wyzwania z jakimi metoda polegająca na nauczaniu języka angielskiego poprzez ruch i działanie musi się zmierzyć, gdyż utrudniają one jej skuteczne zastosowanie w praktyce. Jednym z wyzwań związanym z wykorzystywaniem metody TPR w nauczaniu języka angielskiego w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym są trudności związane z radzeniem sobie z dużymi grupami. W sytuacji, gdy liczebność uczniów w klasie już duża to przemieszczanie się po sali i wykonywanie ćwiczeń może doprowadzić do chaosu i niepoprawnej koordynacji ruchowej wychowanków.

*„Nauczyciel musi umiejętnie zarządzać przestrzenią i utrzymywać porządek, co wymaga dobrej organizacji i umiejętności kierowania grupą. W takich warunkach może być trudno zapewnić, by każde dziecko miało możliwość aktywnego uczestnictwa w zajęciach. Dodatkowo, w przypadku większych grup, nauczyciel nie zawsze jest w stanie w pełni indywidualizować podejścia, co może wpłynąć na efektywność metody.”*¹⁴ Tym samym ważna jest przestrzeń, ponieważ w przypadku zbyt małych sal w przedszkolach lub klasach starszych trudno będzie w pełni wykorzystać potencjał metody Total Physical Response, mając na uwadze bezpieczeństwo i komfort uczniów. Co więcej, chcąc wprowadzić technikę nauczania języka poprzez ruch i działanie musimy wziąć pod uwagę poziom zaawansowania grupy oraz wcześniej wspomniane style uczenia się, gdyż możliwe, iż nie każdy uczeń będzie w stanie zaangażować w ćwiczenia fizyczne – a to z kolei może wpłynąć na jego motywację i dalsze postępy w nauce. *„W takich przypadkach konieczne jest łączenie TPR z innymi metodami nauczania, aby dostosować się do*

¹⁴ Stevick, E. W. (1980). Teaching Languages: A Way and Ways. Cambridge University Press.

różnorodnych metod nauczania.”¹⁵ Wobec tego kolejnym wyzwaniem, które typuje się na skutek przytoczonych refleksji jest elastyczność nauczyciela, wymagana podczas stosowania tejże metody, gdyż nie należy ona do technik sztywno określonych.

„Wiedza na temat możliwości poznawczych, emocjonalnych i społecznych dziecka pozwala na optymalizację całego procesu nauczania języka obcego, natomiast jej brak jest często przyczyną niepowodzeń szkolnych dzieci, a także zniechęcenia do nauki i zaniku motywacji.”¹⁶ Innymi słowy prowadzący zajęcia nauczania języka obcego musi być uważny, odpowiedzialny i otwarty na potrzeby uczniów. Ponadto dostosowywanie poleceń i aktywności do poziomu zaawansowania grupy, a także reagowanie na dynamiczne sytuacje w klasie należą do zadań stawianych przed sylwetką nauczyciela.

Wnioski

Metoda Total Physical Response (TPR) jest skuteczną metodą nauczania języka obcego, między innymi w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, która pozwala rozwijać umiejętności językowe i emocjonalne dzieci. Angażowanie uczniów w proces nauki poprzez ruch, ułatwia zapamiętanie nowych słówek, sformułowań, zwrotów oraz struktur gramatycznych. Bezstresowe środowisko nauki, przyjazne i pełne zabawy w atmosferze o pozytywnym zabarwieniu przyczynia się do innowacyjności tej metody. Istotą opisywanej strategii nauczania-uczenia się jest poznanie nowych słów poprzez emocje, gesty i gry, a dodatkowo redukcja stresu podczas lekcji, zaangażowanie wyobraźni i szybkie zapamiętanie nowych zwrotów. Technika TPR niesie za sobą szereg korzyści, jak i wiele wyzwań, które stanowią źródło pełnego zaangażowania oraz elastyczności nauczyciela w proces nauki języka angielskiego, jak również odpowiedniego przygotowania

¹⁵ Asher, J. J. (2009). Learning another language through actions: The complete teacher's guidebook. Sky OaksProductions.

¹⁶ Pamuła M. Wczesne nauczanie języków obcych. Integracja języka obcego z przedmiotami artystycznymi w młodszych klasach szkoły podstawowej. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2002.

прзестрzeni do przeprowadzenia zajęć. Jednakże warto zaznaczyć, iż nauka języków obcych otwiera drzwi do komunikacji na skalę globalną. Pozwala na komunikację z ludźmi z różnych krajów i kultur, umożliwiając wymianę poglądów, doświadczeń i wiedzy. Toteż wprowadzenie innowacyjnej metody Total Physical Response już w najmłodszych latach etapach edukacji dzieci jednoznacznie przyczyni się do ich rozwoju językowego, emocjonalnego i społecznego.

Bibliografia

1. Asher, J. J. (2009). *Learning another language through actions: The complete teacher's guidebook*. Sky Oaks Productions.
2. Karaś, A. (2006). *Osobowościowe uwarunkowania lęku społecznego*. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2006.
3. Pamuła, M. (2002). *Wczesne nauczanie języków obcych. Integracja języka obcego z przedmiotami artystycznymi w młodszych klasach szkoły podstawowej*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków.
4. Pica, T. (2009). *Second language teaching and learning: The interface between theory and practice*. Longman.
5. Piotrowska, I. (2024). *Zastosowanie metody TPR (Total Physical Response) w nauczaniu języka obcego w edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej - korzyści i wyzwania*, Varsovia, Wrocław.
6. Rokita-Jaśkow J. (2015). *Spór o metodę, czyli jak najlepiej uczyć dzieci języków obcych*, Czasopismo dla nauczycieli Języki obce w szkole. Nauczanie języków na poziomie przedszkolnym.
7. Stevick, E. W. (1980). *Teaching Languages: A Way and Ways*. Cambridge University Press.

Христина Лукавська,

магістрантка педагогічного факультету

Тетяна Близнюк,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника, Україна

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття висвітлює методи та підходи до розвитку творчого мислення учнів початкових класів на уроках англійської мови, зокрема через інтерактивні завдання, рольові ігри та творчі проекти. Акцентується на важливості інтеграції творчих завдань для підвищення мотивації та ефективності навчання іноземної мови.

Ключові слова: творче мислення, уроки англійської мови, молодші школярі.

Вступ

Сучасна освіта вимагає від педагогів не лише надання знань, а й формування в учнів необхідних компетентностей, серед яких особливе місце займає творчий підхід до навчання. В умовах глобалізації та розвитку міжкультурного спілкування важливим аспектом є формування творчого мислення учнів, що дозволяє їм бути більш адаптованими до змін, а також ефективно володіти іноземними мовами. У процесі вивчення англійської мови учні не лише засвоюють граматичні правила та лексику, а й мають можливість розвивати свою креативність, що сприяє глибшому розумінню мовного матеріалу та ефективнішому застосуванню знань у реальному житті. Враховуючи це, уроки англійської мови стають важливою платформою для розвитку творчого мислення молодших школярів.

Проблема розвитку творчого мислення у молодших школярів на уроках іноземної мови активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Зокрема, питання розвитку творчих здібностей дітей в умовах мовного навчання розглядається в роботах таких дослідників, як О. Коломінова, О. Нагорна, В. Редько, С. Роман, Я. Савченкота ін. Вони визначають важливість інтерактивних методик, використання інноваційних технологій, а також роль диференційованого підходу для стимулювання учнівської творчості. У їхніх працях підкреслюється значення створення сприятливої навчальної атмосфери, яка стимулює учнів до активної мовленнєвої діяльності та розвитку критичного і креативного мислення.

Мета статті – здійснити аналіз ефективних методів і підходів до розвитку творчого мислення учнів початкових класів на уроках англійської мови.

Результати дослідження

У зарубіжній психології термін «творче мислення» найчастіше ототожнюють із поняттям «креативність». Починаючи з 60-х років XX століття, науковці звернули увагу на те, що високий рівень інтелекту не

гарантує успішного вирішення проблемних ситуацій. Було з'ясовано, що результативність розв'язання задач значною мірою залежить від уміння по-різному інтерпретувати надану інформацію та швидко змінювати підходи. Такий тип мислення отримав назву «креативність» і почав розглядатися як окрема форма інтелектуальної діяльності, пов'язана зі створенням нового. Значний внесок у розробку цього поняття зробили Дж. Гілфорд, Н. Марш, Ф.Хеддон, Л. Кронбах, Є. П. Торренс. Дж. Гілфорд визначив 16 гіпотетичних інтелектуальних здібностей, що лежать в основі креативності, зокрема: швидкість продукування ідей, гнучкість мислення, оригінальність, допитливість, здатність до гіпотезотворення, фантастичність, ірреальність, уміння вирішувати проблеми та вдосконалювати об'єкти. Є. П. Торренс, у свою чергу, виокремив чотири ключові параметри креативного мислення: легкість (швидкість виконання завдань), гнучкість (здатність переключатися між різними категоріями об'єктів), оригінальність (унікальність ідей) та розробленість (деталізація відповідей). Ці характеристики лягли в основу подальших досліджень у сфері розвитку творчого мислення, зокрема у дітей молодшого шкільного віку.

Творче мислення передбачає нестандартний підхід до розв'язання завдань, здатність поглянути на проблему з незвичного ракурсу та вийти за межі шаблонного мислення. Його ключовою рисою є вміння глибоко аналізувати ситуацію, виявляти взаємозв'язки між елементами, знаходити суперечності та пропонувати оригінальні способи їх подолання, передбачаючи можливі наслідки. Цей тип мислення безпосередньо пов'язаний із відкриттям або створенням нового. Однією з провідних розумових дій, що лежить в основі творчого мислення, є порівняння, яке дозволяє знаходити подібності й відмінності між об'єктами, оцінювати їхні властивості та формувати нові ідеї. Розвиток творчого мислення молодших школярів є одним з ключових завдань сучасної освіти і його важливість особливо підкреслюється в контексті вивчення іноземних мов, зокрема англійської. Творче мислення дозволяє

учням розвивати не лише мовні навички, а й когнітивні здібності, критичне мислення, уяву та здатність до самовираження, що є важливими складовими сучасного навчального процесу.

Творче мислення в педагогічній науці визначається як процес, що передбачає не лише здатність до генерування нових ідей і рішень, а й уміння поєднувати наявні знання з новими концепціями та підходами. В умовах навчання іноземної мови творчий потенціал школярів сприяє більш ефективному освоєнню лексичних і граматичних конструкцій, а також мотивує до активного спілкування. На уроках англійської мови розвиток творчого мислення може бути здійснений через інтерактивні методи, що дозволяють активізувати учнів та забезпечують можливість для самовираження. Використання різноманітних форм роботи — групових завдань, рольових ігор, творчих проектів — дозволяє створити середовище, яке стимулює інтерес до мови та розвиває креативне мислення учнів. У практиці навчання іноземних мов інтерактивне навчання асоціюється з розвитком критичного мислення як конструктивної інтелектуальної діяльності школярів під час організації та здійснення мовленнєвої взаємодії [3, с. 29]. О. Коломінова розглядає особливості впровадження сучасних освітніх технологій у процес навчання англійської мови в початковій школі, акцентуючи увагу на значенні особистісно орієнтованого підходу, проектної діяльності, мовного портфеля учня та інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку активної навчальної позиції і творчого мислення молодших школярів [1, с. 40-41].

Як засвідчує педагогічний досвід провідних педагогів, ефективними є різні методи розвитку творчого мислення учнів на уроках іноземної мови. Вчителі активно використовують ігрові методи. Гра є універсальним засобом навчання, що має величезний потенціал для розвитку творчих здібностей школярів. За допомогою ігор, таких як мовні квести, рольові ігри або ігри на

уяву, учні можуть практикувати англійську мову в нестандартних умовах, що стимулює їхнє творче мислення.

Одним із найбільш ефективних способів розвитку творчого мислення є використання методу проєктів. Учні можуть працювати над створенням проєктів на задану тему, де необхідно використовувати нові мовні структури та лексичні одиниці. Це дозволяє не лише покращити мовленнєві навички, але й розвиває здатність до колективної роботи, критичного аналізу та знаходження нестандартних рішень. Застосування креативних завдань, таких як написання коротких творів, складання розповідей на основі наданих слів чи картинок, створення діалогів між персонажами, є ще одним важливим інструментом розвитку творчого мислення. Ці завдання сприяють розвитку уяви, самовираження, а також мовної впевненості учнів. О. Нагорна наголошує на ефективності сторітелінгу як методу навчання у процесі розвитку творчого мислення учнів на уроках англійської мови. Вона зауважує, що цей підхід поєднує елементи художнього слова, емоційного впливу, візуалізації та діалогу, що створює живий, мотивуючий освітній простір. Завдяки історіям, які мають чіткий сюжет, моральну складову та захопливу інтригу, учні не лише краще засвоюють мовний матеріал, але й навчаються мислити образно, асоціативно, критично та креативно [2]. Методика сторітелінгу активізує уяву, стимулює емоційно-ціннісне ставлення до змісту історії, а також сприяє аналізу ситуацій, порівнянню їх з власним досвідом, що є ключовими елементами творчого мислення. Власне розповідання історій (активний сторітелінг) розвиває у дітей навички самовираження, вміння будувати логічні висловлювання, добирати мовні засоби відповідно до ситуації, створювати яскраві образи та емоційні акценти. У той час як пасивний сторітеллінг (прослуховування історій) створює позитивну атмосферу на уроці, посилює зорову та слухову пам'ять, знімає емоційне напруження та страх перед публічними виступами.

Важливим напрямом у розвитку творчого мислення учнів під час вивчення іноземної мови є інтеграція англійської мови з іншими предметами. Наприклад, під час вивчення англійської мови можна використовувати елементи мистецтва (малювання, театр, музика). Залучення учнів до створення малюнків, пісень або театральних сценок на тему, що вивчається, дає можливість застосувати знання мови у творчому контексті. Варто зазначити, що педагог має ключову роль у стимулюванні творчої активності учнів. Важливо, щоб учитель створював на уроках атмосферу підтримки та довіри, яка дозволяє учням вільно висловлювати свої думки і брати на себе відповідальність за виконання завдань.

У сучасній освіті важливим фактором у розвитку творчого мислення є використання інформаційно-комунікаційних технологій. Онлайн-платформи, освітні додатки та інтерактивні дошки дозволяють створювати захоплюючі завдання, що сприяють розвитку уяви та креативності. Вони також надають можливість для колективної роботи учнів, що є важливим елементом розвитку їхнього критичного та творчого мислення.

Висновки

Таким чином, розвиток творчого мислення на уроках англійської мови є важливою складовою сучасного навчального процесу. Використання різноманітних методів, інтерактивних технологій, а також активна роль вчителя сприяють формуванню у школярів не лише мовних, але й когнітивних навичок, які допомагають їм стати креативними, самостійними особистостями, здатними ефективно використовувати мову для самовираження в глобалізованому світі.

Список використаних джерел

1. Коломінова О. О. Сучасні технології навчання англійської мови у початковій школі: методичний матеріал. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 40-47.
2. Нагорна О. Шляхи використання методики сторітеллінгу на уроках англійської мови. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*: збірн. наук. праць. Вип. 2 / за ред. В. Павленко. Житомир : ФО-П Левковець Н.М., 2020. С. 88-93.
3. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. *Рідна школа*. 2011. № 8-9. С. 28-36.

Христина Маротчак,
студентка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВУ

У статті розкрито суть проблеми формування читацької культури учнів, висвітлено ефективність інтерактивних засобів та цифрових інструментів у процесі роботи з дитячою книжкою з метою залучення школярів до активної роботи з текстами, розвитку аналітичного й творчого мислення.

Ключові слова: читацька культура, дитяча книжка, уроки читання, інтерактив.

Вступ

Читацька культура – важливий компонент розвитку інтелекту дитини, критичного мислення, творчої уяви та емоційної чутливості, адже саме в процесі читання і осмислення прочитаного формуються інтелектуальні й духовні цінності, поведінкові моделі й пріоритети. Важливим є не лише читання, а й розмірковування й обговорення прочитаного з іншими, тобто взаємодія, в основі якої текст. Актуальність проблеми формування читацької культури учнів засобами інтерактиву обумовлена потребою активізувати читацьку діяльність школярів, навчати їх з урахуванням вимог і викликів сучасного освітнього середовища та цифрового суспільства. Використання різноманіття інтерактивних та цифрових технологій, зокрема інтерактивних плакатів як інструменту візуалізації та систематизації інформації, дозволяє не тільки покращити розуміння прочитаного, але й розвивати критичне, творче, асоціативне мислення та комунікативні навички учнів, що є важливими складовими ключових компетентностей особистості у ХХІ ст.

Аналіз досліджень проблеми впливу книги і читання на розвиток особистості учня є предметом дослідження різних наук – літературознавства, педагогіки, психології, культурології, філософії. Значна кількість теоретичних праць присвячена дитячій літературі (У. Баран, Т. Качак, Т. Кирилович, Н.

Марченко, Л. Овдійчук та ін.), розвитку читацької культури учнів (Л. Іванова, Г. Коваль, О. Ісаєва, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін.). Проблему впровадження інтерактивних та цифрових технологій в мовно-літературну освіту молодших школярів висвітлювали Г. Білавич, Т. Близнюк, В.Вітюк, Т.Качак, О. Пометун, І. Пироженко, Р. Кумишева, Н. Павленко, та ін. Зарубіжні педагоги Х. Браун, Д. Бирн, Ф. Кліпел, Л. Ілола аналізують зміст, форми і механізми інтерактивного навчання. З огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій, освітні реформи та зміни пріоритетів у навчальній практиці, проблема формування читацької культури учнів засобами інтерактиву потребує пошуків ефективних методик, розробки нових педагогічних моделей роботи з дитячою книжкою в процесі реалізації змісту й завдань мовно-літературної освітньої галузі.

Мета статті – розкрити суть проблеми формування читацької культури учнів, висвітлити ефективність інтерактивних засобів та цифрових інструментів у процесі роботи з дитячою книжкою з метою залучення школярів до активної роботи з текстами, розвитку аналітичного й творчого мислення.

Результати дослідження

Читацька культура – це поєднання знань, умінь та почуттів читачів, що дозволяють їм самостійно та істинно опановувати інформацію [3]. Чим більше учні читають, тим більше вони мислять. Адже в їхньому мозку відбувається не тільки процес отримання інформації, але й її аналіз. Читання стимулює їх ставити запитання: «Чому герой вчинив саме так?», «Чи є логічними аргументи автора?», «Як можна застосовувати цю інформацію в реальній ситуації?». Коли учні читають, вони збагачують свій словниковий запас, що покращує їх здатність більш конкретно та емоційно виражати свої думки та писати власні твори. Як тільки діти перегортають сторінки книжок, то занурюються у неймовірний світ власних фантазій. Завдяки цьому у них більш яскраво та ширше вдосконалюється уява. Дитина уявляє події, які вже бачила

чи які ще ніколи не зустрічала, і це розвиває її здатність до абстрактного мислення.

Важливим аспектом розвитку цієї культури є використання сучасних методів навчання, зокрема інтерактивних технологій, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу, формують вміння самостійно працювати з інформацією та стимулюють емоційне й інтелектуальне сприйняття літератури.

Інтерактив – від англ. слова «interact», де «inter» – взаємний і «act» – діяти. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу [2]. Це активна взаємодія учасників процесу - учнів між собою, з учителем або із засобами навчання, яка спрямована на спільне вирішення завдань, обмін думками та співпрацю для досягнення освітніх цілей. Інтерактивність у навчанні означає залучення учнів до активного пізнання через обговорення, практичну діяльність, гру або використання сучасних цифрових технологій.

Одним із ключових засобів організації інтерактивного навчання є робота з цифровими технологіями, які дозволяють створювати динамічні навчальні матеріали, що заохочують учнів активно працювати. Цифрові інструменти, такі як інтерактивні плакати, мультимедійні дошки та презентації, онлайн-платформи та мобільні додатки, сприяють підвищенню інтересу учнів, розвивають їх навички роботи з інформацією та забезпечують активну взаємодію в освітньому процесі. Вони також відкривають можливості для персоналізації навчання і формування сучасних компетентностей учня.

Інтерактивний плакат як засіб формування читацької культури учнів є чудовим засобом для вивчення літературних творів, розвитку аналітичного мислення, а також залучення учнів до самостійного та колективного розв'язання проблемних завдань. Процес створення такого плакату чи навіть взаємодія з уже готовим медіаресурсом, вимагає активної участі учнів, що буде сприяти глибшому розумінню матеріалу, підвищенню пізнавального інтересу учнів до літературних творів, покращенню концентрації уваги. Саме на інтерактивних плакатах вчитель може подати навчальний матеріал

доступніше і цікавіше для дітей, за допомогою застосування різних інтерактивних елементів: кнопок переходу, посилань, областей цифрового чи текстового введення [4].

Перед сучасними вчителями постає питання, як інтерактивний плакат створювати та наповнювати так, щоб викликати цікавість та інтерес учнів до його змісту й способів осмислення прочитаних творів через гру, діалог, виконання завдань, творчу роботу. Відтворимо варіант такого інтерактивного засобу. На рис. 1. подаємо зразок інтерактивного плаката з рекомендаціями дитячих книг для додаткового читання.

На даний момент є дуже багато текстів для молодших школярів, які можна запропонувати учням перших класів на період літніх канікул. Це тексти, де першокласники мають шукати відповіді на проблемні запитання, «відчувати» героя-ровесника та проводити паралелі між ним та собою (емоційні, поведінкові, інш.), поринати у знайомі моделі життєвих ситуацій тощо. Промоція такого типу творів – успішний приклад розвитку читацької культури, читацьких інтересів учнів. А в інтерактивному форматі – на плакаті, де заздалегідь продумане тло (тематично з атмосферою літа, щоб асоціювати у дітей читання з відпочинком та легкістю) та «інтерактивні» кнопки (теж в відповідній кольорогамі, щоб не викликати в учнів надмірного збудження чи втомлюваності), за якими подано обкладинки книг, анотації, ілюстрації, така промоція ще ефективніша. Працюючи з інтерактивними компонентами плаката, юні читачі розглядають книги і вже на цьому етапі можуть розуміти та емоційно оцінювати про що саме їхні сюжети, про які події йтиметься у творі та які персонажі у цьому творі будуть задіяні.

Інтерактивні плакати – це можливість на одній площині подати вербальний, візуальний та аудіо- й відеоконтенти, поєднати текст і завдання для його опрацювання (Рис. 2). При натисканні на синю кнопку переходу, учні переадресовуються за посиланням на аудіоверсію тексту для прослуховування чи на її електронний варіант для читання. Так активізовані не лише зорові, а й

слухові рецептори, що покращує якість читання та запам'ятовування ходу подій віршів чи казок. Завдяки цьому учні тренуватимуть своє сприйняття, усвідомлення та аналіз інформації за допомогою органів зору й слуху, тим самим розвиваючи їх.

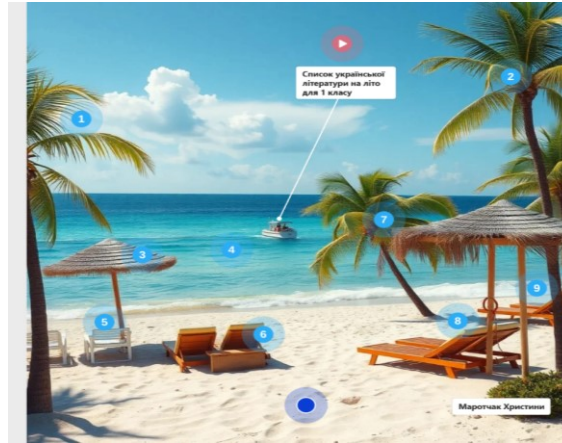

Рис.1. Інтерактивний плакат «Книги для додаткового читання»

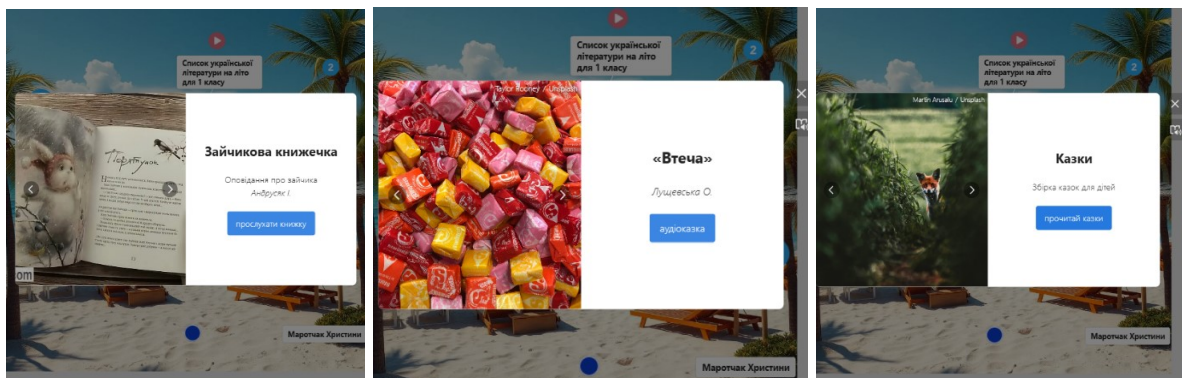

Рис. 2. Компоненти інтерактивного плаката

Використовуючи інтерактивні посилання, можна перейти і на відео-огляд (детальний огляд віршованої книжки «Зайчикова книжечка» - вигляд, зміст, текст, ілюстрації, цікаві факти про саму книжку), відео-читання (де діти переглядаючи відео, можуть на екрані стежити за текстом твору та читати разом із спікером) чи відео-показ (в цьому варіанті на відео замість тексту показані яскраві ілюстровані сцени, ключові елементи та персонажі твору). Таким чином в учнів задіюються як і зорові, так і слухові аналізатори чуття, що підвищують їх пізнавальну активність, активізують мисленнєву діяльність та утримують дитячу увагу і цікавість.

Доречним елементом, який варто передбачити в інтерактивному плакаті є творча "промоція-порада" (Х.Маротчак). У вчителів завжди повинно існувати внутрішнє чуття щодо поради учням: «Що краще застосувати у цьому випадку?», «Що доцільніше прочитати у цьому віці чи саме в даний період часу?», «На що важливо звернути увагу при виборі тої чи іншої книжки?». Вчитель на інтерактивному плакаті може додатково розмістити окрему кнопку переходу з посиланням на фото приклади, відео-огляд чи віртуальний перегляд книг які слід прочитати у перспективі.

На прикладі плаката про 3D книгу (Рис.3), можемо бачити, як молодшим школярам пропонується перейти за посиланням та ознайомитись з 3D об'ємними книгами про тварин, природу, птахів, і навіть динозаврів у формі відео-огляду. Відповідно до своїх уподобань та захоплень учні обирають, які саме книги їх зацікавили. Яскраві сторінки й об'ємні деталі в поєднанні із простими поясненнями англійською мовою викликатимуть в учнів не тільки величезний читацький інтерес та бажання читати книги, а і сприятимуть розвитку комунікаційної впевненості та ключової компетентності про володіння іноземними мовами до вимог Нової Української Школи.

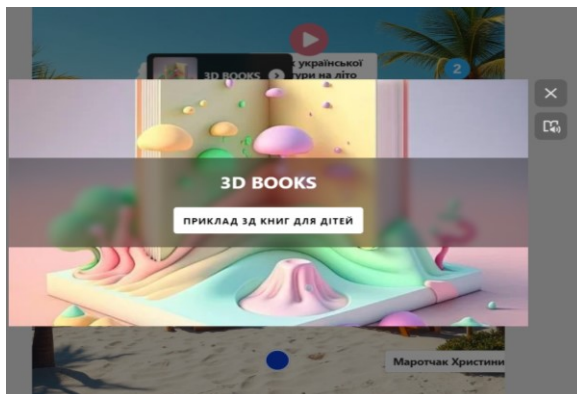

Рис. 3. Промоція 3D-книг. Інтерактивний плакат

Як уже згадувалось на початку, щоб діти більше мислили – вони мають багато читати. Та щоб це читання було успішне, воно повинне бути правильне і свідоме – з прозорим розумінням змісту твору, подій, які в ньому описані. Щоб перевірити, на скільки вдало та чітко учні усвідомлено сприйняли цей

зміст, його деталі та події, про які йдеться, на плакаті передбачено кнопки із завданнями, опитуваннями, питаннями для бесіди тощо. (Рис.4).

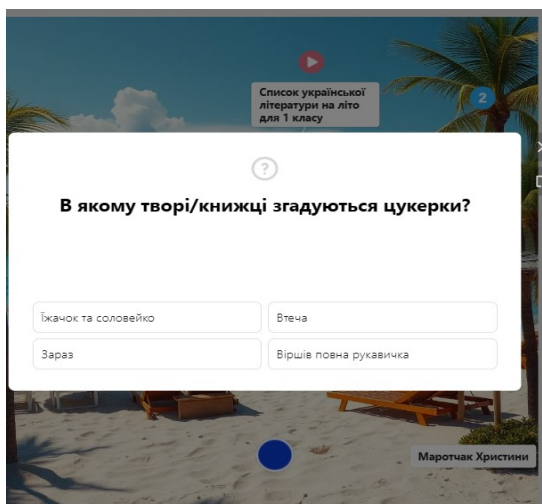

Рис.4. Опитування як компонент інтерактивного плаката

В таких опитуваннях, як правило, подається проблемне чи творче запитання, щоб активізувати пам'ять молодших школярів на пригадування сюжету чи деталі твору, формулювання ними відповіді, в якому саме творі певні речі чи події були згадані. Як бачимо на зображенні, щоб мати змогу дати відповідь, в якому саме творі були згадані цукерки, діти мали усвідомлено сприйняти зміст кожного з перелічених творів. І якщо, читали уважно та свідомо, то з легкістю зможуть відповісти на це запитання. На вибір також можна давати запитання про те, наскільки усвідомлено учні сприйняли лексичне значення певних слів, як вони можуть висловити своє ставлення до прочитаного, як вони б оцінили вчинки дійових осіб. Така форма взаємодії дозволяє дітям водночас усвідомлювати, осмислювати, та аналізувати прочитане; запам'ятовувати сюжет та звертати увагу на деталі; формувати зв'язки між зображеннями чи описаними предметами, явищами та реальними подіями на основі власних вражень та відчуттів, що ґрунтуються на їх органах чуття та пізніше переростають в асоціації; розмірковувати та виражати своє оцінно-емоційне ставлення до зображуваного.

Як зауважує Т. Качак, «простий інтерфейс та навігація інтерактивних плакатів роблять їх зручними і забезпечують активну взаємодію учня з

поданим матеріалом, мотивують до пізнавальної діяльності. За допомогою цього цифрового продукту можна створювати план роботи здобувачів освіти на день чи тиждень під час дистанційного навчання; опорний конспект з теми чи тематичного блоку, презентувати будь-який навчальний контент»[5, с. 159].

Висновки

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що формування читацької культури учнів є важливим завданням сучасної освіти, що спрямоване на розвиток особистості з творчою уявою й високими комунікативними навичками, здатної до критичного, абстрактного та творчого мислення. Застосування інтерактивних засобів у цьому процесі дозволяє створити сприятливе середовище для активного залучення дітей до читання, формування у них стійкого інтересу до літератури та навички усвідомленого читання. Саме інтерактив у навчанні сприяє ефективному формуванню читацької культури, що є основною складовою успішного навчання та гармонійного і всебічного розвитку учнів. А робота з текстами - запорука успішного сприйняття різного виду інформації, аналітичного і критичного її осмислення, що є ключовою навичкою особистості, громадянина сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Білавич Г., Близнюк Т. Читацька культура в контексті духовного розвитку молодшого школяра сільської школи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 46. С. 226. URL:https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_l_silsk_shkolu/46/galinabilavich_tetianabliznuk.pdf
2. Використання інтерактивних методів навчання під час проведення В43 практичних занять із кримінального процесуального права: навчально-методичний посібник / Р. І. Благута, Н. І. Мачинська, А. І. Кунтій, А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов. Львів, 2016. URL:<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/316/1/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2.pdf>
3. Ланцута З. Культура читання [методичні рекомендації]. Львів: Малий видавничий центр, 2015.
4. Литвинова С. та ін. Інтерактивний плакат як різновид електронного освітнього ресурсу. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/11.pdf>
5. Kachak T. B. Digital Instruments of Literary Education of Future Primary School Teachers in the Conditions of Distance Learning. *Information Technologies and Learning Tools*. 2021. Vol. 86. №. 6. P. 144–16. <https://doi.org/10.33407/itlt.v86i6.4079>

Каріна Михайлюк,
магістрантка педагогічного факультету
Олена Будник,
докторка педагогічних наук, професорка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: ПЕРСОНАЛІЗОВАНИЙ ПІДХІД НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто інноваційні методики навчання дітей молодшого шкільного віку з акцентом на персоналізований підхід при вивченні англійської мови. Описано сучасні інструменти та технології, які дозволяють створювати індивідуальні траєкторії навчання, враховуючи рівень знань і інтереси дітей. У статті також презентовано переваги застосування такого підходу для розвитку мовних навичок і забезпечення якісної освіти для молодших школярів.

Ключові слова: інноваційні методики, персоналізований підхід, вивчення англійської мови, інтерактивні технології, гейміфікація, молодший шкільний вік.

Вступ

У сучасній освітній системі важливим аспектом є впровадження інноваційних методик навчання, які забезпечують високий рівень ефективності та мотивації учнів. Однією з таких методик є персоналізований підхід, що дозволяє врахувати індивідуальні потреби та особливості кожної дитини. Вивчення іноземних мов, зокрема англійської, є важливою складовою сучасної освіти, і застосування персоналізованих методів вивчення мови в молодшому шкільному віці набуває особливого значення. Сучасні технології, інтерактивні платформи та інші інноваційні підходи відкривають нові можливості для адаптації навчання до інтересів, здібностей та темпу розвитку кожної дитини. Застосування таких методик у вивченні англійської мови дозволяє не лише підвищити мотивацію учнів, але й значно покращити результати їхнього навчання.

Результати дослідження

Використання інтерактивних технологій та цифрових інструментів у навчальному процесі є важливим етапом розвитку сучасної освіти, що

дозволяє значно підвищити ефективність та інтерес учнів до навчання. Вивчення англійської мови є важливою складовою сучасної освіти, оскільки англійська стала міжнародною мовою спілкування, бізнесу та науки. Знання цієї мови відкриває нові можливості для розвитку комунікативних навичок, а також сприяє доступу до глобальної інформації, культурних ресурсів та професійних можливостей. Вивчення англійської мови в молодшому шкільному віці допомагає дітям розвивати когнітивні здібності, покращує мовне сприйняття та готує їх до успішної адаптації в глобалізованому світі. Застосування мультимедійних засобів, мобільних додатків та онлайн платформ робить навчання не лише динамічним, але й більш захоплюючим. Для дітей молодшого шкільного віку це особливо актуально, адже їхня увага та інтереси швидко змінюються, і інтерактивні технології допомагають утримувати цей інтерес на високому рівні [3].

Інтерактивні ігри, відео, вправи та інші цифрові інструменти забезпечують не лише можливість розвивати мовні навички, але й стимулюють когнітивний розвиток учнів. Завдяки візуальним елементам, звуковим ефектам та анімаціям, учні можуть краще запам'ятовувати інформацію та сприймати її в інтерактивному форматі. Наприклад, під час вивчення англійської мови діти можуть використовувати відео, які демонструють реальні ситуації з життя, де звучать англійські фрази, що допомагає краще зрозуміти контекст і значення слів. Це також дозволяє дітям поринути в мовне середовище, що є важливим для формування навичок комунікації [2]. Мобільні додатки та онлайн платформи пропонують велику кількість ресурсів, які відповідають інтересам учнів і дають змогу адаптувати навчальний процес до їхнього рівня. Це може бути особливо корисним для дітей, які мають різні здібності або інтереси. Онлайн платформи, такі як Kahoot, дозволяють дітям навчатися через ігрові елементи, що значно підвищує їх мотивацію до вивчення нових слів та виразів. Завдяки

гейміфікації, учні можуть бачити свій прогрес, отримувати винагороди за досягнення, що додає додаткову мотивацію до навчання [6].

Індивідуалізація навчання через гейміфікацію є важливим інструментом для адаптації навчального процесу до індивідуальних потреб кожного учня. Використання ігрових елементів дозволяє створювати персоналізовані траєкторії навчання, які відповідають рівню розвитку та знань дитини. Кожен учень може працювати над завданнями, які відповідають його інтересам та можливостям, що робить процес навчання не лише більш ефективним, але й цікавим. Наприклад, інтерактивні ігри можуть включати різні рівні складності, що дозволяє кожному учню проходити матеріал у власному темпі. Це забезпечує гнучкість навчання та дозволяє учням не тільки отримувати нові знання, а й активно застосовувати їх на практиці, вивчаючи мову через забавні завдання. Завдяки інтерактивним технологіям, діти не тільки вчать мову, але й активно взаємодіють з контентом, що дозволяє краще засвоїти матеріал. Вони вчаться швидше, оскільки заняття стають захоплюючими, а не рутинними. Ігрові елементи на платформах також дозволяють створювати конкуренцію, що може мотивувати учнів до більш активної роботи. Всі ці фактори разом сприяють розвитку навичок самостійного навчання та критичного мислення, що є важливими компонентами сучасного освітнього процесу [4].

Проектне навчання вважається одним з найбільш ефективних методів для реалізації персоналізованого підходу у навчанні дітей. У цьому контексті проектна діяльність дозволяє дітям не лише отримувати нові знання, а й активно застосовувати їх на практиці, що забезпечує більш глибоке та осмислене засвоєння матеріалу. Для вивчення англійської мови проектне навчання стає особливо корисним, оскільки воно сприяє розвитку мовних навичок через створення міні-проектів на теми, що є цікавими для учнів. Така діяльність може включати, наприклад, дослідження культурних аспектів англomовних країн, підготовку презентацій, створення власних словників чи плакатів на основі нових слів та виразів. Важливим аспектом є те, що діти

працюють з матеріалом самостійно або в малих групах, що дозволяє кожному учню активно включатися в процес і проявляти свою індивідуальність. Проектна діяльність сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей та навичок самостійної роботи. Кожен проект має чітко визначену мету, яку учні мають досягти, працюючи з матеріалом та застосовуючи свої знання на практиці. Це також дає можливість дітям розвивати навички планування, організації роботи та роботи в команді, що надзвичайно важливо для їхнього загального розвитку. Створення проектів, що включають використання англійської мови, дозволяє дітям не лише практикувати нові слова і фрази, але й навчатися вирішувати реальні проблеми в комунікації [5].

Персоналізовані навчальні плани стають ключовим елементом сучасної освіти, адже вони дозволяють врахувати індивідуальні особливості кожного учня. Такий підхід забезпечує можливість створення навчальних траєкторій, які максимально відповідають рівню розвитку учня, його потребам та інтересам. Врахування цих факторів дає змогу не тільки підтримати учнів на їхньому шляху до знань, а й зробити процес навчання більш захоплюючим та ефективним. Основною перевагою персоналізованого підходу є можливість адаптації навчання до рівня знань кожного учня. Завдяки цьому, діти можуть вчитися у власному темпі, що дозволяє уникати стресу через перевантаження або занижену самооцінку через складність завдань. Таке навчання забезпечує комфортні умови для розвитку здібностей кожного учня. Наприклад, діти, які швидко засвоюють нові матеріали, можуть отримати складніші завдання, тоді як учні, яким потрібен додатковий час для освоєння певних тем, можуть отримувати спрощені завдання або додаткові матеріали для глибшого розуміння. Застосування диференційованих завдань є важливим аспектом персоналізованих навчальних планів. Вони дозволяють врахувати різні стилі навчання, рівень підготовки та інтереси учнів. Диференціація завдань дає можливість кожному учню виконувати завдання, які відповідають його знанням, досвіду та навичкам. Це забезпечує більшу залученість до

навчального процесу, оскільки учні не відчують перевантаження і мають змогу зосередитися на розвитку саме тих навичок, які потребують вдосконалення. Персоналізовані навчальні плани також сприяють розвитку мотивації учнів, оскільки вони мають змогу працювати над матеріалом, що відповідає їхнім інтересам. Наприклад, учні, які проявляють інтерес до певних аспектів англійської мови, можуть отримувати завдання, пов'язані з їхнім хобі чи улюбленими темами, що дозволяє збільшити їх зацікавленість і сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Коли навчальний матеріал адаптований до інтересів учня, він стає більш значущим і зрозумілим для нього. Також персоналізоване навчання забезпечує розвиток самостійності учнів. Коли вони можуть працювати в комфортному для себе темпі та отримувати індивідуальні завдання, вони навчаються планувати свою роботу, контролювати свої результати і ставити перед собою досяжні цілі. Це дозволяє не лише покращити рівень знань, а й розвивати критичне мислення, організованість та відповідальність. Використання персоналізованих навчальних планів також допомагає вчителям краще розуміти потреби кожного учня та вчасно коригувати навчальний процес, забезпечуючи тим самим індивідуальний підхід. Отже, персоналізовані навчальні плани є надзвичайно важливим інструментом для розвитку кожного учня. Вони дозволяють врахувати індивідуальні потреби та інтереси дітей, що в свою чергу значно підвищує ефективність навчання. Технологія диференціації завдань та адаптація навчальних матеріалів до рівня розвитку учнів дозволяють створити оптимальні умови для їхнього навчання, сприяють розвитку самостійності, відповідальності та мотивації до навчання, а також забезпечують високий рівень залученості учнів у процес засвоєння знань [1].

Висновки

Інноваційні методики навчання з персоналізованим підходом є надзвичайно ефективними в процесі вивчення англійської мови дітьми молодшого шкільного віку. Вони дають можливість створити індивідуальну

траєкторію навчання для кожного учня, що враховує його інтереси, здібності та потреби. Використання цифрових інструментів, інтерактивних платформ і гейміфікації сприяє значному підвищенню мотивації до навчання, що в свою чергу покращує результати вивчення мови. Такий підхід дозволяє дітям працювати в комфортному для себе темпі, засвоюючи матеріал більш ефективно. Таким чином, персоналізовані методики навчання є важливим елементом у сучасній освіті, забезпечуючи якісне навчання та сприяючи розвитку кожної дитини.

Список використаних джерел

- 1.Ребуха Л. З. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти: монографія, Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 143 с.
- 2.Резнік М. С., Беспарточна О. І. Використання інтерактивних методів для вивчення англійської мови. *XXI Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства»*, 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2222-5099.2024.15.15> (дата звернення: 24.04.2025).
- 3.Скачко Д. С., Перевознюк В. В. Важливість вивчення англійської мови у наш час. *XXX Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства»*, 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2222-5099.2023.14.13> (дата звернення: 24.04.2025).
- 4.Тріщук О. В., Фіголь Н. М., Волик Н. С. Гейміфікація в освітньому процесі. *Технологія і техніка друкарства*. 2019. № 3(65). С. 72–79. URL: [https://doi.org/10.20535/2077-7264.3\(65\).2019.202000](https://doi.org/10.20535/2077-7264.3(65).2019.202000) (дата звернення: 24.04.2025).
- 5.Турчина Т. В., Турчина Т. В. Проектне навчання на уроках іноземної мови: thesis. 2010. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/61511> (дата звернення: 24.04.2025).
- 6.Katempa C. V., Tobing J. H. L., Putri T. A. Kahoot! Games enhance vocabulary learning?. *Revija za elementarno izobraževanje*. 2022. Vol. 15, no. 3. P. 393–408. URL: <https://doi.org/10.18690/rei.15.3.393-408.2022>

Наталія Періг,

студентка педагогічного факультету

Тетяна Качак,

докторка філологічних наук, професорка,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника, Україна

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ІГРОВОЇ ПОЕЗІЇ

У статті розглянуто особливості розвитку читачьких навичок молодших школярів. Особлива увага приділена сучасній українській дитячій ігровій поезії як засобу формування читачької активності та інтересу до

літератури. Проаналізовано твори Григорія Фальковича, Юрія Бедрика, Василя Голобородька, Сашка Дерманського та Сергія Пантюка.

Ключові слова: читацькі навички, ігрова поезія, молодші школярі, сучасна українська література, літературна гра, дитяча поезія.

Вступ

Читацька компетентність учнів початкових класів формується у процесі читання й роботи з різними художніми текстами, зокрема й через вивчення поезій. Одним із найефективніших інструментів у цьому процесі є правильно організована методика опрацювання сучасної української ігрової поезії, яка поєднує художній текст із елементами гри. Твори цього жанру відповідають віковим особливостям дітей, оскільки гра є природною формою їхньої пізнавальної діяльності. Ігрову поезію Григорія Фальковича, Юрія Бедрика, Василя Голобородька, Сашка Дерманського та Сергія Пантюка широко використовують у практиці початкової школи, оскільки вона є якісною в художньо-естетичному плані й містить яскраві образи, несподівані мовні прийоми, гумористичні ситуації та інтерактивні елементи.

Сучасна українська дитяча ігрова поезія є важливим інструментом формування читацьких навичок молодших школярів. Учні ознайомлюються з нею на уроках літературного читання, що сприяє не лише розширенню кола читання, але й розвитку комунікативних та когнітивних навичок. Під час читання, аналізу, обговорення та запам'ятовування віршів діти отримують можливість підвищити свою мовленнєву компетентність, удосконалити естетичне сприйняття мови, розуміння мистецтва слова. Як доцільно зазначає Т. Качак, розвиток читацьких навичок молодших школярів неможливий без формування позитивної мотивації до читання, залучення дітей до активного, емоційного, творчого сприйняття художнього слова, а «у процесі формування техніки читання важливі мислення, мовлення, сприйняття і пам'ять, слуховий та зоровий аналізатори» [1, с. 56].

Мета статті – проаналізувати особливості використання сучасної української дитячої ігрової поезії у процесі формування читацьких навичок

молодших школярів та визначити ефективні методичні прийоми роботи з текстами цього жанру на уроках літературного читання.

Результати дослідження

У сучасному освітньому просторі проблема формування читацьких навичок у молодших школярів є актуальною. Перехід до компетентнісного навчання вимагає не лише знайомства з літературними творами, а й розвитку вмінь аналізувати, оцінювати та творчо осмислювати прочитане. У старшому дошкільному та молодшому шкільному віці закладаються основи читацької діяльності дитини, яка може бути активною пасивною або проміжною. У початковій школі основною метою уроків літературного читання є формування читача, здатного працювати з літературним твором на всіх етапах. Літературне читання інтегрується з іншими предметами, зокрема з уроками мови, сприяючи формуванню функціональної грамотності здобувачів освіти. Читання молодших школярів розглядається через різні аспекти. К.Ритова бачить його як розвиток теоретичного мислення [4], Т.Хорошковська акцентує на психологічних чинниках [6], а В. Мартиненко трактує його як формування навчальних умінь [3]. О. Савченко підкреслює важливість формування правильної читацької діяльності, її концепція лягла в основу багатьох освітніх програм. За її моделлю самостійний читач не лише має читацькі навички, а й вміє обирати та розуміти тексти [5].

Сучасна дитяча поезія різноманітна за тематикою та жанрами, вирізняється «яскравими персонажами, образною мовою, оригінальною фонікою, виразною метрикою і строфікою», а «гра словом – одна із характерних ознак сьогоденної поезії для дітей» [2, с. 266; 268]. Робота з такими текстами сприяє розвитку уяви та креативного мислення, мовленнєвих навичок, емоційного інтелекту та художнього смаку учнів. Навичка читання, на думку В. Мартиненко, є комплексом умінь і навичок, які відображають розуміння змісту тексту, правильне прочитання слів, відповідний темп читання, вміння читати виразно, орієнтуючись на розділові знаки та зміст

тексту [3, с. 15]. Вивчення поетичних творів передбачає аналіз змісту, виразне голосне читання та аналіз образних засобів. Використання ілюстрацій та музичного супроводу під час читання чи декламації віршів підвищує емоційний вплив твору на учнів.

Не менш важливим аспектом роботи з поетичними текстами є вміння вчителя правильно підібрати їх для учнів певного класу, враховуючи вікові особливості сприйняття й осмислення твору. Сучасні українські поети пропонують різножанрові вірші, які активізують дитячу уяву і сприяють розвитку мовлення та навичок емоційного прочитання й інтерпретації. Григорій Фалькович – відомий український поет, який створює яскраві, дотепні та ритмічні вірші для дітей. У його творчому доробку збірки «Фікулі», «Хвацькі вірші», «Недомальовані вірші», «Корова спекла коровай», «Пароплави і кити», «Фарбобарвокольори» та інші. Особливістю поезії цього автора є гумор, який поєднується з пізнавальними моментами, що стимулює у дітей бажання перечитувати текст, розвиває навички виразного читання та переказу.

Юрій Бедрик активно працює в жанрі ігрової поезії. Його збірки «Тьотя Бегемотя», «Снюсь-нюсь-нюсь», «Хвостаті вірші», «Динозавромовки» містять ігрову поезію, каламбури, римовані загадки та мовні ігри, які не лише розвивають читацькі вміння, а й формують лінгвістичну інтуїцію, увагу до слова та його значення. Василь Голобородько, відомий представник української поезії, у своїх дитячих текстах органічно поєднує поетичну гру зі світоглядними відкриттями. Його вірші зі збірки «Віршів повна рукавичка» збагачують емоційний досвід дітей, стимулюють до самостійного читання та пошуку додаткової інформації. Увага до слова, до його внутрішньої ритміки та символічного значення формує у юних читачів особливу уважність до тексту. Сашко Дерманський у своїй поезії поєднує ритмічну грайливість із сучасною лексикою та ситуаціями, близькими молодшим школярам. Поезія Дерманського зі збірок «Бигимоти – не медведі», «Лімерики», «Чудернацькі

вірші», «Прикольні вірші» – це «заримовані автором теплі, смішні та зворушливі історії», які розповідають про чудернацьких героїв, містять вигадані слова, гумористичні замальовки, нісенітниці й алогізм. Сергій Пантюк створює вірші, які поєднують гумор, абсурдні ситуації та несподівані мовні рішення, що стимулює дітей до розгадування «літературних ребусів», розвиває критичне мислення та мовну креативність. Про це свідчать його вірші зі збірок «Неслухняники», зокрема «Пан Перевертас», «Веселий крутисловик». Читацькі навички включають вміння усвідомлено, виразно, творчо читати й інтерпретувати художній текст. Відбувається формування не лише техніки читання, але й здатності аналізувати текст, ставити запитання, прогнозувати події, оцінювати вчинки персонажів. Читацькі навички – це комплекс умінь, які забезпечують повноцінний процес сприйняття, розуміння, осмислення та інтерпретації прочитаного тексту. У процесі читання й аналізу ігрової поезії розвиваються в учнів навички правильної вимови, наголошування, ритмічність мовлення.

Ігрова поезія для дітей – це потужний інструмент розвитку літературної грамотності через літературну гру. Зауважимо, що літературна гра – це метод, що використовує елементи дидактичної гри для активізації процесу читання та розуміння тексту. У дитячій літературі літературна гра проявляється через експерименти з мовою, структурування тексту, використання каламбурів, рим, іронії і гумору. Гра з мовними формами та стилістичними засобами стимулює цікавість до читання, формує гнучкість мислення, розвиває фантазію і креативність. Літературна гра також може включати інтерактивні елементи, що дозволяють дитині не тільки сприймати, але й створювати власні твори.

Наприклад, методику роботи з ігровою поезією Сашка Дерманського «Чому крокодили зелені» можуть формувати такі етапи читацької, творчої ігрової та навчальної діяльності учнів:

- 1) Читання з передбаченням. Учитель зачитує назву вірша й запитує учнів, як вони думають, чому крокодили зелені. Вислуховуються різні версії.

- 2) Виразне читання вірша учнями вголос, звертаючи увагу на ритм, інтонацію та гумористичний ефект.
- 3) Обговорення змісту: *Чому, на думку автора, крокодили зелені? Який із крокодилів у вірші є винятком? Як автор пояснює зміну кольору?*
- 4) Гра «Допиши риму». Учні вигадують і дописують короткі рими, що пояснюють стан крокодила, який ще «не дозрів»: *«Я крокодил іще не дозрів, / Тому що... (живу між мохів)»*
- 5) Учні працюють у групах і вигадують інші пояснення, чому крокодили зелені й оформлюють свої ідеї у вигляді міні-віршів або малюнків.
- 6) Обговорення, що нового дізналися про вірш, гумор у літературі та як можна поєднувати знання з природи та уяву.

Ефективність роботи з такими текстами залежить від використання різноманітних методичних прийомів, що залучають дітей до активної читацької діяльності. Одним із ключових прийомів є виразне читання вголос з коментарями вчителя, що допомагає дітям краще зрозуміти смисли та ігрові моменти віршів. Пояснення каламбурів, рим та гумору формує позитивне ставлення до поезії. Обговорення віршів у групах чи класі дозволяє дітям висловлювати свої думки і розвивати мовлення, а запитання відкритого типу спонукають до глибших роздумів. Складання власних римованих текстів або загадок сприяє розвитку креативності та образного мислення. Окрім того, створення ілюстрацій до віршів допомагає дітям краще сприймати текст і встановлювати емоційний зв'язок із ним. Таким чином, поєднання методичних прийомів допомагає формувати читацькі навички, розвивати творчий потенціал учнів і підтримувати їхній інтерес до поезії.

Висновки

Залучення сучасної української дитячої ігрової поезії до процесу навчання читання у початковій школі створює умови для розвитку читацьких навичок, критичного мислення, мовної креативності та естетичного смаку молодших школярів. Завдяки ігровим елементам і різноманітності форм читання й

опрацювання віршів забезпечують аналітичне, критичне й творче мислення учнів, розвиток мовлення і емоційності. Використовуючи різні методи роботи з поетичними текстами, зокрема виразне читання, творчі завдання на основі прочитаного, вчителі підвищують рівень читацької компетентності дітей, розширюють читацькі інтереси та урізноманітнюють засоби світосприйняття. Формування емоційно-естетичного сприйняття поезії, розвиток критичного мислення та активне залучення до читання через гру – основні аспекти, які слід враховувати у навчальному процесі.

Список використаних джерел

1. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 200 с.
2. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва. К.: ВЦ «Академія», 2025 456 с.
3. Мартиненко В. О. Сутнісні характеристики читацької компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 12. С. 3–7.
4. Ритова К. В. Основні причини відсутності інтересу до читання у молодших школярів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2008. Вип. 19, ч. 1. С. 133–137.
5. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: посіб. для вчителя. Київ: Освіта, 2007. 334 с.
6. Хорошковська Т. Сучасний погляд на читацькі вміння та їх вимірювання в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 3. С. 58–61.

Антоніна Попадюк,
магістрантка факультету іноземних мов
Ярослав Мельник,
кандидат філологічних наук, професор
Тетяна Близнюк,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

КОЛІР У МОВІ І КУЛЬТУРІ: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

У статті розглядається дидактичний потенціал кольоропозначень у процесі вивчення англійської та української мов у шкільній освіті. Особливу увагу приділено типології кольороназв, їхнім лінгвокультурним особливостям, а також ролі кольору як засобу формування міжкультурної компетентності учнів. Проаналізовано можливості використання кольоропозначень у навчально-методичних матеріалах, зокрема в інтегрованому підході до розвитку мовленнєвої, лексичної та культурної компетентностей.

Ключові слова: кольоропозначення, дидактичний аспект, типологія кольороназв, англійська мова, українська мова.

Вступ

Вивчення кольоропозначень у мовах різних культур є важливим елементом формування повноцінної мовної та комунікативної компетентності. Кольори не лише позначають певні об'єкти або явища, а й виступають носіями культурної, емоційної та символічної інформації. У мовах світу вони нерідко мають відмінні конотації, що формуються під впливом історичних, соціокультурних та національно-психологічних чинників. Саме тому аналіз типології кольороназв в англійській та українській мовах відкриває широкі можливості для розвитку лінгвокультурної та міжкультурної компетентності учнів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю інтеграції лінгвістичних знань із практичними аспектами мовної освіти у контексті сучасної освітньої парадигми. У процесі вивчення іноземної мови учні мають не лише опановувати лексику та граматику, а й усвідомлювати культурні особливості мовного оточення. Кольоропозначення, як один із найяскравіших елементів мовного образу світу, можуть ефективно використовуватись у навчальному процесі для розвитку мовленнєвої активності, емоційного інтелекту та критичного мислення. Це особливо важливо в умовах реалізації компетентнісного підходу до навчання у закладах загальної середньої освіти.

Мета статті – проаналізувати типологію кольоропозначень в англійській та українській мовах з урахуванням їхніх лінгвокультурних особливостей та визначити дидактичний потенціал використання кольороназв у процесі навчання для формування мовної, лексичної й міжкультурної компетентності учнів.

Результати дослідження

Типологія кольоропозначень у мовах є важливим аспектом лінгвістичних досліджень, оскільки вона відображає культурну специфіку та соціальні установки, що стосуються сприйняття кольорів. Це дослідження допомагає

зрозуміти, як різні народи інтерпретують кольори та які емоції вони з ними асоціюють. Кольоропозначення в англійській та українській мовах показують різноманітність асоціацій зі сполученням між кольором та емоційним контекстом. У англійській мові кольоропозначення, як «red», «blue», «green» і «yellow» несуть багатозначні емоційні значення. Червоний колір здебільшого асоціюється з любов'ю, енергією та пристрастю, що підтверджується в численних літературних творах.

У вітчизняній педагогіці та лінгводидактиці питання, дотичні до використання кольоропозначень, лінгвокультурної компетентності та міжкультурної комунікації у навчанні мов, досліджували такі науковці, як Н.Бібік, Т. Гудзик, І. Зимня, С. Ніколаєва, О. Соломаха, О. Сухомлинська. Зокрема, О. Соломаха досліджувала лексичну та семантичну типологію кольоропозначень в українській мові, що важливо для порівняльного аналізу, а І.В. Зимня розглядала психологічні та когнітивні аспекти мовленнєвої діяльності, у тому числі вплив кольірних асоціацій на сприйняття.

У художній мові слова несуть не лише номінативну, а й естетичну функцію. Кожен письменник обирає для характеристики предмета, персонажа чи явища колір, який найбільше надає виразності, точності та яскравості зображуваному. При цьому він може розширювати діапазон сполучуваності кольорів, вводити у текст різні кольори та надавати їм додаткових відтінків. Учням властиво бачити навколишній світ крізь призму кольору, тому концептуалізуючи дійсність, вони виділяють об'єкти і наділяють їх властивостями кольорів. Реаліям навколишнього світу присвоюються як базові імена кольору, так і ті, які асоціативно пов'язані з різними предметами природи і побуту.

Для опису системи кольоропозначень, як окремого пласта лексики у мові, необхідно не тільки визначити, що відрізняє цю групу мовних одиниць від інших, а й виділити основні засади структурування лексики усередині системи. Способи класифікації кольоропозначень можуть представляти деякі

труднощі, оскільки дана група лексики є відкритою, тобто постійно поповнюється. Дослідники зазначають, що мовні засоби для вираження кольору формуються під впливом художньої мети, індивідуального осмислення та естетичних уподобань автора. Семантика колірних ознак надає мові своєрідності, асоціативних та конотативних властивостей.

Інтерес до феномена кольору та групи кольоропозначень для фахівців різних галузей – педагогів, психологів, етнографів, антропологів, істориків, фізіологів та філологів – пов'язаний із вирішенням різних проблем. Серед них – відсутність відповідностей кольоропозначень різних культур та мов. Наприклад, в українській мові немає єдиного еквівалента англійським кольоропозначенням *orange* та *blue*. Таким лексемам відповідають українською оранжевий, жовтогарячий, помаранчевий та блакитний, синій, що на самому поверхневому рівні ілюструє відмінності систем і підтверджує положення теорії лінгвістичної відносності.

Кольоропозначення є важливим компонентом лексичної системи будь-якої мови, оскільки відображають не лише об'єктивні характеристики навколишнього світу, а й суб'єктивне світосприйняття носіїв мови. У своїй концепції Е. Сепір і Б. Уорф підтверджують цю ідею і вважають, що кожна мова має власну картину світу і, внаслідок специфічності свого лексичного складу, має унікальну та неповторну класифікаційну систему [5].

У мовах різних культур одні й ті самі кольори можуть мати протилежні символічні значення. Наприклад, в українській культурі білий асоціюється з чистотою, радістю, а чорний – з трауром і скорботою. Водночас в англомовному світі, хоча ці конотації частково збігаються, трапляються відмінності, наприклад, зелений може позначати заздрість (*green with envy*), чого немає в українському мовному просторі. Такі відмінності мають бути враховані у процесі викладання, оскільки допомагають учням краще розуміти мовну картину світу інших народів.

В українській мові кольоропозначення виявляють свої специфічні значення. Наприклад, у «Лісовій пісні» Лесі Українки червоний колір символізує не лише любов, а й національні традиції, зокрема в контексті свят. Український фольклор також використовує кольори для передачі глибоких соціальних значень. Червоний у піснях часто вказує на радість, щастя, і життя.

Важливо зауважити, що обидві мови мають кольорову палету, яку можна вивчати порівняльним методом, а саме, розглядаючи емоційні відгуки носіїв кожної мови по відношенню до певних кольорів. Емоційні асоціації з кольорами в різних культурах можуть мати відмінні конотації, що вказує на глибину культурних відмінностей. Колір у фольклорі завжди мав символічне значення, посилюючи емоційну складову наративу. Наприклад, в англійській культурі традиційно використовуються кольори для підкреслення важливості персонажів. У п'єсі "Macbeth" Вільяма Шекспіра кольори використовуються для відображення морального стану персонажів. Червоний, який з'являється під час вбивств, символізує кров і провину, підкреслюючи наслідки дій героїв.

Аналогічно, у українському фольклорі кольори відіграють важливу роль. Розгляньмо, наприклад, «козака Мамая». У фольклорних текстах червоні кольори часто асоціюються з героїзмом та жертвою. Кольори в народних обрядах, таких як весільні пісні, також несуть значення, які формують колективну ідентичність.

В українських казках синій колір часто асоціюється зі спокоєм і мудрістю. Наприклад, у роботі «Слово про похід Ігоря» сині відтінки використовуються для опису небес, що символізує надію та вічність. Це створює контраст із жвавими червоними або чорними кольорами, які можуть означати небезпеку або агресію.

У сучасній українській поезії також можна знайти цікавий приклад використання кольорів для передачі глибоких емоцій. У віршах Ліни Костенко синій колір часто використовується для опису туги, в той час як зелений символізує відновлення та надію на краще. У вірші «Маруся Чурай» Костенко

зображує природу як символ внутрішнього зростання героїні. Це підтверджує, що кольори в художніх творах стають не лише засобом опису, а й потужним символом емоційного стану героїв.

Дидактичний потенціал кольоропозначень у навчанні англійської мови полягає у можливості використовувати їх як засіб розвитку лексичної, культурної та емоційної компетентностей. Виконуючи вправи на порівняння значень кольорів в обох мовах, учні не лише збагачують свій словниковий запас, а й формують навички аналізу, інтерпретації та переосмислення мовних одиниць у контексті культури. Наприклад, вивчення сталих словосполучень на зразок *white lie*, *black sheep*, *feel blue* стимулює інтерес до ідіоматичних конструкцій, сприяє кращому розумінню прагматичних аспектів мови та їхнього культурного забарвлення.

Інтеграція кольоропозначень у навчальні матеріали може реалізовуватися через різноманітні форми роботи: мовні ігри, квести з використанням QR-кодів, створення асоціативних карт, виконання творчих завдань, розв'язання міжкультурних ситуацій. Наприклад, у проєктній діяльності учні можуть досліджувати, як певні кольори представлені в англійськомовних піснях, фільмах або літературі, і порівнювати їх із українськими аналогами. Такий підхід відповідає сучасним вимогам компетентнісного навчання, сприяє формуванню критичного мислення, розвитку креативності та поглиблює розуміння мовно-культурної специфіки.

Висновки

Отже, кольоропозначення є не лише лексичними одиницями, що описують реалії навколишнього світу, а й важливими елементами мовної картини світу, які втілюють культурні особливості нації, історичні асоціації та емоційні коди. Порівняльний аналіз кольороназв в англійській та українській мовах дозволяє виявити як спільні, так і відмінні риси у сприйнятті кольорів, що має істотне значення для формування міжкультурної компетентності учнів. Використання кольоропозначень у дидактичному процесі сприяє розвитку

мовленнєвих навичок, розширенню лексичного запасу, підвищенню мотивації до вивчення мов та кращому розумінню культурних особливостей англomовних країн. Такий підхід є ефективним у реалізації компетентнісного, комунікативного та культурологічного підходів у навчанні іноземної мови. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на створення практичних методичних матеріалів, спрямованих на інтеграцію кольоропозначень у зміст навчання на різних етапах.

Список використаних джерел

1. Вишницька Я. С. Особливості вивчення кольору та кольоронімів у мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. 40 (2). 19-21. http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v40/part_2/6.pdf
2. Колодіна Л., Кончаківська Т. Перекладознавчий аспект англійських фразеологізмів *Молодь і ринок*. 2017. 12 (157). С. 103-108.
3. Печенюк Т. Кольорознавство. Київ: Грані-Т, 2013. 191 с.
4. Червоний – не любов, а чорний – не журба: повна історія кольорів від Олександра Трегуба. URL: <https://www.platfor.ma/topics/knowledge/najyaskravishyj-tekst-v-istoriyi-oleksandr-tregub-vse-shho-treba-znaty-pro-kolory/> (дата звернення: 01.04.2025)
5. Whorf, B. L. Language, thought, and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf (J. B. Carroll, Ed.). MIT Press. 1956.

Вікторія Розметанюк,
студентка педагогічного факультету,
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті висвітлено ефективні засоби та методи формування світогляду здобувачів початкової освіти у контексті вивчення сучасної дитячої літератури; здійснено аналіз впливу читання дитячих книг на особистісний, соціальний та інтелектуальний розвиток дітей.

Ключові слова: світогляд, здобувачі початкової освіти, дитяча література.

Вступ

Формування світогляду є важливим процесом у розвитку особистості дитини, особливо у початковій школі, коли закладаються основи самосвідомості, критичного мислення та ціннісного ставлення до світу. У

сучасних умовах стрімкого соціального, технологічного та культурного розвитку необхідно створити середовище, яке спрямоване на формування всебічного та гармонійного світогляду учнів початкової школи. Сучасна дитяча література має бути не лише джерелом знань, але й простором для розвитку творчих здібностей, моральних цінностей, соціальних навичок та критичного мислення юних читачів. Використання інтерактивних методів навчання, медіа-ресурсів, проєктної роботи та інших сучасних педагогічних інструментів дозволяє ефективно формувати у дітей відповідальність, толерантність, критичність мислення та повагу до інших. В цьому контексті актуальним є аналіз проблеми формування світогляду здобувачів сів початкової освіти засобами сучасної дитячої літератури.

Мета дослідження: визначити ефективні засоби та методи формування світогляду здобувачів початкової освіти у контексті вивчення сучасної дитячої літератури; здійснити аналіз впливу читання дитячих книг на особистісний, соціальний та інтелектуальний розвиток дітей.

Результати дослідження

Питання формування світогляду у дітей початкових класів активно досліджується в українській педагогічній науці. У енциклопедичному словнику за редакцією В. Шинкарука подано таке визначення: «Світогляд – самовизначення людини щодо її місця у світі та взаємовідносин з ним. Це духовно-практичне утворення, засноване на співвіднесенні наявного, суцього та уявленого, бажаного, належного, синтез досвіду, оцінки знання та переконань, зорієнтованих на ідеали» [9, с.141]. Структурно світогляд поділяють на рівні: світобачення – на основі принципів (антропоцентризму гуманізм, монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм тощо); світовідчуття – на основі досвіду (індивідуального, сімейного, групового, етнічного, класового, суспільного і загальнолюдського); світорозуміння – формується на основі знання; світоспоглядання – на основі мети, цілі, яка усвідомлюється через універсальні форми діяльності (потреба – потреба – інтерес – мета – засоби –

результати – наслідки); світосприйняття – на основі цінностей (щастя, любові, істини, краси, добра, свободи, справедливості тощо) (Рис. 1.).

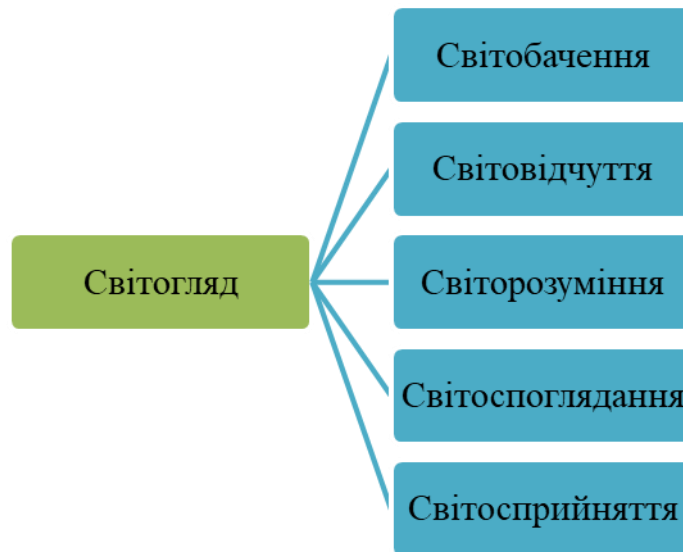

Рис. 1. Структура світогляду

С. Гончаренко переконаний, що «світогляд є формою суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому» [1, с. 291]. Формування світогляду здобувачів початкової школи залежить від комплексу чинників, які впливають на розвиток особистості. Серед основних можна виділити родинне виховання, яке передбачає засвоєння цінностей, стилю спілкування, традицій та прикладів від батьків, середовище, в якому зростає дитина, включаючи вплив друзів, соціального оточення, школи та громади, освітній процес, зокрема роль учителів, навчальних програм, інтегрованих підходів і виховних стратегій, а також культуру споживання інформації, що охоплює сприйняття дітьми засобів масової інформації, мультимедійного контенту і використання цифрових технологій. Важливе місце серед цих чинників займає дитяча література та читання, які формують емоційну, моральну й інтелектуальну сфери.

Вчені В. Пушко та Н. Правова вивчали вплив читацької діяльності та сучасної дитячої літератури на моральні цінності і критичне мислення учнів

[5; 6]. Через інтерактивне читання та обговорення літературних текстів у дітей розвиваються аналітичні навички, соціальна відповідальність та моральна позиція. О. Хващевська [7] досліджувала організацію комунікативної діяльності у початкових класах, показуючи, як дискусії та обговорення сприяють розвитку критичного мислення та соціальних навичок.

Методологічні основи формування світогляду також включають аналіз позакласної роботи та здатність до самостійного навчання. О. Савченко та її послідовники підкреслювали значення вміння вчитися у складних умовах сучасності, що дозволяє дітям краще адаптуватися до швидких змін. Загалом дослідження показують необхідність комплексного підходу до аналізу проблеми формування світогляду учнів початкових класів, який поєднує методи літературного читання, комунікативні завдання та позакласну роботу, стимулюючи критичне мислення, моральність та соціальну адаптивність здобувачів освіти.

Формування світогляду у дітей початкових класів здійснюється через різноманітні методи та засоби, які спрямовані на розвиток критичного мислення, моральних цінностей, соціальних навичок та рефлексивності. Одним із важливих засобів є літературне читання, де учні вчать аналізувати прочитаний текст, розуміти моральні аспекти історій та обговорювати прочитане у колективі. Обмін враженням про книгу чи певної казки стимулює комунікативна діяльність учнів, організацію групових дискусій, рольових ігор та колективної роботи вчителями. Такі завдання стимулюють школярів до висловлення власних думок, формують вміння аргументувати свої погляди і позиції та з повагою ставитися до інших точок зору. Через ці методи розвивається критичне мислення, впевненість у собі та соціальна відповідальність. У дітей формуються уявлення про справедливість, дружбу, чесність та відповідальність. Сучасні дитячі книги часто містять історії з моральними уроками та соціальними цінностями, які допомагають учням краще розуміти навколишній світ та себе у ньому.

Варто зауважити, що мотивація є ключовим чинником у формуванні світогляду дітей початкової школи, а робота з дитячою книжкою як засобом пізнання світу й виховання особистості відіграє важливу роль у цьому процесі. Через читацьку діяльність формується здатність до критичного мислення, аналізу та порівняння, що дозволяє дітям краще розуміти навколишній світ та соціальні цінності. Під час роботи з книгою учні вчаться розпізнавати емоції, моральні дилеми та соціальні аспекти життя, що сприяє формуванню особистісного світогляду та моральних цінностей.

Сучасні методи читацької діяльності включають інтерактивне читання, роботу в групах та обговорення прочитаного матеріалу. Ці методи дають змогу дітям обмінюватися думками, висловлювати свої переконання та аналізувати тексти через власний досвід. Такі підходи стимулюють соціалізацію, емпатію та здатність до спільної роботи, що є необхідними компонентами формування світогляду дітей початкової освіти у контексті сучасної дитячої освіти [6, С. 222-228]. Сучасна дитяча література є потужним інструментом у формуванні світогляду здобувачів початкової освіти. На прикладах поведінки головних героїв дитячих книг діти вчаться розпізнавати добро і зло, шанувати дружбу та повагу, а також розуміти важливість взаємодії та співпраці. Як зауважує Т.Качак, «сучасна українська література для дітей та юнацтва різноманітна тематично і жанрово, позначена високою художньо-естетичною якістю і варта того, щоб бути змістом літературної освіти, а значить стати предметом вивчення у школах, вищих навчальних закладах, де готують майбутніх педагогів» [2, с. 163]. А «літературна освіта у системі початкового навчання, спрямована на розвиток інтелектуальної та емоційної сфер кожного учня, дає змогу пізнавати навколишній світ через світ художньої книжки, збагачує знаннями, формує людяне ставлення до дійсності та виховує, стає першоосновою для розвитку мовлення, естетичного почуття молодших школярів» [2, с. 164]. Вивчення сучасної літератури дає можливість формувати у дітей толерантність та емпатію, а також критичне ставлення до тексту та

навколишньої реальності. Такі завдання допомагають учням краще усвідомлювати соціальні та культурні цінності, що сприяє створенню міцного світогляду та особистісного розвитку в умовах сучасної дитячої освіти [5, с. 190-200].

Комунікативна діяльність на уроках літературного читання є одним із основних методів формування світогляду дітей початкової освіти. Згідно з дослідженням О. Хвещевської, ефективне спілкування на уроках дає дітям змогу обмінюватись думками, розвивати критичне мислення та робити висновки з прочитаного. Такі навички сприяють розвитку особистісної рефлексії та здатності критично оцінювати навколишню реальність.

Організуючи комунікативні завдання, вчителі спрямовують увагу учнів на важливі соціальні та моральні питання, а також вчать їх поважати думку інших. У підсумку це формує у дітей співчутливість, відповідальність та здатність до критичного аналізу ситуацій, що є необхідними складовими для формування всебічного світогляду дитини [7, с. 274–301]. Аналіз контенту посібників для позакласного читання і виокремлення текстів, які висвітлюють важливі соціальні, моральні та культурні аспекти життя, показує, що через них діти отримують можливість вчитися аналізувати події, ставити питання та робити висновки, розвиваючи критичне мислення та самосвідомість. Такі ресурси дозволяють познайомити учнів із різноманітністю думок та перспектив, що є необхідним для формування толерантності та поваги до інших. Читання творів, які передбачені навчальною програмою і додаткових творів сучасних авторів допомагає дітям краще розуміти власне місце у світі, цінності та моральні орієнтири, що сприяє формуванню їхнього гармонійного світогляду у контексті сучасної освіти.

У процесі формування світогляду важливе значення відіграє не тільки читацька діяльність учнів, а й уміння вчитися, особливо коли йдеться про умови нестабільності та воєнного стану. О. Савченко наголошує, що вміння вчитися дозволяє дітям адаптуватися до швидких змін, критично оцінювати

ситуацію та розвивати самостійність і відповідальність. Такі навички є необхідними для формування особистісної впевненості та незалежного мислення. Завдяки сучасним методам навчання, які акцентують увагу на вмінні вчитися, діти починають краще розуміти значення знань, навчальної мотивації та соціальної відповідальності. Це дозволяє формувати у них критичний та аналітичний погляд на життя, а також відповідальність за свої дії, що створює основу для гармонійного світогляду та особистісного розвитку у початковій освіті [4, с. 125].

Формування світогляду у дітей початкових класів засобами сучасної дитячої книжки українських та іноземних авторів є ефективним, адже «література розширює кругозір дитини, ознайомлює її з новими і цікавими подіями, явищами, допомагає сформувати знання, уміння й навички літературознавчого, естетичного, етичного характеру, здатність засвоювати художні цінності, виховує активність, допитливість, готує до самостійної зустрічі з мистецтвом слова, до самоосвіти і самовиховання» [3, с. 11].

Аналізуючи коло дитячого читання учнів початкової школи, а також укладені фахівцями списки найкращих дитячих видань[8], наведемо твори дитячої літератури, які можуть бути ефективними інструментами формування світогляду здобувачів початкової освіти (Таблиця 1).

Табл. 1. Твори дитячої літератури, які ефективно формують світогляд здобувачів початкової освіти

Назва книжки	Автор	Основний зміст
«Незвичайні пригоди Алі»	Галина Малик	Допомагає розвивати відповідальність, самостійність та дружні стосунки у житті.
«Все про все. Енциклопедія молодшого школяра»	Яна Батій	Розширює кругозір дітей, знайомить з наукою та природою через цікаві факти та ілюстрації.
«Подорож до країни Сяк-Таків»	Галина Малик	Розвиває моральні цінності, вчить доброти та розуміння, що через гордість можна загубити себе.
«Веселик свят»	Брати Капранови	Сприяє розвитку патріотичного виховання, ознайомлює з традиціями, звичаями та .
«Майже чарівна розмова»	Василь Сухомлинський	Вчить бути ввічливим та вміти в потрібний момент розрадити людину, спонукає дітей робити висновки

Здобувачі початкової освіти, опрацьовуючи зміст цих творів, вчать ся сприймати складні соціальні ситуації, аналізувати прочитаний контент та робити правильні моральні висновки. Зміст запропонованих творів включає опис реалістичних ситуацій, в яких персонажам необхідно приймати рішення, проявляти емпатію та розвивати критичне мислення. Це впливає і на читачів. Таким чином, сучасна дитяча література в Україні та інших країнах ефективно сприяє формуванню здорового світогляду учнів, моральних цінностей та соціальних навичок, необхідних для гармонійного розвитку у суспільстві. Книжки науково-популярного спрямування, такі як «Все про все. Енциклопедія молодшого школяра», сприяють розширенню кругозору учнів, знайомлять із базовими знаннями про природу та науку. Вони стимулюють цікавість до дослідження світу, розвиток критичного мислення.

Перше завдання педагога – зацікавити учнів книжкою, прищепити їм любов до читання. В багатьох сім'ях це усвідомлюють і теж долучаються до розвитку читацької культури дітей. Але, на жаль, в більшості навпаки, не читають батьки, а значить і не читають діти.

Сучасна дитяча література вражає змістовим наповненням, ілюстраціями, книговидавничими рішеннями. Наприклад, дитячі книжки видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» – це справжні шедеври поліграфічної майстерності. Тут видана повість Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі», яка увійшла до навчальної програми і є яскравим прикладом твору, здатного виховувати в дітях моральні й естетичні орієнтири. Цей твір вирізняється динамічним сюжетом, що утримує увагу дітей, та захопливими ілюстраціями, створеними художницею Галиною Олійко. Дівчинка Аля, яка легковажно ставилась до справ і ніколи не доводила їх до кінця, через це потрапляє до країни Недоладії. Пройшовши шлях неймовірних пригод і нелегких випробувань, Аля зрештою зрозуміла, що безвідповідальність завдає великої шкоди. Вона пододала цю ваду і допомогла це зробити своїм друзям.

У другій частині книги «Подорож до країни Сяк-Таків» Г. Малик продовжує розвивати тему на прикладі історії Сашка, який через гордість та недбайливе ставлення до того, що робив, втратив талант конструктора. Хлопчик намагається повернути свої здібності і у цьому йому допомагає Аля. Своєю повістю авторка підкреслює, що майбутнє кожного залежить від нього самого. А щоб воно було успішним, то потрібно вчитися бути відповідальним, сумлінним у будь – яких справах.

Справжньою скарбницею для педагогів, які працюють з школярами повинна стати книга братів Капранових «Веселик свят». Вчитель, який ставить перед собою завдання патріотичного виховання, ознайомлення з традиціями і звичаями у книзі знайде багато матеріалу, починаючи від історії свята, традицій святкування до святкових страв, ігор, пісень. Автори ідеально формують світогляд дітей. У книзі показують любов до рідного краю , гордості за Батьківщину, традиції, історію народу.

Варто звернути увагу на серію «Веселка» Харківського видавництва «Белкар-книга», у якій вийшло 40 книг, розрахованих саме на дітей молодшого шкільного віку. Їхні назви говорять про виховний потенціал. Наприклад: «Бути людиною», «Подорож у країну ввічливості», «Дарувати добро» та інші. У контексті формування світогляду здобувачів початкової освіти особливу роль відіграють твори Василя Сухомлинського, представлені, зокрема, у збірці «Майже чарівна розмова». Ця серія, до якої входять його оповідання та казки, є важливим інструментом для виховання моральних цінностей у дітей. Попри критичні зауваження щодо застарілості такої літературної спадщини, актуальність творів Сухомлинського залишається незаперечною. Його педагогічна концепція та творчий стиль, сповнені любові й щирості, зберігають свій вплив у сучасному освітньому контексті. Твори Василя Сухомлинського мають унікальну здатність не лише викликати в дітей емоційний відгук, але й стимулювати їх до самостійних висновків, активізуючи процес рефлексії та формування особистісних ціннісних

орієнтирів. А ще з оповідання цієї книжки можна дізнатися, як важливо бути ввічливим. На прикладі розмови дідуса із засмученим хлопчиськом показано, як гарно втішити, розрадити. Про душевну доброту і милосердя йдеться в оповіданні «Покинуте кошеня». Йдеться тут і про бажання зробити щасливими тих, хто поруч («Намисто із чотирма променями»), про бажання трудитися, як найдорожчу знахідку («Не загубив, а знайшов»). З наступних оповідань можна дізнатися, як не стати самотнім серед однокласників («Оце задача») чи навчитися шанувати старших («Тихо, бабуса відпочиває»). Цей перелік можна продовжувати, адже кожне оповідання несе в собі виховний мотив. І вправний вчитель, уміло зацікавить вихованців, спонукавши їх до бесіди, дискусії доречними запитаннями, без сумніву зможе засіяти в дитячих душах зерно доброти, людяності, відповідальності, небайдужості та працелюбства – того, з чого формується світогляд школяра.

Таким чином, сучасна дитяча література виконує не лише розважальну, а й виховну функцію, допомагаючи дітям зрозуміти складні соціальні аспекти. Вона навчає їх аналізувати прочитане, робити висновки та застосовувати знання у реальному житті. Завдяки різноманіттю тематик та форм, книжки стають ефективним інструментом формування широкого світогляду та гармонійного розвитку учнів початкових класів.

Висновки

Формування світогляду здобувачів початкової освіти засобами сучасної дитячої літератури є ключовим аспектом гармонійного розвитку дітей, який забезпечує їхню підготовку до активного життя в суспільстві. Дитяча література сприяє розвитку моральних цінностей, критичного мислення, творчості та соціальних навичок, адже читання різноманітних творів дає змогу дітям не лише пізнавати світ, а й усвідомлювати власну роль у ньому, формувати відповідальність і емпатію. Отже, сучасна дитяча література є ефективним інструментом у вихованні свідомих, морально зрілих та відкритих до навчання особистостей.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
2. Качак Т. Сучасна українська література для дітей та юнацтва як зміст літературної освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 2017. № 17. С. 161 – 165. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/gsh17.pdf>
3. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва. Підручник. К.: ВЦ «Академія», 2025. 456 с.
4. Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану», Київ, 3 листопада 2022 р. (наукове електронне видання) / за заг. ред. Олега Топузова, Оксани Онопрієнко : Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Педагогічна думка, 2022. 166 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733789/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
5. Пушко В. Ф., Правова Н. В. Вивчення сучасної дитячої літератури у початкових класах НУШ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2024. № 4 (363). С. 190-200. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-4\(363\)-190-199](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-4(363)-190-199)
6. Пушко В. Ф., Правова Н. В. Мотиваційне забезпечення читацької діяльності здобувачів початкової освіти. *Perspectives of world science and education. Abstracts of the 13th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan*. 2020. С. 222-228. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9914/1/Popadynets%202020.pdf#page=222>
7. Хващевська О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до організації комунікативної діяльності здобувачів початкової освіти на уроках літературного читання. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2023. № 1, С. 274–301. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.1.2022.275171>
8. Читацькі списки для сучасних школярів: українська література. URL: <https://www.barabooka.com.ua/chitats-ki-spiski-dlya-suchasni-h-shkolyariv-ukrayins-ka-literatura/>
9. Шинкарук Володимир. Філософський енциклопедичний словник. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf.

Юлія Сметаняк,

студентка педагогічного факультету

Тетяна Качак,

докторка філологічних наук, професорка,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника, Україна

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ:

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ТА ВИХОВНИЙ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано пізнавальний та виховний аспекти вивчення поезії Тараса Шевченка у початковій школі. Зосереджено увагу на роботі з творами «Садок вишневий коло хати...», «Рече та стогне Дніпр широкий...» та «Вітер з гаєм розмовляє...». Вони допомагають учням осмислити важливі теми, зокрема любов до рідної землі, природи та родини, а також почуття самотності та втрати. Через поезію Шевченка діти вчаться цінувати

природу, трудову етику та родинні цінності, розвиваючи емоційну чутливість і здатність до співпереживання, що сприяє формуванню гармонійної особистості з почуттям гідності та відповідальності.

Ключові слова: поезії Тараса Шевченка, молодші школярі, пізнавальні аспекти, виховні аспекти, початкова школа.

Вступ

Література, яка вивчається в початковій школі важлива пізнавальним та виховним потенціалом. Вивчення творчості Тараса Шевченка є обов'язковою складовою літературної освіти школярів. Поезії «Садок вишневий коло хати», «У нашій раї на землі», «Тече вода з під явора» та ін. сприяють формуванню у дітей національної свідомості, патріотизму, розвитку мовних навичок, пізнавальної активності та вихованню цінностей, таких як свобода, гідність і справедливість, що є важливими для сучасного молодого покоління.

Мета статті - висвітлити особливості пізнавального та виховного потенціалу поезії Тараса Шевченка, яку вивчають в початковій школі.

Результати дослідження

Твори Т. Шевченка, які увійшли до кола дитячого читання, як зауважує Т. Качак, класифікують за тематикою і проблематикою, типовими образами ліричних героїв. Тематичне розмаїття формують: пейзажна лірика; твори про родинне життя, сирітське дитинство, про матір і материнство; зображення історичних подій, роздуми про життя і людську долю; патріотична лірика [2, с. 64 – 70]. Тараса Григоровича вважають основоположником нової української літератури, але й у розвиток дитячої літератури письменник зробив важливий внесок. Його творчість (вірші про дітей, матерів, пейзажі) сприяла поширенню в літературі для дітей патріотичних ідей, історичних мотивів, проблем соціально-побутового плану, а також вплинула на удосконалення поетичної форми віршів, адресованих юним читачам.

Сучасні учні сприймають текст передусім як джерело інформації, об'єкт розумової, аналітичної діяльності. В цьому реалізується пізнавальний аспект літератури. Якщо учень емоційно не включений до процесу читання, якщо

відсутній діалог між ним і твором, якщо проблеми, що обговорюються у процесі читання, не торкаються душі читача, то найвірогідніше результативність такого читання буде низькою, а пізнавальний та виховний потенціал твору – втрачено. У кожному творі для дітей закладено певні цінності, що робить його актуальним засобом виховання школярів. Коло читання і зміст літературної освіти школярів визначається в основному програмами з літератури та хрестоматіями для додаткового читання. Важливими є рекомендаційні списки, підготовлені учителями для додаткового читання.

У «Малому Кобзарі для дітей», який побачив світ у 1911 році, зібрано відомі вірші та фрагменти поем Тараса Шевченка, що знайомлять молодших читачів з його творчістю. Тут вміщено твори «В неволі тяжко», «Вечір», «До Основ'яненка», «Доля», «Думи мої, думи мої!», «За сонцем хмаронька пливе», «Заповіт», «Зацвіла в долині червона калина», «І золотої й дорогої», «І небо невмите, і заспані хвилі», «Іван Підкова», «Ішов кобзарь до Києва», «Маркові Вовчкові», «Мені однаково, чи буду», «Мені тринадцятий минало», «Ми в-купочці колись росли», «Ми восени таки похожі», «Н. Маркевичу», «На Великдень, на соломі», «Над Дніпровою сагою», «Не до-дому в-ночі йдучи», «Не молилася за мене», «Ой, умер старий батько», «Ой, я одна», «Перебендя», «Питала зозулі», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Світає, край неба палає», «Село», «Сестрі», «Сон», «Тече вода з-під явора», «Тополя», «Три шляхи», «Тяжко-важко в світі жити», «У нашім раї, на землі», «Учітеся, брати мої!», «Човен». Багато з них увійшло й до «Дитячого Кобзаря», виданого у 2012 році у Видавництві Старого Лева.

Змістові та методичні аспекти вивчення творів Шевченка розглядають у контексті проблеми викладання мовно-літературної освітньої галузі у початковій школі О.Вашуленко, О.Савченко, Г.Ткачук, Л.Клочек, Т.Качак, В.Мартиненко та інші дослідники і педагоги практики. Аналізуючи підручники з мови та читання зауважуємо, що поезії Шевченка вивчають в

кожному класі. О.І. Голубовська слушно підкреслює, що «як правило, виявляється інтерес до Кобзаревих текстів, котрі вивчаються в середніх і старших класах, а от публікації, зорієнтовані на потреби початкової школи, з'являються спорадично» [1, с. 282]. Традиційно «вивчення Кобзарєвої спадщини починалося у другому класі фрагментом поезії «Тече вода з-під явора...» (1860), а у третьому класі діти вивчали уривок «Тече вода із-за гаю...». «Емоційно-забарвлена лексика (*калинонька, качаточка, качечка, дітки, дівча*) створює особливо ніжну, лагідну атмосферу» [1, с. 283], гармонійну інтонаційну картину вірша, мотивує читачів до активного прояву почуття лагідності та турботи про ближніх. Пестливі слова сприяють розвиткові почуття краси та гармонії, спонукають читачів на інтуїтивному рівні відчувати естетику природи, а разом з тим – захоплення рідною природою і культурою.

Твори Тараса Шевченка, зокрема поезія «Тече вода з-під явора...» і «Тече вода із-за гаю...», мають значний вплив на пізнавальний та виховний аспект учнів початкової школи. Вивчення цих віршів сприяє розвитку емоційної чутливості дітей, допомагає формувати уявлення про природу, людські почуття та взаємозв'язок між ними. Образ води як символу життя дозволяє дітям зрозуміти важливість природи та її зв'язок з людським існуванням. Учні третього класу вивчають поезію «І досі сниться: під горою...», яка має значний пізнавальний та виховний вплив на учнів молодшого шкільного віку. Тут автор художньо розкриває важливі аспекти емоційної прив'язаності людини до рідної землі, сім'ї та дитячих спогадів. Автобіографічні мотиви, що виразно простежуються у творі, дозволяють дітям краще зрозуміти внутрішній світ поета та його переживання, пов'язані з минулим, зокрема образи матері, діда, рідної хати і верби.

Ці образи, зокрема «*біленька хаточка*» та *верба*, сприймаються дітьми як символи домашнього затишку, родинного тепла і безпеки, що формує уявлення про важливість сімейних цінностей та прихильність до рідного дому.

Спогади поета про щасливі моменти свого дитинства, які були короткими, допомагають учням усвідомити цінність простих радощів і важливість того, що часто здається незначним, але є частиною справжнього щастя.

Учні четвертого класу вивчають поезії «Садок вишневий коло хати...», «Рече та стогне Дніпр широкий...», «Вітер з гаєм розмовляє...». У сучасних підручниках і хрестоматіях для додаткового читання вміщені й інші уривки та поезії Т. Шевченка, зокрема «На Великдень, на соломі», а у середній школі учні вивчають «Мені тринадцятий минало». Ці твори розкривають проблему сирітського дитинства, позначені автобіографізмом. І хоч «в початкових класах надається перевага пейзажним текстам Т. Шевченка, оскільки поезії такого спрямування якнайкраще сприймаються молодшими школярами» [1, с. 287], молодшим школярам цікаві й твори про дитинство.

Рання поезія Тараса Шевченка «Вітер з гаєм розмовляє...» (1841) пронизана трагічним пафосом. У творі драматично зіставлені дві самотні долі: одинокий човен, що втратив «рибалоньку», і бездомний, покинутий «сиротина». У зворушливому вірші «Садок вишневий коло хати...» (1847) Шевченко малює картину українського села на тлі чарівної природи. Твір дає дітям уявлення про красу рідної природи і важливість праці на землі, допомагаючи формувати позитивні уявлення про трудову етику, повагу до традицій і природи. Обидва твори формують у дітей розуміння різноманітних емоцій – від смутку та самотності до радості та гармонії з природою, що розвиває їх емоційну чутливість і здатність до співпереживання.

Узагальнюючи сказане проілюструємо пізнавальні та виховні аспекти поезії Шевченка яка вивчається в початковій школі схемою (Рис.1).

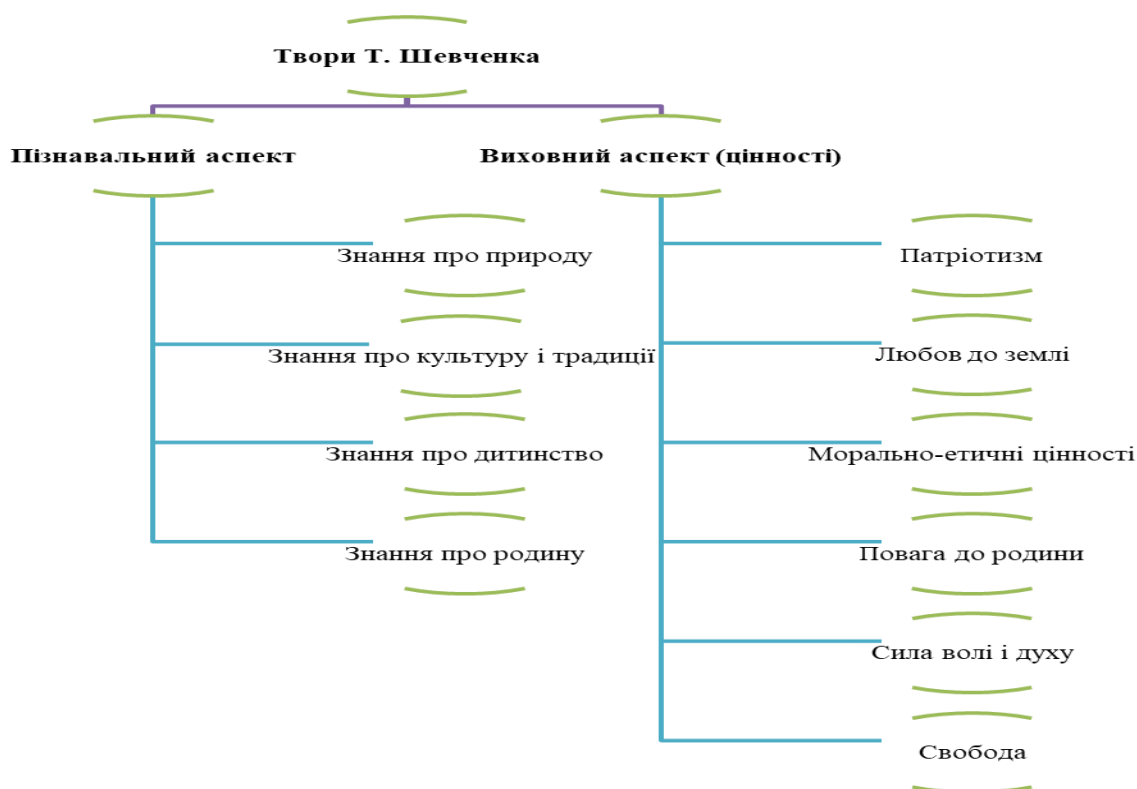

Рис. 1. Пізнавальний та виховний аспекти поезій Т. Шевченка у початковій школі

Розкрити пізнавальний та виховний потенціал поетичних творів Т. Шевченка, які вивчаються у початковій школі, допомагають правильно підібрані ефективні форми, методи й прийоми роботи на уроках літературного читання. Зокрема це бесіда з учнями, розповідь з елементами аналізу, тестування, як, наприклад, пропонує Л. Поплужна [3]. Ефективним є застосування виразного читання, інсценізації, аналізу художніх образів, інтерактивних методів (асоціативний куш, «Мікрофон», «Мозковий штурм»), створення ілюстрацій до творів, використання міждисциплінарних зв'язків, робота з народними піснями, які перегукуються з поезією Шевченка, а також проведення екскурсій та творчих проєктів, що сприяють глибшому усвідомленню змісту творів та їхнього морально-етичного значення.

Висновки

Вивчення поезії Тараса Шевченка в початковій школі має важливе значення для розвитку та виховання дітей. Через його твори учні знайомляться з важливими темами, такими як любов до рідної землі, природи, родини,

збереження традицій, повага до історичного минулого. Пізнавальний аспект полягає в тому, що через вірші діти отримують знання про навколишній світ, вчаться бачити і відчувати його красу, розуміти взаємозв'язок між природою і людським життям; пізнають історію, традиції та культуру нашого народу, дізнаються про історичні події та боротьбу українців за волю. Виховний аспект поезії Шевченка полягає в розвитку емоційної чутливості, здатності співпереживати, цінувати прості радощі життя та важливість родинних і соціальних зв'язків, бути патріотом своєї країни. Таким чином, твори Шевченка вносять значний вклад у формування гармонійної особистості, яка буде мати розвинуте почуття гідності, людяності та відповідальності перед суспільством.

Список використаних джерел

1. Голубовська І. В. Шевченкове слово на уроках читання в початковій школі. *Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 21. С. 282 – 290.
2. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. Вид. 3-ге, доповнене. Київ: ВЦ «Академія», 2025. 456 с.
3. Поплужна Л. Поезія Т.Г. Шевченка в початковій школі. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/poeziia-th-shevchenka-v-pochatkovii-shkoli-866005.html>

Наталія Терлецька,
магістрантка педагогічного факультету
Тетяна Близнюк,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ СТУДІЯХ

У статті проаналізовано науково-педагогічні підходи до розвитку лексичної компетентності молодших школярів. Особливу увагу приділено значенню лексичної компетентності як складової мовної і комунікативної компетентності, що передбачає здатність учня розуміти, добирати й доречно використовувати слова в різних комунікативних ситуаціях.

Ключові слова: лексична компетенція, мовна компетенція, молодші школярі.

Вступ

Сучасна система початкової освіти в умовах цифровізації суспільства потребує нових підходів до формування мовної і комунікативної компетентностей учнів. Одним із важливих компонентів мовної компетентності є лексична компетентність, що передбачає здатність учня розуміти, добирати й доречно вживати слова у різних комунікативних ситуаціях. Формування лексичної компетентності в молодшому шкільному віці має важливе значення для загального розвитку мовлення дитини, збагачення її словникового запасу, розвитку мислення, мовленнєвої виразності й комунікативної активності. У контексті Нової української школи зростає роль цифрових технологій як ефективного засобу навчання, що підвищує мотивацію до пізнання, забезпечує інтерактивність і можливість індивідуалізації навчального процесу. Використання цифрових інструментів – мобільних додатків, онлайн-платформ, інтерактивних ігор, віртуальних словників – відкриває нові можливості для цілеспрямованого й результативного формування лексичної компетентності молодших школярів.

Мета статті – проаналізувати науково-педагогічні підходи до розвитку лексичної компетентності молодших школярів, визначити та узагальнити ефективні методи і засоби, що висвітлюються у фахових дослідженнях з проблеми.

Результати дослідження

Проблема розвитку лексичної компетентності молодших школярів є однією з ключових у лінгводидактиці та методиці навчання мови в початковій школі. Формування словникового запасу, засвоєння лексичних значень слів, розвиток умінь доречного вживання лексичних одиниць у мовленні – усе це забезпечує успішну мовленнєву діяльність учнів і закладає основи подальшої комунікативної компетентності.

У вітчизняній педагогіці дослідженню цієї проблеми приділяли увагу такі науковці, як В. Бадер, А. Богуш, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Гавриш,

Н.Голуб, Т. Коршун, К. Крутій, О. Савченко, Н. Сіранчук, Л. Сугейко, В.Тихоша. Зокрема, М. Вашуленко розглядає лексичну компетентність як важливу складову мовної освіти, підкреслюючи необхідність планомірної роботи над збагаченням словникового запасу молодших школярів [2]. Сучасні дослідники звертають увагу на те, що лексична робота має бути не лише систематичною, а й контекстною, інтегрованою в різні види мовленнєвої діяльності – слухання, читання, говоріння, письмо. Н. Сіранчук, узагальнюючи праці різних вчених, визначає зміст поняття «лексична компетентність» як «здатність особистості швидко і якісно, на рівні програми оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких людина обирає потрібне слово, словосполучення, щоб з можливою точністю висловити свою думку в мовленні, спілкуванні, з опорою на граматичну структуру мови (макроструктуру мови)» [5, с. 13].

Лексична компетентність – складова мовної і комунікативної компетентності. Це зазначено в Загальноєвропейських рекомендаціях щодо мовної освіти [4, с. 108-109]. У контексті методики навчання мови мовна компетенція охоплює здатність учня розуміти значення великої кількості слів, які становлять лексичну базу мови, володіти знаннями щодо правил їхнього поєднання та словотворення, а також уміти будувати речення різних типів — як за змістом, так і за структурою. Такі знання й уміння забезпечують можливість створювати хоча б елементарні висловлення й тексти [1]. І. Гудзик обґрунтовано визначає комунікативну компетентність як здатність ефективно використовувати мову (усі її форми мовленнєвої діяльності) для пізнання та комунікації. У своїй роботі він виокремлює складові комунікативної компетентності – мовну, мовленнєву та соціокультурну [3]. Такий інноваційний підхід дозволяє чітко визначити лексичну компетентність, яка виступає як внутрішньомовленнєва підготовка до реалізації комунікативної діяльності.

Комунікативна компетенція передбачає здатність ефективно використовувати мову у всіх її формах для пізнання світу, спілкування та впливу на інших. У процесі формування лексичної й комунікативної компетентностей шкільне навчання мови має на меті розвивати в учнів уміння не лише розуміти зміст, а й глибше усвідомлювати смисл усних і письмових повідомлень. Воно також спрямоване на формування навичок створення повноцінних висловлювань, які відображають знання мовця про тему мовлення, його думки та емоції. Рівень сформованості лексичної й комунікативної компетентностей проявляється у здатності дитини налагоджувати ефективну взаємодію з іншими, грамотно й доцільно будуючи власні висловлювання. Мовна компетентність є складовою частиною комунікативної компетентності й охоплює систему знань і вмінь, необхідних для правильного й доречного використання мовних засобів у процесі спілкування. У її структурі виділяють кілька основних компонентів. По-перше, фонетико-фонологічна компетентність, яка передбачає правильну вимову звуків, володіння інтонацією, розвиток фонематичного слуху. По-друге, лексична компетентність, що включає активний і пасивний словниковий запас, розуміння значення слів, знання синонімів, антонімів, паронімів, а також уміння доречно вживати слова в мовленні. Третім компонентом є граматична (морфолого-синтаксична) компетентність, що забезпечує здатність будувати граматично правильні речення, дотримуючись норм рідної мови. Четверта складова — орфографічна та пунктуаційна компетентність, яка вимагає знання правил написання слів і вживання розділових знаків. Важливе значення має також прагматична компетентність, що виявляється у вмінні добирати мовні засоби відповідно до мети спілкування, ситуації, адресата, дотримуючись мовленнєвого етикету. Нарешті, стилістична компетентність полягає у вмінні визначати й використовувати відповідні стилі мовлення (розмовний, художній, офіційно-діловий тощо). Усі ці компоненти функціонують у взаємозв'язку й

забезпечують цілісне формування мовної особистості молодшого школяра. Її структуру можна проілюструвати схемою (Рис. 1)

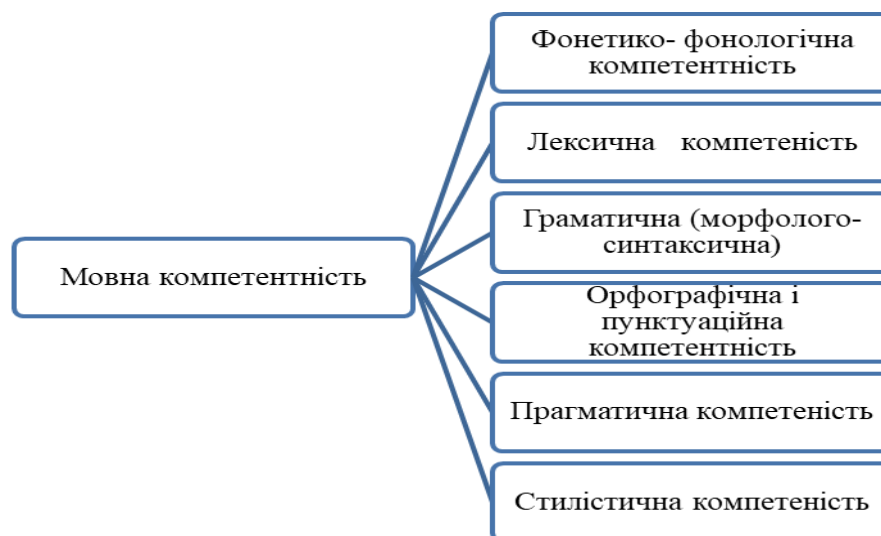

Рис. 1. Структура мовної компетентності особистості

Н. Сіранчук переконана, що формування лексичної компетентності відбувається в процесі різних видів діяльності, які спираються на особистісні якості учня. Це включає: мотиваційну діяльність (створення позитивного ставлення до роботи з лексикою), когнітивну (засвоєння знань), практичну (оволодіння вміннями застосування лексики), поведінкову (формування навичок у реальному спілкуванні) та рефлексивну (усвідомлення й оцінка власних мовних дій). Усе це сприяє свідомому й ефективному використанню лексики в усному й писемному мовленні [5, с. 15].

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що ефективне формування лексичної компетентності у початковій школі передбачає реалізацію таких дидактичних умов: добір доступного, функціонального мовного матеріалу; створення мовленнєвих ситуацій, наближених до життєвого досвіду дитини; застосування ігрових, наочних, інноваційних технологій; використання текстоцентричного підходу.

Значну роль у розвитку лексичних умінь відіграє також організація роботи над словом у контексті: учні повинні не просто заучувати значення нових слів, а вміти вживати їх у власному мовленні, розуміти їх стилістичні

відтінки, синонімічні зв'язки, переносні значення тощо. З цією метою вчені радять активно залучати художні тексти, зокрема твори дитячої літератури, які виступають джерелом мовних моделей і словникового багатства.

Окремі дослідження останніх звертають увагу на інтеграцію традиційних і цифрових засобів у формуванні лексичної компетентності. Використання електронних словників, мобільних додатків, інтерактивних ігор і освітніх платформ сприяє активізації мовної діяльності дітей та стимулює засвоєння нової лексики в умовах сучасного освітнього середовища.

Висновки

Отже, лексична компетентність є важливою складовою мовної та комунікативної компетентностей молодших школярів, і її формування повинно здійснюватися через системну діяльність, яка включає мотиваційну, когнітивну, практичну, поведінкову та рефлексивну складові. Науково-педагогічні студії підтверджують необхідність врахування вікових особливостей учнів та застосування як традиційних, так і інноваційних методів, зокрема цифрових технологій, для ефективного розвитку лексичної компетентності. Подальші дослідження повинні орієнтуватися на розробку і апробацію нових методичних підходів, які відповідають вимогам Нової української школи. Незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема розвитку лексичної компетентності потребує подальшого вивчення з урахуванням змін у навчальних програмах, упровадження компетентнісного підходу та цифрових технологій. Необхідним є також поглиблення міждисциплінарних зв'язків у лексичному розвитку молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Вашуленко М. С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів. *Початкова школа*. 2009. № 1. С. 16–17.
3. Гудзик І.П. Проблеми мовної освіти в Україні. *Рідні джерела*. 2002. №4. С. 4—8.
4. Загальноєвропейські рекомендації щодо мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. К.: Ленвіт, 2003. 273.
5. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: Монографія. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 288 с

Соломія Турчин,
студентка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ЗМІСТОВІ Й МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА: ЕФЕКТИВНЕ ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОГО МАТЕРІАЛУ ДРУГОКЛАСНИКАМИ

У статті розглянуто методи ефективного вивчення дитячої літератури у 2 класі. Особливу увагу приділено розвитку мовленнєвих і літературних компетентностей учнів через роботу з художніми творами. Визначено ключові чинники, що впливають на сприйняття літературних творів, зокрема виразність читання та аналіз художніх засобів мови. Акцент зроблено на використанні інтерактивних інструментів (LearningApps) для полегшення засвоєння матеріалу та активізації уваги дітей. Завдання для аналізу творів сприяють розвитку емоційного сприйняття і глибокого осмислення тексту.

Ключові слова: методика, дитяча література, творчий розвиток, другокласники.

Вступ

Підручник є одним із найважливіших елементів освітнього процесу, який відіграє ключову роль в організації освітнього процесу на уроках як для вчителя, так і для учнів. Він слугує основним джерелом знань, засобом організації навчальної діяльності та інструментом методичного супроводу, передбачає як колективне, так і самостійне опрацювання навчального матеріалу учнями. Особливо це актуально в контексті Нової української школи (НУШ), де навчання орієнтоване на особистісний розвиток учня, формування його ключових компетентностей та інтегроване в реальні життєві ситуації. Якість змістового наповнення та методичне опрацювання матеріалу визначають ефективність засвоєння знань другокласниками, що безпосередньо впливає на формування їхніх мовно-літературних знань, умінь і навичок. Зміст і завдання мовно-літературної освітньої галузі у початковій школі спрямовані на розвиток мовлення, критичного мислення та читацької культури молодших школярів. Саме через навчання мови та літератури діти опановують навички

спілкування, розширюють словниковий запас, вчать аналізувати та інтерпретувати тексти. Тому важливо, щоб підручник містив якісно підібрані художні та інформаційні тексти, різнорівневі завдання, які сприяють усвідомленому читанню, а також інтерактивні методи навчання, що мотивують учнів до активної роботи.

Гармонійне й зрозуміле викладення навчального матеріалу сприяє розвитку в учнів інтересу до навчання, полегшує процес сприйняття та осмислення інформації. Від чіткої структури підручника, доступності пояснень, наявності ілюстративного матеріалу, вправ та завдань залежить, наскільки ефективно молодші школярі засвоюватимуть мовні й літературні знання. Дослідження особливостей побудови, змістового й методичного наповнення, функцій сучасних підручників для початкової школи здійснювали Н. Богданець-Білокаленко, Я. Кодлюк, Т. Качак, Н. Максименко, В. Павленко, Н. Хребтова та ін. З огляду на постійне оновлення навчально-методичної бази освітнього процесу, аналіз змістових і методичних аспектів сучасних підручників для в рамках концепції НУШ є актуальним і необхідним для підвищення якості навчання. На нашу думку, доцільно розглядати цю проблему комплексно, враховуючи поділ на класи та принцип наступності.

Мета статті – аналіз змістових і методичних аспектів сучасного підручника, які забезпечують ефективне вивчення мовно-літературного матеріалу другокласниками.

Результати дослідження

Аналізуючи сучасні підручники з мови і читання чи інтегрованого курсу для другого класу, важливо враховувати вікові особливості сприймання учнями мовно-літературного матеріалу. Від того, як підручник побудований, а його текстуальний та методичний компоненти спрямовані на активізацію мислення, мовлення та емоцій другокласників, залежить ефективність засвоєння ними навчального матеріалу. Змістові компоненти повинні відповідати пізнавальним можливостям дітей цього віку, а методичний апарат

підручника має сприяти їхній активній взаємодії з текстами, формуванню читацьких умінь, розвитку мовлення та творчого мислення. Як стверджує Т. Качак, «більшість підручників з літературного читання укладені за тематичним принципом, з врахуванням змісту вивчення матеріалу у певні пори року. Увесь навчальний матеріал ґрунтується навколо тем» [1, с. 34]. Підручники відповідають реалізації змістових ліній навчальних програм.

Учитель використовує ті методи та прийоми роботи з підручником, які допомагають другокласникам краще зрозуміти зміст тексту, уявити предметні явища, розширити словниковий запас і поступово формувати навички аналізу художнього тексту. Важливим завданням є створення умов для емоційного сприймання твору, співпереживання героям, а також розвитку навичок зв'язного мовлення та творчого письма. На ефективність вивчення мовно-літературного матеріалу впливають такі чинники: структура та наповнення підручника, відповідність текстів віковим особливостям дітей, методи їх опрацювання, а також рівень сформованості в учнів читацької компетентності. Глибина розуміння прочитаного залежить від доступності мовного матеріалу, наявності візуальної підтримки, змістовності завдань і вправ, які спонукають дітей до активного використання мовленнєвих навичок. Якщо підручник не враховує цих аспектів, у школярів може знижуватися мотивація до навчання.

Сучасні підручники з української мови та літературного читання для другого класу містять різноманітні тексти, які сприяють розвитку мовних і читацьких компетентностей учнів. Важливим аспектом ефективного засвоєння матеріалу є методична організація роботи з текстами, яка враховує вікові особливості другокласників. На думку В. Сухомлинського, «читання — це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ», тому підручник має бути структурованим так, щоб стимулювати інтерес учнів до навчання, розвивати їхню уяву та критичне мислення [5].

Зміст підручника повинен забезпечувати гармонійне поєднання художнього та дидактичного матеріалу. Особливу увагу слід приділяти

доступності текстів, їхній емоційній насиченості та відповідності життєвому досвіду дітей. Як зазначав О. Потебня, розуміння тексту відбувається через активне залучення уяви та мовного досвіду дитини. Саме тому методичний апарат підручника, як зауважує Я. Кодлюк, повинен містити завдання, що розвивають мовленнєву активність, формують навички аналізу тексту та спонукають до творчої діяльності [3].

Зокрема, робота з літературними творами в підручнику повинна включати: підготовку до читання (актуалізацію життєвого досвіду, пояснення ключових слів, мотиваційні запитання); читання та аналіз змісту (визначення основної думки, виділення художніх засобів, робота з емоційно-забарвленими словами); вправи і завдання на основі прочитаного (творчі завдання, переказ, складання власних розповідей, інсценізація тощо).

«У педагогіці підручник розглядається не лише як носій змісту освіти, а й як технологічна модель навчальної діяльності, що цілісно та послідовно відображає всі основні етапи процесу навчання» [4, с. 2], – підкреслює В.Павленко. Так і в мовно-літературній освіті: за допомогою підручника вчитель організовує роботу учнів, спрямовану на формування читацької, літературознавчої, особистісно-діяльнісної та бібліотечно-бібліографічної компетентностей – компонентів літературної компетентності.

На прикладі текстів відомих дитячих письменників, таких як Ганна Чубач, Наталя Забіла, Леся Українка, можна спостерігати, як ритміка, рима та образність допомагають формувати поетичний слух і мовне чуття учнів. Якість мовного матеріалу підручника відіграє важливу роль у становленні особистості дитини. Щоб повноцінно сприймати навчальні тексти, другокласники повинні мати певний рівень мовного розвитку. Проте образність художнього висловлення не завжди їм зрозуміла, що може призводити до «неправдивої» виразності читання (неправильного інтонування, неточного розуміння слів, хибного тлумачення змісту). Тому завдання учителя – навчити дітей розпізнавати й аналізувати образні засоби мови.

Робота з підручником повинна забезпечувати гармонійне поєднання аналізу мовно-літературного матеріалу та його змістової складової. Надзвичайно важливо навчати дітей правильно розуміти й використовувати художні засоби. Аналізуючи текст, учні глибше занурюються в його зміст, що сприяє розширенню їхнього словникового запасу, розвитку образного мислення та мовлення. Аналіз змісту тексту у підручниках здійснюється за такими напрямками: змістовий (визначення головної думки, ідеї, сюжету), роботу над виразністю читання (інтонація, темп, емоції) та аналіз художніх засобів (епітети, порівняння, метафори).

Важливо, щоб другокласники поступово навчалися усвідомлено працювати з художнім текстом. Наприклад, аналізуючи уривок із твору В.Нестайка «Олексій, Веселик і Жарт-Птиця», учитель може запропонувати учням знайти епітети і порівняння, такі як «пташка була, мов сонце», пояснити їх значення та уявити, яку емоцію хотів передати автор. Подібний підхід розвиває естетичний смак і літературну чутливість школярів. Для кращого розуміння художнього тексту можна використовувати цифрові інструменти, такі як LearningApps, створюючи інтерактивні головоломки чи тести для роботи з мовними одиницями тексту. Візуалізація матеріалу, використання малюнків, інтерактивних вправ сприяє глибшому осмисленню змісту твору.

Ще одним важливим аспектом є розвиток виразного читання. Учні необхідно навчати інтонаційних особливостей мови, роботи з паузами, темпом та гучністю мовлення. Вчитель може запропонувати вправи на знаходження ключових слів у тексті та акцентування їх за допомогою логічного наголосу. Робота над художнім текстом у початкових класах передбачає також елементи творчої діяльності, яка актуальна на етапі після читання. Учні можуть створювати ілюстрації до текстів, придумувати альтернативні завершення історій або інсценізувати окремі фрагменти, адже «читаючи дитина стає співавтором письменника» [2, с. 12]. Це сприяє формуванню їхньої емоційної чутливості, розвиває мовлення та уяву.

Методичні аспекти сучасного підручника мають бути спрямовані не лише на засвоєння інформації, а й на розвиток критичного мислення, виразного мовлення та естетичного сприйняття тексту. Поєднання традиційних і сучасних методик навчання дозволяє зробити процес вивчення мовно-літературного матеріалу ефективним і цікавим для другокласників.

Аналізуючи підручник з інтегрованого курсу мови і читання для 2 класу, укладений О. Іщенко та С. Логачевською, зауважуємо дотримання у підборі текстів для читання принципів відповідності змісту віковим особливостям читачів, доступності, емоційного наповнення, спрямованості на розвиток мислення учнів (Рис. 1.). Це якісне навчальне видання, що відповідає віковим особливостям учнів, має продуману структуру, чіткий і зрозумілий текст, яскраві ілюстрації. Високий рівень художнього оформлення, доступність матеріалу та інтерактивні елементи сприяють розвитку мовлення, мислення та зацікавленості дітей у читанні. Це ефективний інструмент для формування мовних і комунікативних навичок молодших школярів.

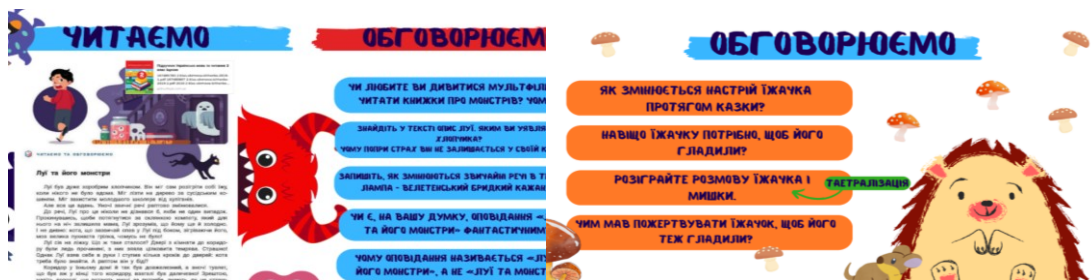

Рис. 1. Особливості підручника «Українська мова і читання» для 2 класу О. Іщенко та С. Логачевської

Висновки

Змістові та методичні аспекти сучасного підручника є основою для ефективного вивчення мовно-літературного матеріалу. Важливу роль у цьому відіграє комплексний підхід до опрацювання поетичних творів, який поєднує змістовий аналіз, роботу над виразним читанням та вивчення образних засобів мови. Методика вивчення сучасної української поезії повинна включати активне залучення учнів до розуміння художніх образів, формування їхнього естетичного сприйняття та розвитку творчих здібностей.

Аналіз тексту, виразне читання, використання ілюстрацій та цифрових інструментів сприяють більш глибокому засвоєнню матеріалу, формують читацьку, комунікативну та літературознавчу компетентність учнів. Водночас, поєднання традиційних і новітніх методів навчання дозволяє розвивати критичне мислення та емоційне сприйняття літературних творів.

Завдяки правильному вибору змісту та методик, сучасний підручник допомагає учням початкової школи не лише засвоювати мовно-літературний матеріал, але й розвивати естетичний смак, розширювати світогляд і глибше сприймати навколишній світ через твори і поезію.

Список використаних джерел

1. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів. Підручник для здобувачів вищої освіти. Івано-Франківськ: місто НВ, 2024. 200 с.
2. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва. К.: ВЦ «Академія», 2025. 456с.
3. Кодлюк Я. Інновації у змісті підручників для початкової школи. *Початкова школа*. 2017. № 12. С. 42–46.
4. Павленко В. Роль підручника у розвитку креативності молодших школярів. *Українська полоністика: Зб. наук. пр.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. Вип.11. С. 255-263.
5. Проблеми сучасного підручник : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. О. М. Топузов]. К. : Педагогічна думка, 2019. Вип. 22. 328 с.
6. Хребтова Н. Р. Мотиваційна спрямованість підручників для початкової школи. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. 116 с.

Юлія Худак,
студентка факультету філології,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ

ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті йдеться про можливості використання ШІ при вивченні творчості Тараса Григоровича Шевченка, зокрема, реконструкція біографічних даних, документів, створення ілюстративного матеріалу, інтерпретація та аналіз художніх текстів, візуалізація образів-персонажів, оцифрування та розпізнавання рукописів, технічний переклад творів різними мовами, створення власних висловлювань у стилі Кобзаря, популяризація та переосмислення його творчої спадщини.

Ключові слова: ШІ, Т.Г. Шевченко, творчість, спадщина, нейромережі.

Вступ

Технічний прогрес відкриває для людства нові способи зберігання, передачі й застосування інформації, які полегшують інтелектуальну працю й створюють оптимальні умови для розвитку особистості. В цій площині ІІІ став не тільки невід'ємною частиною повсякденного життя, наукового прогресу, але й лінгвістичних досліджень. Його застосування дозволяє здійснювати аналіз текстів, створювати цифрові архіви, відкривати нові грані творчості видатних діячів науки, освіти та культури. Одним із них є Тарас Шевченко – видатний український поет, художник і мислитель, чия творчість залишається актуальною і сьогодні. Завдяки використанню ІІІ можна значно розширити розуміння його спадщини, зробити її доступнішою для широкого загалу та відкрити нові аспекти її інтерпретації.

Актуальність роботи зумовлена тим, що застосування нейромереж дозволяє в найкоротші терміни досягнути бажаного результату, охопити великі пласти інформації та створити новий цифровий формат життя і творчої спадщини Великого Кобзаря.

Мета роботи полягає в демонстрації можливостей застосування ІІІ під час вивчення творчості Т.Г. Шевченка. Об'єктом дослідження є життя та мистецькі надбання Тараса Шевченка. Предметом дослідження виступають засоби та алгоритми штучного інтелекту, що застосовуються для аналізу й вивчення. Для досягнення мети необхідно виконати низку завдань: ознайомитися із популярними нейромережами, з'ясувати можливості ІІІ для вивчення біографічного й літературознавчого матеріалу, практичне застосування ІІІ для реконструкції образів, відтворення голосу, жестів, міміки, розробка рекомендацій щодо використання ІІІ в освітньому процесі.

Результати дослідження

Незважаючи на відносно нетривалий період функціонування, ІІІ належить вагома роль у сучасній сфері освіти, оскільки його застосування дозволяє створювати різноманітні цифрові ресурси, відео, фотоматеріали,

зберігати та популяризувати інформацію. Ідея створення штучного інтелекту виникла ще в давнину, коли філософи закладали основи логіки та мріяли про створення машин здатних мислити. Однак перші реальні спроби моделювання інтелектуальних процесів розпочалися лише у 20 столітті. Термін «*Artificial Intelligence*» (штучний інтелект) уперше запропонував Джон Маккарті у 1956 році на Дартмутській конференції. Ця подія вважається офіційним початком створення та дослідження ШІ.

Можливі варіанти використання штучного інтелекту в освітньому процесі з'явилися ще в 1960-х рр., коли були створені й апробовані перші освітні системи *PLATO* (*Programmed Logic for Automatic Teaching Operations*), *ITS* (*Intelligent Tutoring Systems*), які аналізували відповіді та могли адаптуватися до рівня знань користувачів. Від перших логічних моделей до сучасних нейромереж штучний інтелект пройшов довгий шлях. Сьогодні дослідження фокусуються на застосуванні машинного навчання, обробці природної мови (*NLP*) та доповненої реальності для оптимізації освітньої діяльності.

Варіантів застосування нейромереж в навчанні є безліч, пропоную деякі з них. Наприклад, оживлення образу Т. Шевченка, відтворення його мови. За допомогою ШІ (*Murf, Uberduck, Deep Narakeet Nostalgia*) можна оживити портрети Шевченка, відтворити його міміку, жести, а також мову Кобзаря.

Ресурс ШІ допоможе класифікувати твори митця за жанровими (видовими) ознаками, здійснити аналіз текстів. Наприклад *ChatGPT* може характеризувати твори, виконувати різноплановий аналіз, зокрема: *лінгвістичний*: розпізнавання стилістичних особливостей мови Шевченка, визначення унікальних слів та

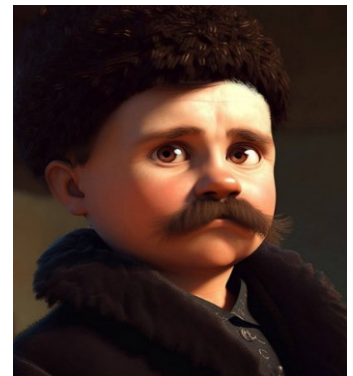

Рисунок 1. Портрет Шевченка створений ШІ.

Рисунок 2. Садок вишневий коло хати. Ілюстрація до однойменного вірша.

фразеологізмів; *семантичний*: виявлення мотивів, тем проблематики творів, їх порівняння з іншими шедеврами світової літератури; *емоційний*: визначення емоційного забарвлення текстів, що допомагає глибше зрозуміти особисті переживання автора. Використання алгоритмів машинного навчання дозволяє автоматично групувати твори Шевченка, знаходити приховані закономірності та створювати наочні моделі співвідношень між різними елементами його творчості.

Візуалізація та реконструкція образів здійснюється за допомогою таких неймереж, як *MidJourney*, *DALL-E (OpenAI)*, *Stable Diffusion (Stability AI)*, *Imagen (Google)*, *GEN-1*, *GEN-2* та інших, завдяки яким можна створювати ілюстрації до творів Кобзаря.

Генерування текстів у стилі Шевченка виконується за допомогою *Jasper AI*, *Copy.ai*, *ChatGPT*. Для цього потрібно тільки сформулювати завдання та ввести ключові слова, а за допомогою неймереж *DeepL*, *Google Translate*, *Smartcat*, *Reverso Neural (Machine Translation (NMT))* можна здійснювати автоматизований переклад та адаптацію творів Кобзаря.

Це одним цікавим застосунком ШІ є створення постерів, презентацій, проєктних робіт. У цьому аспекті не обійтись без *Microsoft Designer*, *Gamma*, *Looka* - інструменті для створення логотипів на базі штучного інтелекту.

Рисунок 3. Шевченко. Постер створений ШІ.

При вивченні біографічних даних, опрацюванні архівних матеріалів та документів стануть у пригоді *Waifu2x*, *EnhanceAI* - сервіси для покращення якості фотографій, старих картин, виявлення оригінальних кольорів та деталей малюнків, *OCR* – оптичне розпізнавання тексту (*FineReader*, *ScanSoft OmniPage*). Створення віртуальних пізнавальних ресурсів можливе завдяки *AI*

video generator, Suno AI, Runway AI, Veo2 та Flux A, а Mubert та WavTool, які запропонують музичний супровід до поетичних текстів.

За допомогою ШІ функціонують *Instagram, TikTok та YouTube T.G. Шевченка*. Національна Бібліотека України для дітей створила пізнавальний ресурс – оживила дитячі пісні на слова Кобзаря, завдяки чому можна побачити динамічні картини українського пейзажу.

У результаті дослідження зібрано й систематизовано інноваційні моделі використання ШІ в освітньому процесі. Але на цьому його можливості не закінчуються. Цей ресурс є ефективним і сприяє персоналізації освіти, автоматизації завдань та розширенню доступу до інформації. Оптимізація оцінювання знань значно спрощує процес перевірки завдань, тестів і навіть есе. Наприклад, *Grammarly* може визначати типові помилки та запропонувати їх виправлення. Розвиток неймереж надає доступ до якісної освіти незалежно від місця проживання та фізичного стану. Онлайн-курси, перекладачі, голосові асистенти, віртуальні репетитори та вчителі, які пояснюватимуть матеріал, ставитимуть питання та аналізуватимуть відповіді – сучасні альтернативні варіанти освіти. Персоналізоване навчання з *Khan Academy AI, Coursera AI* пропонує теми та завдання відповідно рівня знань та темпу навчання дитини. Неймережі *Google Expeditions, Labster* допомагають створювати віртуальні екскурсії у форматі 3D, реалістичні симуляції лабораторних експериментів, що підвищують якість знань.

Висновки

Отже, використання штучного інтелекту відкриває нові можливості для вивчення та популяризації творчості Тараса Шевченка. Завдяки сучасним технологіям можна пришвидшити, покращити, автоматизувати аналіз його текстів, поширити доступ до рукописів та картин, створювати нові освітні проєкти та цифрові архіви. Незважаючи на певні виклики, потенціал ШІ у цій

сфері невичерпний, і його застосування буде тільки зростати, дозволяючи глибше розкрити культурну та мистецьку спадщину великого Кобзаря.

Список використаних джерел

1. Бубнов І. В. Можливості та ризики використання штучного інтелекту в освітній сфері сучасної України. *Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference*. 2023. № 27–29. Р. 285–290.
2. Дубчак А. О. Напрямки використання штучного інтелекту в сучасних умовах. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Іван Пулюй: життя в ім'я науки та України» (до 175-ліття від дня народження)*. Т.: ФОП Паляниця В. А., 2020. С. 64–65.
3. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. URL: <https://cutt.ly/kwDG2MG8> (дата звернення 22.12.2023)
4. 50 нероймереж для всього. URL: <https://www.multach.com/blog/50-ai-services/>
5. Пасько І. Шевченко VS ШІ. URL: <https://sensormedia.com.ua/culture/shevchenko-vs-shi-iak-shtuchnyy-intelekt-bachyt-tvorchist-kobzaria/>

Олена Цвігун,

студентка педагогічного факультету

Тетяна Качак,

докторка філологічних наук, професорка,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника, Україна

ІНТЕРАКТИВНЕ ЧИТАННЯ ОПОВІДАНЬ ОКСАНИ КРОТЮК

У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті обґрунтовано важливість використання інтерактивного читання у початковій школі. Запропоновано ефективні методи для такого читання десяти оповідань Оксани Кротюк: «Друг», «Літачок», «Найсмачніша страва», «Наша хмара», «Негарна звичка», «Несправжня вулиця», «Пластиліновий песик», «Чи легко бути добрим», «Чого почервоніла Оленка?», «Щедра кишеня».

Ключові слова: інтерактивне читання, інтерактивні методи навчання, оповідання Оксани Кротюк, учні початкових класів.

Вступ

У сучасній освіті дедалі більше уваги приділяється інтерактивним методам навчання. Процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини і її активності. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти лише за допомогою максимальної взаємодії з об'єктом вивчення. Використання інтерактивного читання сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та емоційного

інтелекту дітей. Актуальність статті зумовлена необхідністю впровадження сучасних інтерактивних методів у навчальний процес початкової школи. Інтерактивне читання сприяє розвитку читацької компетентності, критичного мислення та емоційного інтелекту молодших школярів. Творчість Оксани Кротюк є цінним матеріалом для формування в дітей любові до української літератури та культури. Використання її оповідань у поєднанні з інтерактивними методиками відповідає вимогам Нової української школи.

Мета статті – описати ефективні методи інтерактивного читання оповідань Оксани Кротюк в початковій школі.

Результати дослідження

Інтерактивне читання можна трактувати як один із методів, що допомагає встановити діалог між текстом і читачем, автором і читачем. Таке читання спонукає до осмислення змісту, подій, персонажів, пробуджує думку та уяву дитини. У методиці літератури читання твору є одним із основних етапів його вивчення, що сприяє формуванню культури сприйняття тексту [2, с. 18]. Особливо актуальним інтерактивне читання є в початковій школі, оскільки саме в цей період формуються базові навички читання, розуміння тексту та вміння висловлювати власну думку щодо прочитаного. Молодші школярі ще не мають достатнього досвіду самостійного аналізу творів, тому інтерактивні методи допомагають їм глибше зануритися в зміст і встановлювати зв'язки між текстом і власним життям. Такі методи сприяють розвитку емоційного інтелекту, комунікативних навичок та здатності працювати в групі. Оскільки діти в цьому віці найкраще засвоюють інформацію через гру, діалог і спільну діяльність, інтерактивне читання робить процес навчання цікавим та ефективним. Крім того, цей підхід відповідає принципам Нової української школи, яка спрямована на особистісно орієнтоване навчання та активну взаємодію учнів із навчальним матеріалом.

Оповідання Оксани Кротюк є чудовим матеріалом для інтерактивного читання у початкових класах, оскільки вони поєднують доступність, цікаві

сюжети та виховний зміст. Її твори легко сприймаються молодшими школярами, адже містять зрозумілі образи, яскравих персонажів і життєві ситуації, близькі дітям. А застосування інтерактивного підходу при прочитанні цих текстів сприятиме тому, що учні не лише читатимуть їх, а й активно взаємодіятимуть із текстом – аналізуватимуть події, ставитимуть запитання, висловлюватимуть власні думки та братимуть участь в обговореннях.

Найпоширенішими інтерактивними методами читання в початковій школі є робота в парах, трійках, малих групах, «Акваріум», «Карусель», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Асоціативний куш», драматизація, рольове читання, навчальні дискусії та дебати на задану тему тощо. Обирати потрібний метод варто орієнтуючись на особливості класу, його сильні та слабкі сторони та на мету і завдання уроку. Для розвитку мовлення та вміння висловлювати власні думки доцільно використовувати методи «Мікрофон» чи «Коло запитань», а для формування навичок аналізу тексту – «Ланцюжок подій» або дискусію. Якщо ж урок спрямований на емоційне занурення в текст, можна застосувати рольове читання чи драматизацію. Гнучке поєднання методів сприятиме більш ефективному засвоєнню матеріалу, підвищенню зацікавленості учнів.

Під час роботи чи не з кожним із оповідань Оксани Кротюк можна використовувати методи обговорення прочитаного (у парах, трійках, малих групах чи у вигляді «Кола ідей»), та найдоцільніше застосувати їх там, де є можливість обговорення якоїсь моральної дилеми, тобто під час прочитання оповідань «Друг», «Негарна звичка», «Несправжня вулиця», «Пластиліновий песик», «Чи легко бути добрим», «Чого почервоніла Оленка?» та «Щедра кишення». Зокрема, при читанні оповідання «Друг» Оксани Кротюк можна використовувати метод дискусії для обговорення таких тем: «Коти завжди приносять лише клопоти», «Якщо батьки щось забороняють, то вони не мають рації», «Дружба – це лише між людьми». Можна спробувати також театралізувати уривок оповідання, скласти сенкан про котика або за допомогою «Дерева рішень» чи самотійно відгадати кінцівку оповідання.

Аналогічною може бути й робота над оповіданнями «Негарна звичка» та «Несправжня вулиця». Обидва оповідання несуть повчальний характер, тож доречно застосовувати під час їх прочитання дискусії та театралізації для глибшого розуміння висвітлених проблем. Під час роботи над «Негарною звичкою» можна також застосувати «Мікрофон», щоб дати можливість дітям самостійно обговорити подану проблему, поділитися власним досвідом. А при прочитанні «Несправжньої вулиці» можна запропонувати учням намалювати власну «справжню» вулицю. Таке завдання спонукатиме до роздумів про чистоту довкілля, відповідальність за власні вчинки та вплив людини на навколишній світ. Коли малюнки будуть готові, варто ініціювати обговорення питання «Що ми можемо зробити, щоб покращити свої вулиці?». Для цього можна використати «Мозковий штурм».

Під час читання оповідань «Літачок», «Найсмачніша страва», «Пластиліновий песик» та «Щедра кишеня» доцільно запропонувати учням відгадати за назвою, про що йтиметься у творі. Можна також скласти асоціативні кущі за цими оповіданнями після прочитання. Цікавим буде досвід проведення учнями театралізації оповідання «Щедра кишеня». У творі майже немає діалогу, що спонукає учнів доповнювати фрагменти тексту, щоб одночасно залучити до гри якнайбільше учнів класу.

Під час читання оповідань «Найсмачніша страва» та «Наша хмара» учням можна запропонувати метод словесного малювання. Невеликі розміри цих творів та їх яскраві образи дозволяють дітям легко уявити описані події, персонажів і деталі, а відтак – передати свої враження словами. Також можна намалювати ілюстрації до цих оповідань. Ще можна дати учням можливість стати автором цього твору: запропонувати йому самостійно підібрати свою найсмачнішу страву чи описати так замість хмари сонечко, вітер, веселку або будь-яке явище природи. Тут учні зможуть поділитися власними думками та більше дізнатися одне про одного. А ще такі невеличкі твори зручно читати різними способами («Біг по доріжці», читання із зупинками, в парах тощо).

Оповідання «Літачок» добре підходить для вигадування передісторії твору або альтернативної кінцівки до нього. Із самого оповідання ми мало знаємо про персонажів. А що, як придумаємо самі історію їхнього знайомства? Чи як складеться їхнє життя після пригоди з літачком? Можна запропонувати учням зробити паперові літачки із компліментами своїм однокласникам.

Найрізноманітніші методи можна використовувати і при роботі з оповіданнями «Чи легко бути добрим» та «Чого почервоніла Оленка?». Щоб обговорити з учнями, чи правильно вчинили герої цих творів, можна використати і дебати, і «Мікрофон», і «Мозковий штурм» і «Дерево рішень». Незалежно від обраного методу результати обговорення будуть подібними, але відрізнятиметься підхід учнів до вирішення проблеми, кількість витраченого часу та . Також при роботі з оповіданням «Чого почервоніла Оленка?» можна запропонувати скласти асоціативний куш із характеристиками дійових осіб за їхніми словами і вчинками. Наприклад, про Оленку, Ганнусю та їхніх батьків. А під час читання «Чи легко бути добрим?» варто використовувати передбачення: дати учням можливість самим вгадати кінцівку твору і відповісти на питання у назві. На кінець уроку учні можуть скласти сенкан про добро на основі прочитаного раніше.

Висновки

Отже, інтерактивне читання оповідань Оксани Кротюк у початковій школі є ефективним інструментом розвитку читацької компетентності, критичного мислення та емоційного інтелекту молодших школярів. Використання інтерактивних методів сприяє активному залученню учнів у процес читання, формує в них інтерес до книги та навички аналізу тексту. Оповідання письменниці вирізняються яскравим мовленням, доступністю для дитячого сприйняття та глибоким змістом, що робить їх ідеальним матеріалом для роботи в початковій школі.

Список використаних джерел

1. Дитячі оповідання Оксани Кротюк. *Мала сторінка*: веб-сайт. URL: <https://surl.li/kgivew>
Овдійчук Л. М. Інтерактивне читання: взаємодія автора і читача. *Читання в*

соціокультурному просторі дитинства: діапазон можливостей і партнерства : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Нац. б-ка України для дітей, 2016. С.18–20.

2. Пироженко Л. В., Пометун О. І., Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

Анна-Марія Юзьків,

студентка педагогічного факультету

Тетяна Качак,

докторка філологічних наук, професорка,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника, Україна

БІБЛІОТЕЧНІ ІГРИ, ЗАХОДИ ТА ПРОЄКТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

У статті проаналізовано ефективність бібліотечних ігор, заходів та проєктів у розвитку читацької культури здобувачів початкової освіти загалом та бібліотечно-бібліографічної компетентності зокрема.

Ключові слова: бібліотечні ігри, проєкти, читацька культура учнів, бібліотечно-бібліографічна компетентність молодших школярів.

Вступ

У сучасному світі важливим аспектом формування читацької культури юного покоління є залучення дітей до читання з використанням бібліотеки як простору для різноматірної діяльності, ігор, заходів та проєктів на основі літератури та дитячих книг. Творчі та ігрові форми роботи з прочитаною книжкою, тематичні заходи, мета яких – ознайомлення школярів з якомога більшою кількістю якісних дитячих творів, стають ефективними інструментами зацікавлення школярів читанням та вивченням літератури, заохочують і допомагають оволодіти навичками ефективного пошуку та використання джерел, критичного осмислення й аналізу отриманої інформації.

Уроки чи заходи в бібліотеці й з бібліотекарями мають значний вплив на школярів. Здобувачі освіти не тільки знайомляться з бібліотечним фондами, книгами різного типу жанру, тематики тощо, але й отримують знання про те, як правильно працювати з бібліографічною інформацією, знаходити необхідні джерела, аналізувати, обробляти та використовувати отриману інформацію. Готуючи бібліотечні проєкти, учні працюють в командах, активно взаємодіють

і мають спільні інтереси. Залучення читачів до різноманітних бібліотечних проєктів розвиває та утворює інтерес до літератури, інтелектуальний потенціал, виховує читацьку культуру та стимулює до самопізнання саморозвитку.

Мета статті – проаналізувати ефективність бібліотечних ігор, заходів та проєктів у розвитку читацької культури здобувачів початкової освіти загалом та бібліотечно-бібліографічної компетентності зокрема.

Результати дослідження

Над прооблемою формування читацької культури, читацької компетентності молодших школярів, розвитку у них навичок бібліотечно-бібліографічної діяльності діяльності, працювало й працює багато науковців та педагогів-практиків. Серед них Н. Богданець-Білокаленко, М. Вашуленко, Л. Іванова, О. Ісаєва, Т. Качак, Г. Коваль, О. Савченко, А. Ситченко, О. Слижук, Г. Ткачук, Т. Яценко та ін. У центрі наукових студій – проблеми вдосконалення методики розвитку читацької самостійності, мотивації та підвищення читацької активності учнів, формування у них вмінь аналітично осмислювати, критично оцінювати прочитане, працювати з різними виданнями.

А. Ситченко означає читання як «інтелектуально-емоційну діяльність особистості, зумовлену емоційно-логічною природою пізнання художнього твору» [3, с. 15], а Н. Богданець-Білокаленко узагальнює поняття читацька компетентність молодшого школяра, трактуючи його як «результат взаємодії знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів, які дають змогу учневі самостійно здійснювати пошук книжок, знаходити потрібну інформацію для вирішення конкретних навчально-пізнавальних завдань, вільно орієнтуватися в колі дитячого читання, застосовувати у різних життєвих ситуаціях» [1, с. 58]. Як зауважують Т. Качак, Т. Близнюк і О. Будник, «культура читання виражає один із аспектів існування та діяльності людини і є складовою загальної культури особистості», а «поняття “читацька культура” лежить в одному семантичному полі з поняттями “читацька компетентність”, “читацька

грамотність”, “читацька активність”, “читацькі інтереси” “читацька самостійність”. Між ними існують тісні зв'язки та ієрархічні відносини» [4].

Вплив бібліотечно-бібліографічних ігор, заходів та проєктів на розвиток читацької компетентності учнів незаперечний, тому так важливо розробити рекомендації для бібліотекарів, вчителів і освітніх закладів щодо ефективного впровадження інтерактивних методів, спрямованих на формування та підвищення читацької культури юного покоління. Важливо розвивати нові форми бібліотечної діяльності, які допомагають підвищенню інтересу до читання серед учнів, сприяти також обміну досвідом між педагогами та бібліотекарами у цій сфері. Т. Качак розглядає бібліотечно-бібліографічну компетентність як одну із складових літературної компетенції, «зміст якої охоплює: вибір книги, знання початкових бібліотечно-бібліографічних понять, вміння користуватися довідковою літературою, читати періодичну пресу. Ці вміння формуються в основному на бібліотечних уроках, уроках позакласного читання, заняттях з дитячою книжкою» [2, с. 164].

Сформованість цієї компетентності в учнів є запорукою інших навичок, зокрема вмінь знаходити потрібну інформацію в бібліотеці чи за допомогою довідкових джерел; оцінювати надійність інформації, вибирати релевантні джерела і критично аналізувати отриману інформацію; працювати з різними видами бібліотечних ресурсів, включаючи книги, журнали та електронні каталоги. Поширеними методами і формами роботи, які сприяють формуванню бібліотечно-бібліографічної компетентності в молодших школярів є: систематичне відвідування бібліотеки, ознайомлення учнів з її структурою, розділами, книгами, каталогами, довідковими ресурсами та джерелами; робота з каталогами, ознайомлення учнів з різними типами каталогів (картотеки, електронні каталоги) та навчання їх користуватися ними, знаходити книги за автором, назвою, тематикою; навчання учнів робити правильні бібліографічні описи книг, записувати бібліографічні дані (автор, назва, видавництво, рік видання); проведення бібліотечних уроків та

практикування бібліографічного пошуку під час вивчення різних тем з різних предметів (вчителі пропонують учням завдання, які вимагають самостійного пошуку інформації в бібліотеці (наприклад, знайти книги на певну тему, знайти інформацію про певного автора); заохочення учнів до самостійного читання і користування фондами бібліотеки; активне і систематичне залучення школярів до бібліотечних проєктів, наприклад, створення виставок книг, оформлення бібліотечних стендів, підготовка презентацій про книги і авторів.

Наведемо приклади ігор, завдань і проєктів, які будуть ефективними в процесі формування бібліотечно-бібліографічної компетентності учнів, розвитку їхньої читацької культури.

«Мандрівка чарівною бібліотекою»

Завдання: Поділити клас на групи, кожна група отримує маршрутний лист з переліком розділів бібліотеки (або окремих зон). *Завдання для виконання:* знайти потрібні розділи, ознайомитися з їхньою структурою та знайти одну книгу з кожного розділу. *Мета:* Ознайомити учнів з структурою бібліотеки, навчити орієнтуватися в ній, розвивати дослідницькі навички.

«Маленькі таємниці бібліотечного каталогу»

Завдання: Запропонувати учням тематику (наприклад, «Планета», «Звірі», «Пригоди», «Україна»). *Завдання для виконання:* знайти книги на цю тематику за допомогою каталогу. *Мета:* Ознайомити учнів з різними видами бібліотечних каталогів (картотеки, електронні каталоги, журнали), навчити шукати інформацію за допомогою ключових слів.

«Бібліотечний детектив-Шукайко»

Завдання: Надати учням розповідь з невідомими словами або фразами. *Завдання для виконання:* знайти в бібліотеці словник і розшифрувати отримані невідомі слова. *Мета:* Ознайомити учнів з різними видами довідкової літератури, розвивати навички роботи з словниками.

«Книжкова міні-естафета». *Завдання:* Поділити учнів на групи. Кожна група отримує лист з питаннями щодо прочитаної книги. *Завдання для*

виконання: знайти відповіді на питання в книзі та передати лист наступній групі. *Мета:* Розвивати вміння працювати з текстом, знаходити потрібну інформацію.

«Маленький блогер-бібліограф». *Завдання:* Створити власний блог або сторінку в соціальних мережах, де учні розповідають про прочитані книги, рекомендують їх іншим і діляться своїми враженнями та емоціями від прочитаного. *Мета:* Розвивати навички написання текстів, формувати вміння розповідати про книги, розвивати критичне мислення.

Приклад: Учень створює блог присвячений тематиці до дня народження Тараса Шевченка, цитуючи один із його віршів (на вибір) та надає детальний аналіз автора та вірша. Після перегляду цього блогу іншими учнями, всі разом обговорюють і задають один одному питання та відповіді.

Учні читають твори різних жанрів. Це можуть бути твори як і українських письменників-класиків, таких як Леся Українка, Тарас Шевченко, Іван Франко, Всеволод Нестайко, так і зарубіжних (Антуан де Сент-Екзюпері, Льюїс Керрол, Ганс Крістіан Андерсон, Алан Мілн) чи сучасних авторів (Іван Андрусяк, сашко Дерманський, галина Малик, Сергій Гридін) та ін. Школярі повинні обрати інтернет платформу для власного блогу (це може бути YouTube, Facebook, Classroom, Instagram) і наповнити її медіаконтентом про прочитану книгу. Це може бути текст, аудіо- чи відеоматеріал, ілюстрації, обкладинки книг з цитатами та ін. Обов'язкове обговорення прочитаного тексту, дискусії та оцінка книжкового блогу. Учні активно взаємодіють, адже разом читають книги, шукають матеріал, аналізують прочитане, активно обговорюють свої враження, дають рекомендації щодо прочитаного.

«Бібліографічний невидимий слід». *Завдання:* Обрати одну книгу і написати про неї короткий бібліографічний опис. Вказати автора, назву, рік видання, видавництво, жанр. *Мета:* Навчити дітей складати бібліографічний опис, формувати вміння виділяти отриману ключову інформацію.

«Віртуальна екскурсія бібліотекою». Завдання: Використовувати онлайн-ресурси (сайти бібліотек, електронні каталоги, відео огляди книг), щоб ознайомитися з новими книгами і ознайомити з ними учнів. Мета: Ознайомити учнів з онлайн-ресурсами бібліотеки, розширити знання про книги і розвивати інформаційну грамотність.

Висновки

Бібліотечно-бібліографічні ігри, заходи та проекти є важливими засобами розвитку читацької культури учнів. Вони допомагають формувати читацьку компетентність, дозволяють школярам не лише знайомитися з книгами, а й розвивають критичне й аналітичне мислення, необхідні навички для роботи з літературними джерелами. Важливим аспектом бібліотечно-бібліографічної компетентності є інтерактивні та цікаві завдання, які відповідають потребам учнів та дозволяють їм ефективно сприймати матеріал, бути активним учасником освітнього процесу. Систематична робота з розвитку читацької культури сприяє всебічному розвитку здобувачів освіти, адже книга - джерело знань, пізнання себе і світу, скарбниця морально-етичних цінностей та аксіологічних основ формування світогляду юної особистості.

Список використаних джерел

1. Богданець-Білоskalенко Н. Формування читацької компетентності в учнів початкових класів. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 57 – 59.*
2. Качак Т. Літературна освіта молодших школярів. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 200 с.
3. Ситченко А. Читання в єдності думки й почуття. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 12 - 15.*
4. Kachak, Tetiana, Olena Budnyk, y Tetyana Blyznyuk. Development of reading culture of school children: results of theoretical and empirical research. *Revista Inclusiones*. 2020. № 8 (Esp.). P. 62 – 76. <https://revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/218>

Наукове видання
Wydanie naukowe

ОСВІТНЯ ІННОВАТИКА INNOWACJE EDUKACYJNE

Українсько-польський збірник студентських наукових праць
Ukraińsko-polski zbiór prac naukowych studentów

Вип. 8 (за ред. проф. Олена Будник; літ. ред. проф. Тетяна Качак)
Wyd. 8. (red. Prof. Olena Budnyk, red. lit. Prof. Tetiana Kachak)

ISBN 978-617-7926-76-3

Віддруковано з готового макету замовника

Підписано до друку 29.05.2025 р.
Формат 60х84 1/16. Умов. друк. арк. 15,11.
Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman".
Друк цифровий. Зам № 721.
Наклад 100 примірників.

Видавець Кушнір Г. М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ІФ №31 від 26.01.2009 р.
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Дорошенка, 22б,
тел. (099) 700-47-45, e-mail: kgm.print@i.ua